

**SELÇUKLU MEDENİYETİ ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ (SEMA)**

**JOURNAL OF SELJUK CIVILIZATIONAL STUDIES
(JSCS)**

YIL: 2019 SAYI: 4
ISSN: 2651-2602
e - ISSN: 2548-0367

Konya, 2019

DergiPark
AKADEMİK

aSOS
social science index

Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)
Journal of Seljuk Civilizational Studies (JSCS)

Yıl:4 Sayı:4 2019

Sahibi / Owner of Journal

Necmettin Erbakan Üniversitesi Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Uygulama ve
Araştırma Merkezi Adına
Prof. Dr. Cem ZORLU

Editor / Editor in Chief

Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Prof. Dr. Ayşe Dudu KUŞÇU
Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL
Doç. Dr. Murat AK
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR

Sekreteryaya / Secretaria: Ahmet Müştak ER

Yazışma Adresi / Communication Adress

Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI
Yaka Mah. Kasım Halife Sok. No:11
0332-221 06 84
www.erbakan.edu.tr/selcuklukultur
sekmam@erbakan.edu.tr / sema@erbakan.edu.tr

ISSN: 2651-2602

e-ISSN: 2548-0367

Tasarım & Dizayn / Graphic & Design

Büşra UYAR
Muhammed Sami TEKİN
Mustafa ALTINTEPE

Kapak Deseni / Cover Design

Sahib Ata Türbesi Kemer Karnındaki Çini Tezyinat
Çizim: Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR

Baskı / Printing

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
MAKALELER/ARTICLES	
İzzetullah ZEKİ <i>Gazneli Devleti'nde Sultan Mahmud Sonrası Taht Mücadeleleri (1030-1040)</i>	7
Sait KOFOĞLU <i>Principality of Tekeoğulları</i>	27
İlhami DURMUŞ <i>Eski Türk Savaş Araç-Gereç ve Taktiği</i>	49
İbrahim DUMAN <i>Ortaçağ İslâm Dünyasında Kullanılan Karaçori Kılıcı Hakkında Bazı Düşünceler.</i>	71
Mücahit Sami KÜÇÜKTIĞLI <i>Haçlıların Tanınırlığı: Konya Üniversite Gençliği Örneği</i>	87
Kemal ÖZKURT <i>Kitabe Geleneğimizde Büyük Selçuklular ve İsfahan'daki Örnekleri</i>	109
İbrahim KUNT <i>Konya Merkezinde Bulunan Karamanoğlu Beyliği Dönemine Ait Kitabeler</i>	151
Ahmet ŞEN <i>Konya Gevale Kalesi Kazılarında Bulunan Taş Gülleler (2013–2016)</i>	189
ÇEVİRİ/TRANSLATION	
Çetin KASKA <i>Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî</i>	227
KİTAP TANITIMI/BOOK REVIEW	
Pınar KAYA TAN <i>Irak Selçuklu Devleti Atabegleri</i>	237

ETKİNLİKLER-KONFERANSLAR/ACTIVITIES-CONFERENCES

Cahit KARAKÖK

Uluslararası Selçuklu Tarihi Coğrafyası: Suriye, Irak, Filistin Sempozyumu 247

Fatma Şeyma BOYDAK

16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi..... 259

Tunay KARAKÖK

Anadolu'da İlhanlı-Eratna Dönemi 281

Ahmet YAVUZYILMAZ

Divriği Mengüceklileri ve Şaheserleri 287

VEFEYÂT/OBITORY

Sedef ÇOKAY KEPÇE

Klasik Arkeoloji'nin Acı Kaybı: Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu (1943-2019) 293

Bayram ÜREKLİ

Prof. Dr. Mustafa Köksal Kafalı (20.01.2934 – 28.08.2019) 297

HABERLER/NEWS

Ahmet ÇAYCI-Zekeriya ŞİMŞİR

Konya Filobad Sarayı Bulundu..... 303

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI
Prof. Dr. Ayşe Dudu KUŞÇU
Doç. Dr. Bekir BİÇER
Doç. Dr. A. Fuat BAYSAL
Doç. Dr. Murat AK
Dr. Öğr. Üyesi Erkan AYGÖR
Dr. Öğr. Üyesi Hacer KARA
Dr. Öğr. Üyesi İ. Mete MİMİROĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AKKUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR
Öğr. Gör. Ahmet YAVUZYLMAZ
Arş. Gör. Cahit KARAKÖK

N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.
N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.
N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.
N.E.Ü. Güzel Sanatlar Fak.
N.E.Ü. A. K. İlahiyat Fak.
N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.
N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.
N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.
N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.
N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.
N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.
N.E.Ü. Sos. ve Beş. Bilimler Fak.

Bu Sayının Hakemleri/Academic Referees of This Issue

Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ
Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL
Prof. Dr. Ayşe Dudu KUŞÇU
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ
Prof. Dr. Erkan GÖKSU
Prof. Dr. Hayri ERTEN
Prof. Dr. Hikmet ATİK
Prof. Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN
Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK
Prof. Dr. Mehmet MEMİŞ
Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN
Prof. Dr. Salim KOCA
Prof. Dr. Scott REDFORD
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜDAĞ
Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL
Doç. Dr. Bekir BİÇER
Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR
Doç. Dr. Mustafa UYAR
Doç. Dr. Mustafa Kemal ŞAHİN
Doç. Dr. Fatih ÖZKAFA
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GEDİK
Dr. Öğr. Üyesi Tülin ÇORUHLU
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR
Dr. Roman SHLIAKHTIN

Süleyman Demirel Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Selçuk Üniversitesi
Ege Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Atatürk Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
University of London
Karatay Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Selçuk Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Aydın Adnan Menderes Ün.
Marmara Üniversitesi
Kastamonu Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Johannes Gutenberg-University

Danışma ve Hakem Kurulu/Advisory Board and Referees

Prof. Dr. Abdullah ATİYYE	Mansura Üniversitesi, Mısır
Prof. Dr. Abdülhalik BAKIR	Bilecik Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkerim ÖZAYDIN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullahil AHSAN	International Islamic Uni., Malezya
Prof. Dr. Adnan ÇEVİK	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK	TOBB Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Alfina SUBGATULLINA	Rusya Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Ali TEMİZEL	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Caner ARABACI	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal KUŞPINAR	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Cüneyt KANAT	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Dmitriy VASİLYEV	Rusya Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Fatih Yahya AYAZ	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Gülay Öğün BEZER	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. M.Hanefi PALABIYIK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Haşim KARPUZ	Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU	Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni.
Prof. Dr. İsmail YİĞİT	Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. M. Ali KAPAR	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ŞEKER	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Mikail BAYRAM	Selçuk Üni. (Emekli Öğr. Üyesi)
Prof. Dr. Muharrem KESİK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DAŞ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Osman BAKAR	University Brunei, Brunei
Prof. Dr. Ömer Soner HUNKAN	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Ömür BAKİNER	ODTÜ Emekli Öğr. Üyesi
Prof. Dr. Refik TURAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi DURAN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Salim CÖHCE	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Salim KOCA	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Scott REDFORD	University of London
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM	Marmara Üni. (Emekli Öğr. Üyesi)
Prof. Dr. Stephen P. BLAKE	St. Olaf College, Northfield, Minnesota, USA
Prof. Dr. Tuncer BAYKARA	Uşak Üni. (Emekli Öğr. Üyesi)
Doç. Dr. Altay Tayfun ÖZCAN	Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim KUNT	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Shahriar HASSANZADEH	Islamic Azad University, İran
Dr. Roman SHLIAKHTIN	Johannes Gutenberg-University

ÖNSÖZ

Selçuklu denildiği zaman ismi kadar onun bulunduğu coğrafya akla gelmektedir. Nitekim Horasan'dan başlayan bu coğrafya insanlık tarihinin ilk yerleşim yerleri olan Anadolu ve Kudüs'e kadar uzanan kültürel birikim alanlarını teşkil etmekteydi. Bu kültürel çevrede geçmişte var olan birikim ile Selçukluların Doğu'dan getirdiklerinin birleşmesi sonucu çok kısa sürede üst düzeylere taşınmıştır. Bu durum, bir anlamda döneminin cazibe merkezi olmasını sağlamıştır. İşte bu cazibe merkezi özellikle İslam coğrafyasının diğer merkezlerinden hicret edenlerle daha büyümüş ve gelişmiştir. Bu sayede ilmin mekanı olan eğitim kurumları inşa edilmiş ve buna bağlı olarak üretim unsurları geliştirilmiştir.

Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi'nin dördüncü sayısında sahanın önemli araştırmacılarının emek ve gayretlerini sizlere kazandırma mücadelemiz devam etmektedir. Bu sebeple dergimizin bu sayısında birbirinden farklı konularla karşınızdayız. "*Ortaçağ'da Harp Silahları*" altında gerçekleştirdiğimiz panel sayesinde silahlar konusunda bazı makaleleri buraya dahil ettik. Hem Büyük Selçuklu hem de Karamanoğlu döneminin belli merkezlerindeki kitabe konusundaki araştırmalar az ele alınan meselenin ortaya konulması bakımından manidardır. Yine Ortaçağın önemli konu başlıklarını sahanın meraklılarına kazandırmanın mutluluğunu taşımaktayız. Ayrıca Gazne'den Anadolu Selçuklu coğrafyasına kadar uzanan birbirinden

kıymetli araştırmaların yine bu sayıya girmiş olması sevindiricidir. Diğer sayılarımızda olduğu gibi bu sayımızda da dñzenlenmiř olan sempozyum ve konferansların tanıtımına yer verilmiştir. Ayrıca yaptıkları çalışmalarla bilime önemli katkıları bulunmuş ve 2019 yılı içerisinde aramızdan ayrılmış kıymetli hocalarımızın biyografileri de yer almaktadır.

Her bir sayı uzun bir sñrecin sonunda ortaya çıkmaktadır. Bu sayının teřekkñlñnde makaleleriyle katkı sağlayan değerli araştırmacılarla birlikte makaleleri değerlendirme zahmetine katlanan sayı hakemlerimize teřekkñr etmek isterim. Yine bu sayımızın baskısına destek sağlayan ùniversite rektñrñmñz Prof. Dr. Cem Zorlu hocama özellikle teřekkñrlerimi sunarım.

Prof. Dr. Ahmet aycı

MAKALELER / ARTICLES

GAZNELİ DEVLETİ'NDE SULTAN MAHMUD SONRASI TAHT MÜCADELELERİ (1030-1040)

Dr., İzzetullah ZEKİ

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve
Sanatları Bölümü

izzetullahzeki@yahoo.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 19.07.2019

Kabul: 07.08.2019

Yayın: 27.12.2019

Anahtar Kelimeler:

Gazneli Mesud

Gazne

İslam Tarihi

Hindistan

Gazneli Devleti Sultan Mahmud'un otuz üç yıllık (998-1030) saltanatında en parlak dönemini yaşamıştır. Devletin sınırları Mâverâünnehir'den Kuzey Hindistan'ın içlerine kadar genişlemiştir. Ancak Gazneli Mahmud'un vefatından sonra tüm bu gelişmeler duraklamış, devlet sınırları daralmış, gün geçtikçe egemenlik alanları azalmıştır. Özellikle Sultan Muhammed ve Sultan Mesud'un dirayetsiz davranışları ve olumsuz rekabetleri neticesinde devlet parçalanmış, 431/1040 yılında Selçuklu Türkmenleri Horasan'da muktedir bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Sultan Mesud, Selçuklulara karşı yenildikten sonra öldürülmüş, ikinci kez Sultan Muhammed devletin başına geçmiştir. Sultan Muhammed kısa bir müddet sonra Sultam Mesud'un oğlu Mevdud tarafından öldürülmüştür. Sultan Muhammed'in öldürülmesinin ardından şehzadeler arasında sonu gelmeyen taht kavgaları başlamıştır. Devlet içindeki taht mücadelelerini fırsat Tuğrul Bozan 443/1052 yılında yönetime koymuş, başta Sultan Abdürreşid olmak üzere ele geçirdiği tüm hanedan mensuplarını katletmiştir. Böylece büyük bir yıkıma uğrayan devlet bir kırk gün sonra tekrar hanedanın eline geçmiştir. Fakat şehzadeler arasındaki çekişmeler nedeniyle Sultan Behram Şah döneminde Selçuklulara bağılı bir hanedan haline gelmiştir.

Throne Challengesin Ghaznavid State After Sultan Mahmud (1030-1040)

Article Info

Article History

Received: 19.07.2019

Accepted: 07.08.2019

Published: 27.12.2019

Keywords:

Sultan Masood

Ghazne

History of Islam

India

ABSTRACT

The Ghaznavid State experienced its most brilliant period during the thirty-three-year period of Sultan Mahmud (998-1030). Its borders have expanded from Mavraunnahir to northern India. However, after the death of Mahmud of Ghaznavid, all these developments paused, the state borders narrowed and their sovereignty decreased day by day. Especially in 431/1040 as a result of Sultan Mohammad and Sultan Masood's impulsive behavior, the Seljuk Turkmen emerged as a strong state in Khorasan. Sultan Mesud was killed after being defeated against the Seljuks, and for the second time Sultan Muhammad took over the state. Sultan Muhammad was killed by Mawdud, son of Sultan Mesud. After the death of Sultan Muhammad, the endless throne fights began among the princes. Tuğrul Bozan put the throne struggles in the state into administration in 443/1052 and slaughtered all the dynasty members he seized, especially Sultan Abdurreshid. Thus, the state, which suffered a great destruction, came back to the dynasty after forty days. However, due to the conflicts between the princes, became a dynasty connected to the Seljuks during the Sultan Bahram Shah period.

GİRİŞ

Gazneli Mahmud XI. yüzyılda Gazne merkezli babasından miras aldığı Gazneli Devleti'ni otuz üç yıllık saltanatı sırasında güçlü bir devlet haline getirerek bölgede İslam'ın bayraktarlığını yaptı.¹ Gazne başta olmak üzere Horasan, Gûr, Sind, Hind, Hârizm, Belh,

---

¹ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Ümemve'l-Mülûk*, XV, I. Baskı, (thk. Muhammed Abdulkâdir Ata ve Mustafa Abdulkâdir Kâdir), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut 1995, s. 212; Cüzcânî, el-Kâdi Minâhacüddîn Ebû Ömer Osman b. Sirâciddîn Ömer, *Tabakât-ı Nâsirî*, I. Baskı, (thk. AbdülhayHabîbî),Dünyayı Kitâb Yayınları, Tahran 1984, s. 231.

Cürçân, Taberistân, Rey, Cibâl, İsfahan, Azerbaycan, Hemedân ve İrminiye bölgelerinde kendi adına hutbe okutup sikke bastırıldı.² Ömrünün sonlarına doğru Irak bölgesini kontrolü altına alarak Dârü'l-Hilâfe Bağdat'a gitmeye karar verdi. Fakat Halife Kâdir Billâh'ın emriyle geri dönmek durumunda kaldı.³ Hayattayken oğlu Mesud, bir taraftan Irak ve Horasan bölgelerini tamamen kontrol altına alırken diğer taraftan de memleketin başka şehirlerini fiilen idare etmeye başladı. Mesud'un bu saldırgan ve genişleme politikası Sultan Mahmud'un öfkelenmesine sebep oldu, hilâfet makamına mektup göndererek veliahtlık için diğer oğlu Muhammed'in isminin öne çekilmesini ve ordu emirlerine mektup göndererek Mesud'u tutuklayıp saraya gönderilmesini istedi. Fakat emir ve valiler Sultan Mahmud'un hâkimiyetinin fazla sürmeyeceğini, vefatından sonra da Muhammed'in padişah olabilecek kapasiteye sahip olmadığını bildikleri için Mesud'un yanında yer aldılar.⁴

Bu esnada gün geçtikçe vücudu zayıflayan Gazneli Mahmud, sarayın avlusuna geçerek bir fersah yeri kaplayan mal varlığını çıkarıp vezir ve danışmanlarına: *"Çok zahmetlerle elde ettiğim bu servetimi size bırakıyorum. Bunun karşılığında evlatlarıma iyi nasihatlerde bulunmanızı ve onlara karşı müşfik olmanızı, aralarında ihtilaf çıkmasına izin vermemenizi istiyorum. Oğullarımın arası açıldığı zaman düşmanlarımız ülkeyi savurup götürcekler"* diyerek devletin parçalanabileceği endişesini dile getirdi. Gazneli Mahmud'un bu sözleri üzerine bütün halk feryat ederek: *"sultanın gölgesi başımızdan eksik olmasın"* şeklinde dua ettiler.⁵

Ardından Gazneli Mahmud, oğulları Muhammed ve Mesud'u çağırarak kendisinden sonra ne yapacaklarını sordu. İlk olarak

---

2 Zehebî, el-İmam Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyerü 'Alami'n-Nübelâ*, XVII, I. Baskı, (nşr. Şuayb el-Arnâvut ve Muhammed el-Araksusî), Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1996, s. 492.

3 Şebânkâreyî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Mecma'u'l-Ensâb I*, I. Baskı, Emir Kebir Yayınları, Tahran 1984, s. 66.

4 Gerdîzî, Ebû Saîd Abülhey b. Dahhak b. Mahmud, *Zeynü'l-Ahbâr*, I. Baskı, (tsh. Abdülhey Habîbî), İntişârât-ı Bünyâd-ı Ferheng-i İran, Tahran, 1984, s. 232.

5 Şebânkâreyî, II, s. 66.

veliahdı tayin ettiği Muhammed'e: *"Benim vefatımdan sonra ne yapacaksın"* şeklinde sual etti. Muhammed de: *"Namaz kılar, oruç tutar, senin mezarını korur, Kur'ân okutur ve sevabını sana bağışlarım"* diyerek babasının gönlüne göre cevap verdi. Sultan Mahmud, aynı soruyu Mesud'a yöneltince: *"Seni öldüreceklerse karşlarına kılıçla çıkarak yerle bir ederim. Bunun dışında fetihlere devam ederim. Gazileri hacca gönderir, arkadan rahmet okuturum"* diyerek hedefini belirtti. Mesud'un bu sözleri Sultan Mahmud'un hoşuna gitti ve kardeşin Muhammed'e karşı nasıl davranırsın diye sorunca: *"Senin kardeşine yaptığını yaparım"* diyerek Muhammed'i veliahtlıktan indirme mesajını verdi. Mesud'un bu saldırgan tavrı babasının öfkelenmesine sebep oldu ve onu Gazne'den uzaklaştırarak Irak bölgesine gönderdi.⁶ Çünkü Sultan Mahmud hayattayken yerine oğlu Muhammed'i bırakmak istiyordu. Vefatından sonra daha muktedir bir kişiliğe sahip olan diğer oğlu Mesud'un devletin başına geçeceğinden şüphe duymamaktaydı.

Sultan Mahmud, ölüm döşeğine düşünce evlatlarını yanına çağırarak teker teker nasihatte bulunduktan sonra veliahdı tayin ettiği oğlu Muhammed'e devlet hazinesinin anahtarını teslim ederken: *"Ey oğul bil ki benim isteğim senin veliahtlığı Mesud'a bırakmandır. Allah Mesud'u ister. Benim işim bittiği için sana fazla nasihat edemem. Mesud ile iyi geçin! Ne derse tahammül et ve istediğini kabul et ki bütün cihan onun mertliği ve zekiliğinin kölesi olsun. Ona muhalefet gösterirsen seni ele geçirir ve öldürür. Onunla savaşıma! Eğer öfkelenirsen kalk Türkistan'a git ki Yusuf Kadır Han benim dostumdur. Zaten onun kızını sana istemiştım. O barışsever bir adamdır aranızı düzeltir"* diyerek Mesud'un dirayet ve cesaretine dikkat çekti. Arkasından kardeşi Yusuf'a: *"Oğullarımın arasını bozacak ittifaqlara girme! Mesud'un Muhammed'in üzerine gelmemesi için çabalayın"* şeklinde seslenince kardeşi ağlayarak Gazneli Mahmud'un elini öptü ve hareme geçti.⁷

---

6 Reşîdüddîn Fazlullah, *Câmiü't-Tevârih*, I, I. Baskı, (nşr. Ahmet Ateş), Dünyay-ı Kitâb Yayınları, Tahran, 1983, s. 212.

7 Şebânkâreyî, II, s. 66.

Ardından kız kardeşi Hutlî Hatun ile başı kapalı olanlar içeriye ağlayarak girip Gazneli Mahmud'la vedalaştılar. Gazneli Mahmud onlara: *"Ey evlatlarım benim ölümünden dolayı kaygılanmayınız! İnsanoğlunun akıbeti budur. Benim ruhumun incineceği bir iş yapmayınız! Hepiniz iffetinizle öne çıkınız! Kız kardeşim Hutlî Hatun sizin başınızdadır. Onun sözünden çıkmayınız"* deyince gelenlerin hepsi kıyameti koparırcasına ağlamaya başladılar. Gazneli Mahmud onları mirastan hisselerini vererek memnun etti. Sonra taht-ı revanla Firûzî Köşkü'ne giderek kendine bir mezar kazdırdı: *"Beni bu bahçede ve bu avluda defnediniz"* diyerek evine gitti, beş gün hasta yattıktan sonra 4 Rabûlâhir 421/11 Nisan 1030 tarihinde Cumartesi günü Gazne'de vefat etti.⁸ Burada açıklanması gereken konu Sultan Mahmud'un vefatı sırasında şehzadelerin nerede buldukları meselesidir. Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığına göre Sultan Mahmud, vefat etmeden önce evlatlarına nasihatte bulunarak görevli oldukları bölgelere gönderdi. Asi tavrından dolayı beğenmediği Mesud'u başkent Gazne'den uzak bir yere gönderirken veliahdı tayin ettiği Muhammed'i Gazne yakınlarında kalmasını, vefat eder etmez, devletin başına geçmesini istedi. Nitekim işin akıbeti böyle encam buldu.

İlmi, siyasi ve fetih faaliyetleriyle Müslümanların gönlüne giren Sultan Mahmud'un vefatı ailesi ve Müslümanları derinden hüzne boğdu. Onun öldüğü gün sonu gelmeyen en uzun karanlık bir geceye benzetildi. Gerdîzî, onun vefatını yeryüzündeki en büyük kayıp olarak göstererek bundan böyle zelil insanların aziz ve aziz insanların zelil olacağını dile getirirken dönemin bazı tarihçileri de onun vefatını kıyametin kopması ve dünyanın kararmasına benzetmektedir.⁹ Bundan böyle Gazneli Devleti'nde taht kavgaları ve kişisel mücadeleler başladı. Vefatı üzerinden on yıl geçmeden 431/1040 yılında devleti parçalandı. Büyük Selçuklu Devleti

---

⁸ Şebânkâreyî, II, s. 67.

⁹ Gerdîzî, s. 231; Bahâr, Melikü's-Şuarâ, *Mecmelü't-tevârîh*, I. Baskı, (thk. Ali Rıza Kayânî (Körüş Kayânî ve M İhsan), Târîh-i Vefa, Tahran 2012, s. 363.

Horasan'da büyük bir güç olarak ortaya çıktı.¹⁰ Bu da Sultan Mahmud sonrası devletin başına geçen sultanların dirayetli kişiler olmamasıyla beraber bölünme, parçalanma ve kişisel ihtirasların bir neticesi olarak değerlendirilebilir.

Sultan Muhammed Dönemi (İlk Saltanatı 1030)

Gazneli Mahmud vefat etmeden önce yerine oğlu Muhammed'i veliyaht tayin etmişti. Fakat Sultan Mahmud'un vefatı sırasında Muhammed başkent Gazne'de bulunmuyordu. Başkentten beş günlük uzaklıkta bulunan Horasan'da ikamet etmekteydi. Mesud ise Gazne'ye yedi günlük mesafesi olan İsfahan'da bulunuyordu. Bu durumu değerlendiren saray erkân ve ayânı Muhammed'in daha yakında olduğunu, öncelikle onu devletin başına getirilmesi gerektiğini düşündüler. Ancak yaşlı ve akli başında olan tecrübeli kişiler bu öneriye sıcak bakmayarak Sultan Mahmud'un vasiyetinin tersine görüş beyan ettiler. Mesud'un Muhammed'in saltanatını kabul etmeyeceklerini dile getirdiler.¹¹ Bu da Mesud'un daha babası hayattayken devlet içinde ne kadar nüfuz ederek devlet erkânı ve ordu emirlerini itaat altına aldığını göstermektedir.

Saray erkânındaki genç kesim ise Gazneli Mahmud'un vasiyetini yerine getirilmesinden yana tavır koyarak Muhammed'i desteklediler. Bunların arasında Gazneli Mahmud'un akrabalarından olup Türk asıllı Türk-Hint ve Acem birliklerinin sipehsâlârı, Sultan Mahmud'un son zamanlarında sarayı idare eden Hâcib Ali (Dâye) Muhammed'in hanedanın başına gelmesini dile getirerek: *"Sultan Mahmud Hakk'ın rahmetine kavuştu. Taç ve devleti sana vasiyet etmişti. Ben Hâcib Ali (Dâye), Sultan Mahmud'un tekfin ve teşhizini yaptım. Ordu içinde fitne çıkıp ve bölünmeler çıkabileceği endişesi bulunmaktadır. Genel görüş efendimizin acilen babasından miras kalan devletin başına geçmesidir. Efendimiz kardeşinin hazır, uyanık ve istidatlı durumunu iyi bilir. Sabaha duyarsa akşama yetişerek işin*

---

10 Beyhakî, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin, *Târîh-i Beyhakî*, (nşr. Saîd Nefisi), Sanayi Yayınları, Tahran 1940, s. 720; İzzetullah Zeki, *Gazneli Mahmud'un Din Politikası*, Çizgi Kitabevi, Konya 2018, s. 19.

11 Şebânkâreyî, II, s. 72.

çaresine bakar. Ben sorumluluğumu yerine getirdim. Gerisi zat-i âlinizin reyî ve takdirine aittir”¹² diyerek durumu Muhammed’e bildirdi.

Ali Hâcib’in mektubunu alan Muhammed, hayrete düştü. Çünkü babası kendisini veliaht tayin etmesine rağmen Mesud hayatta olduğu müddetçe saltanatın başına geçmeyeceğini düşünüyordu. Bunun üzerine has adamlarını huzuruna çağırarak: *“Babam Hakk’ın rahmetine kavuştu. Tanrım onu affetsin o bize karşı iyi bir efendiydi. Şimdi kardeşimizin meselesi bizi endişelendirmektedir. Gazne ehli, asker ve sipahin yazmış oldukları bu mektup hakkında ne düşünüyorsunuz? Huzurunda bulunanlar en doğrusunu efendilerinin bilebileceğini dile getirdiler. Buna karşı Muhammed: “Ben hiçbir zaman kardeşim kadar olamam. O devlet ve idare ehli bir insandır. Tüm dünya ondan korkar ve bütün saray erkânı ona bağlıdır. Herkesle anlaşma ve sözleşmesi vardır. Bu mektup ve istekler zamanın şartlarına göredir. Beni davet ederek tahta çıkmamı ve ardından ona teslim edilmemi, nihayetinde dünya ışığından mahrum kalmamı istiyorlar. En iyisi benim bu vilayette olup kardeşe mektup yazarak babamın vefatını haber etmem, taziye bildirip ne yapacağını öğrenmemdir. Gazne tahtını bana bırakacağından eminim. Çünkü onun kafasında daha büyük düşünceler bulunmaktadır. Onun vekili ve mutîf olmam ayıp değildir. Irz, izzet, can ve malımı korurum. Düşmanların aramıza çatışma çıkarmalarına fırsat vermem”¹³ diyerek temkinli bir şekilde devletin istikrarından yana tavrını ortaya koydu.*

Ardından yanındaki akıllı nedimleri Muhammed’in görüşlerini desteklediklerini dile getirdiler. Ancak gözü mevki ve makamda olanlar Sultan Muhammed’i bu görüşlerinden vazgeçirmeye çalıştılar. Nakit olanı veresiye değiştirmenin doğru olmadığını, âcizce beklemeden Gazne, Horasan, Kâbil, Zâbil ve Hindistan’a hâkim olması gerektiğini, dünyanın karşısına duramadığı orduyu yönetmenin daha doğru olacağını beyan ettiler. Ardından bir

---

12 Şebânkâreyî, II, s. 72.

13 Şebânkâreyî, II, s. 73.

hafta boyunca bu mesele üzerine çalıştılar.¹⁴ Bu süre zarfında Muhammed, muhtemelen kendisi için Gazne'nin güvenliği olduğu ve Mesud'un Gazne üzerine sefere çıkmadığının istihbaratını aldıktan sonra Gazne'ye doğru ilerledi. Çünkü ordu içinde bulunan Mesud yanlısı emiler tarafından pusuya düşürülüp gözaltına alınma ihtimalini göz ardı edemezdi.

Gazne'ye varınca kendisini davet eden Hâcib Ali tarafından karşılandı. Devlet büyükleri de şehrin dışına çıkarak tazimle karşılamaya geldiler. Gazne'ye giren Muhammed, üç gün babasının taziyesini aldıktan sonra saltanatın başına geçti. Fakat Sultan Mahmud'un son veziri Hasenek, Mesud'a karşı olan kininden dolayı Muhammed'in has adamları arasına girmeyi başardı. Hatta devleti tek başına idare etmeye başladı. Bunun üzerine Hâcib Ali'nin onunla arası bozuldu. Türk ve Acem birliklerini idare eden Hâcib Ali, Sultan Muhammed'i davet ettiğinden pişman olmaya başladı. Mesud'a gizliden mektup göndererek özür diledi. Muhammed'i devletin başına getirmediği takdirde kargaşa çıkabileceği endişesini dile getirerek fitnenin sükûnete erdiğini savunarak biran evvel devletin başına geçmesi gerektiğini yazdı. Ayrıca saltanatın Mesud'un hakkı olduğunu, bu doğrultuda bütün devlet erkânının hem fikir olduğunu, Muhammed'in ise şarap meclisleriyle meşgul olduğunu ve yanında sadece tecrübesiz gençlerin olduğunu, böylece devlet işlerinin kötüye gittiğini, yaşlı ve tecrübeli insanların kendisinden yana olduklarını, Muhammed'in hemen her gün hazineyi boşalttığını dile getirerek devletin başına geçmesini istedi.¹⁵

Mesud, babasının vefat haberini alınca Irak, Horasan ve Bağdat'ın yollarını kapatarak kuş uçturmadı. Ardından babasının yaşlı, nüfuzlu, dirayet sahibi ve Türk asıllı gulamlarından Hârizm valisi Altuntaş'a *"Altuntaş'ın babası bile iyi bilir ki ben babamın veliahdıydım. Babamın ömrünün son günlerinde türlü sebeplerle benden rencide olması şerî olarak veliahtlığıma mani olmaz. Bazı tecrübesiz gençler kardeşimin yanında toplanarak aramızı bozmak*

---

14 Gerdîzî, s. 283; Şebânkâreyî, II, s. 73.

15 Gerdîzî, s. 283; Şebânkâreyî, II, s. 73.

istiyorlar. Ben Horasan'a gitmeden sana yazmamın sebebi ihtiyaç durumunda yardımcı kuvvet göndermendir" ¹⁶ şeklinde mektup yazarak hedef ve talebini açıkça dile getirdi.

Gazne tahtını ele geçirmek isteyen Mesud, yukarıdaki mektubun benzerini Hârizm valisi gibi güçlü olan Türk asıllı Horasan Valisi Hâcib Gazi'ye de yazdı. Mesud'un mektubu ulaştığı gün Sultan Muhammed'in mektubu da ona ulaşmış, babasının Irak, Rey, Cibâl, Hulvan ve Bağdat'a kadar olan bölgeleri Mesud'a Gazne'yi ise kendisine vasiyet ettiğini, bu durumu ağabeyi Mesud'a bildirmesini yazmıştı. Horasan valisi ise Mesud'a: *"Biz hepimiz şahidiz ki babanın veliahdı sensin ve saltanat senin hakkındır. Sultan Mahmud'un hayatının sonuna doğru sana karşı yaptıklarının hepsi seni tedip ve terbiye etmek içindi. Sen harekete geçtiğinde biz can ve gönülle yanında yer alırız. Ordu ve hazine hizmetindedir"* şeklinde cevap verdi. Ardından Sultan Muhammed'in mektubuna: *"Biz devletin yaşlılarıyız. Biz Mahmud'la siz evlatlarından daha fazla beraberdik. Velihtlık Mesud'un hakkındır. Söz ilk sözdür. Seni yönlendirenler düşmanlarınızdır. Sen çocukluk yaptın, ona mektup yazarak özür dile ağabeyin merhamet sahibidir affeder. Ona itaat et! Biz Mesud'a biat ettik ve boyun eğdik. Bu sözleri şefkatimizden dolayı yazdık, gerisi sana aittir, vesselam"*¹⁷ şeklinde nasihatler içeren şümüllü bir cevap yazdı.

Mektup yazdığı valilerden olumlu cevap alan Mesud, kardeşi Sultan Muhammed'e de bir mektup yazarak babasının taziyesini bildirip tahta çıkışını kutladı. Onu Gazne emiri olarak tanıdığını ifade ettikten sonra *"Sen iyi bilirsin ki ilk karar geçerlidir. Dünya da benim veliahtlığıma şahittir. Babamın hayatının sonlarına doğru bana karşı tavır alması da yaşlılığı ve beni ikaz ve edip etme babından olsa gerek. Emir İsmail'in babama yaptığını yapma! Kulağındaki pamuğu çıkar! Çevrendeki fesatçı gençlere aldanma! Gazne tahtında kalarak sikkeyi benim adıma bastırıp, hutbeyi benim adıma okut! Senin benim vekilim olman daha iyidir. Küçük kardeşim olduğun için hiçbir şeyi senden değerli görmem ve benim göz nurumsun! Senin bulunduğu yöne asla*

---

16 Şebânkâreyî, II, s. 74.

17 Şebânkâreyî, II, s. 74.

yönelmem. Eğer oranın kerbası (pamuktan yapılan beyaz kumaşı) varsa Irak'ın altın ve mücevheri vardır. Otur, hayat sefası yaşa! Şimdilik babamın hazinesinden miras olarak iki bin Hırvâr altın (خروار bir hırvâr 300 gram) gönder! Hâlihazırdaki zaruret bu kadardır. Eğer aksi bir uygulamaya girecek olursan durum başka olur, özür de kabul edilmez"¹⁸ diyerek şefkat ve tehdit içerikli bir mektup gönderdi.

Mesud'un bu anlamlı ve tehditkâr mektubu Gazne'ye ulaşınca herkesi korkuttu. Gazne büyükleri endişeye kapılırken tecrübesiz gençler, cahilce Muhammed'i savaşa teşvik ederek ordu ve hazinenin elinde olduğunu dile getirdiler. Bu arada Mesud'la irtibata geçen Hâcib Ali, ordu ile anlaşarak onları Mesud'a karşı değil Muhammed'e karşı savaşıacaklarına dair ikna etmişti. Ayrıca yirmi bin askerle Muhammed'in şehrin dışına çıkmasını sağlayarak planında başarılı olmuştu. Bu sırada altı gün sonra Mesud Irak'tan Belh'e ulaştı. Aralarında sadece on günlük yol kamıştı. Ordu içinde Mesud'dan yana çalışan Hâcib Ali, her gün ordunun mefkûresini değiştirerek Mesud'un safına geçmesini sağlıyordu. Mesud ise Hâcib Ali'ye Muhammed'i bir kalede gözetimde tuttuktan sonra Belh'e gelmesini istiyordu. Mesud'un dediklerini tek tek yerine getiren Hâcib Ali, ordu emirlerine kendinden emin bir şekilde vaatlerde bulunuyordu. Sultan Muhammed'in kardeşi Emir Yusuf'u dâhil ondan ayırmayı başarmıştı. On sekizinci günde ordunun bir birine karşı çatışmasını sağladı. Her ne kadar Muhammed durumu öğrenmek iste de Hâcib Ali, Türk askerlerin birbirleriyle çatıştıklarını bahane ederek vaziyeti saklamaya çalıştı. Bunun üzerine Sultan Muhammed, Hâcib Ali'nin dışarıya çıkararak durumun ne olduğunu öğrenmesini istedi. Hâcib Ali dışarıya çıktığı zaman ordunun hep bir ağızdan: "*Sultanımız ve efendimiz Mesud*" diyerek slogan atmaya başladıklarını gördü. Böyle hassa bir zamanda sarhoş bir vaziyette olan Muhammed'in çadırında sadece altı muhafızı kalmıştı.¹⁹

Beklediği fırsatı yakalayan Hâcib Ali, iki elçi göndererek Sultan Muhammed'e durumu açıkça söylemelerini, Mesud'un Belh'e

---

18 Gerdîzî, s. 283; Şebânkâreyî, II, s. 75.

19 Şebânkâreyî, II, s. 76.

geldiğini, kendisinin iki üç gün burada kalmasını, birkaç kişiyi Mesud'un yanına göndereceklerini, Mesud'un hedefinin ne olduğunu öğrenmeleri gerektiğini ilettili. Bunu duyan Sultan Muhammed, bir ağaç gölgesinde oturduğu sırada hançerle kendi canına kastetmeye çalıştı. Fakat yanındaki muhafızlarının müdahalesiyle hayatta kaldı. Ardından Sultan Muhammed: *"Sizler yapılmayacak işi yaparak namertçe iş yaptınız. Allah'u Teâlâ bana yaptığınızı size soracaktır "* diyerek çaresizliğini dile getirdi. Ardından askerler Sultan Muhammed'i bir deveye bindirerek Tiginâbâd bölgesine götürdüler. Kalede tutulan Sultan, nedim, hizmetli ve diğer saray görevlileriyle beraber ikamet etmeye devam etti. Ardından Hâcib Ali, Mesud'a mektup göndererek Sultan Muhammed'in gözaltında tutulduğunu, tahtın başına geçmesi gerektiğini bildirdi.²⁰

Muhammed'in Gazneli Devleti'ni idare edemeyeceği daha devletin başına geçmeden önce belli olmuştu. Bu konuda kendisi de pek istekli değildi. Fakat böyle bir dirayetsiz, isteksiz ve âciz bir kişinin Sultan Mahmud tarafından veliaht tayin edilmesi ancak bir babanın duygusal adaleti olarak açıklanabilir. Gazneli Mahmud gibi muktedir bir sultan, oğlu Mesud'a öfkelenirse dâhil devletin taht kavgaları neticesinde parçalanmasını asla istemezdi. Nitekim Muhammed'e olan nasihatlerinde veliahtlığın esasen Mesud'un hakkını olduğunu, olası bir iç çatışma ile karşı karşıya kaldığında Gazne'yi Mesud'a bırakılmasını dile getirmişti.

Sultan Mesud Dönemi (1030-1040)

Sultan Muhammed'in gözaltına alındığı haberini alan Mesud, her tarafa elçi göndererek otoritesini oturtmaya çalıştı. Horasan Valisi Hâcib Gazi ve Hârizm valisi Emir Altuntaş ona itaat etti. Belh'ten Herat'a giderek istikrarı sağladı. Gün geçtikçe kendisine bağlanan orduyla güçlenmeye başladı. Hâcib Ali ve diğer hâcibler huzuruna gelerek itaatlerini bildirdiler. Binlerce dinar hediye ettiler. Saltanat koltuğunda oturan Sultan Mesud'un solunda Horasan Valisi Emir Gazi'yi, sağında Hârizm valisi Emir Altuntaş'ın ve sultanın

---

20 Şebânkâreyî, II, s. 77.

amcası Emir Yusuf'u altın koltukta oturduğu, Ebu Nasr Müşkan'ın sultanın hizmetinde edeple ve diğer saray mensuplarının sıraya dizildiğini gören Hâcib Ali hayrete düştü. Sultanın emri üzerine kendisi için getirilen altın koltuğa oturdu. Yaptığı fedakârlıklarından ötürü sultanın teşekkürüne mazhar oldu. Ardından Sultan Mesud devlet erkânına yönelerek: *"Bu gün Allah'ü Teâlâ bize büyük bir memleketi nasip etti. Siz devlet büyükleri nasihatlerinizi benden esirgemeyiniz! Her iyi veya kötüyü benimle paylaşınız, lehimizde olanı beraber seçelim"* diyerek düşüncelerini ve beklentilerini dile getirdi. Ardından huzurunda bulunanlar secdeye kapılarak babası Sultan Mahmud'un kulu olduklarını, ona çokça hizmet ettiklerini bu gün ise Sultan Mesud'un hizmetkârı olduklarını, Sultan Mahmud gibi kendilerine sahip çıkılması gerektiğini, yeni yetişen neslin haklarındaki olumsuz düşüncelerinin dikkate alınmamasını dile getirdiler. Devlet erkânının bu sözlerine karşı Sultan Mesud da *"aynen davranacağımı"*²¹ ifade ederek devlet erkânına güven vermeye çalıştı.

Ardından Sultan Mesud, Hâcib Ali'yi kendisine yaptığı hizmetlerine bir nevi mükâfat olarak Mukran Valisi olarak tayin ettiğini söyledi. Yeri öperek sultanın huzurundan ayrılan Hâcib Ali, fazla uzaklaşmadan otuz kişilik bir gulamın saldırısına uğradı. Üstündeki silah, külâh ve kemerleri alınarak bir kaleye hapse atıldı. Bu duruma açıklık getirmek isteyen Sultan Mesud, Emir Altuntaş'a şöyle bildirdi: *"Bu Hâcib Ali babamın sağlam adamlarındandı. Sarayın tüm sermayesi onun elindeydi. Babam vefat edince haddini aştı, devlet işlerine el koymaya başladı ve kendinden sultan tayin etti. Onun bir müddet hapiste kalarak cezasını çekmesini istedim fakat canına dokunulmayacaktır. Amacım onun kendine gelip gaflet uykusundan uyanmasıdır"* diyerek açıklamada bulup ona karşı böyle uygulamanın yapılmayacağını ima etti. Sultanın sözlerini işiten Emir Altuntaş, itaat ettiğini dile getirdi. Ardından kendini tehlikede hissettiği için Hârizm'e yöneldi. Hemen ardından bir grup insan Sultan Mesud'a gelerek Emir Altuntaş'ın isyan edebileceğini ve hemen geri

---

21 Gerdizî, s. 283-296; Şebânkâreyî, II, s. 77.

çağırılmasını istediler. Bunun üzerine Sultan Mesud, mektuplar göndererek geri gelmesini istese de muvaffak olamadı. Emir Altuntaş, Sultanın ne emri varsa yerine getireceğini, fakat yanına gelemeyeceğini bildirdi. Sultan Mesud, aradaki insanların hasedinden dolayı Hârizm'deki Türkmenleri Emir Altuntaş'ın üzerine gönderdi. Türkmenlere karşı savaşıyan Altuntaş, savaşta hayatını kaybetti. Gazneli toprakları sayılan Hârizm de Türkmenlerin eline geçti.²²

Şebânkâreyî'nin naklettiğine göre Sultan Muhammed'in kısa süreli saltanatından sonra 421/1030 yılında devletin başına geçen Sultan Mesud, âlim, fazıl, cesur ve zeki bir sultandı. Babası Sultan Mahmud döneminde tüm devlet erkânını etkisi altına alıp kendine bağlı hale getirmişti. Babası hayattayken devlet ve orduyu yönetmeye başlamıştı. Girdiği her seferden zafer elde ederdi. Merhamet ve adalet sahibiydi. Onun güzel davranışlarına dair birçok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre bir gün suçlu yirmi kişiye yirmi şer dayak atılmasını emretmişti. İlk dayak atılan kişi feryat ederek inlemeye başlayınca yirmi kişiye yirmi dayak atılması yeter diyerek affetti ve serbest bıraktı. Onun güzel davranışlarından biri de zor durumda kalan birini borçtan kurtarmasıdır. Bir gece Sultan Mesud'un uykusu gelmeyince hoşsohbet birinin getirilmesini istedi. Gecenin geç saatlerinde sarayda hoşsohbet birini olmayınca dışarıdan birini bulup getirirler. Sokakta getirilen kişiyle sohbet eden Sultan Mesud, sohbetin sonunda nereli olduğunu sorar. O da adının Muti olduğunu, memleketinin Gazne şehri olduğunu, iki üç yıl içinde ödemesi gereken on altı bin dinar borcu olduğunu, bunun için evlatlarının rehin alındığını dile getirince Sultan Mesud onun tüm borçlarını öder.²³

Onun başka bir güzel davranışı ise Ebu Selh Hamdûy ile gerçekleşir. Ebu Selh Hamdûy, Gazne ve civar bölgelerin amiliydi. Bir gün Sultan üç yıllık saltanat hesabını yapar ve beş yüz bin altın fazla çıkar *"Bu halktan alınmıştır, benim değildir"* diyerek kanaatkâr biri olduğunu gösterir. Sultan Mesud sürekli sadaka ve bağışta bulunduğu

---

22 Şebânkâreyî, II, s. 78; Beyhakî, 283.

23 Şebânkâreyî, II, s. 82.

aktarılmaktadır. Onun her bahşışı yüz bin altından az olmazdı. Ona en az iyilik yapanı boş çevirmez ve hakkını vererek vefakârlığını gösterirdi. Bir gün babası Sultan Mahmud, kendisine elçi göndererek Muhammed'in Gazne emiri olduğunu, kendisinin nasıl anılmak istediğini, Irak emiri mi? Deylemîlerin Şehinşahı mı veya başka bir şey mi denilsin diye düşüncesine başvurur. Buna karşı Sultan Mesud: *"Ben Mahmud'un kuluyum bu bana yeter"*²⁴ diyerek akıllı ve siyasi bir cevap verir.

Sultan Mesud Herat'ta bulunduğu sıralarda etrafında tecrübesiz gençler toplanmıştı. Artık Sultan Mahmud dönemindeki yaşlı ve değerli şahsiyetlerin pek değeri kalmamıştı. Bunlar gün geçtikçe saraydan uzaklaştırılıyorlar ve zindana atılıyorlardı. Hatta Sultan Mahmud'un kardeşi Emir Yusuf dâhil bir kalede hapiste tutuluyordu. Sultan Mahmud'un veziri Hasenek Sultan Mesud'a karşı olumsuz sözler sarf ettiğinden dolayı vezirlikten azledilerek idam edildi. Yerine Gazneli Mahmud'un vezirlerinden olan Hasan Meymendî getirildi. Sultan Mesud dört ay Herat'ta kaldıktan sonra Cemaziyülevvel 422/Nisan 1031 tarihinde Gazne'ye yöneldi. Önce babasının mezarını ziyaret ederek dervişlere on bin dinar sadaka dağıttı. Bu uygulamalardan sonra oğullarını tahtının ayaklarına oturttu. Ardından ağır suçu olmayanları zindanlardan serbest bıraktı. Fakir ve gariplere biner dirhem dağıttı. Bir yıllık zekâtını verdi. Vakıf, mescit ve ribatlarla yakından ilgilendi. Her taraftan sayısız hediyeler gelmeye başladı. Şairler Farsça ve Arapça dillerinde şiirler yazdı. Aynı yıl içinde hilafet makamından hilat, menşur ve bayrak geldi. Bu sırada Abbâsi Halifesi Kadir Billah vefat edince oğlu Kaim Biemrillah'a biat edildi. Mesud, üç gün beyaz elbise giyerek taziye aldı. Dördüncü gününde Kadir Billah'ın taziyesi için elçilerini Bağdat'a göndererek yeni halifeyi tebrik etti. Halife Kaim Biemrillah da Sultan Mesud'a hilat gönderdi. Oğullarını illere göndererek devletini güçlendirmeye çalıştı.²⁵

---

24 Şebânkâreyî, II, s. 83.

25 Gerdîzî, s. 283; Şebânkâreyî, II, s. 79.

Fakat Mesud'un yaptığı yanlışların faturası yine kendi üzerine kesildi. Yıllar önce babası Sultan Mahmud'un düştüğü hataya düşerek Türkmenlerden medet istedi. Nitekim Gazneli Mahmud hayatında iki kere hataya düştüğünü, birincisi Türkmenleri topraklarına getirmesi, ikincisi ise tecrübeli veziri Ahmed b. Hasan Meymendî'nin azli olduğunu itiraf eder.²⁶ Bilindiği üzere Gazneli Mahmud, Türkmenlerin başbuğu aslan Yabgu'yu yakalayarak Hindistan Kalincâr Kalesi'ne hapsedmiş, böylece Türkmenleri tahakkümü altına almayı düşünmüştü. Kısa bir süre hedefinde başarılı olsa da uzun dönemli olarak büyük bir hata yaptığını anlamıştı. Nitekim Veziri Ahmed b. Hasan Meymendî, Altuntaş Hârizmşah ve Tûs Valisi Arslan Câzib buna karşı çıkmıştı. Vezir ve danışmanlarının istişaresini yanlış yorumlayan Sultan Mahmud, bir müddet sonra Türkmenleri topraklarından çıkarmak zorunda kalmıştı. Babasının vefatından sonra devletin başına geçen Mesud da aynı hataya düşmüş, fakat babası kadar dirayetli bir sultan olmadığı için Türkmenleri kontrol altına alamamış, başta Hârizm olmak üzere gün geçtikçe toprakları Türkmenlerin eline geçmiştir.²⁷

Mesud döneminde giderek güçlenen Türkmenler, Mikail b. Selçuk'un oğulları Tuğrul Bey ve Çağrı Bey önderliğinde hemen her gün Horasan'dan bir memleketi istila etmeye başlamışlar, buna karşı Sultan Mesud da Horasan'a gitmek zorunda kalmıştı. Diğer taraftan Selçukluları temsil eden kardeşler de Horasan'a doğru yönelmişlerdi. Bu arada Sultan Mesud hasımları olan her iki kardeşin Nişâbur'da olduğunu düşünerek orduyu bir taraftan Nişâbur'a gönderirken kendisi de dişi bir filin üzerine binerek diğer bir yoldan Nişâbur'a doğru yola çıktı. Filin üzerinde uykuya dalan Mesud'u kimse uyandırmayınca aradan epey zaman geçti. Sabah olunca düşmanın karşısında hazır olduğunu gördü. Yanında yeterli sayıda ordusu olmadığı halde savaştı ve Türkmenlere karşı yenilerek Gazne'ye doğru yürüdü. Yolda karşılaştığı Türkmenleri elindeki gürzü (asa, ağır savaş aleti) ile etkisiz hale getirerek Gazne'ye ulaştı. Bu arada

---

26 Şebânkâreyî, II, s. 80.

27 Şebânkâreyî, II, s. 80.

hapisten kurtulan kardeşi Muhammed'in eline düştü. Hapiste tutulduğu kalede bir müddet sonra öldürüldü.²⁸

Selçuklulara karşı başarısızlığa uğradıktan sonra öldürülen Sultan Mesud'un ölümü hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Şebânkâreyî'nin aktardığına göre Sultan Muhammed, devletin başına geçince Sultan Mesud'un bir kalede tutulmasını istedi. Fakat saraydaki bazı fesatçılar Sultan Mesud'un bir müddet sonra başına bela olacağını dile getirdiler. Bu duruma ikna olan Sultan Muhammed, bir gece vakti oğlu Ahmed b. Muhammed'i Mesud'un üzerine göndererek öldürttü.²⁹ Fakat Gerdîzî'nin aktardığına göre devletin başına geçen Sultan Muhammed, Mesud'u Giri (Kisra) Kalesi'ne hapsedti. Bir müddet sonra fesatçı bir topluluk bir türlü hile ile kale muhafızına Sultan Muhammed'in adına adam göndererek Mesud'un başını kesip Muhammed'e gönderdiler. Bu duruma çok üzülen Muhammed, çokça ağlayarak Mesud'un katillerini kınadı.³⁰

Sultan Muhammed'in İkinci Saltanatı ve Sonrasındaki Taht Mücadeleleri

İkinci kez Gazneli Devleti'nin başına geçen Sultan Muhammed, erdemli bir kişiliğe sahipti. Uzun zamandan beri ev hapsinde tutulduğu için güneş yüzü görmemişti. Şebânkâreyî'nin ifadesiyle Sultan Mesud, Türkmenlere karşı mağlup düşünce müfsit insanlar Muhammed'i kaleden çıkardılar. Özgürlüğüne kavuşup ikinci kez saltanatın başına geçen Sultan Muhammed: *"Kardeşime söyleyin ki ben epey zaman kalenin mülazımlığını yaptım. Bir süre de o bu görevi yapsın ve bana yaptıklarının karşılığını görsün!"* diyerek tepkisini dile getirdi. Ardından Mesud döneminde sarsılan istikrarı

---

28 Şebânkâreyî, II, s. 81.

29 Şebânkâreyî, II, s. 81; İbnü'l-Esîr, İzzüddinEbü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim el-Cezerî eş-Şeybânî, *el-Kâmil fî't-TârihTârih-i İbnü'l-Esîr*, (nşr. Ebu Suheyb el-Keremî), Beytü'l-Efkârü'd-Devliyye, Ürdün, yy. s. 1418; Hüseyinî, Sadrü'l-Kebirü'l-âlem SadrüddinEbü'l-Hasan Ali b. Seyyidü'l-İmam eş-ŞehidEbü'l-Fevâris Nasır b. Ali, *Ahbârü'd-Devletü's-Selcûkiyye*, (thk. Muhammed İkbâl) Lahor 1933, s. 14; İzzetullah Zeki, "Sultan Abdürreşid Dönemi Gazneli Devleti'ndeki Olayların Temel Kaynaklara Yansıması", *USAD*, X, 2019, s. 161-178.

30 Gerdîzî, s. 295.

sağlamak üzere Türkmenlere karşı sefere çıktı. Memleket içinde hemen her gün istikrarsızlıklar baş gösterirken merkez dışında Hindistan'da da isyanlar baş gösterdi, hatta Hindistan valisi olan Mevdud b. Mesud önderliğinde tamamen elden çıktı. Sultan Mesud'un oğlu Mevdud, Hindistan'ı ele geçirmekle durmadı ordu toplayarak Kâbil'e doğru yöneldi. Sultan Muhammed de büyük bir ordu ile karşı koymaya çalıştı. Aralarında çıkan savaşta Sultan Muhammed yenilgiye uğrayarak yakalandı. Mevdud'un huzuruna götürülünce aile efradıyla beraber ortan kaldırılmasına emretti.³¹

Sultan Muhammed'den sonra devletin başına geçen Sultan Mevdud, akıllı ve dirayetli bir sultan olduğu için Türkmen isyanının yoğun olduğu bir dönemde ülke istikrarını sağlamayı başardı. Titiz ve dikkatli bir sultandı. Sarhoş olduğu zamanlarda dâhil olup biten her şeyi bilir, yanlış yapan sazende ve hanendeleri uyarırdı. Yedi yıl Gazneli Devleti'ni idare eden Mevdud'un vefatından sonra yerine kardeşi Ali b. Mesud ve daha sonra amcası Abdürreşid b. Mahmud geçti.³² Sultan Abdürreşid de yedi yıl Gazneli Devleti'ni idare etti. 443/1052 yılında Türk asıllı gulamlarından Tuğrul Bozan tarafından ele geçirilerek katledildi. Kırk gün hüküm süren Tuğrul Bozan, diğer Gazneli gulamlar tarafından öldürüldü. Hemen ardından Sultan Mesud'un oğlu İbrahim saltanatın başına geçerek kırk günlük kesintiden sonra devletin tekrar hanedanlığının kontrolüne geçmesini sağladı.³³ Hanedan fertlerinin taht kavgaları ve kişisel hırslara kurban olan Gazneli Devleti, bundan böyle eski muhteşem dönemlerini asla yakalayamadı. Aksine Selçuklular, Oğuzlar ve Gurluların saldırıların maruz kalarak tahrip edildi.

---

31 Şebânkâreyî, II, s. 84.

32 Şebânkâreyî, II, s. 84.

33 Cüzçânî, I, s. 236; Hândmîr, Gıyâsüddîn b. Hâce Hümâmiddîn Muhammed b. Hâce Celâleddîn Muhammed b. Hâce Burhâniddîn Muhammed-i Hüseyinî Şirâzî, *Düstûrü'l-Vüzerâ*, I. Baskı, (tsh. Saîd Nefisî), İkbâl Yayınları, Tahran, 1976, s. 169; Şebânkâreyî, II, s. 85.

SONUÇ

421/1030 yılında Sultan Mahmud'un vefatıyla başlayan taht mücadelesi, XI. yüzyılın muhteşem ve muktedir devletlerinden olan Gazneli Devleti'ni dağılma ve gerilemeyle karşı karşıya bıraktı. Gazneli şehzadelerinin iç ihtilaflarıyla kişisel hırsları bu vaziyeti daha da çıkmaza sürükledi. Devlet erkânı ve ordu emirlerinin müdahaleleri de ülkenin istikrar ve istikbalini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında yer aldı. Özellikle Sultan Muhammed ve Sultan Mesud dönemindeki iç çatışmalar Gazneli Devleti'ni siyasî, askerî ve iktisadî açıdan ciddi bir şekilde yıprattı. Siyasi otorite zayıfladı, ordu emirleri sultan değiştirir hale geldi. Horasan başta olmak üzere fethedilen Hindistan'ın büyük bir kısmı elden çıktı. Bu olumsuz olayların sonucunda devlet içinde devlet, ordu içinde ordu oluşmaya başladı. Hatta Tuğrul Bozan gibi isyancıların ortaya çıkmasıyla beraber Gazneli Devleti'nin bekası ve hanedanının geleceği tartışılmaya başlandı.

KAYNAKÇA

- Bahâr, Melikü's-Şuarâ, *Mecmelü't-tevârîh*, I. Baskı, (thk. Ali Rıza Kayânî Körüş Kayânî ve M. İhsan), Târîh-i Vefa, Tahran 2012.
- Beyhakî, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin, *Târîh-i Beyhakî*, (nşr. Saîd Nefisi), Sanayi Yayınları, Tahran 1940.
- Cüzcânî, el-Kâdı Minhacüddîn Ebû Ömer Osman b. Sirâciddîn Ömer, *Tabakât-ı Nâsırî*, I. Baskı, (thk. Abdülhay Habîbî), Dünyayı Kitâb Yayınları, Tahran 1984.
- Fazlullah, Reşîdüddîn, *Câmiü't-Tevârîh*, I, I. Baskı, (nşr. Ahmet Ateş), Dünyayı Kitâb Yayınları, Tahran, 1983, s. 212.
- Gerdîzî, Ebû Saîd Abülhey b. Dahhak b. Mahmud, *Zeynü'l-Ahbâr*, I. Baskı, (tsh. Abdülhey Habîbî), İntişârât-ı Bünyâd-ı Ferheng-i İran, Tahran 1984.
- Hândmîr, Gıyâsüddîn b. Hâce Hümâmiddîn Muhammed b. Hâce Celâleddîn Muhammed b. Hâce Burhâniddîn Muhammed-i Hüseyinî Şîrâzî, *Düstûrû'l-Vüzerâ*, I. Baskı, (tsh. Saîd Nefisi), İkbâl Yayınları, Tahran, 1976.
- Hüseyinî, Sadrü'l-Kebirü'l-âlem Sadrüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Seyyidü'l-İmam eş-Şehid Ebü'l-Fevâris Nasır b. Ali, *Ahbârü'd-Devletü's-Selcûkiyye*, (thk. Muhammed İkbâl) Lahor 1933.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, XV, I. Baskı, (thk. Muhammed Abdulkâdir Ata ve Mustafa Abdulkâdir Kâdir), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut 1995.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim el-Cezerî eş-Şeybânî, *el-Kâmil fî't-Târîh İbnü'l-Esîr*, (nşr. Ebu Suheyb el-Keremî), Beytü'l-Efkârü'd-Devliyye, Ürdün.
- Şebânkâreyî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Mecma'u'l-Ensâb I-II*, I. Baskı, Emir Kebir Yayınları, Tahran 1984.
- Zehebî, el-İmam Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyerü 'Alami'n-Nübelâ*, XVII, I. Baskı, nşr: Şuayb el-Arnâvut ve Muhammed el-Araksusî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1996.
- Zeki, İzzetullah, "Sultan Abdürreşid Dönemi Gazneli Devleti'ndeki Olayların Temel Kaynaklara Yansıması", *USAD*, X, 2019, s. 161-178.
- Zeki, İzzetullah, *Gazneli Mahmud'un Din Politikası*, Çizgi Kitabevi, Konya 2018.

PRINCIPALITY OF TEKEOĞULLARI

Dr. Sait KOFOĞLU

İ.T.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü,
kofoglu@itu.edu.tr

Article Info

Article History

Received: 20.02.2019

Accepted: 30.09.2019

Published: 27.12.2019

Keywords:

Yunus Bey

Zincirkıran Mehmed

Korkuteli

Kıbrıs

ABSTRACT

At the beginning of the 14th century, one of the centers in the Mediterranean has been occupied by a reputable statesman, Turcoman Dünder Bey, whom took the advantage of the change of thrown of the neighboring principality, *İlhanlı*. Depending on the declaration of the pilgrims of 721/1321, it was known that *Hamidoğulları*, an independent principality, remained in the region between Antalya and Konya, yet after the Seljukians influence, told by Ebu'l-Feda, one of the localities was in power. Surrounded by well-built walls and having two gates, one from the sea, the other from the land, on his way to see the surroundings, the ruler of Antalya was captured by Hamidoğulları Turcomans (by al-Tarakimin Bani al-Hamid), and Feleküddin Dünder Bey occupied the city.¹ This article examines the Mediterreanean conquer in the 14th century and its influence on the neighboring regions and states.

---

1 Ebu'l Feda, *Geographie*, trans.from Arabic, Reinaud, De Slane, Paris, 1840, p.378; *Takvim al-Buldan*, pub.Shier, Dresden, 1846, p.210; *Geographie, Traduire de'l Arabe en Francais*, trans. From French Guyard, Paris, 1883, p.133; Kalkaşandi, *Subhu'l-Aşa*, V, Cairo, 1915, p.345-346; Arif, "Anadolu Tarihinden; Hamid Oğulları, TOEM III, Istanbul, 1328, p.942; Ali, "Teke Emareti," TTEM, no:79, Istanbul, 1340, p.79; Uzunçarşılı, *Kitabeler II*, Istanbul, 1929, s.241; "Teke Oğulları," TTAED, no: 1, Istanbul, 1933,p.96; Tekindağ "Teke Oğulları," IA,XII/1, n:128; "Teke-Eli ve Teke-Oğulları," TED, n:7-8, Istanbul, 1977, n.63.

Tekeoğulları Beyliği

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 20.02.2019 Kabul: 30.09.2019 Yayın: 27.12.2019</p>	<p>14. yüzyılın başlarında Antalya Akdeniz'deki merkezlerden biri ve komşu devlet olan İlhanlı'nın yıkılmasının avantajından yararlanan saygın bir devlet adamı Türkmen Dünder Bey tarafından ele geçirildi. 721/1321 Hacca gidenlerin beyanlarına bağlı olarak, bağımsız bir beylik olan Hamidoğullarının Antalya ve Konya arasındaki bölgede kaldıkları bilinmekle birlikte Selçuklular'ın nüfuzunun kırılmasından sonra Ebu'l-Feda'nın söylediği gibi yerel beylerden birisi iktidardaydı. İyi inşa edilmiş surlarla çevrili olan biri denizden, diğeri karadan gelen iki kapılı kaleden dışarı çıkan Antalya hükümdarı, Hamidoğulları Türkmenleri tarafından (el-Tarakimin Bani el-Hamid tarafından) ele geçirildi ve Feleküddin Dünder Bey kenti fethetti. Bu makale 14. yüzyılda Akdeniz fethini ve komşu bölgeler ve devletler üzerindeki etkisini inceler.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Yunus Bey Zincirkıran Mehmed Korkuteli Kıbrıs</p>	

The occupation of the Mediterranean coast was an important which derived the power configuration in the region, yet the dates of occupation vary from source to source. While Ali mentioned that it was 1305, when Hamidoğulları became the ruler, it was seen in his article that, he ignored Ebu'l Feda's information gathered depending on the pilgrim declaration.² On the other hand, one of the authorities in early Turkish history, Uzunçarşılı maintains that bearing in mind that the crucial piece *Takvimü'l-Buldan* was written in 1321, Antalya must have been occupied in at least 1319.³ In spite of this, in two

---

2 Ali, p.79.

3 Uzunçarşılı, "Teke Oğulları," p.96.

articles, Uzunçarşılı gives contradictory dates of occupation as 1301⁴ and after 1301.⁵ It was maintained by Tekindag that, after Dündar Bey occupied Antalya and surrounding, he landed it to his brother Yunus Bey, that played a significant role in establishment of Teke Beyleri. Due to the occupation of Antalya at this period, the family beginning has been admitted either as 708/1308, with the death of Seljukian ruler, Gıyasuddin II.Mes'ud, or according to the madrasah manifestation, as 719/1319, when Yunus Bey's son Hizir Bey had been in Istanos. Also, Tekindag refers Dündar Bey's presence in Emir Coban of Karanbuk as 1314, which shows that Antalya could have been occupied after 1314.⁶ With all these uncertain dates, it could be said that, Dündar Bey occupied the city of Antalya, around 716/1316 and 717/1318, with the death of Olcayto Khan, Ebu Said's getting on to the throne of İlhanlı and Emir Çoban's appointing his son Demirtaş as an Anatolian ruler.

Dündar Bey, relying on the Turkish traditions, handed the city administration to his brother Yunus Bey.⁷ When El-Omeri mentions of Hamiteli, he refers Yunus Bey as the ruler⁸ and Kalkaşandi refers Dündar as the thrown and his brother Yunus as the Antalya Bey.⁹ Ebu'l Feda, relying on Ibn Havkal, mentions that it was Sabit Ibn Al-Hamid who captured Antalya,¹⁰ while Uzunçarşılı says that Sabit could have been Hamidoğlu İlyas or İlyasoglu Yunus.¹¹ Complementary with this, it is seen that, Yunus Bey's other son, was appointed as Korkuteli *emir* according to the manifestations found in still standing Sinaneddin Madrasah of Korkuteli (719/1319).¹²

---

4 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1947, p.50.

5 Anadolu Beylikleri, p.62.

6 Tekindag, "Teke Oğulları," p.129, "Teke-Eli ve...," p.63.

7 Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.241,249; Anadolu Beylikleri, p.62,67; "Teke Oğulları," TTAED, p.96, *Osmanlı Tarihi I*, p.50,52; Tekindag, "Teke Oğulları," p.

8 El-Ömeri, *Mesalik ü'l-ebzar Fi Memalik ü'l-emsar*, trans. Taeschner, Leipzig, 1929, p.39.

9 Kalkaşandi, p.341.

10 Ebu'l Feda, *Geographie*, p.381; *Takvim al-Buldan*, trans. Schier, p.210.

11 Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.241,249.

12 Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.249.

Uzunçarşılı maintains that he has not seen the mentioned publications in the Madrasah,¹³ which were also mentioned by Erten and Yigitbasi.¹⁴

In a field study to Korkuteli, I photographed the epigraph above the gate of Sinaneddin Madrasah, dating 719/1319. Kalkaşandi mentions that Yunus Bey's son Hızır, ruler of Korkuteli was known as Sinanüddin¹⁵ and benefitting from the declining power, Dündar Bey announced himself as Sultan. According to Yazicioglu Ali, the neighboring provinces of Aydın, Saruhan and Menteşe admitted his sultanate and declared their obedience of levy and sending troops.¹⁶ Even, the establisher of Ottoman State Osman Gazi fighting with neighboring Germiyans, abstained from Dündar Bey and recognized him for some time including to become one of his leviers.¹⁷ This, has to do something with Dündar Bey's power with strong Turcomens, around 9 towns and 15 castles, in addition to 15.000 cavaliers, which were always ready to fight.¹⁸

Dündar Bey, was one of the opponents to Demirtas Noyan, whom declared his independency in 1322 in Anatolia and was also complained to Ilhanlı ruler Ebu Said Khan. Noyan, who was forgiven and sent twice as a ruler to Anatolia by Ebu Said, killed Suleiman Bey and besotted one of the most powerful principalities of Turcomens, Dündar Bey's area of *Eğirdir*. Dündar Bey, understanding he would no more stand the violent attacks, left *Eğirdir* to his brother Yunus Bey and drew away to Antalya. Facing Yunus Bey's death and his son's Mahmud Bey's taking over, Dündar Bey was surrendered to his opponent Noyan by Mahmud Bey. Knocking of Dündar, Noyan

---

13 Ibid.

14 Erten, *Antalya Tarihi*, Istanbul, 1940, p.82; Yigitbasi, *Eğirdir, Felekabad Tarihi*, Istanbul, 1972, p.49.

15 Kalkaşandi, VIII, p.17.

16 Arif, p.944; Sümer, p.88; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.59,171,242; *Anadolu Beylikleri*, p.63; *Osmanlı Tarihi*, p.114.

17 Uzunçarşılı, p.114; Sümer, p.88.

18 El-Ömeri, trans. Taeschner, p.39; Kalkaşandi, p.341; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.241; *Anadolu Beylikleri*, p.62; "Hamid Oğulları," IA, p.190.

became the new owner of the area through Antalya, belonged to Hamidoğulları, which in some sources were written as 724/1324,¹⁹ in others such as anonymous Seljukian, as 723/1323.²⁰ Uzunçarşılı maintains that Dünder Bey's death could not be in 724/1324, since Noyan's outbreak and his father Emir Coban's coming to Anatolia happened to take in this year and Dünder Bey's assassination could possibly be following the bordering Esrefoglu's annexation in 1326.²¹ In conclusion, it is possible to say that Noyan has killed Dünder Bey in 1326, following the disruption of Eşrefoğulları. Moreover, as Köseoğlu has mentioned in his article, the public fountain named after Dünder Bey belonging to 724, confirms this. Also, in Uluborlu, in a district, known as Salif Efendi, an epigraph found in a public fountain called Muhiddin Çeşmesi, Dünder Bey's name was referred and this shows that in 724, he was alive and living the golden ages.²²

Noyan, learning his father Emir Çoban's sheltering Gıyasüddin following Ebu Said's order, told Memlukian Sultan Melik Nasır that, he aimed to get under his service and he was able to go to Egypt. Melik Nasır, admitted his arrival and sent a *ferman* to his notables in Syria for their good company. Getting the admission, leaving behind his family in Larende, Noyan departed his town and headed Behisni, with almost 600 cavalymen, and local notables like Ahi Osman, Sahan Shah and son of Yunus, Mahmud (October 18, 1327). Leaving his post to his brother-in-law Emir Eretna, Noyan's accompany, Ahi Osman was his other brother-in-law, Sahan Sah was his cousin and Mahmud was Antalya domain Yunus's son. On January 10, 1328, Noyan arrived at Damascus and stayed there for a while as

---

19 El-Makrizi, es-Suluk, Highasophia Lib.No:3370, pub. Tekindağ, "Teke Oğulları," IA, p.129; "Teke-Eli...", p.64; Eldem, *Düvel-i İslamiye*, İstanbul, 1927, p.289; Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş," *Bellekten*, XXXI, Ankara, 1967, p.628, n.124; Nafiz, *Sivas Şehri*, edit. Toparlı, Erzurum, 1992, p.72.

20 Uzluk, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Ank.1952, p.67.

21 Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş," p.628.

22 Köseoğlu, "Uluborlu Kitabeleri," *Ün Mecmuası*, II, no: 13; Isparta 1935, p.176-177.

a guest to Seyfüddin Tengiz; on January 21, 1328, he arrived Egypt and got into the presence of Memlukian ruler Nasır Muhammed.²³

Nasır admitted his presence and up on his will, writing to one of the powerful domains in Anatolia, Karamanoğulları that his family to be sent to Egypt. Receiving it, İbrahim Bey, told that the will has been sent to the family, but was not welcomed by Noyan's sons whom declined. İbrahim Bey thought there was a secret code between Noyan and his sons and referred him as a violent bold man, killing many Muslims and believed this was the reason for his coming to Egypt and he mentioned his thought Nasır. With a manipulative act, İbrahim Bey sent this letter to Nasır, by Noyan's assassin Dündar Bey's son İshak Bey, since İshak also wanted to take revenge. Confronting this dilemma, Nasır brought a face to face discussion with İshak and Noyan, which in the end, came to a cruel point. Nasır sent a responding letter to İbrahim via İshak and he believed Noyan was not in good-intent.²⁴

In this respect, Noyan's bestowing gifts to Egyptian local notables was not ignored by Nasır, which was making him uncomfortable. Moreover, when Noyan was regarded as "Liable to be the Egyptian Sultan," Nasır prisoned him on June 19, 1328 in Buscü's-Siba Tower in Cairo, as well as his company, Ahi Osman and Mahmud Bey. Meanwhile, a delegation of three, sent by İlhanlı ruler Ebu Said, has arrived at Cairo in July 1328 and wanted Noyan to be given to them. But, fearing Noyan would not get away with this and would take revenge in the end and attack Egypt, Nasır told that he would only hand his dead body. Following this, Noyan was executed at a place called Karafe in the tower in August 1328.²⁵

---

23 Arif, Ibid, p.944; Ali, p.79; Eldem, p.289; Nafiz, p.73; Spuler, p.141; Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş," p.632-633; Fleming, p.75; Sümer, p.88; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1984, p.648-649, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara, 1954,p.71.

24 Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.243; Anadolu Beylikleri, p.64; "Emir Çoban...,"p.635-637; Tekindağ, "Teke-Eli...,"p.64; Fleming, p.75, Sümer, p.91; Turan, p.646-650.

25 Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş," p.637-640; Tekindağ, Karaman Beyliği, p.44; Sümer, Ibid,p.91; Turan, p.650; el-Ömeri, p.51, Spular, p.141; Flemin,

According to some sources, Dündar Bey's son Hizir Bey, who has hidden during his father's assassination, appeared in this period and took over the region except Antalya and brought Hamidoğulları live.²⁶ Also, benefitting from Noyan's absence, he took over Beyşehir, Akşehir and Seydişehir and took the title Sultan, like his father.²⁷ While Uzunçarşılı maintains that Hızır Bey was possibly Dündar Bey's the eldest son of three and died around 1330,²⁸ researching the successors, Erdem mentions that Hizir Bey, was, in fact, Dündar Bey's brother Yunus Bey's son, not Dündar Bey's son. According to Erdem, another son of Dündar Bey, Ishak , whom has occupied Antalya region and went to Egypt to face Noyan, returned to Antalya and gained all his father's territory. He confirms that a notable Ibn Batuta visited Antalya and Eğirdir in 1333, when Ishak Bey was in power and Yunus Bey's son Hizir Bey was in power in Antalya.²⁹ Uzunçarşılı refers in his Ottoman History that, there were two Hizir Beys, one Dündar Bey's son, the other Antalya ruler's Yunus Bey's son and maintains that following Noyan's flee to Egypt, Dündar's son Hizir came to get power, yet it could also be the Antalya ruler Yunus' son.³⁰

Yet, Hizir Bey, whom has hidden during his father's assassination and appeared after Noyan's escape to Egypt, was not Dündar Bey's son. Valuable researcher Coşan found in an old Turkish script in Ankara Public Library and in Istanbul University Library that it was not Dündar Bey's son, but his grandson and son of Ishak Bey, which was possible bearing in mind the both personality types, father being Hadji and son being fair and virtuous.³¹ Despite Coşan's findings were taken in suspicion, there has been some consistency

---

p.75; Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, trans. Yıldız Moran, Istanbul 1984, p.295.

26 Arif, p.944; Eldem, p.289; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.243; Osmanlı Tarihi, p.50.

27 Arif, p.944-945; Edhem, "Anadolu'da İslami Kitabeler," *TOEM V*, no:25-30, Istanbul1330, p.145.

28 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, p.63.

29 Erdem, "Hamidoğulları, Feleküddin Dündar'ın Halefleri," *Ün Mecmuası*, n.49, Isparta, 1938, p.702.

30 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, p.50.

31 Coşan, p.105.

among researchers. It was accepted by Arif, Ali, Edhem and Uzunçarşılı that Dündar Bey was assassinated by Noyan and Hızır Bey became the new ruler of Hamidoğulları, but the biggest mistake is that their mistaking of Hızır Bey, either as a son of Dündar Bey or son of Antalya domain Yunus Bey. While Noyan, after appointed as Anatolian domain twice, followed Dündar Bey, his son Ishak Bey was in Egypt.³² Noyan, did not harm Dündar Bey's grandon Hizir since he was too young, but because he complained to Ilhanlı ruler Ebu Said, he followed him till Antalya and killed him in 1326. Since then, it was possible that old territories of Eğirdir and Hamideli became young Hizir Bey's domain with the permission of Noyan, whom also led Yunus Bey's son Mahmud Bey become ruler of Antalya. But, when Ishak Bey went to Egypt for revenge, witnessed Noyan's execution and returned to Eğirdir in 1328, his son Hizir Bey's temporary ruling came to a halt. That is why, in some researches, following Dündar Bey, the name Hizir Bey, was not seen frequently, when it disappeared all of a sudden.³³

In spite of this, Turan maintains that it was not certain whether Ishak was sent to Egypt and encountered a confrontation with Noyan and Ishak was told to establish his father's domain following Noyan's death.³⁴ Moreover, it is known that Ishak Bey, was not Yunus's son, but Dündar Bey's and it could be derived that Turan must have made this mistake when el-Makrizi referred Ishak as domain of Antalya.³⁵ Yet, Uzunçarşılı made the same mistake, ignoring the fact that when Noyan assassinated Dündar, Mahmud was in power.³⁶ Today, it is known that when Noyan and Mahmud fled to Egypt, and when Noyan was executed in an Egyptian tower in

---

32 Ibn Batuta, *Seyahatname*, trans. M.Şerif, p.315; Arif, p.945; Konyalı, *Akşehir Tarihi*, İstanbul, 1945, p.93; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, p.64.

33 Coşan, p.110.

34 Turan, p.649-650.

35 Tekindağ, "Teke-Eli ve Tekeoğulları," p.64.

36 Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.243.

August 1328, Yunus's the other son, Mahmud's brother Calis Hizir Bey was in power in Antalya.³⁷

El-Ömeri, depending on one of the leading figures of the period who left Anatolia in 1332, Doria, confirms that Hizir Yunus was in power and he accompanied 12 cities, 25 towers as well as 8000 cavalymen.³⁸ Contradictory to this, in El-Ömeri's piece, depending on *Sheikh* Haydar that had left Anatolia in 1333, Hizir DüNDAR was in power and had a power about 40.000 soldiers³⁹ and the same information exists in Kalkaşandi's piece.⁴⁰ In et-Tarif, el-Ömeri's source, Hizir Bey was referred as the Turcomen Beys were, by using the terms "el-Meclisü's-Sami,"⁴¹ and in Kalkaşandi's source Hizir was called as "Sinanüddin."⁴²

While it is said by Kalkaşandi that following Hizir Bey, Dadi Bey became the new ruler,⁴³ which was also confirmed by Uzunçarşılı and Fleming,⁴⁴ Ali mentions that Hizir Bey's brother Mahmud became the new ruler, without giving the source of this information.⁴⁵ Uzunçarşılı, in some of his articles, mentions that it is not known for sure that, Mahmud Bey came to power whether after or before Dadi Bey and says that before 1373, Mahmud Bey's son, known with his nickname "Little" Mehmed Bey was in power in Antalya and it should be possible that his son would be the next ruler after his father.⁴⁶ Today, it is undeniable that after Dadi Bey, including the region

---

37 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, p.67; "Teke Oğulları," *TTAED*, p.97; Fleming, p.76; Tekindağ, p.64; Tekindağ, "Teke Oğulları," *IA*, p.129.

38 El-Ömeri, p.48; Wittek, *Menteşe Beyliği*, trans. O.Ş.Gökay, Ank.,1944, p..68; Fleming, p.81; Tekindağ, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları," p.64-65.

39 El-Ömeri, p.21; Wittek, p.53,67; Fleming, p.81; Tekindağ, p.65.

40 Kalkaşandi, V, p.346.

41 El-Ömeri, *Et-Tar'if Bi'l-Mustalah el-şerif*, Highasophia Lib.Nr.3160, Tekindağ, p.65.

42 Kalkaşandi, VIII, p.17; Fleming, p.82.

43 Kalkaşandi, p.17; Tekindağ, p.82.

44 *Icabetü's-sail ila Marifet er-Risail*, Paris National Lib.Catalog, nr.4437, by Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, p.68, "Hamid Oğulları," *IA*, p.191; Fleming, p.82.

45 Ali, p.80

46 Uzunçarşılı, "Teke Oğulları," p.97, *Anadolu Beylikleri*, p.68.

Isthanoz and Antalya, Mahmud Bey's son "Little" Emir Mehmed became the next ruler.⁴⁷

On the other hand, Cyprus King Pierre I de Lusignan prepared his 114 piece navy for war and gathered them in 1361, July 12, in Famagusta. The Genevians in Cyprus joined the arm with their two galleys and Rhosessian knights joined under the command of Admiral Jean Forbin, in addition to Papa Innocent VI's niece. Before Pierre I headed towards Antalya, Antalya emir Mehmed Bey has sent envoys to Pierre, whom has declined the motion of peace. Reaching Antalya on August 23, Pierre sent his brother Jean of Antiocha to Alanya ruler, whereas he, himself, occupied the city Antalya on a special day of St. Bartelemous Day.⁴⁸ The Epigraph heralding Antalya's annexation by Pierre I was found in Antalya Tower and was removed to Museum of Antalya and was published by Erten. It was written that, with the help the God, the powerful Cyprus and Jerusalem King Pierre, occupied the city Satalie in St. Bartholemous Day, on the night of August 24, 1361.⁴⁹ Referring Macharias, Tekindağ and Fleming maintains that when Pierre arrived Antalya, Mehmed Bey, known as *Signor della Terra*, Tacca emir, was not present in the city, but in Stenon.⁵⁰

---

47 Kalkaşandi, VIII,p.17; Uzunçarşılı, p.68, "Hamid Oğulları," p.191, Tekindağ, p.129; "Teke-Eli ve Teke-Oğulları, p.65; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ank.,1991, p.299.

48 Erten, *Antalya Livası Tarihi*, İstanbul,1338-1340/1919-1922, p.61-62; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.250; Erten, *Antalya Tarihi*, p.84; Tekindağ, *Karaman Beyliği*, p.52-53; Hill, *A History of Cyprus II*, Cambridge, 1948, p.321; Tekindağ, "Karamanlıların Gorigas Seferi," *TD*, VI, no:9, İstanbul.,1954, p.165-166, "Teke-Oğulları," *IA*, p.130; Fleming, p.84; Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, NY, 1965, p.325-326; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ank.,1958, p.118, Newman, *A Short History of Cyprus*, London, 1940, p.104; Turan, "Ortaçağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri," *Bellekten*, XXVIII, no:10, Ank.,1964,p.222.

49 Erten, p.62; Tekindağ, p.54; Riefstahl, *Cenubi Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi*, trans. Berktin, İstanbul,1941, p.42.

50 Machaeras, *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus entitled Chronicle*, ed.&trans.Dawkins, vol. 2, Oxford, 1932, by Fleming, *Ibid*, p.85; Tekindağ, p.130; Hill, *Ibid*, p.321-322; St.Atiya, p.326-327.

Arriving the rich Antalya, Cypriots plundered the area and killed a number of people, as told by, Machaut, who wrote a remarkable source about the massacres, the fire and the plunder.⁵¹ On the other hand, Pierre's brother, Jean from Antiochia, whom was assigned to conquer Alaiye, was defeated by the help of Alaeddin Ali of Karamanoğulları. Yet, when Antalya's annexation was found out, Aliye *emir* Hüsamüddin Mahmud Bey and Manavgat *emir*, preferred to make peace and levy as well as recognized the new rulers of Cyprus. Following this, Pierre went to Alaiye, accepted Mahmud Bey's obedience and returned to Famagusta, where, on the other hand, he left military force in Antalya, under the command of Jacques de Nores.⁵²

The news of the success of Cypriot King and Christian navy created joy in Europe, but soon, it was altered by a new improvement, when, Antalya *emir* Mehmed Bey, Aliye *emir* Mahmud Bey and Eğirdir *emir* Elias Bey took the move to save Antalya, with the help of reputable knights of Rhodes and forced the enemy to uphold a hard fight. In spite of the Turkish defeat, Mehmed Bey allying with Ali Bey of Karamanoğulları, initiated a blockage on Antalya, banning the food entrance and with 45.000 troops and 8 galleys hold a powerful fight with Jacques de Nores. Heralding this strong fight, soon, in a few months, on October 24, Pierre went to Europe and asked help. Meanwhile, Mehmed Bey benefited from his absence and hold a campaign over Cyprus⁵³ and with the help of navy of the region, namely Alaiye, holding 12 navy, Mehmed Reis, took the control of the north west of the island, Pentaglia and conquered and plundered Kyrenia. On his return to Antalya, the future Cypriot King Francis Spinola, followed him and waged a sea

---

51 Machaut, *La Prie d'Alexandrie ou Chronique du roi Pierre I er de Lusignan*, edit. Latrie, Geneve 1877, p.20, Tekindağ, "Karamanlıların Gorigos Seferi," p.166, "Teke-Eli...", p.66; Hill, p.322; Atiya, p.326-327; Turan, *Resmi Vesikalar*, p.118.

52 Newman, p.140; Atiya, p. 327; Fleming, p.85; Turan, "Türkiye Kıbrıs Münasebetleri," p.222-223.

53 Atiya, p.328; Newman, p.140-141; Hill, p.322; Tekindağ, "Karaman Beyliği," p.54, "Karamanlıların Gorigos Seferi," p.167, Turan, "Türkiye Kıbrıs Meseleleri," p.223.

fight, where he, himself drowned and Mehmed Reis took the shelter in Tripoli of Syria. The fight has been altered, when the Memlukian *emir* of the city, did not intend to fight against Turks, and the Cypriot navy, this time, headed Anatolian coasts and hold Anamur Tower, where, they took refuge of Turks and hold some unsuccessful campaigns in the region.⁵⁴

Confronting Cypriot attack, first in Alexandria, then Syrian coast and Alaiye, Memlukian Sultan Shaban II and Egyptian *Emir* el-Nasiri started to get prepared for a sea fight and sent entourage to Anatolian *emirs* to encourage them to fight at the same side. This included Karamanoğlu Ali, Alaiye emr Mahmud, Hamidoğlu Ilyas, Mehmed Bey of Korkuteli, Aydınoğlu Isa, Menteşeoğlu *Emir* Musa, and his brother of Feniche, *Emir* Kirman, and Saruhanoğlu Ishak Bey. They were told that they should ally against the Christians, the commercial relations should be on hold, and they should start preparing a strong navy and all the expenses would be covered by the Memlukian Sultan, who also, allowed the use of the pierres of his own Kingdom for commercial relations.⁵⁵ In this sense, according to Macharias, Mehmed Bey and Pierre gathered together and Mehmed Bey, as mentioned, took loyalty oath to Pierre.⁵⁶ In spite of this peace initiatives, Pierre attacked the Syrian and Kilikian coasts in September 1367, whereas, the Memlukian Sultan Shaban, conquered Tarsus and started to Turkify the Kilikian region. Pierre, on the other hand, in October 1367, went to Europe twice and tried to start a second campaign. Disagreeing this, Cypriot rulers and commanders assassinated Pierre on October 17, 1369 and brought his son, Pierre II to power (1369-1382).⁵⁷ Following the ruler's death, Cyprus became in disorder and Antalya faced with Turkish threat. Benefiting

---

54 Atiya, p.329; Newman, p.141; Hill, pg.323-324; Fleming, p.86; Turan, p.223-224; Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa, 1966, p.80.

55 Kalkaşandi, p.16-19; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.172-175; *Anadolu Beylikleri*, p.64,73,75,87; Wittek, *Menteşe Beyliği*, p.72-73; Hill, p.339-343; Tekindağ, *Karaman Beyliği*, p.55; "Karamanlıların Gorigos Seferi," p.167-168; Fleming, p.87; Akın, *Ayinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara, 1968, p.57.

56 Fleming, p.88; Hill, p.351.

57 Fleming, p.88; Hill, p.352; 360-361, 370; Turan, p.224-225.

this absence of power, Mehmed Bey got very close to conquer Antalya with allied powers from Manavgat and Alaiye emirs, but failed. Meanwhile, on October 1372, during inauguration ceremony of Pierre II, the uprising in Famagusta fired a war between Cyprus and Genova. Genevians' presence in Mediterranean scared the Cypriots, and while they were thinking to give Antalya back to Turks, Mehmed Bey and his allies from Karamanoğlu had already started an attack from land and sea and took Antalya tower as well as the city, itself, on May, 1373.⁵⁸ The first thing he did was renovating the mosque-turned church as Yivli Mosque, which has been recently opened to visitors. The epigraph above the mosque door still is present and tells Mehmed Bey's reconquerer of Antalya and was first been published by Erten in 1920.⁵⁹ The epigraph says "With the help of God, the city Antalya was reconquered by us. This Holly mosque was built to show our respect to the Sultan of the coasts son of Mahmud, Muhammed Bey. May his rule be long."

Mehmed Bey, referred as Muhammed in the epigraph, was also, known as "the Chainbroker," since he broke the chain of the city attached by Cypriots, merging city towers. Although his year of death is unknown, it is possible that he was buried in a tomb of his son, that had died before him and the tomb is known as "the Tomb of the Chainbroker," in Antalya.⁶⁰ The epigraph on the Tomb says: "Nothing is eternal, but God's existence. This honored tomb was built up to the order of the Great *Emir*, Yunusoğlu Mahmudoğlu Muhammed. May his property be long lived."

---

58 Erten, *Antalya Livası Tarihi*, p.62; Ali, p.80; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.250; Anadolu Beylikleri, p.65; Fleming, p.89; Hill, p.376-377, 380-383, 388-389; Tekindağ "Teke-Eli...", p.67; Merçil, p.299.

59 Erten, *Antalya Livası Tarihi*, p.89; Refik, "Fatih Zamanında Teke-Eli," *TTEM*, no:79, İstanbul, 1340, p.336; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.250; *Anadolu Beylikleri*, p.68; Riefstahl, p.38, 69; Fleming, p.90; Erten, *Antalya Tarihi*, İstanbul, 1940, p.61.

60 Tevhid, p.337; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, p.250; *Anadolu Beylikleri*, p.68; Erten, *Antalya Tarihi II*, p.61; Riefstahl, p.37, 68; Fleming, p.90; Tekindağ "Teke-Eli...", p.68.

Following Mehmed Bey's death, the region did not lose its importance, yet the Ottomans became the new interest owners. In Ottoman sources, it is mentioned that with the circumcision ceremony of the sons of Ottoman Sultan Murad I, Yıldırım and Yakup Çelebi, held in Bursa, the relations with the neighbors got a pace when, Egyptian Sultan and Byzantium Emperor, as well as the rulers of the mid-west Anatolia, such as, Aydın, Karaman, Germiyan, Saruhan, Isfendiyar were invited, and sent precious gifts to the Ottoman Sultan.⁶¹⁶² During the ceremony in Bursa, that took a month, the Ottoman Sultan Yıldırım was known to encourage maintaining help for the upcoming campaign.⁶³ However, there is an uncertainty about the attendees to the campaign. In the epigraph Fetihname, that tells about the Ottoman victories in Balkans, we are told that Candaroğulları, Hamidoğulları, Menteşe, Tacca and Germiyanogulları, the principalities of the mid-west Anatolia, attended the campaign over South Anatolia, whereas, Neşri and Sa'deddin refers about Saruhan and Aydınoğulları did the same.⁶⁴ Yet, in the history of Oruç Bey, Yıldırım's campaign was defined a little different than the known. There, it is said, Yıldırım first took over the mid-south Anatolian principalities, such as, Alaşehir, Beyşehir and Konya and declared peace with Karamanoğlu and afterwards, he followed to Saruhan and Tacca.⁶⁵ Whereas, the Byzantium historian, Dukas

---

61 Babinger, *Die Jahrbücher des Urudsch*, Hannover, 1952, p.23; Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, pub. Unat-Köymen, Ankara, 1949, p.202-203; Hadidi, *Tevarih-i Ali Osman*, pub.Necdet Öztürk, Istanbul,1991, p.91-93; *Anonymous Tevarih-i Ali Osman*, pub. Giese, *Die Altosmanischen Anonymen Chroniken*, Breslau, 1922, p.24; von Hammer, *Geschichted des Osmanischen Reiches*, Peşte, 1827, trans. Mehmed Ata; *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Istanbul, 1911, p.217; Aşıkı, *Tevarih-i Ali Osman*, pub. Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri I*, Istanbul, 1947, p.129.

62 Babinger, p.23; Atsız, *Oruç Bey Tarihi*, Istanbul, 1972, p.44; Aşık Paşazade Tarihi, Istanbul, 1332, p.56-57; Atsız, *Aşıkpaşaoğlu*, p.129-130; Neşri, p.204-209; Hadidi, p.93-97; Hoca Sa'deddin, *Tacü't-Tevarih I*, Istanbul, 1863, p.95-97; Münceccimbaşı Ahmed b.Lütf Allah, *Camü'd-Düvel II*, NuruOsmaniye Lib.No:3171; Hammer, trans.Ata, p.225; *Anonymous Tevarih-i Ali Osman*, pub.Gieze, p.24; Arif, p.946; Varlık, p.57-61.

63 Neşri, p.240-241.

64 Feridun Bey, *Mecmua-i Münşeatü's-Selatin I*, Istanbul, 1264-1265, p.113.

65 Babinger, p.26; Atsız, *Oruç Bey...*, p.49.

maintains that, Yıldırım's this campaign was intended to be against the Pamphillian Turks living in Perge,⁶⁶ Uzunçarşılı maintains that, besides the localities, Ottoman fought against his allies, when Karamanoğlu took over the Ottoman belongings in Beyşehir and plundered the area, and Yıldırım came to the region, where he assigned Hamidoğlu Isa Bey as the ruler in Beyşehir and Firuz Bey in Antalya.⁶⁷ Yinanç says that Yıldırım was accompanied by Byzantion Emperor's son, Manuel in these campaigns over Antalya, which was ruled by Mehmed Bey's son, Osman Chelebi.⁶⁸

Antalya, during Osman Chelebi reign was not remarkable and even, Yıldırım's father Murat I, did not dare to conquer the city, bearing in mind that Osman Chelebi was a poor ruler, holding only Antalya and Isthanoz.⁶⁹ Also, in Ottoman sources, such as Ahmedi's, it is maintained that even Yıldırım, during his campaign in the region, in 1390, came to the Antalya border, but did not annex it.⁷⁰ Şükrullah says Yıldırım took over Konya and Larende and headed towards the north, to Amasya, Canik, Tokat, Sivas and Samsun and following, he returned to south and took over not only Antalya, but the whole south region.⁷¹ Supporting this, Mehmed Pasha from Karaman, maintains the same that Yıldırım came to south following the mid-east Anatolia.⁷² Meanwhile, from Aşık Paşazade, Oruç Bey and Neşri,

---

66 Dukas, *Bizans Tarihi*, trans. Mırmıroğlu, Istanbul, 1956, p.28; Charanis, "The Strife Among the Paleologi and the Ottoman Turks, 1370-1402," *Byzantion*, XVI, 1942-1943, p.304-305; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, trans. Işiltan, Ankara, 1981, p.104.

67 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, p.265.

68 Yinanç, "Bayezid I," *IA* II, p.370.

69 Neşri, p.234-235; Wittek, p.76; Tekindağ, "Teke Oğulları," *IA*, p.131; "Teke-Eli ve...," p.68.

70 Ahmedi, *Dasitan-i Tevarih-i Mülük-ı Al-i Osman*, pub. Banarlı, p.130; Ahmedi, *Dastan ve Tevarih-i Mülük-ı Al-i Osman*, pub. Atsız, p.21,27; Fleming, p.103; Tekindağ "Teke-Eli...," p.69.

71 Şükrullah, *Behçetüt Tevarih*, pub. Atsız, Istanbul, 1956, p.56; Şükrullah, *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanlar Tarihi*, pub. Atsız, Istanbul, 1939, p.32; Wittek, p.78; Fleming, p.103,107.

72 Karamani Mehmed Paşa, *Tevarihü's-Selatini'l Osmaniye*, trans. Halil, "Milli Tarihimize Dair Eski bir Vesika," *TTEM*, XIV, no:2, Istanbul 1924, p.92, Karamani

we are told that Yıldırım came to Karaman from Tacca region,⁷³ from Hoca Sa'deddin we are told that Yıldırım started his campaign Bursa in 1391 and following his taking over the region Firuz Bey was assigned.⁷⁴ Gibbons tells that Yıldırım's taking Antalya was the first Ottoman conquer that took place in the Mediterranean,⁷⁵ while Refik tells that his son, Isa Chelebi was assigned rather than Firuz Bey, whom was appointed as the commander in the region.⁷⁶ Uzunçarşılı and Yinanç says that Yıldırım took over Antalya in 1392 and terminated Hamidoğulları rule there.⁷⁷⁷⁸

Besides the line of annexation, the years of conquer are not clear. Fleming maintains that the Antalya campaign of Yıldırım took place in the era when the relations with the Memlukians of Egypt were broken and the second campaign must have taken place around 1397 and 1399.⁷⁹ He also refers that during the campaign, Antalya ruler has changed from Osman Chelebi to his son, Mustafa Bey and he has run away and took the shelter to Memlukian Sultan Ferec in March 1400.⁸⁰ In conclusion, it is certain that after Yıldırım took over Antalya, he assigned his son Isa Chelebi as the ruler and his other son, Mustafa Chelebi as the commander, which could be derived from the fact that during the Ankara War of 1402, Mustafa was the commander.⁸¹

Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, trans. Konyalı, Istanbul, 1949, p.348; Fleming, p.103,107.

73 Aşık Paşazade, p.71-72; Aşıkpaşaoğlu, pub.Atsiz, p.139; Babinger, p.26; Neşri, p.314-315; Anonymous Tevarih-i Al-i Osman, pub.Giese, p.34.

74 Hoca Sa'deddin, p.128-129; Ali, "Teke Emareti," p.81.

75 Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, trans. Ragıp Hulusi, Istanbul, 1928, p.164-165.

76 Refik, "Fatih Zamanında Teke-İli," *TTEM*, p.67; Uzunçarşılı "Teke Oğulları," *TTAED*, p.97-98; *Anadolu Beylikleri*, p.78.

77 Uzunçarşılı, "Hamid Oğulları," *IA*, p.191.

78 Yinanç, p.371; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, p.265; Tekindağ, "Teke-Oğulları," *IA*, p.131; "Teke-Eli...", *TED*, p.69; Merçil, p.299.

79 Fleming, p.106.

80 Fleming, p.106-107, Yinanç, p.379.

81 Babinger, p.34; *Oruç Bey Tarihi*, pub.Atsiz, p.59; Aşık paşazade, p.78; Aşıkpaşaoğlu, pub.Atsiz, p.144; Neşri, p.350-351; Hoca Sa'deddin, p.169; Refik, p.67; Wittek, p.85; Fleming, p.107; Tekindağ, "Teke-Eli...", p.69.

In 1402-1415, the south Meditterreanean line, besides Antalya and Alaiye was ruled by Karamanoğlu Mehmed Bey, who allowed the former ruler of Antalya, Osman Chelebi to stay in Isthanoz.⁸² During this period, Yıldırım died in Ankara War fought against Timur forces of Mongolians and it took a while for the Ottomans to gain power. In this era, Isa Chelebi started to prepare a campaign against his brother Chelebi Mehmed and asked for help from Smryna region rulers.⁸³ However, this did not happen, due to Chelebi Mehmed's death and his son Murad II (1421-1451) came to the reign, who had to deal with the uprisings in the region. Benefiting from these uprisings, Karamanoğlu Mehmed Bey allied with Osman Chelebi, living in Isthanoz and tried to gather forces against Murad over Antalya. Yet, it was the same time when the commander Firuz Bey died and his son Hamza Bey, a fierce fighter, took the command and yielded hardships for Osman and Mehmed Beys. In a rigorous fight between Hamza Bey and Osman Chelebi, the second one died and finding out this Mehmed Bey surrounded the city with 26.000 troops, which according to some sources took around three to six months and ended with an accidental death of Mehmed Bey. His sons Ibrahim Bey and Alaeddin Bey surrendered to Hamza Bey, who presented his loyalty to the Ottoman Sultan and became the new ruler of Tacca, in return. This was the end of Hamidoğulları and beginning of a new era with the Ottoman rule as mentioned by Fleming and Tekindağ.⁸⁴⁸⁵

Antalya, during Hamidoğulları period, was mentioned to be the center of commercial relations, particularly timber trade

---

82 Refik, p.72; Turan, *Tarihi Takvimler*, p.36,50; Atsız, *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler*, Istanbul, 1961, p.24.

83 Neşri, pub.Unat-Köymen, p.448-449; Hoca Sa'deddin, p.232-233; Hammer, p.96; Fleming, p.115; Akın, p.79-80.

84 Aşık Paşazade, p.111; Aşıkpaşaoğlu, pub.Atsız, p.106; neşri, p.590-591; Hoca Sa'dddin, p.327-331; Hadidi, p.176; *Anonymous Tevarih-i Al-i Osman*, p.60-62; Hammer, p.182; Refik, p.67; Ali, "Teke Emareti,"p.83-84; Edhem, *Düvel-i Islamiye*, p.286; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, p.69; "Hamidoğulları,"p.191; Fleming, p.119-121; Tekindağ, *Karaman Beyliği*, p.88-89; "Karamanlılar,"p.324-325; "Teke-Eli...,"p.70; Merçil, p.299.

85 Fleming, p.123; Tekindağ, "Teke-Oğulları,"p.132; "Teke-Eli...,"p.70.

obtained from the rich area of Isparta, that is transported through Antalya. Heyd maintains in the second half of the 14th century, Antalya has been the commercial centre between Egypt and Anatolia, where transportations of precious assets, like spice, sugar and linen took place by Muslum and Jewish traders, including Venetians and Genovians, in spite of the banning for by Pope Clemens V in 1308.⁸⁶ The trading materials included valuable pieces of Chalons, Narbonne, Perpignon and Lombardine fabrics in certain colors, and there, they were traded for the assets coming from India, Egypt and Yemen, as well as France and England. They paid two percent customs for every material, which was mentioned to be not excessive during Hamidoğlu reign.⁸⁷ Coming with a Genovian ship *Martholomyn* from Lazkiye to Alaiye, Ibn Batuta tells the city Antalia was pretty much planned and in order, where, Christians, Greeks, Jews and Muslims lived in separate quarters, with plenty of natural sources of spring and trees prevailed with the fruits exported to Egypt.⁸⁸ Ebu'l Feda, tells that the citrus fruits were raised and Turcomen carpets were well-known and exported to neighboring cities, whereas El-Ömeri says in the Mediterranean region, citrus, wheat and oast were raised in addition to stockbreeding, which were cheaper than the neighbors and⁸⁹ Florence currency florin was used according to Genevian Domenchio Doria.⁹⁰

---

86 Heyd, *Yakınoğu Ticaret Tarihi*, trans. Enver Ziya Karal, Ankara, 1975, p.612; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, p.249,253; "Hamid Oğulları," p.191; Erten, *Antalya Tarihi*, p.96; Atan, *Başlangıçtan Osmanlı Devleti'ne Kadar Türk Gümrük Tarihi I*, , Ankara, 1990, p.101.

87Heyd, p.610-613, Turan, Resmi Vesikalar, p.125; Fleming, p.83; Planhol, p.92-93; Delilbaşı, "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel bir Bakış," Belleten, XLVII, no: 185, Ankara, 1984,p.98-101.

88 Ibn Batuta, trans. Şerif, p.311-312; Heyd, p.312; Fleming, p.77; Planhol, p.91-92.

89 Ebu'l Feda, *Geographie*, trans. Slane, p.379-381; Planhol, p.92.

90 Taeschner, p.19-20; Turan, p.130-131.

REFERENCES

- A. Refik, "Fatih zamanında Teke-Eli" *TTEM*, sene 14, Sayı:79, İst. 1340.
- Ahmed Tevhid, "Antalya Kitabelerine Dâir" *TTEM*, sene 14, Sayı:83, İst.1340 s.336.
- Âli, "Teke Emareti" *TTEM*. Sayı:79, İst. 1340.
- Anonim Tevârih-i Âli Osman nşr. Fr.Giese, *Die Altosmanischen Anonymen Chroniken*, Breslau 1922.
- Anonim Tevârih-i Âli Osman*, Fr.Gieze, nşr.
- Aşık Paşazade Tarihi*, İst.1332.
- Âşıkpaşaoğlu Ahmet Aşıkı, *Tevârih-i Âli Osman*, Düz.N.Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İst.1947.
- Aziz S.Atiya, *The Crusade in Later Middle Ages*, New York 1965.
- B.Fleming, "Türkler-Anadolu Beylikleri" *IA*, XII/II.
- Barbara Fleming, *Landschaftsges chichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spatmittelalter*, Wiesbaden 1964.
- Claude Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, Trk.çev., Yıldız Moran, İst. 1984.
- Dukas, *Bizans Tarihi*, trans.V.Mırmıroğlu, İst.1956.
- Ebû'l-Feda, *Geographie*, Arapça nşr., M.Reinaud/De Slane, Paris 1840.
- Ebû'l-Feda, *Geographie, Trauduire de'l Arabe en Francais*, Frz. Trans.,M.Stanislas Guyard, II, Paris 1883, s.133.
- Ebû'l-Feda, *Takvim al-Buldan*, nşr Ch. Schier, Dresden 1846.
- el-Makrîzi, es-Sulûk,. Highasophia Lib N.3370, II, s.47 a'dan nakl. Ş.Tekindağ, "Teke Oğulları" *ÍA*, s.129.
- el-Ömerî, *Et-Ta'rif bi'l-Mustallâh el-Şerîf*,. Highasophia Lib.N.3160, Var.27 b.
- el-Ömerî, *Et-Târif bi'l-Mustalâh el-şerîf*, Highasophia Lib.N.3160, Var.27 b'den nakl., Ş.Tekindağ, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları"
- El-Ömerî, *Mesâlik ü'l-ebşâr Fi Memâlik ü'l-emsâr*, nşr;Franz Taeschner, Leipzig 1929.
- Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ank.1991.
- Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar" *SAD*, I, Ank. 1970.
- Feridun Beğ, *Mecmuâ-i Münşeâtü's Selâtin I*, İst. 1264-1265.
- Feridun Nafiz Uzluk, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Ank. 1952.

- G.de Machaut, *La price d'Alexandrie ou Chronique du roi Pierre I er de Lusignan*, Edit. L.de Mas Latrie, Geneve 1877, s.20.
- George Hill, *A History of Cyprus II*, Cambridge 1948.
- George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Trk.çev. Fikret Işıltan, Ank.1981.
- H. Edhem, "Anadolu'da İslâmi Kitabeler", *TOEM V*, Cüz:25-30; İst.1330, s.145.
- Hâdîdî, *Tevârih-i Al-i Osman*, Pub.Necdet Öztürk., İst. 1991.
- Halil Edhem (Eldem), *Düvel-i İslâmiye*, İst.1927.
- Herbert A.Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, trans.Ragıp Hülisi, İst.1928.
- Himmet Akın, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ank. 1968, s.57.
- Hoca Sa'deddin, *Tâcû't- Tevarih*. I, İst. 1863.
- İ.H. Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş" *Bellekten*, XXXI, Ank. 1967, s.628, sayı 124.
- İ.H. Uzunçarşılı "Hamit Oğulları" *İA*, V/1, s,190.
- İ.H. Uzunçarşılı, "Teke Oğulları" *TTAED*. Sayı:1, İst.1933, s.96.
- İ.H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1937.
- İ.H. Uzunçarşılı, *Kitabeler II*, İst. 1929.
- İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, Ank. 1947.
- İ. Hakkı Konyalı, *Akşehir Tarihi*, İst.1945.
- İ. Hakkı-Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, Yay. Pub. R.Toparlı, Erzurum 1992.
- İbn Batûta, *Seyahatnâme I*, Trk.trans.M.Şerif, İst 1333.
- J.Von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I.Peşte 1827,trans. Mehmed Ata; Devlet-i Osmaniye Tarihi, I, İst. 1329/1911.
- Kalkaşandî, *Subhu'l-Âşâ*, V, Kahire 1915.
- Karamanî Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, trk.çev. İ.Hakkı Konyalı, İst. 1949.
- Karamanî Mehmed Paşa, *Tevârihü's Selâtini'l-Osmaniye*, trans. M.Halil,"Milli Tarihimize Dair Eski Bir Vesika", *TTEM*, XIV, Sayı:2, İst.1924.

- L.Machaeras, *Recital concerning the sweet land of Cyprus entitled Chronicle*, Ed. and Transl,R.M. Dawkins, 2.Vol.Oxford 1932 s.208'den nakl. B.Fleming.
- M.Fuad Köprülü, "Bayrak" *IA*, II, s.411.
- M.H. Yinanç, "Bayezid I" *IA* II, s.370.
- M.Neşrî, *Kitâb-ı Cihannümâ*, Yay.F.R.Unat- M.A Köymen, I, Ank.1949, s.202-203
- Mehmet Arif, "Anadolu Tarihinden: Hamid Oğulları," *TOEM* III, İst. 1328, s.942.
- Melek Delilbaşı, "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılarla Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Belleten*, XLVII, Sayı:185, Ank.1984, s.98-101.
- Muslihu'd-dîn Mustafa b. Muhammed, Yasin Sûresi Tefsiri, Trk. Yazma, İst.Millet Ktp. Âli Emiri -Şer'iyye Kısmı, Nr.821, Var. 2 b'den nakl.M.Esat Coşan.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütf Allah, *Camiü'd-Düvel II*, NuruOsmaniye Lib. Nr.3171, Var 278a.
- Nazan Danişmend, "Anadolu Türk Beyliklerinin Haçlı Bayrakları" *Türklük Mecmuası*, I, İst.1939.
- Oruç b.Adil, Tevârih-i Al-i Osman, nşr. Franz Babinger, *Die Jahrbücher des Urudsch*, Hannover 1952.
- Oruç Beğ Tarihi*, Pub.Atsiz, İst.1972.
- Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ank.1958.
- Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İst.1984.
- Paul Newman, A Short History of Cyprus, England 1940, s.104, Osman Turan, "Ortaçağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri," *Belleten* XXVIII, Sayı:10, Ank.1964, s.222.
- Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Trk.trans. O.Şaik Gökyay, Ank. 1944.
- S.Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, İst.1338-1340/1919-1922.
- S.Fikri Erten, *Antalya Tarihi*, İst. 1940.
- Ş.Tekindağ, "Karamanlıların Gorigos Seferi", *TD*, VI, Sayı:9, İst.1954, s.165-166
- Ş.Tekindağ, "Teke Oğulları" *IA*, XII/1, s.128.

- Ş. Tekindağ, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları" *TED*. Sayı:7-8, İst. 1977, sayı 63.
- Şehabeddin Tekindağ, Karaman Beyliği (13.-15.nci asırda Cenbu Anadolu Tarihi'ne ait tetkik, Basılmamış Doktora Tezi), İst.1947.
- Şükrullah, *Behçetüt Tevarih*, Düz.N.Atsız, İst.1956.
- Şükrullah, *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanlar Tarihi*, Pub.Atsız, İst.1939.
- Tahir Erdem, "Hamid Oğulları, Feleküddin Dünder'ın Halefleri", *Ün Mecm.*,V, Sayı.49, Isparta 1938, s.702.
- Turhan Atan, *Türk Gümrük Tarihi I, Başlangıçtan Osmanlı Devleti'ne Kadar*, Ank.1990.
- Vergi Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa 1966.
- Wilhelm Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, Trk.trans., Enver Ziya Karal, Ank.1975.
- Xavier de Planhol, *De La Plaine Pampylienue Aux Lacs Pisidiens Nomadisme et vie Paysanne*, Paris 1958.
- Z.Arıkan, XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı, İzmir 1988.

ESKİ TÜRK SAVAŞ ARAÇ-GEREÇ VE TAKTİĞİ*

Prof. Dr. İlhami DURMUŞ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarihi Bölümü
ilhamidurmus@gmail.com

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 06.05.2019 Kabul: 30.09.2019 Yayın: 27.12.2019</p>	<p>Eski Türklerin kahramanlık ve başarılarında kullanmış oldukları savaş araç-gereçleri önemli bir yer tutuyordu. Şüphesiz bu başarılarında en önemli araç at idi. Çünkü at Türkleri askeri başarılarla götürmekte ve birçok kavim üzerinde hakimiyet sağlamalarına imkan vermekte idi. At, manevra yeteneği, savaşlarda yıldırım hızıyla delip geçme özelliği ile Türklerin başarılarında önemli rol oynuyordu. Türkler hızlı atlıları ve akınları sayesinde kolaylıkla istilalara girişiyor, uzak- yakın ülkeleri fethediyorlardı. Türk askerlerinin “kasırgalar gibi birden görünüp kuşlar gibi uzaklaşmaları” atın kendilerine sağlamış olduğu imkanla bağlantılıydı. Eski Türk silahları arasında ok ilk sırayı alıyordu. Oklar tunç, demir, kemik ya da taş uca sahipti. Türkler çeşitli oklar icat etmişlerdi. Onlar ıslıklı ve zehirli oklar da kullanıyorlardı. Yaylar genelde düz ya da içeriye doğru kıvrık bir beden ve buna iki tarafta tutturulmuş ve geriye bükülmüş iki kısa koldan oluşmaktaydı. Yaylar en çok kayın ağacından yapılıyordu. Yayların kirişleri genelde sığır sinirindendi.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Türk At Ok-Yay Kılıç Zırh Kurt Oyunu</p>	<p>Kahramanların yaylarının kirişleri kurt</p>

* Bu makale NEÜ. Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen “Ortaçağ'da Harp Silahları” Paneli'nde sunulmuş bildirinin düzenlenmiş halidir.

sinirinden yapılıyordu. Kullanılan silahlar arasında kılıç önemli bir yere sahipti. Kılıç yakın dövüşlerde kullanılıyordu. Yakın dövüş silahı olarak kama da kullanılmaktaydılar. Ayrıca mızraklar da kullandıkları silahlar arasında önemli bir yere sahipti. Türkler mücadelelerinde savunma silahları da kullanılmaktaydılar. Bunlar zırh, miğfer ve kalkandı. Türkler savaşlarda uzaktan savaş taktiğini benimsemişlerdi. Bundan dolayı düşmana yay gerip ok atıyorlardı. Bu durum kendileri için kan kaybını azaltıyordu. Türk ordusu savaşlarda saldırıya yönelik yapılandırılmıştı. Onlar savaş meydanlarında “kurt oyunu” ya da “turan taktiği” denilen savaş taktiğini başarıyla uygulamaktaydılar.

Early Turkish Weaponry and Military Tactics

Article Info

Article History

Received: 06.05.2019

Accepted: 30.09.2019

Published: 27.12.2019

Keywords:

Turks

Horse

Arrow-Bow

Sword

Armor

Wolf Game

ABSTRACT

Weapons were very decisive in military successes of early Turks. The most important tool was certainly horse, which enabled the Turks to gain military superiority and to rule over other peoples. The very capability of maneuver and speed provided by horses was essential in Turkic warfare. With speedy and durable horses, they could easily invade and conquest far and near lands. That the Turks “came like hurricanes and moved away like birds” was related to the capability given by horses. Among weapons, arrow ranked the first. Arrow edges were made of bronze, iron, bone or stone. They invented various arrows, sibilant and poisonous ones being the most significant. Bows had usually a straight or inverse frame and two short handles added to it on the edges and twisted backward. Bows were mostly made of beeches. Strings were of beef sinews.

Strings of bows of eminent warriors were made of wolf sinews. Swords were important among their weapons to use in close fighting. Dagger was also usable then. Besides, lances were among the weapons they prevalently used. As defense tools we may count armor, helmet and shield. Essence of the Turkic warfare was to fight in distance, thus giving priority to arrows and bows. This helped them to diminish human loss in their side. Basic structure of their armies was organized in accordance with the attack concept. Among their strategies in battle fields, the one known as the “wolf game” or “Turanic tactic” was the most widely used way.

GİRİŞ

Türklerin teşkilatlanabilmeleri ve bozkırlarda güçlü devletler kurabilmeleri yaşadıkları kültür coğrafyasının tarih öncesi devirlerine kadar gitmektedir. Çin belgelerinde Tuman zamanına kadar Türk devletiyle ilgili şu bilgi dikkate değerdir: “1000 yıldan daha uzun zaman sürecinde devlette zaman zaman büyüme, zaman zaman küçülme oldu, fakat bölündüler, parçalandılar”¹. Bu bölünüp parçalanma zaman zaman devletin küçülmesiyle ilgili olmalıdır. Çünkü 1000 yıldan fazla zaman sürecinde birleşip büyüdükleri, parçalanıp dağıldıkları ve yeniden birleşip büyüdükleri anlaşılmaktadır². Türk devletleri boyların bir araya getirilmeleri sonucu oluştuğundan boyların merkezi bir otorite etrafında toplanması, küçülme ise otoritenin ortadan kalkmasıyla olmaktadır.

---

1 Johan Jacob Maria De Groot, **Die Hunnen der Vorchristlichen Zeit**, I, Walter de Gruyter, Berlin,1921, s. 53.

2 Bahaeddin Ögel, **Büyük Hun imparatorluğu Tarihi**, I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 121.

Güçlü bozkır Türk devletlerinin ortaya çıkması ve teşkilatlı devletin kurulabilmesi, boyların bir araya getirilerek bir devlet çatısı altında birleştirilmesi ile olabiliyordu. Tuman zamanından, yani aşağı yukarı M.Ö 200'lü yıllardan 1000 yıl eskiye gidildiğinde M.Ö 1200'lere ulaşılmaktadır. Bu tarih arkeolojik boyutu ile atın binek hayvanı olarak kullanılmasının yanında demirin de yoğun olarak kullanımının yaygınlaşmaya başladığı zamandır. Hatta "M.Ö 1400'lerde Altayların batısı bol miktarda demirin üretildiği ve demir kültürünün doğduğu yer olarak kabul edilmektedir³.

İşte atın binek hayvanı olarak kullanımı ve demirden savaş araç ve gereklilerinin yapılması, Türklerin egemen unsur olma ve teşkilatlanabilme gücünü arttırmıştır. Türk siyasi ve sosyal hayatında ata kutluluk derecesinde değer verdiren ve destanlarında, yeminlerinde bağlılığını dile getirdiği demir ve demirciliği de aynı kutsal mertebeye yükselten bu kültür, Türklerin atalarını diğer topluluklardan çok farklı bir dünya görüşü ve yaşayış tarzına götürmüştür. Savaşçılık kabiliyetini iyice güçlendiren demirciliği yanında, otlak ve su için mücadeleler dolayısıyla metaneti artan bozkırlı, aynı zamanda, huzur içinde yaşayabilmek için insanların karşılıklı saygı hissi ile donatılması gerektiğini de öğrenmiş ve insan kütlelerini sürekli olarak barış halinde tutabilmek için toplulukta herkes tarafından riayeti zaruri bir "hukuk" düşüncesine ulaşmıştır⁴. Böylece düşüncede doğan devletin gerçekte kurulması ve korunması askeri güce dayandığından Türk'ün vatan sevgisi ve cesareti, atın hızı ve demirin vurucu gücü ile birleşerek hareketli ve dinamik Türk orduları oluşturulabilmiştir. İşte savaşçı unsurları, teşkilatı, savaş araç - gereçleri ve taktiği bakımından Türk ordusu diğer milletlerin ordularından farklılık göstermekte ve kendine has özellikleri bulunmaktadır.

---

3 İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s. 212.

4 İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.213.

At

At Türklerin bütün hayatında ön plana çıkmaktadır. Uçsuz bucaksız coğrafyaların kısa zamanda aşılması, geniş otlaklar ve sürülerin kontrol altında tutulması, yaylaktan kışlağa, kışlaktan yaylağa göç, tanrıya ve atalara kurban edilmesi, etinin yenilmesi, sütünün içilmesi ve boyların kendi aralarındaki ve diğer düşmanlara karşı verilen mücadelelerde hep at görülmektedir. Bu durumda at Türklerin sosyal, siyasi, iktisadi, dini ve askeri hayatında en önemli unsurlardan birisidir. Hatta kültüre isim verecek değere ulaşmış ve bozkır kavmi olan Türklere “Atlı Kavimler” ve onların oluşturdukları kültüre de “Atlı Kültür” denilmiştir.

Atın ehlileştirilmesi ve atlı kültürün ortaya çıkışı doğrudan Türklerle bağlantılıdır. İnsanlık tarihinde ulaşılan bu başarı, kavimlerin ve diğer kültürlerin gelişmesinde fevkâlade sonuçlar doğurmuştur. Tarihi bağlantıların gösterdiği gibi, büyük devlet esası için gerekli şartlar ancak bu sayede belirebilmiştir⁵. Atlı kültürün Türk kültür çevresinde ortaya çıkışını büyük ölçüde arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış buluntulardan da anlamak mümkündür. Bozkırlarda görülen bir dizi yeni gelişmeler arasında ata binme ve tekerlekli arabaların kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Binek ve koşum atlarının en erken örnekleri Balhan mezarları kültürü ve Andronovo kültürü gömülerinde ortaya çıkmıştır. Bu dönem buluntu merkezlerinde at kalıntıları önemli bir yer tutmaktadır. Karasuk mezarlarında da at ortaya çıkarılmıştır⁶. Şüphesiz Türk kültür çevresinde atın binek hayvanı olarak kullanılması ön plana çıkmaktadır. Çünkü ata binilmesi, atın arabaya koşulmasından daha ileri bir gelişmedir. İşte Türkler bu sayede süvari olarak varlıklarını sürdürmüş, askeri güç kazanmış ve büyük devlet kurabilecek şartları oluşturmuşlardır.

---

5 Wilhelm Koppers, “Etnolojiye Dayanan Cihan Tarihinin Işığı Altında İlk Türklük ve İlk İndo Germenlik”, **Belleten**, V/17- 18, (1941), s. 471.

6 Marek Zvelebil, “Der Aufstieg der Nomaden in Zentralasien”, **Die Cambridge Enzklopaedie der Archaeologie**, Christian Verlag, München, 1980, s. 253.

Türkleri askeri başarılarına götüren ve birçok kavim üzerinde hakimiyet kurmalarını sağlayan en önemli unsurlardan birisi şüphesiz attır. Türklerde atın ne derece önemli bir yer tuttuğu yazılı belgelerle de ortaya konulabilmektedir. Asya Hun devletinin kudretli hükümdarı Mo-tun'un M.Ö 176 yılında Çin İmparatoruna gönderdiği kısa beyanat bozkır Türk devletinin kuruluş tarzını belirgin bir biçimde aydınlatmaktadır. Bu beyanatında “ tanrının inayeti, subay ve erlerinin yiğitliği ve atlarının mükemmelliği sayesinde yirmi altı devleti yendiklerini ve bütün yay kullanan kavimlerin Hunlar haline geldiklerini” bildirir⁷.

At, manevra yeteneği, savaşlarda yıldırım hızıyla delip geçme kabiliyeti ile büyük bozkır devletlerinin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Bozkırlardaki devletler at sırtında kurulmuş ve çeşitli kavimler üzerinde bu sayede hakimiyet sağlanabilmiştir. At, bozkırlı insanın gözünde adeta kendisiyle birlikte savaşan bir silah arkadaşı olmuştur. Bundan dolayı Orhun abidelerinde, atların kahramanlıkları, renkleri ve cinslerinden uzun uzun bahsedilmektedir. Hatta Köl Tigin'in bindiği atların “Boz”, “ Ögsiz” ve “Azman Ak” vb. isimler almalarının dikkate değer olduğu görülmektedir⁸.

Türklerin hayatında at en önemli unsur olma özelliğini hep taşımıştır. Türkler ayakta durabildikleri andan itibaren ömürlerini at üstünde geçirmişler ve hayatlarını bu hayvanla bütünleştirmişlerdir. Zira eski Türkler at üstünde yemek yer, kımız içer, toplantı ve istişarelerde bulunur ve nihayet savaş yaparlardı. Türk devletleri at üzerinde yaşayarak ve savaşarak kurulmuştu. Türkler hızlı atlıları ve akınları sayesinde kolaylıkla istilalara giriyor; uzak-yakın ülkeleri fethediyorlardı. Türk askerlerinin “kasırgalar gibi birden görünüp kuşlar gibi uzaklaşmaları” atın kendilerine sağlamış olduğu imkânla bağlantılıydı. Türklerin atları ve süvari teşkilatları günümüz zırhlı

---

7 Jozsef Deer, “İstep Kültürü”, A.Ü. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, XII/1- 2, (1954), s.162.

8 Ahmet Caferoğlu, “Türk Onomastiğinde At Kültü” **Türkiyat Mecmuası**, X, (1953), s. 204.

vasıtalrı, hatta uçaklarına benzemekte, tarih boyunca kazanılan zafer ve fetihlerin sebebi böylece daha kolay anlaşılabilir9.

Türlere hakimiyet duygusu kazandıran, girişmiş oldukları mücadelelerde avantajlı konuma getiren bozkır atı önemli özelliklere sahipti. Bu at “küçük bedenli, uzunca ince bacaklı, küçük ve mağrur başlı, sert tırnaklı batı bozkırları” tipiydi10. Adı geçen at çoğunlukla dörtnala koşmaktaydı. Soğuşa, sıcağa, yağmura ve rüzgâra karşı dayanıklıydı. Nadiren yatmakta, genelde ayakta uyumaktaydı11. Başka kültür coğrafyalarında yaşayan atlar sadece tek tip bitkiler ile beslendiği halde, bozkır atı yiyeceğini karın altından toynaklarıyla karı kazıyarak elde edebiliyordu12.

Bozkır atı dayanıklılığı yanında, uzun mesafeleri koşabilme yeteneğine de sahipti. Çin kaynaklarında bu tür atların günde 1000 Li (1 L’i aşağı yukarı 300 metre) koşabilmekteydi13. Buradan yaklaşık günlük 300 kilometre yol gittikleri anlaşılmaktadır. Böylece Türklerin kısa zamanda uçsuz-bucaksız bozkırları nasıl kısa zamanda geçtikleri de kolayca hesap edilebilmektedir.

Bozkır atı dayanıklılığı, hızı ve uzun mesafeleri kısa zamanda kat edebilmesi ve savaşlardaki başarılarında üstlendiği rolle Türklerin gelenek ve folklorunda, efsanevi bir kahraman mahiyetini almıştır. Nitekim Lena nehri üst boyları kazılarında, devri için yüksek bir sosyal hayat bünyesi kurmuş olan Türk halklarına ait, elde edilen taş heykellerindeki at ve sancak tasvirlerinden de anlaşılacağı üzere, at Türklerin hayatında önemli bir yer tutmuştur. Bu tasvirlerdeki savaş atları, kahraman süvarisine nispetle, daha iyi giydirilmiş ve

---

9 Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, I, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969, s. 114.

10 İbrahim Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 206

11 Laszlo Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Aratırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993, s. 51.

12 Mihail İllarionoviç Artamonov, **Treasures from Scythian**, Thames and Hudson, London, 1969, s. 11.

13 Wolfram Eberhard, “Çin Kaynaklarına Göre Orta Asya’daki At Cinsleri ve Beygir Yetiştirme Hakkında Malümat”, **Ülkü**, 92, (1940), s. 171.

süslenmiştir. Atın baş kısmına giydirilen zırha, kıl ve tüylerden yapılmış bir tuğ geçirilmiş, gemlere de aynı tarzda süsler asılmış, bazen tuğlar atın karnının altından geçen kayışa takılmıştır. Büyük bir ihtimalle, sırf büyük zaferler kazanan atlara takılan bu kabil süsler dışında, umumiyetle bozkırda savaşlara katılan atları, ölümden ve yaralanmaktan korumak için, okların kolay kolay delemeyeceği zırhlarla örtmek en önemli meselelerden biri olmuřtur¹⁴. Köl Tigin'in bindiği atlardan birinin zırhına yüzden fazla ok isabet ettiğine dair kayıttaki atların bu şekilde zırhlandıklarının bir iřaretidir¹⁵.

At bir binek hayvanı olarak bozkırda insanın hayatında özel bir yer tutmuş, demirin yaygın olarak kullanımını onun önemini daha da arttırmış, toplumun tüm hayatına egemen bir unsur olmuřtur¹⁶. şüphesiz atın savaşta kullanımını askeri açıdan en kayda değer vasıta olduğunu ortaya koymuştur. Türkler "atın hızı ve demirin vurucu gücü" sayesinde diğer milletlere karşı üstünlük sağlayabilmişlerdir.

Ok-Yay

Eski Türk silahları arasında ok ilk sırayı alıyordu. Ok, özellikle uzak savaş taktiğini benimsemiş ve süvari birlikleri oluşturmuş Türkler için önemli bir yer tutuyordu. At üzerinde yay gerip, ok atmada son derece başarılıydılar. Bu ok kullanım ve başarıları kendileri için kan kaybını da azaltıyordu.

Yazılı kaynaklarda yer alan ok arkeolojik kazılarda da bol miktarda ortaya çıkarılmıştır. Bunlar sıradan insanların mezarlarında bile ortaya çıkarılmıştır. Ok üretimi büyük boyutlara varmış ve mezarlardaki tüm okluklarda yüzlerce ve bazen birkaç okluk içinde

---

14 A. Caferoğlu, a.g.m., s. 208.

15 Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s. 45

16 İlhami Durmuş, "Bozkır Kültürün Oluşumu ve Gelişiminde At", **Gazi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2, (1997), s. 18.

yedek cephane oluşturacak binlerce ok yer almakta ve savaştan önce bu okların uçları jilet keskinliğine getirilmekteydi¹⁷.

Türklerin kullandıkları oklar tunç, demir, kemik ya da taş uca sahipti. Ok uçları biçimleri bakımından birbirinden ayrılıyordu. Bunların üç kenarlı, iki taraflı keskin kancalı ve kancasız olmak üzere farklı tipte olanları vardı. Tunçtan ok uçlarından daha eski olan ok uçları kemik ok uçlarıydı¹⁸. Örneğin Gök Türk döneminde ağırlıklı olarak ok uçları demirdendi¹⁹. Şüphesiz ok uçlarının üretimi toplumdaki kültürel gelişmelere uygun olarak gelişmekteydi. Başlangıçta taş ve kemik ok uçları üretilirken, tuncun bulunmasıyla tunç ok uçları, demirin kullanılmaya başlamasıyla demir ok uçları imal edilmeye başlanmıştı. Ancak ilk üretilenlerle son üretilenler sonraki dönemlerde de birlikte kullanılmışlardır.

Ok çeşitli bölümlerden oluşuyordu. Okun asıl unsurları uç, ahşap çubuk ve yelecti. Okun başlığına “temren” veya “başak” denilmekteydi. Okun ucuna geçirilen temreni oyuğun “başak borusu” adını alıyordu. Ok temreni üzerine de sırim sarılarak temreni sağlamlaştırılıyordu. Oka yelecte de takılıp yapıştırılıyordu²⁰.

Türkler çeşitli oklar icat etmişlerdi. Hun hakani Mo-tun “ışıklı, vızıldayan okları” icat etmişti²¹. Işıklı okun en esaslı özelliği havadayken ıslık sesi oluşturmasıdır. Havada genelde her ok, hareket halindeyken rüzgârla sürtündüğünde vızıltılı ya da ışıklı ses çıkarmaktadır. İşte ışıklı okların icadı bu sürtünme sesini daha da kuvvetlendirmekteydi. Oklarda oluşturulan delikli içi boş kısma havanın girişi ve çıkışıyla ok hareket halindeyken adeta ıslık gibi ses

---

17 Renate Rolle, **Die Welt der Skythen**, Verlag C. J. Bucher, Frankfurt, 1980, s. 72-73.

18 Max Ebert, “Südrussland Skytho Sarmatische Periode”, **Reallexion der Vorgeschichte**, 13, (1929), s. 64.

19 Yuliy S. Hudyakov, “Eski Türklerde Silah”, **Türkler**, Cilt III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 475.

20 Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lugat-it Türk Tercimesi**, I, s. 378, 522, III, s. 220, 233.

21 J. J. M. De Groot, **a.g.e.**, s. 49.

oluşturuyor. Işıklı oklar ısılık çıkaran kısımlarının biçimine göre çeşitlilik gösteriyor²².

Işıklı oklar tiplerine göre avda ve savaşta kullanılıyordu. Avda kullanımı inleri ve saklandıkları yerlerden hayvanların ürkütülerek çıkarılmasına yönelikti. Sazlık yerlerde saklanan su kuşları, yaban kazları vb korkutulmalarında ısıklı oklar kullanılmıştı. Bu vızıltı yaban kazları için havada kendilerine saldıran yırtıcı bir kuş hissi vererek, onların suya inmelerine zemin hazırlıyordu. Avcılar atış menziline kadar varabiliyorlardı. Aynı şekilde yırtıcı hayvanlar da ısıklı oklarla korkutuluyorlardı. Her yıl düzenlenen büyük süreklilikte avlarında avcılar ısıklı oklarla görülüyorlardı²³.

Işıklı oklar savaşlarda da çeşitli amaçlara hizmet ediyordu. Onların çıkarttığı vızıltı, ısılık ve uğultular – her ne kadar düşmanlar bu okları tanısalar da– psikolojik açıdan onlara olumsuz etki ediyordu. Işıklı oklar hedefe atışta çok elverişliydi. Işıklık sayesinde uçuş yolu daha iyi gözlemlenebilmekteydi. Bu oklar yönün öğrenilmesinde olduğu gibi, mücadelenin başlamasında, işaretlemelerde de kullanılıyordu²⁴. Daha çok işaret vermek ve yön göstermek için kullanılan bu okları komutanlar kullanıyordu. Osmanlı dönemine kadar ulaşmış bu oklar “çavuş oku” olarak adlandırılıyordu²⁵.

Türkler arasında yaygın olarak kullanılan bu ok türünün uzun zaman dilimi içerisinde kabul gördüğü dikkati çekmektedir. Bu ok türünü Kaşgarlı Mahmud dahi tanımaktadır. “Sokum” olarak belirttiği ok bölümü için “ Bir ağaç parçası çam kozası şeklinde kesilerek içi oyulur, üç tarafından delinerek okun üzerine konur” demektedir²⁶.

---

22 Kathe Uray Köhalmi, “Über die Pfeifenden Pfeile der Innerasiatischen Reiternomaden”, *Acta Orientalia*, III, (1935), s. 48- 50.

23 K.U. Köhalmi, *a.g.m.*, s. 65- 66.

24 K.U. Köhalmi, *a.g.m.*, s. 66- 67.

25 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s. 87.

26 Kaşgarlı Mahmud, I, s. 397- 398.

Burada belirttiği bölüm okun ıslık çıkaran düzeneğinden başka bir şey değildir.

Türklerin zehirli oklar ürettikleri de bilinmektedir. Öncelikli İskitler zehirli okları kullanıyorlardı. Zehri yapmak için belirli bir cins yılanı (muhtemelen küçük engerekler) yakalar, gövdelerinin çürümesini beklerlerdi. Bir takım işlemlerden sonra zehir elde edilmekteydi. Okların uçları bu zehre bulanıyordu. Kanca uçlu ve zehre bulanmış ok uçlarından son derece korkuluyordu. İnsan bedenine saplanmış bu okların çıkarılması son derece zordu ve çıkarma işlemi sırasında kurban çok acı çekerdi. Üstelik zehrin uzun vadeli hasara neden olduğu ve bu nedenle en küçük yaraların bile büyük ihtimalle ölümcül olduğu hesaplanırdı. Çünkü bu tür oklar için “Çifte ölüm saçan” tabiri kullanılıyordu²⁷. Bu oklara hedef olan kişi ya da kişiler eğer okun açtığı yaradan ölmezlerse, zehrin bedenlerine dağılması sonucunda ölmekten kurtulamazlardı. Bu oklar bir ölçüde günümüzün kimyasal başlıklı füzelerinin model olarak proto tipydiler. Hatta İlkçağ’ın uzaktan güdümlü kimyasal silahlarıydılar.

Zehirli oklar da tıpkı ıslıklı oklar gibi Türk kültür çevresinde uzun süre kullanılmışlardır. Yine Kaşgarlı Mahmud zehirli oklar için “katutluğ ok” tabirini kullanmakta ve bu tür okların temrenlerinin, yani uçlarının ağıya bulaştırıldığından söz etmektedir²⁸. Bu dönemde zaman zaman iki özelliği bulunan, yani hem zehirli hem de ıslıklı oklar kullanılıyordu.

Oklar uzaktan savaş aracı olduklarından, atıldıklarında uzun mesafelere ulaşıyor ve hedefin öldürülmesinde etkili oluyorlardı. Ok menzilleri tam olarak bilinmemekle birlikte 500 metrenin altına düşmüyordu. Batı bozkırlarında İskit kültür coğrafyasında yapılan bir yarışmada uzun menzil atışının 500 metrenin üzerinde olduğu görülmektedir²⁹. Bozkırların doğusunda eski Türk kültür

---

27 R.Rolle, a.g.e., s. 73.

28 Kaşgarlı Mahmud, a.g.e., II, s.284

29 R. Rolle, a.g.e., s. 73.

çevrelerinde okların menzili 660- 884 arasında değişmekteydi³⁰. Şüphesiz okların menzilini artırmak için yaylarda olduğu gibi, oklarda da bir gelişim evresi dikkati çekmektedir. Bundan dolayı okların gövde kısmı ahşap, uç kısımları ise, keskin ancak hafif olarak yapılmıştır.

Türklerin hayatında ok özel bir yer tutmuş, okçuluktaki gelişimin mucidi Türkler olmuştur. Hatta nüfusu belirlemek, muhtemelen askeri gücü ortaya koymak için ok uçlarından yararlanıldığı görülmektedir. Örneğin İskit hükümdarı Ariantes büyük bakır kazan yaptırmış ve vatandaşlarından bu sayım için her bir kişiden bir ok ucu isteyerek kazanın içine atılmasını sağlamıştır³¹. Türklerin hayatında ok kendilerine avantaj sağlamış ve Bozok, Üçok, Onok vb boylara isim olmuştur³².

Ok ve yay birbirini tamamlayan iki savaş aracıdır. Ok olmadan yay, yay olmadan ok savaşlarda yalnız bir şey ifade etmez. Nasıl ki mermiyi kullanmak için silaha ihtiyaç varsa, oku kullanmak için de yaya ihtiyaç vardır. Bundan dolayı yay da ok gibi Türklerin hayatında ve girdikleri mücadelelerde önemli bir yer tutar.

Yaylar genelde düz ya da içeriye doğru kıvrık bir beden ve buna iki tarafta tutturulmuş ve geriye bükülmüş iki kısa koldan oluşmaktaydı. O, ahşap bir öz ve ona tutturulmuş parçalardan ibarettir. Malzemesinde ahşap, boynuz, kemik ve sinir bulunmaktaydı. Bu özelliğiyle çok parçalı olup, bileşik türdendi. Adı geçen yay tipi yarım metreden biraz uzun olup, elde ve at üzerinde kolayca taşınabilmekteydi³³.

Yaylar en çok kayın ağacından yapılıyordu³⁴. Yaylarda kiriş olarak genelde sığır siniri kullanılıyordu. Ancak kahramanlardan

---

30 İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 272.

31 Max Ebert, **Südrussland im Altertum**, Bonn, 1921, s. 91.

32 İlhami Durmuş, **İskitler(Sakalar)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993, s. 59.

33 M. Ebert, **a.g.e.**, s. 90.

34 Kaşgarlı Mahmud, **a.g.e.**, I, s. 343.

bazılarının yaylarının kirişleri kurt sinirindendi³⁵. Türkler çeşitli yayları kullanıyorlardı. Bunlar arasında gerilmesi en güç, fakat vuruculuğu en fazla olanı, tersine gerilmek suretiyle kullanılan çift kavisli “reflexe” yaylardı³⁶.

Okların oklukla, sandığa konulduğu ya da yay muhafazası diyebildiğimiz yay kutuları vardı. Yaylar normalde bu muhafazaların içine konuluyorlardı. Onların çok az kısmı yukarıda görülecek şekilde kalıyordu³⁷.

Kılıç, Kama, Mızrak

Türklerin kullandıkları savaş araç-gereçleri arasında kılıçlar da önemli bir yer tutuyordu. Kılıç, ok ve yaydan farklı olarak onların yakın düğüşe giriştiklerinde kullandıkları silahlarıydı. Türk kültür çevresinde arkeolojik devirlerden başlamak üzere, bütün Türk topluluklarında yaygın olarak kullanılan bir savaş araç gereciydi. Tipolojileri bakımından da birbirlerine benzerlik göstermekteydiler. Bir öncekiler bir sonrakilerin proto tipleriydiler³⁸. Bu kılıçların eğri eğri ve düz olanları vardı. Farklı büyüklükte örnekleri bulunuyordu. Uzun ve aşağı yukarı 70- 75 cm boyunda ve 3cm enindeydiler. Kılıçların kınları da mevcuttu. Yapımlarında demir, gümüş ve tunç kullanılmaktaydı³⁹. Kılıçlar arasında iki tarafı keskin olanları da vardı⁴⁰. Belki de ucu sivri ve iki tarafı keskin kılıçlar süvarilere saldırı esnasında avantaj sağlıyordu.

Yakın dövüşlerde en çok kılıçlar kullanılmasına rağmen, kamalar da kullanılıyordu. Bunların boyları genelde 30- 40 cm. idi.

---

35 Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999, s.391.

36 İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 273.

37 M. Ebert, **a.g.e.**, s. 92.

38 Bahaeddin Ögel, “Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında“, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, VI/5, (1948), s. 431, 444.

39 B. Ögel, **a.g.m.**, s. 451- 452.

40 E.D. Phillips, **The Royal Hordes, Nomad Peoples of the Steppes**, Thames and Hudson, London, 1961, s. 92

Bunlar fresklerde de tasvir edilmişlerdi⁴¹. Heykeller üzerinde de tasvir edilmiş olarak bulunuyorlardı. Türkler tarafından yoğun olarak kullanılıyorlardı.

Türklerin kullandığı silahlardan biri de mızraktı. Mızrağa süngü denilmekteydi. Kazılar sonucunda kurgan adı verilen mezarlar buluntularından ve kaya resimlerinden süvarilerin kullandıkları mızraklar hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir⁴².

Zırh, Migfer ve Kalkan

Türklerin mücadelelerinde saldırı ön palandaydı. Dolayısıyla saldırı silahları geliştirilmişti. Ancak, saldıran kişinin kendini daha da güvende hissetmesi ve rahat çarpışabilmesi için savunma araç ve gereçlerine de ihtiyaç duymuşlardı. Çünkü uzaktan mücadelede düşmanın oklarından yakın dövüşlerde kılıç, kama ve mızraklardan korunmak gerekiyordu. Onlar şartların zorlamasının bir sonucu olarak, düşman silahlarından başlarını ve bedenlerini korumak ihtiyacı duymuşlardı. Bu savunma ve korunma araç gereçleri zırh, miğfer ve kalkandı.

Zırhı doğrudan süvarinin üzerine giydiği ve vücudunu koruyan elbiseydi. Zırh, genelde deri, demir, pul ve çubuklardan oluşmaktaydı. Demirin üzerine demir pullar dikilmekteydi. Ancak zırh parçalarının birleştirilmesinde esnekliğini kaybetmiyordu. Yelek şeklinde yapılan gömlek zırhtan başka, pazu zırh pantolon zırhta yapılmıyordu⁴³. Gök Türk döneminde yalnız zırh giyen birlikler vardı. Bunlar tamamen Türklerden oluşmaktaydı ve ordunun güç

---

41 Csanad Balint, **Die Archaeologie der Steppe**, Böhlau Verlag, Wien-Köln, 1989, s. 254.

42 Bahaeddin Ögel, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984, s. 161.

43 Alexandr İ. Minzulin, "Skythische Rüstung im Experiment die Kriegerbestattung von Gladkovscina", **Gold der Steppe**, Karl Wachholz Verlag, Neumünster, 1991, s. 137- 140.

kaynağıydılar. Bunlar “Böriler”, yani “Kurtlar” olarak adlandırılmışlardı⁴⁴.

Başı korumak için miğfer giyiyorlardı. Miğferlerin farklı biçimde olanları vardı. Bunlar genelde tunç ve demirden imal ediliyorlardı⁴⁵.

Kalkanlar da savunma amacıyla kullanılıyordu. Farklı tipte, boyutlarda ve farklı süslerle bezenmiş kalkanlar mevcuttu. Kalkanların yapımında çeşitli malzemeler kullanılıyordu. Bunlar arasında demirden yapılanları da vardı. Ancak genelde kalkanlar metalle kaplanmış olarak yapılıyorlardı⁴⁶. İçi ahşap dışı kaplama olan kalkanlarda kalkanın ağırlığı azaltılarak, taşınması daha kolay hale getiriliyordu.

Taktik

Türklerin hep mücadele içerisinde geçiyordu. Otlakların kontrol altında tutulması, dağınık boyların bir araya getirilerek siyasi birliğin sağlanması, düşman ülkelerine akınlar düzenleyerek, ganimetler elde edilmesi ve onların vergiye bağlanmaları başarılı bir şekilde savaşmaya bağlıydı. Bozkır Türkü için savaş eğlenmek, spor yapmak gibi bir meşguliyetti. Şartlar bozkır Türkünü savaşmaya ve savaşı da onun hayatının bir parçası yapmaya sevk etmişti.

At ve yayın üstün bir şekilde kullanılmasına dayanan bozkır savaş tarzı, o zamanki teknik imkânlarla göre “uzaktan savaş”ın gerçekleştirilmesiydi. Bu tarz yerleşik kavimlerin “yakından savaş” stratejilerine zıttı. Savaşa büyük bir hamle yapan atlı saldırısı ile başlanır ve bununla düşmanın aniden imhasından ziyade birliklerinin dağıtılması gayesi güdüldü. Yıldırım hızıyla hareket eden atlılar kısa bir zaman süren ok yağdırma veya göğüs göğüse çarpışmadan sonra yanıtıcı bir geri dönüşle kaçmaya başlar ve her

---

44 Y. S. Hudyakov, **a.g.m.**, s. 475.

45 E. D. Phillips, **a.g.e.**, s. 93.

46 B. Brantjes, **Arms of the Sakas and other Tribes the Central Asian Steppes**, Varanisi, 1996, s. 71.

yöne kaçarak düşmanın saflarını bozarlardı. Bu sıralarda yanlarda gizlenen atlılar geri dönenlerle birlikte onları takibe koyulan düşman üzerine saldırır ve bu suretle onları kolayca alt ederlerdi⁴⁷.

Belirttiklerimizden de anlaşılacağı üzere uyguladıkları savaş taktiği üç safhada gerçekleştiriliyordu. Bunlar yıpratma, yanıltma ve imha idi.

Mücadelenin birinci safhasını yıpratma oluşturuyordu. Öncelikle düşman üzerine ani baskınlar düzenleyerek düşman ordusuna kayıplar verdiriliyor, düşman askerinin morali bozularak savaş azmi kırılıyor bir ölçüde saldıranların güçleri kabul ediliyordu. Bu şekilde ani saldırılarla düşman gözdağı verilerek korkmaları sağlanıyordu.

Mücadelenin ikinci safhasını düşmanı yanıltma oluşturuyordu. Burada atlılar yenilmiş gibi geri çekiliyorlardı. Düşman bu çekiliş üzerine atlıları takibe konuluyordu. Bu kovalamaca esnasında atlılar geri çekilirken düşmanın yararlanacağı bütün kaynakları kurutmak ve düşman askerlerini iyice yormak amacını taşıyorlardı.

Üçüncü safha ise, düşmanın pusuya düşürülmesi ve etrafının kuşatılarak yenilgiye uğratılmasını esas alıyordu. Bunun için uygun coğrafi bir çevre arınıyordu. Özellikle iki tarafı dağlık derin vadiler düşmanın pusuya düşürüldüğü ve çembere alınarak yenilgiye uğratıldığı mekânlardı.

Türk tarihinde bu şekilde çok savaşın gerçekleştirildiği ve Türklerin savaştan galip geldikleri çok sayıda örnekler mevcuttur. Bu savaş taktiğinin uygulandığı örneklerden birisi Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda İskitlerle Perslerin mücadelesi oluşturmaktadır.

M.Ö 513 yılında gerçekleştirilen bu seferde, Pers ordusu Anadolu'dan batıya doğru hareket ederek, boğazı geçmiş, Trakya'dan

---

47 J. Deer, **a.g.m.**, s. 173.

Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda ilerlemeye başlamışlardır. İskitlerle karşılaştıklarında İskitler savaş taktiklerini uygulamaya başlamışlardır⁴⁸.

Öncelikle İskitler savaşmayarak geri çekilecek, yolları üzerindeki kuyuları dolduracak, çeşmeleri tıkayacak otları biçeceklerdi⁴⁹. İskitler bu düşüncelerini uygulamaya koyulmuşlar, en iyi atlılarını onlara karşı keşif için ileriye göndermişlerdir. Çocuklarının ve kadınlarının içlerinde yaşadığı arabalar ve bunlarla birlikte sürüler de ayrılarak, önceden yola çıkarılmış ve güvenli yerlere sevk edilmiştir⁵⁰.

İskitler Perslerle karşılaştıklarında onları yıpratarak çekilmelerini sürdürüyorlardı. Pers ordusu artık yorulmuştu. Aynı zamanda Perslerin kaynakları da tükenmeye başlamıştı. İskit hükümdarı Darius'a elçi vasıtasıyla "bir kuş, bir fare, bir kurbağa ve beş tane de ok" göndermişti. Bu şu şekilde yorumlandı: "İranlılar, kuş olup uçamazsanız, fare olup yerin altına girmezseniz ve kurbağa olup atlamazsanız, yurdunuza dönemeyeceksiniz, oklarla vurulup öleceksiniz⁵¹". Gerçekten de her geçen gün İskitlerin lehine işlemekte ve Perslerin yıpratılma ve yanılma süreci tamamlanıp, yok edilme süreci başlamaktaydı. Taktiğin yıpratılma ve yanılma safhası tamamlanmış, pusu ve imha safhası gerçekleşmeden Persler dönmek zorunda kalmışlardı.

Bozkır savaş taktiğinin uygulandığı en güzel örnek Massagetlerle Perslerin mücadelesidir. Pers kralı Kyros ile Massaget lideri Tomris komutasında iki ordu Büyük Balhan dağlık arazisinin dar bir boğazında karşı karşıya gelmişlerdir. Daha doğrusu Pers ordusunu Massaget ordusu imha edeceği yere çekmişti⁵². Bu dar vadide Massaget ordusunun önünü kesmiş, etrafını kuşatmış ve

---

48 İlhami Durmuş, "Saka -Pers Mücadelesi", **Bilig**, 4, (1997) , s. 51.

49 Herodotos, IV,120.

50 Herodotos, IV,120.

51 Herodotos, IV, 131- 132.

52 İlhami Durmuş, "Massagetler" , Bilig, 3, (1996), s. 86- 91.

burada Pers ordusu sıkıştırılarak ağır bir yenilgiye uğratılmıştır⁵³. Bu savaş M.Ö 528 yılında gerçekleştirilmiştir⁵⁴. Burada savaş taktığının her üç safhası da görülmektedir. Özellikle düşmanın dar bir vadide sıkıştırılarak etrafının kuşatılması, ok yağmuruna tutulması ve düşmanın hareket kabiliyetinin tamamen ortadan kalkması galibiyette önemli bir yer tutmaktadır.

Bozkır savaş taktiğini uygulayabilecek şartlar Türkler için hep mümkün olmuştur. Atın üzerinde yay gerip ok atabilme ve ani saldırıp geri çekilebilme kabiliyeti üstünlüklerinde önemli etken olmuştur. Bu şekilde saldırıp geri çekilme ve istenilen yerde düşmanı pusuya düşürerek imha etme, kurdun saldırı, çekilme ve pusuya düşürmesiyle bir görülmüştür. Hatta yazıtlarda “Tanrı kuvvet verdiği için babam kağanın askeri kurt gibi imiş “ denilmektedir⁵⁵. Aynı zamanda Türklerin yüzlerce yıl uyguladığı taktiğe “Kurt oyunu” da denilmektedir. Bu taktik kaçıyor gibi geri çekilerek düşmanı, çembere almak üzere, pusu kurulan yere kadar çekmekten ibarettir. Bu savaş yöntemi Türk yurdunun eski adından dolayı “Turan taktiği” olarak da bilinmektedir.

SONUÇ

Türk ordusu diğer kavimlerin ordularından farklı özelliklere sahipti. Diğer milletlerin orduları genelde ücretli askerden oluşurken, Türk ordusunda hiçbir fert para karşılığında çarpışmıyordu. Türk ordusunun diğer bir özelliği daimi olmasıydı. Türklerin sporları, eğlenceleri ve avlanmaları bile askeri eğitim niteliğinde olduğundan, Türk ordusu her an savaşa hazır durumdaydı. Başka bir özelliği ise süvarilerden oluşmaktaydı, yalnız çok az yaya birlikleri vardı.

Ordu süvari birliklerinden oluştuğundan, süvarinin eğitimi ve giyimi büyük önem taşıyordu. Bir süvari başlık, ceket, pantolon ve

---

53 Albert Herrmann, “Massagetai”, **Pauly Real Encyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaften**, XIV/2, s. 2128.

54 Ahmet Zeki Velidi Togan, “ Sakalar (VI) “, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, 23, (1987), s. 33.

55 Köl Tgin Yazıtı, doğu, 12; Bilge Kağan Yazıtı, doğu, 11.

çizme giyiyordu. Böylece atın üzerinde rahatlıkla hareket edebiliyordu. Aynı zamanda zırh olarak yapılmış kıyafetleri de böyleydi. Türklerin bu giyim kuşamı günümüz modern toplumlarının da ilham kaynağı olmuştur.

Türklerin bindikleri savaş atları hem farklı özelliklere sahipti, hem de yılki içerisinden seçilmiş en iyi atlardı. Onların eğerleri, üzengileri ve gemleri binicisine ayrıca avantaj sağlıyordu. Donanımlı ve hızlı olan bu atlar adeta “Türkün kanadı” olarak görülüyordu. Çünkü kuş kanadı sayesinde uzak diyarlara uçarken, atı üzerindeki Türk de uzun mesafeleri kısam zamanda kat edebiliyordu.

Türk’ün kullandığı en kayda değer silah oktu. Onlar düşmana karşı yay gerip ok atarak üstünlük sağlamaktaydılar. Türkler erken dönemlerde “ıslıklı” ve “zehirli okları” üretebilmişlerdi. “Zehirli oklar” özelliği itibariyle günümüz kimyasal başlıklı füzeleri gibiydiler.

Türklerin dört nala koşan at üzerinde dört tarafa yay gerip ok atabilmesi, “Uzak savaş” yöntemini uygulamasına temel oluşturmuştu. Düşmana ani saldırıp, geri çekilebilmeleri süvari oluşlarına bağlıydı. Onlar düzenli ve disiplinli ordu kurabilmede de gayet başarılıydılar. Günümüz ordularında da esas olan 10’lu sistemin temeli Türkler tarafından atılmıştı. Türk devletini güçlü, Türk milletini mutlu yapan şartlar Türk ordularında oluşturulmuştu. Uzun ömürlü ve güçlü bozkır Türk devletlerinin varlığı askeri açıdan güçlü olmalarının sonucuydu.

Eski Türk ordusu savunmaya yönelik değil, özellikle saldırıya yönelik yapılandırılmıştı. Genelde eski Türklerin şehirleri olmadığından, etrafını surlarla, kuleler ile çevirmeye ve şehir ve arazisine kaleler inşa etmeye gerek duyulmamıştı. Hayat tarzının da zorlamasının bir sonucu olarak onlar için savunulacak sabit bir nokta yoktu. Bundan dolayı düşmana rahatlıkla saldırmakta, geri çekilmekte ve istedikleri zaman tekrar saldırmaktaydılar. Oysa yerleşikler yerleşim birimlerini geliştirerek düşmandan korumayı amaçlıyorlardı. Türkün savunma sistemi üzerinde taşıdığı miğfer ve zırhlı olup, bu giyim bireyseldi.

Günlük hayat hep mücadele içerisinde geçiyordu. Belirli günlerde yapılan spor ve eğlenceler yalnız ya da toplu olarak yapılan avlar onlar için hep savaş hazırlığı mahiyetindeydi. Hatta hayvanlar otlatılırken yılki içerisinde seçilen atlara ya da kocabaş hayvan sürülerinden seçilen danalara at üzerinden kement atarak ayırıştırma işinde dahi büyük enerji sarf ediliyor, kol kasları geliyordu. Böylece daha iyi yay gerip ok atabiliyorlardı. Bu özelliklerinden dolayı çok iyi “yaycılar” “yay gericileri” ya da “okçular” olarak biliniyorlardı.

KAYNAKLAR

- Artamonov, Mihail İllrionoviç, **Treasures From Scythian**, Thames and Hudson, London, 1969.
- Balint, Csanad, **Die Archaeologie der Steppe**, Böhlau Verlag, Wien-Köln, 1989.
- Brantjes, B., **Arms of the Sakas and other Tribes the Central Asian Steppes**, Varanisi, 1996.
- Caferoğlu, Ahmet “Türk Onomastiğinde At Kültü” , **Türkiyat Mecmuası**, X, (1953), s. 206- 212.
- De Groot, Johan Jacob Maria, **Die Hunnen der Vorchristlichen Zeit**, I, Walter de Gruyter, Berlin, 1921.
- Deer, Jozsef, “İstep Kültürü”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, XII/1-2, (1954), s.159- 176.
- Durmuş, İlhami, **İskitler (Sakalar)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1993.
- Durmuş, İlhami, “Massgetler”, **Bilig**, 3, (1996), s. 86- 91.
- Durmuş, İlhami, “Saka -Pers Mücadelesi”, **Bilig**, 4, (1997), s. 49- 53.
- Durmuş, İlhami, “Bozkır Kültürünün Oluşumu ve Gelişiminde At”, **Gazi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2, (1997), s. 13- 19.
- Eberhard, Wolfram, “Çin Kaynaklarına Göre Orta Asya’daki At Cinsleri ve Beygir Yetiştirme Hakkında Malumat”, **Ülkü**, 92, (1940), s. 161- 177.
- Ebert, Max, **Südrussland im Altertum**, Bonn, 1920.
- Ebert, Max, “Südrussland Skytho-Sarmatische Periode”, **Reallexion der Vorgeschichte**, 13, (1929), s. 52- 114.
- Herodotos, **Herodot Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Herrmann, Albert, “Massagetai”, **Pauly Real Encyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaften**, XIV/2, s. 2123- 2129.
- Hudyakov, Yuliy S., “Eski Türklerde Silah”, **Türkler**, III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 468- 480.
- Kafesoğlu, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 1989.
- Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lugat-it Türk**, I- IV, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

- Koppers, Wilhelm, "Etnolojiye Dayanan Cihan Tarihinin Işığında İlk Türklük ve İlk İndo Germanik", **Bellethen**, V/17- 18, (1941), s. 439- 480.
- Köhalmi, Kathe Uray, "Über die Pfeifenden Pfeile der Innerasiatischen Reiternomaden", **Acta Orientalia**, III, (1935), s. 45- 71.
- Liu Mau -Tsai; **Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte der OstTürken (T'u -Küe)** ,I, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1958.
- Minzulin, Alexandr İ., "Skythische Rüstung im Experiment die Kriegerbestattung von Gladkovscina", **Gold der Steppe**, Karl Wachholtz Verlag, Neumünster,1991, s. 137-142.
- Orhun Abidleri**, Haz. M.Ergin, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1991.
- Orkun, Hüseyin Namık, **Eski Türk Yazıtları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.
- Ögel, Bahaeddin, "Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında", **A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt VI, Sayı 5, 1948, s. 431- 460.
- Ögel, **Bahaeddin, Büyük Hun İmpratorluğu Tarihi**, I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- Ögel, Bahaeddin, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.
- Phillips, E. D., **The Royal Hordes , Nomad Peoples of the Steppes**, Thames and Hudson London, 1961.
- Rasonyı, Laszlo, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993.
- Rolle, Renate, **Die Welt der Skythen**, Verlag C,J Bucher, Frankfurt, 1980.
- Sümer, Faruk, **Oğuzlar (Türkmenler)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul,1999.
- Togan, Ahmet Zeki Velidi, "Sakalar (VI)", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, 23, (1987), s. 30- 34.
- Turan, Osman, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, I, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969.
- Zvelebil, Marek, "Der Aufstieg der Nomaden in Zentralasien", **Die Cambridge Enzyklopaedie der Archaeologie**, Christian Verlag, München, 1980, s. 252- 256.

ORTAÇAĞ İSLÂM DÜNYASINDA KULLANILAN KARAÇORİ KILICI HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER¹

Dr. İbrahim DUMAN
Araştırmacı/Yazar
dumanlee41@gmail.com

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 15.05.2019 Kabul: 26.07.2019 Yayın: 27.12.2019</p> <p>Anahtar Kelimeler: Karaçori Kılıç Savaş Ortaçağ İslâm Dünyası'nda Silâh</p>	<p>Tarih boyunca savaşlarda birçok savaş âleti kullanılmıştır. Kılıçlar bu savaş âletlerinden birisidir. Kılıçların pek çok çeşidi vardır. Bu çalışmada Ortaçağ İslâm dünyasında kullanılan <i>karaçori</i> isimli kılıç incelenecektir. <i>Karaçori</i> isminin nereden geldiği bilinmemektedir. Ancak bir hükümdar veya devlet yöneticisine nispet edilebileceği düşünülmektedir. Bu savaş âleti birçok kaynakta farklı şekillerde zikredilmektedir. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, bu kılıç bir süvari silâhıydı. Namlusu uzun ve eğriydi. <i>Karaçori</i>, Ortaçağ İslâm dünyasında, doğuda Çin sınırlarından batıda Anadolu ve Mısır'a kadar geniş bir coğrafyada kullanılmıştır. Bu kılıç, Türk süvarileri tarafından fazla kullanılması nedeniyle edebî eserlere de konu olmuştur. Bu anlamda Esîru'd-dîn-i Âhsiketî ve Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî gibi Ortaçağ şairleri bu silâhı zikretmişlerdir.</p>

¹ NEÜ Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen "Ortaçağ'da Harp Silahları" panelinde sunulan bildiri metnidir.

Some Thoughts on the Qarachori Sabre used in the Medieval Islamic World

---

Article Info

Article History

Received: 15.05.2019

Accepted: 26.07.2019

Published: 27.12.2019

Keywords:

Qarachori

Sabre

War

Weapons of the
Medieval Islamic World

ABSTRACT

Throughout history many weapons have been used for battle. A sabre is one such example. There are many kinds of the sabre. In this study the *qarachori*, a sabre used in the Islamic world during medieval times, will be examined. It is not known that the *qarachori* name comes from what. Yet, it is thought that comes from a ruler name or a state governor name. This weapon is mentioned differently in many sources. According to sources, this sabre was a cavalry weapon. Its blade was long and curve. The *qarachori* saw usage in a wide territory, spanning as far as the borders of China in the east, and Anatolia and Egypt in the west. This sabre was mentioned in literary works because of much be used by Turkish cavalry. In this sense, medieval poets such as Athîr al-Dîn Âkhsiketî and Mawlânâ Jalâl al-Dîn Rûmî mentioned this weapon.

GİRİŞ

Kılıç, eski devirlerden itibaren insanoğlunun yakın dövüşte kullandığı etkili saldırı silâhlarından bir tanesidir. Tarihî süreç içerisinde farklı coğrafyalarda değişik form ve türlere bürünen kılıç, Ortaçağ İslâm dünyasında da kritik öneme sahip bir savaş âleti olarak yer almıştır. Bu çalışmada Ortaçağ İslâm dünyasında kullanılan *karaçori* kılıcı incelenip, bu kılıç hakkında bazı fikirler öne sürülecektir. Böylece Türkiye ve dünyada yürütülen silâh tarihi araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1. Karaçori Kelimesinin Menşesine Dair

Kaynaklarda Türkler tarafından kullanılan bir süvari kılıcı olduğu açık bir şekilde belirtilen² *karaçori* kılıcının isminin nereden geldiği bilinmemektedir. Bununla beraber kelimenin kökünü *kara* + *çor* olarak ayrıştırılabilmek mümkün gözükmemektedir. Nitekim eski Türk kelimeleri üzerine Türkiye ve dünyada yapılan araştırmalarda *çor* kelimesi, hem şahıs ismi hem de devlet yönetiminde kullanılan bir unvan olarak gösterilmektedir³. Bu vesileyle kelimenin eski Türkler üzerinde etki bırakmış bir hükümdar veya devlet yöneticisine nispet edilmiş olabileceği akla gelmektedir. Türk tarihi üzerine yapılan çalışmalarda Karı-Çor Tigin (öl. 795), Küli-Çor (Göktürk dönemi), Kala-Çor (Karahanlı dönemi) gibi *karaçori* kılıcının ismiyle benzerlik gösteren şahıs adlarının tespit edilmesi iddiamızı güçlendirmektedir⁴. Nitekim bir savaş âletinin herhangi bir hükümdar adıyla ünlenmesi vakidir⁵. Bununla birlikte *karaçori*

---

2 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, neşr. Ahmed Suheylî-yi Hânsarî, Tahran 1346/1967, s. 260.

3 Bu çalışmalar için bk. László Rásonyi-Imre Baski, *Onomasticon Turcicum: Turcic Personal Names*, I, Bloomington 2007, s. 209; Tuncer Gülensoy-Paki Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, İstanbul 2015, s. 131; Abdülkadir Donuk, *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, İstanbul 1988, s. 13-14; A. Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 1968, s. 65; Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972, s. 427-428.

4 Mezkûr çalışmalar için bk. Cengiz Alyılmaz, "Karı Çor Tigin Yazıtı", *Teke: Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/2, (2013), s. 1-61; Erhan Aydın, *Uygur Yazıtları*, İstanbul 2018, s. 83-84; Tuncer Gülensoy-Paki Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, s. 235; Hayrettin İhsan Erkoç, *Eski Türklerde Devlet Teşkilâtı (Göktürk Dönemi)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s. 168-177.

5 Meselâ Gazneli hükümdarı Şihâbu'd-devle Mevdûd (1041-1048)'un adıyla anılan bir ok temreni vardı. Yine *bilâtekînî* adındaki bir gürz çeşidinin isminin Gazneli hükümdarı Bilge Tegin (966-975)'den geldiği iddia edilmektedir (bk. Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 253, 263, 269; James W. Allan, *Persian Metal Technology 700-1300 AD*, London 1979, s. 94). Kaynaklarda Sâsânî hükümdarı Behrâm-i Gûr (öl. 438)'un adıyla anılan bir ok temreni de bulunmaktadır (bk. Kâtrân-i Tebrîzî, *Dîvân*, neşr. Muhammed-i Nahcevânî, Tahran 1362/1983, s. 323; Lâmi'î-yi Gurgânî, *Dîvân*, neşr. Muhammed Debîr Siyâkî, Tahran 1978, s. 99; İbrahim Duman, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Araç ve Gereçleri*

kılıcının eski Türk devletlerindeki tarihî seyri konusunda elimizde tatmin edici bilgi bulunmamaktadır. Eski Türk tarihi araştırmalarında sadece Zeki V. Togan *karaçori* kılıcından bahsetmiş olup, bu kılıcın Göktürkler'in önemli ihraç maddelerinden biri olduğunu iddia etmektedir⁶. Ancak Zeki V. Togan iddiasını Carl Brockelmann'ın meşhûr eseri *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)*'e dayandırmaktadır.

Karaçori kılıcı, Farsça ve Arapça kaynaklarda *karaçori* (قراچوری)⁷, *karacori* (قراجوری)⁸, *karaçoli* (قراچولی)⁹, *kalaçori* (قلاچوری)¹⁰, *kalacori* (قلاجوری)¹¹, *falacori* (فلاجوری)¹², *kalcuriyye* (قلجوریة)¹³ şeklinde zikredilmektedir. Görüldüğü üzere Türkçe olan *karaçori* kelimesi, Farsça kaynaklarda değişik şekillerde telaffuz edilmektedir¹⁴. Mezkûr kılıcın ismi Arapça'ya *kalcuriyye* şeklinde geçmiştir.

(1038-1157), Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 36).

6 Z. V. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar)*, I, İstanbul 1970, s. 31; Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, İstanbul 2008, s. 206.

7 Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmü'l-Mulk-i Tûsî, *Siyâset-nâme (Siyeru'l-Mulûk)*, neşr. Ca'fer Şî'âr, Tahran 1380/2001, s. 127.

8 'Omer Hayyâm-i Nişâbûrî, *Novrûz-nâme*, neşr. 'Alî Hasûrî, Tahran 1343/1964, s. 49.

9 Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, I, neşr. Menûcehr Dânişpejûh, Tahran 1380/2001, s. 491; Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî, *Sîret-i Celâlu'd-dîn Menguberti*, neşr. Muctebâ Mînovî, Tahran 1344/1965, s. 204; Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 252.

10 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 260, 267, 269.

11 Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî, *Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî*, neşr. Bed'î'z-zamân Furûzânfer, Tahran 1378/1999, s. 1138.

12 Esîru'd-dîn-i Âhsiketî, *Dîvân*, neşr. Ruknu'd-dîn Humâyûn-i Ferruh, Tahran 1337/1958, s. 445.

13 Baybars el-Mansûrî, *Zubdetü'l-fikre fî târîhi'l-hicre*, neşr. D. S. Richards, Beyrut 1998, s. 84; Bedru'd-dîn Mahmûd el-Aynî, *'İkdü'l-cümân fî târîhi-i ehli'z-zamân*, I, neşr. Muhammed Muhammed Emîn, Kahire 2010, s. 362.

14 Nitekim Farsça sözlüklerde *karaçori* kelimesinin farklı varyasyonları kullanılarak sözcüğün bir kılıç türünü temsil ettiği belirtilmektedir. Bk. 'Alî Ekber Dehhodâ, *Lugat-nâme*, XXI/B, neşr. Muhammed Mu'în, Tahran 1339/1960, s. 191; Muhammed Huseyn-i Burhân, *Burhân-i kâti'*, III, neşr. Muhammed Mu'în, Tahran 1342/1963, s. 1536; Hasan Enverî, *Ferheng-i bozorg-i sohen*, VI, Tahran

Karaçori kelimesinin kökeni hakkında başka bir iddia da David Nicolle tarafından ortaya atılmaktadır. David Nicolle'a göre *karaçori* kelimesinin, sözcüğün Ortaçağ İslâm kaynaklarındaki *karaçoli*, *kalaçori* gibi varyasyonlarına dayanarak Türkçe "kılıç" kelimesinden türemesi mümkündür¹⁵. Ancak kelimenin kökenine baktığımızda böyle bir ihtimâlin olması zor görünmektedir.

2. Karaçori Kılıcının Ortaçağ İslâm Dünyasındaki Serüveni

Karaçori kılıcı, Ortaçağ İslâm dünyasında Türkler tarafından kullanılan bir savaş âletiydi¹⁶. Bu kılıç için ulaşabildiğimiz en erken kayıt, Gazneliler devri (963-1186) tarihçisi Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî (öl. 1077)'ye¹⁷, en geç kayıt ise Memlûkler devri (1250-1517) müellifi Baybars el-Mansûrî (öl. 1325)'ye aittir¹⁸.

Yukarıda zikredilen iki kayıt dışında, kaynaklarda *karaçori* ile ilgili başka kayıtlar da bulunmaktadır. Büyük Selçuklular devrinde (1038-1157) yaşamış olan 'Omer Hayyâm-i Nişâbûrî (öl.1131)¹⁹, Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmu'l-Mulk-i Tûsî (öl. 1092)²⁰, Esîru'd-dîn-i Âhsiketî

1381/2002, s. 5566. Yine bk. Manouchehr Moshtagh Khorasani, *Lexicon of Arms and Armor from Iran: A Study of Symbols and Terminology*, Tübingen 2010, s. 294; David Nicolle, "Silâh", *El²*, XII (Supplement), (2004), s. 740.

15 David Nicolle, *The Military Technology of Classical Islam*, I, PhD Thesis, The University of Edinburgh, Edinburgh 1982, s. 33-34.

16 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 260.

17 Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 491; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelimât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", *Âyine-yi Mirâs*, 54, (1393/2014), s. 254; Güller Nuhoğlu, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s. 342.

18 Baybars el-Mansûrî, *Zubdetü'l-fikre fî târihi'l-hicre*, s. 84; Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, İstanbul 2007, s. 226. Yine Memlûk müellifi Bedru'd-dîn Mahmûd el-Aynî (öl. 1451) eserinde Baybars el-Mansûrî'den alıntı yaparak mezkûr kılıçtan bahsetmektedir (Bedru'd-dîn Mahmûd el-Aynî, *'İkdü'l-cümân fî târih-i ehli'z-zamân*, I, s. 362).

19 'Omer Hayyâm-i Nişâbûrî, *Novrûz-nâme*, s. 49; Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s. Ankara 2010, s. 324.

20 Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmu'l-Mulk-i Tûsî, *Siyâset-nâme (Siyeru'l-Mulûk)*, s. 127.

(öl. XII. yüzyıl)²¹; Hârezmsâhlar devrinde (1097-1231) yaşamış olan Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî (öl. 1249-50)²²; Delhi Türk Sultanlığı devrinde (1206-1526) yaşamış olan Fahr-i Mudebbîr Mubârekşâh (öl. XIII. yüzyıl)²³ ve Türkiye Selçukluları devrinde (1075-1308) yaşayan Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî (öl. 1273)²⁴ eserlerinde *karaçoriye* yer vermişlerdir. Her biri farklı bir coğrafyada yaşamış olan bu şair, edip ve tarihçilerin kayıtları, *karaçorinin* Hindistan'dan Anadolu'ya, Horâsân'dan Mısır'a kadar çok geniş bir coğrafyada tanındığını ve kullanıldığını göstermektedir.

Karaçori kılıcı hakkında bize en ayrıntılı bilgileri veren Fahr-i Mudebbîr Mubârekşâh'tır. Onun verdiği bilgilere göre *karaçori*, Türkler'in kullandığı bir süvari kılıcıydı. Süvarinin elinden mızrak düştüğü zaman bu kılıç, mızrak görevini de yerine getirirdi. *Karaçori*, *şemşîr* kılıcından daha uzun olup, eğri bir namluya sahipti. Namlusundaki bu eğrilik sayesinde düşmana kolayca zayıat verilirirdi²⁵. Yine onun verdiği bilgilere göre *karaçori*, Karahanlılar devrinde (840-1212) de kullanılmaktaydı. Meselâ Karahanlılar'ın Buhârâ meliki Ali Tegin'in ordusunda *karaçori* taşıyan gulâmlar mevcuttu²⁶. Fahr-i Mudebbîr'in Karahanlılar hakkında verdiği bu kritik kayıt, *karaçori* kılıcının Karahanlılar aracılığıyla Orta Asya'dan Horâsân'a, Gazneliler ve Büyük Selçuklular vesilesiyle de önce İran

---

21 Esîru'd-dîn-i Âhsiketî, *Dîvân*, s. 445; İbrahim Duman, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Araç ve Gereçleri (1038-1157)*, s. 50.

22 Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî, *Sîret-i Celâlu'd-dîn Menguberti*, s. 204; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 254.

23 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 260, 267, 269; Ali Athar, *Army Organisation under the Sultan of Delhi (13th and 14th century)*, PhD Thesis, Aligarh Muslim University, Aligarh 1987, s. 163.

24 Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî, *Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî*, s. 1138; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 253.

25 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 260; Manouchehr Moshtagh Khorasani, *Arms and Armor from Iran -The Bronze Age to the End of the Qajar Period-*, Tübingen 2006, s. 131.

26 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 252; Umut Kansoy, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Ordu (1206-1414)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 977.

sonra Yakınoğu'ya taşındığını bize kanıtlamaktadır²⁷. Yine Fahr-i Mudebbîr, Gazneliler'in kurucusu Emîr Sebüktegin (977-997) ve Gazneli hükümdarı Sultan Mes'ûd (1030-1041)'un *karaçori* ile savaştıklarını bize aktarmaktadır²⁸. Açıkçası Fahr-i Mudebbîr'in verdiği bu bilgiler oldukça nadir olup, hükümdarların hangi silâhlar ile savaştıkları hususunda bize malûmat ve ipucu vermektedir.

Karaçori kılıcı hakkında başka bir önemli bilgi de Büyük Selçuklular devrinde vezir olan Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmü'l-Mulk-i Tûsî (öl. 1092) tarafından verilmektedir. Onun devlet yönetimi ve ahlâkı konusunda yazdığı eserinde *karaçori* kılıcının Selçuklu süvarileri tarafından kullanıldığı ve gulâmların kılıç talimlerinin *karaçori* ile yapıldığı zikredilmektedir²⁹.

Karaçori kılıcının Türkler arasında revaçta olması ve süvarilerin bu kılıcı yoğun olarak kullanmaları sonucunda mezkûr kılıç edebî eserlere de konu olmuştur. Mesela Büyük Selçuklular devrinde yaşayan Esîru'd-dîn-i Âhsiketî (XII. yüzyıl), *dîvânında karaçoriye* şu şekilde yer vermiştir:

نه كوكبى كند آن سنك ريزه ياقوتى   نه آتشی كند آن آهن فلاجورى³⁰

Tercümesi:

O taş bir yıldız değil, ufak bir yakut taşı,

---

27 Nitekim James W. Allan da bu görüştedir. Bk. James W. Allan, *The Metalworking Industry in Iran in the Early Islamic Period*, I, PhD Thesis, Oxford University, Oxford 1976, s. V. Bununla birlikte Clifford E. Bosworth, Gazneliler devri tarihçisi Utbî'nin Karahanlı yöneticilerinin *karaçori* kılıcı kullandıkları hakkında bilgi verdiğini belirtse de (bk. Clifford E. Bosworth, *The Ghaznavids Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, Edinburgh 1963, s. 120) biz eserin orijinal neşrinde böyle bir kayda rastlamadık (bk. Utbî, *Târîhü'l-Utbî*, I-II, neşr. Ahmed Adnan Sâlih el-Hamdânî, Beyrut 2015).

28 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 267, 269; James W. Allan, *Persian Metal Technology 700-1300 AD*, s. 90; Clifford E. Bosworth, *The Transition from Ghaznavid to Seljuq Rule in the Islamic East*, PhD Thesis, The University of Edinburgh, Edinburgh 1961, s. 258.

29 Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmü'l-Mulk-i Tûsî, *Siyâset-nâme (Siyeru'l-Mulûk)*, s. 127; Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, s. 214.

30 Esîru'd-dîn-i Âhsiketî, *Dîvân*, s. 445.

O demir bir ateş değil, *falacori* (*karaçori*).

Yine Türkiye Selçukluları devrinde yaşayan Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî (öl. 1273) eserinde *karaçori*yi şöyle zikretmektedir:

ز دست عشق کی جستست تا جهد دلمن   بقبض عشق بود قبضه قلاجوری³¹

Tercümesi:

Gönlümün çabasıyla kim kurtulursa aşkın elinden,
Aşkın can almasıdır *kalacori* (*karaçori*) kabzası.

Büyük Selçuklu devri şair ve matematikçisi 'Omer Hayyâm-i Nîşâbü'rî (öl.1131), eserinde *karaçori*ye kılıç çeşitleri arasında yer vermiştir³². Gazneliler devri tarihçisi Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî (öl. 1077)³³, Hârezmşâhlar devrinde yaşamış olan Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî (öl. 1249-50)³⁴ ve Memlûk müellifi Baybars el-Mansûrî (öl. 1325)³⁵, *karaçori* kılıcından olaylar arasında bahsetmekte olup, kılıç hakkında detaylı bilgi vermemektedirler. Bununla birlikte bu kılıcın Ortaçağ Türk devletlerinde aktif olarak kullanıldığı ve Türkler'in doğudan batıya doğru akışları sayesinde Orta Asya'dan Akdeniz havzasına kadar bilindiği ortadadır. Diğer taraftan savaş âletleri konusunda ayrıntılı bir eser kaleme alan ve Eyyûbiler devrinde (1171-1462) yaşamış olan 'Alî Merdî et-Tarsûsî (öl. 1193)'nin eserinde *karaçori*den bahsetmemesi ilginçtir³⁶. Çünkü

---

31 Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî, *Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî*, s. 1138; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 253.

32 'Omer Hayyâm-i Nîşâbü'rî, *Novrûz-nâme*, s. 49.

33 Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 491; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 254; Güller Nuhoglu, *Beyhakî Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, s. 342.

34 Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî, *Sîret-i Celâlu'd-dîn Menguberti*, s. 204; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 254.

35 Baybars el-Mansûrî, *Zubdetü'l-fikre fî târihi'l-hicre*, s. 84; Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, s. 226.

36 'Alî Merdî et-Tarsûsî, *Tabsiratu erbâbi'l-elbâb fî keyfiyeti'n-necât fî'l-hurûb*, neşr. Karen Sader, Beyrut 1998. Eser hakkında bk. Erkan Göksu, "Mardî et-Tarsûsî'nin *Tabsiratu erbâbi'l-elbâb fî keyfiyeti'n-necât fî'l-hurûb* Adlı Eseri ve Ortaçağ İslâm Tarihçiliği Bakımından Önemi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, (2010), s. 291-307.

bilindiği üzere Eyyûbîler'i yıkarak Mısır ve Bilâdü's-Şâm'a hakim olan Memlûkler devrinde bu kılıç kullanılmaktaydı. Açıkçası bu durumu 'Alî Merdî et-Tarsûsî'nin Arap silâh ekolünü iyi bir şekilde bildiği ancak Türkler'in silâhlarına vâkîf olmadığı şeklinde açıklayabilmek mümkündür. Yine Arap silâh kültür çevresine daha yakın olan Eyyûbî ordusunun *karaçori*yi kullanmamış olabileceği de akla gelmektedir. Bununla birlikte Ortaçağ kılıçları konusunda bize en ayrıntılı bilgileri veren Ebu'r-Reyhân Bîrûnî (öl. 1061?) ve Muhammed b. Ebî'l-Berekât Cevherî-yi Nîşâbûrî (öl. XII-XIII. yüzyıl)'nin eserlerinde *karaçori*yi zikretmemeleri tuhaf bir durumdur³⁷.

Karaçori kılıcının tipolojisi konusunda bize biraz bilgi veren Fahr-i Mudebbîr Mubâreşkâh'ın kayıtlarına dayanarak günümüze ulaşan bir Büyük Selçuklu kılıcının *karaçori* olabileceğini düşünmekteyiz (bk. Figür I)³⁸. Fahr-i Mudebbîr'in verdiği bilgilere göre bu kılıcın namlu eğriliğinin ve namlunun ucundaki kavisin *karaçorinin* tarifine uyduğunu düşünmek mümkündür. Bu kılıcın bir süvari kılıcı olduğu muhakkaktır. Yukarıda belirtildiği üzere *karaçori* de Türkler'in kullandığı bir süvari kılıcıydı. Yine James W. Allan da bizimle aynı fikirdedir³⁹.

---

37 Bk. Ebu'r-Reyhân Bîrûnî, *el-Cemâhir fî'l-cevâhir*, neşr. Yûsuf el-Hâdî, Tahran 1374/1995; Muhammed b. Ebî'l-Berekât Cevherî-yi Nîşâbûrî, *Cevâhir-nâme-yi Nizâmî*, neşr. İrec Afşâr, Tahran 1383/2004.

38 Kılıç için bk. *The Arts of the Muslim Knight -The Furuşiyya Art Foundation Collection-*, edited by Bashir Mohamed, Milano 2008, s. 38-39. Ortaçağ İslâm dünyasına ait bu nadir Büyük Selçuklu kılıcının detaylı tetkiki hakkında bk. İbrahim Duman, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Araç ve Gereçleri (1038-1157)*, s. 43-44.

39 James W. Allan-Ruba Kana'an, "The Social and Economic Life of Metalwork", *A Companion to Islamic Art and Architecture*, I (from the Prophet to the Mongols), edited by F. B. Flood-G. Necipoğlu, Singapore 2017, s. 461.

Figür I: Büyük Selçuklu kılıcı, XI-XII. yüzyıl, İran, The Furusiyya Art Foundation Collection, nr. R-249.

James W. Allan, *Varka u Gulşâh*'ta bulunan kılıç tasvirlerinin *karaçori* olabileceğini düşünmektedir. Esasında bu eserde bulunan kılıç tasvirlerinin hem süvariler tarafından kullanılması hem de Fahr-i Mudebbîr'in *karaçori* tanımlamalarına uyması nedeniyle James W. Allan'ın fikri uygun görünmektedir (bk. Figür II)⁴⁰.

Figür II: *Varka u Gulşâh* eserindeki kılıç tasvirleri.
(Yûsuf Meddâh, *Varka u Gulşâh*, TSMK , Hazine, nr. 841, 20a)

David Alexander, Nîşâbûr'da bulunan IX. yüzyıla tarihlendirilen bir kılıcın Sâmânîler devrinde orduda bulunan Türk gulâmlara ait bir *karaçori* olabileceğini ileri sürmektedir (bk. Figür III)⁴¹. Kılıcın tipolojisine baktığımızda bu silâhın bir sabre (eğri kılıç)

40 James W. Allan, *Persian Metal Technology 700-1300 AD*, s. 90.

41 David Alexander, "Swords and Sabers during the Early Islamic Period", *Gladius*, XXI, (2001), s. 214. Yine Abbâsîler devrinde yaşayan Ya'kûb b. İshâk el-Kindî (öl.

olduğu görülmektedir. Bununla beraber kılıcın namlu kavisinin Fahr-i Mudebbîr'in belirttiği gibi olmadığı, hatta namlu ucunun kıvrılmadığı görüntülerden anlaşılmaktadır. Bu nedenle David Alexander'ın düşüncesinin yerinde olduğunu söylemek güçtür.

Sonuç olarak; *karaçori*, Ortaçağ Türk devletlerinde kullanılan bir süvari kılıcıydı. Eserlerden bu kılıcın Çin'den Mısır'a kadar uzanan bir coğrafyada bilindiği ve kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu kılıcın Osmanlı Devleti'ne intikal edip etmediği veya Osmanlılar tarafından kullanılıp kullanılmadığı bahsi araştırılmaya muhtaçtır.

866?)'nin kılıçlar ile ilgili yazmış olduğu eserinde yer alan *kabûriyye* (القبورية) kaydının Arap silâh tarihçisi Abdel Rahman Zaky tarafından *kalcuriyye* olarak düşünülebileceği ve bu kılıcın Endülüs'e nisbet edilebileceği fikri oldukça zorlamadır (Bk. Ya'kûb b. İshâk el-Kindî, *Risâle fî's-süyûf ve ecnâsihâ: Medieval Islamic Swords and Swordmaking Kindi's Treatise "On Swords and Their Kinds"*, neşr. ve İngilizce terc. Robert G. Hoyland-Brian Gilmour, Oxford 2006, s. 26-27). Çünkü araştırmalara göre Arapça kaynaklarda iki kılıç ismi ayrı ayrı zikredilmektedir (Bk. Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, s. 226). Tahminimize göre Abdel Rahman Zaky, Arapça kaynaklardaki *kalcuriyye* kayıtlarının *karaçori* kelimesinden geldiğini bilmiyordu. Yine büyük ihtimâle *kabûriyye*, Arap silâh ekolüne ait bir kılıç olmalıydı. Bununla birlikte bazı araştırmalarda Arapça kaynaklarda bulunan *kalâcûrî*, *karacûli* kayıtlarının kelimenin Farsça aksânı olan *karâçûrî*, *karâçûr* sözcüklerinden geldiği açıkça belirtilmektedir (Shihab al-Sarraf, "Close Combat Weapons in the Early 'Abbâsîd Period: Maces, Axes and Swords", *A Companion to Medieval Arms and Armour*, edited by David Nicolle, London 2002, s. 171-172; Agnes Carayon, *La Furûsiyya des Mamlûks Une Élite Sociale À Cheval (1250-1517)*, I, PhD Thesis, Université de Provence Aix-Marseille, Marseille 2012, s. 273).

Figür III: Süvari kılıcı, IX-X. yüzyıl, İran, The Metropolitan Museum of Art, nr. 40.170.168.

KAYNAKÇA

- Alexander, David, "Swords and Sabers during the Early Islamic Period", *Gladius*, XXI, (2001), s. 193-220.
- 'Alî Ekber Dehhodâ, *Lugat-nâme*, XXI/B, neşr. Muhammed Mu'în, Tahran 1339/1960.
- 'Alî Merdî et-Tarsûsî, *Tabsiratu erbâbi'l-elbâb fî keyfiyyeti'n-necât fî'l-hurûb*, neşr. Karen Sader, Beyrut 1998.
- Allan, James W., *Persian Metal Technology 700-1300 AD*, London 1979.
- , *The Metalworking Industry in Iran in the Early Islamic Period*, I, PhD Thesis, Oxford University, Oxford 1976.
- Allan, James W.-Ruba Kana'an, "The Social and Economic Life of Metalwork", *A Companion to Islamic Art and Architecture*, I (from the Prophet to the Mongols), edited by F. B. Flood-G. Necipoğlu, Singapore 2017, s. 453-477.
- Alyılmaz, Cengiz, "Karı Çor Tigin Yazıtı", *Teke: Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/2, (2013), s. 1-61.
- Athar, Ali, *Army Organisation under the Sultan of Delhi (13th and 14th century)*, PhD Thesis, Aligarh Muslim University, Aligarh 1987.
- Aydın, Erhan, *Uygur Yazıtları*, İstanbul 2018.
- Baybars el-Mansûrî, *Zubdetü'l-fikre fî târîhi'l-hicre*, neşr. D. S. Richards, Beyrut 1998.
- Bedru'd-dîn Mahmûd el-Aynî, *'İkdü'l-cümân fî târîh-i ehli'z-zamân*, I, neşr. Muhammed Muhammed Emîn, Kahire 2010.
- Bosworth, Clifford E., *The Ghaznavids Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, Edinburgh 1963.
- , *The Transition from Ghaznavid to Seljuq Rule in the Islamic East*, PhD Thesis, The University of Edinburgh, Edinburgh 1961.
- Caferoğlu, A., *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 1968.
- Carayon, Agnes, *La Furûsiyya des Mamlûks Une Élite Sociale À Cheval (1250-1517)*, I, PhD Thesis, Université de Provence Aix-Marseille, Marseille 2012.
- Clauson, Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

- Çetin, Altan, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, İstanbul 2007.
- Donuk, Abdülkadir, *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, İstanbul 1988.
- Duman, İbrahim, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Araç ve Gereçleri (1038-1157)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018.
- Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmü'l-Mulk-i Tûsî, *Siyâset-nâme (Siyerü'l-Mulûk)*, neşr. Ca'fer Şî'âr, Tahran 1380/2001.
- Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, I, neşr. Menûçeher Dânişpejûh, Tahran 1380/2001.
- Ebu'r-Reyhân Bîrûnî, *el-Cemâhir fî'l-cevâhir*, neşr. Yûsuf el-Hâdî, Tahran 1374/1995.
- Erkoç, Hayrettin İhsan, *Eski Türklerde Devlet Teşkilâtı (Göktürk Dönemi)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- Esîru'd-dîn-i Âhsiketî, *Dîvân*, neşr. Ruknu'd-dîn Humâyûn-i Ferruh, Tahran 1337/1958.
- Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, neşr. Ahmed Suheylî-yi Hânsarî, Tahran 1346/1967.
- Göksu, Erkan, "Mardî et-Tarsûsî'nin *Tabsiratu erbâbi'l-elbâb fî keyfiyeti'n-necât fî'l-hurûb* Adlı Eseri ve Ortaçağ İslâm Tarihçiliği Bakımından Önemi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, (2010), s. 291-307.
- , *Türk Kültüründe Silah*, İstanbul 2008.
- , *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s. Ankara 2010.
- Gülensoy, Tuncer-Paki Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, İstanbul 2015.
- Hasan Enverî, *Ferheng-i bozorg-i sohen*, VI, Tahran 1381/2002.
- Kansoy, Umut, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Ordu (1206-1414)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018.
- Katrân-i Tebrîzî, *Dîvân*, neşr. Muhammed-i Nahcevânî, Tahran 1362/1983.
- Lâmi'î-yi Gurgânî, *Dîvân*, neşr. Muhammed Debîr Siyâkî, Tahran 1978.

- Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", *Âyine-yi Mirâs*, 54, (1393/2014), s. 231-259.
- Manouchehr Moshtagh Khorasani, *Arms and Armor from Iran -The Bronze Age to the End of the Qajar Period-*, Tübingen 2006.
- , *Lexicon of Arms and Armor from Iran: A Study of Symbol and Terminology*, Tübingen 2010.
- Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî, *Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî*, neşr. Bedî'u'z-zamân Furûzânfer, Tahran 1378/1999.
- Muhammed b. Ebî'l-Berekât Cevherî-yi Nîşâbûrî, *Cevâhir-nâme-yi Nizâmî*, neşr. İrec Afşâr, Tahran 1383/2004.
- Muhammed Huseyn-i Burhân, *Burhân-i kâtî*, III, neşr. Muhammed Mu'în, Tahran 1342/1963.
- Nicolle, David, "Silâh", *El²*, XII (Supplement), (2004), s. 734-746.
- , *The Military Technology of Classical Islam*, I, PhD Thesis, The University of Edinburgh, Edinburgh 1982.
- Nuhoğlu, Güller, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.
- 'Omer Hayyâm-i Nîşâbûrî, *Novrûz-nâme*, neşr. 'Alî Hasûrî, Tahran 1343/1964.
- Rásonyi, László-Imre Baski, *Onomasticon Turcicum: Turkic Personal Names*, I, Bloomington 2007.
- Shihab al-Sarraf, "Close Combat Weapons in the Early 'Abbâsid Period: Maces, Axes and Swords", *A Companion to Medieval Arms and Armour*, edited by David Nicolle, London 2002, s. 149-178.
- Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî, *Sîret-i Celâlu'd-dîn Menguberti*, neşr. Muctebâ Mînovî, Tahran 1344/1965.
- The Arts of the Muslim Knight -The Furuşiyya Art Foundation Collection-*, edited by Bashir Mohamed, Milano 2008.
- Togan, Z. V., *Umumi Türk Tarihine Giriş (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar)*, I, İstanbul 1970.
- Utbî, *Târîhü'l-Utbî*, I-II, neşr. Ahmed Adnan Sâlih el-Hamdânî, Beyrut 2015.

Ya'kûb b. İshâk el-Kindî, *Risâle fî's-süyûf ve ecnâsihâ: Medieval Islamic Swords and Swordmaking Kindi's Treatise "On Swords and Their Kinds"*, neşr. ve İngilizce terc. Robert G. Hoyland-Brian Gilmour, Oxford 2006.

Yûsuf Meddâh, *Varka u Gulşâh*, TSMK, Hazine, nr. 841.

HAÇLILARIN TANINIRLIĞI: KONYA ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ ÖRNEĞİ

Dr. Mücahit Sami KÜÇÜKTİĞLİ

Dış İlişkiler Müdürü, Konya Büyükşehir Belediyesi

sami@konya.bel.tr

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 02.09.2019 Kabul: 10.10.2019 Yayın: 27.12.2019</p>	<p>“Haçlılar” meselesi tarihin tozlu raflarında yerini almışken son yıllarda Afganistan ve ardından Ortadoğu’da Irak ve Suriye krizleriyle tekrar yine gündeme oturmuştur. Dünyanın şu anki egemen gücü olan Amerika Birleşik Devletleri ve onun yöneticileri eliyle “Haçlı ruhu” tekrar dile getirilerek küresel anlamda medya ve ÷lke gündemlerini yeniden işgal etmeye başlamıştır. Ortaçağ’da tarihsel bir olgu olarak Haçlılar ile mücadelede Türkiye Selçuklu Devleti ve onun başkenti Konya’nın önemi büyüktür. Bu makalede Konya’da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin günümüzde yaşanan olaylar çerçevesinde Haçlı gerçeğini tanıma düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. Konya, Anadolu’ya gelen Müslümanlara uzun bir süre başkentlik yapmış ve Haçlı saldırılarını büyük ölçüde akamete uğratmış bir şehirdir. Alâeddin Tepesi’nde metfun bulunan başta Sultan Alâeddin ve II. Kılıçarslan olmak üzere, Haçlılara karşı direnişin sembol ismi olan sekiz Selçuklu sultanını Konya, bağrında taşımaktadır. Bu önemli tarihsel arka plan, özellikle Konya’da eğitim gören öğrenciler tarafından ne ölçüde tanınıyor? Bugüne kadar cevabı tam verilmemiş bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Konya’da öğrenim gören üniversite öğrencilerine bilimsel bir araştırma biçimi olarak anket tekniği</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Haçlılar Türkiye Devleti Konya Ortaçağ Anket</p>	<p>Selçuklu</p>

uygulanmış ve sonuçları SPSS ile analiz edilerek gençlerin Haçlı tanınırlığı ölçülmeye çalışılmış olup gençlerde Haçlılar hakkında yeterli seviyede bir bilgi ve bilinç düzeyi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tarih eğitimi alanında faaliyet yürüten kurumlar başta olmak üzere kültür ve sosyal alanda halkla ilişkiler çalışması yaparak tarih bilincini artırmaya dönük faaliyetler yapan yerel yönetimlerin makale sonuçlarından yararlanacakları düşünülmektedir.

Knowing The Crushers: The Case of Konya University Youth

Article Info

Article History

Received: 02.09.2019

Accepted: 10.10.2019

Published: 27.12.2019

ABSTRACT

Although the Crusaders are a historical event, they were reiterated by the American President during Afghanistan and the recent Iraq, Syria wars in the Middle East. Turkey in the fight against the Crusaders Turk Seljuk Empire and its capital as a historical phenomenon is known the importance of Konya. In this article, the level of recognition of the Crusader reality of the students studying in Konya among young people were tried to be measured. Konya has been the capital of the Muslim Turks who came to Anatolia for a long time and has largely destroyed the Crusade attacks. On the Aladdin Hill in Konya, Sultan I Kılıçarslan and II. Kılıçarslan tombs are known as the symbol name of resistance against the Crusaders and many Seljuk sultans are there. To what extent is this important historical background recognized, especially by university students studying in Konya? What is the recognition of the Crusaders in Konya? So far, the questions

---

Keywords:

Crusaders
Turkey Seljuq State
Konya
Medieval
Survey

remain unanswered questions. The research was conducted by applying questionnaire technique as a scientific research form to university students studying in Konya and the results were analyzed with SPSS and the Crusader recognition was tried to be measured. In conclusion that there is not a sufficient level of knowledge and awareness about the crusaders among university young people of Konya city. It is thought that the local administrations, especially the institutions that carry out activities in the field of history education, will carry out activities to raise awareness of history by conducting public relations studies in the cultural and social fields.

GİRİŞ

Ortaçağ'da tarihe mal olan üç büyük hadise meydana gelmiş ve bunlar o çağa şekil vermişlerdir. İslam'ın doğuşu ve Müslümanların, Hristiyan hâkimiyetinde bulunan toprakları fethetmesi birinci sırayı alırken bunu Türklerin büyük ordularla doğudan batıya doğru göç etmesi ve İslam'ın hamle gücünü yenileme gayretine girmesi takip etmiş ve buna karşı Haçlı Seferleri başlamıştır¹. Haçlı, Hilal mücadelesi bu topraklarda Anadolu'nun Türkleşmesi ile başlamıştır denilebilir.

Papa ve Halife arasında Haç ve Hilal mücadelesi Türkiye Selçukluları Dönemi'nde başta Alâeddin Keykubad olmak üzere sultanların Halife'ye, diğer yandan Roma İmparatoru Frederick başta olmak üzere diğer imparatorların da Papa'ya mensubiyetleri² ile

---

1 Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *Tarih Dergisi*, 35, 1994, s. 65.

2 Suzan Yalman, "Alaaddin Kayqubad Illuminated A Rum Seljuk Sultan As Cosmic Ruler", *Muqarnas*, 29, Brill, 2012 s. 151.

kendini göstermiştir. Bu bir bakıma pagan Batı ile mistik/sufi Doğu'nun mücadelesidir.

Haçlı Seferleri'nde asıl amaç, Batı Roma'nın Papalığı kullanarak Doğu Roma üzerinde hâkimiyet sağlama ve Türkleri Anadolu'dan çıkartmaktır. Haçlı Seferleri'ni incelediğimizde Haçlıların Anadolu ve Suriye'de bulunan Türklerle savaşarak Kudüs'e yönelmeleri savaş stratejilerini ve amaçlarını ortaya koymaktadır. Tarihsel olarak Haçlı hareketi, 11. yüzyılda Türklerin batıya ilerlemeleri ve Anadolu'yu yurt edinmeye başlamalarından itibaren, Avrupa'nın Türkleri Anadolu'dan atmak ve bölgeye bizzat sahip olmak için başlattığı ve iki yüz yıl süren neticede Ortadoğu'yu kan gölü ve ateş çemberi haline çeviren bir saldırı olayıdır³. Bölgede 11. ve 12. yüzyılın merkez devletlerinden birisi Büyük Selçuklu Devleti olup⁴ Haçlılar karşısında en büyük mücadeleyi verirken en büyük savaşı da Türkiye Selçuklu Devleti vermiştir⁵.

Selçuklu Devleti temel olarak üç sacayağı üzerinde yükselmiştir: Devlet, nizam ve din⁶. Devletin İslam'a bağlılığı şüphe götürmez bir gerçek olup bu gerçeklikle bugünkü Suriye, Irak ve İran topraklarına hâkim olmuşlardır⁷. Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki uzantısı Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu'ya sık sık akınlar düzenleyerek bu bölgede hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. Bu akınlara son vermek isteyen Bizans imparatoru Romanos Diogenes, 1071 yılında topladığı büyük bir ordu ile hazırlıksız yakaladığı Selçuklu Sultanı Alparslan'a karşı Malazgirt'te yaptığı savaşı kaybetmiştir. Bu büyük meydan savaşından sonra, Anadolu'nun kapıları Türkler için ardına kadar açılmış olup daha önce yirmi beş

---

3 Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *Tarih Dergisi*, 35, 1994, s. 68.

4 David Durand Guedy, *Iranian Elites and Turkish Rulers A History of Isfahan in the Saljuq Period*, Routledge, Oxford 2012.

5 Işın Demirkent, "Haçlılar", *İslam Ansiklopedisi*, 14. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1996, s. 526.

6 Omid Safi, *Politics of Knowledge in Premodern Islam Negotiating Ideology and Religious Inquiry*, The University of North Carolina Press, 2006, s.60.

7 Omid Safi, a.g.e., s.90.

yılda Orta Anadolu'yu zor geçen Türklerin bu savaştan sonra kısa bir sürede Anadolu'da ayak basmadıkları yer kalmamış, denizlere kadar uzanmışlardır.

Anadolu'da güçler dengesinin kendi lehinde devamına selefleri gibi son derece dikkat eden Bizans İmparatoru Manuel Komnenos ise Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin birdenbire kuvvetlendiğini görünce, payitaht Konya'yı fethetmek ve Türkleri yeni vatanları Anadolu'dan atmak için büyük bir ordu ile harekete geçmiştir. Miryokefalon adı verilen yerde Bizans İmparatoru'nu kesin bir mağlubiyete uğratan Sultan II. Kılıçarslan, Anadolu'nun ebedi Türk vatanı olduğunu Bizans'a kabul ve tasdik ettirmiştir⁸. Son yapılan araştırmalar Miryokefalon Savaşı'nın Konya ili sınırları içerisinde Konya şehir merkezi ile Beyşehir yolu üzerinde yer alan Bağrsak Boğazı mevkiinde gerçekleştiğine işaret etmektedir⁹. Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun kapıları Türklere açılırken Miryokefalon Zaferi ile de Anadolu'nun Türk yurdu olduğu adeta tescillenmiştir. Bizans, Haçlı saldırılarına önemli destek vermekle birlikte Bizans ve Haçlı arasındaki temel fark ise Haçlılar, dini gerekçelerle hareket ederken; Bizans, kendi doğal toprakları olarak gördüğü bölge coğrafyasını yeniden kendi topraklarına dâhil etmek istemesi olarak açıklanabilir¹⁰. Bu anlamda Bizans için, Haçlı varlığı endişe verici olmuş en az Türkler kadar topraklarını Haçlılara kaptırma kaygısı ile korku vermiştir¹¹.

Haçlılar, Müslüman Türkler ve Hristiyan Batı arasında savaş ve mücadelenin yanında diyaloglar ve işbirlikleri de yaşanmış olup bu kültürel değişim ve ticaretin önemli merkez şehirlerinden bir

---

8 Mehmet Altay Köymen, "Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi", *Selçuk Dergisi*, 1985.

9 Adnan Eskikurt ve Mehmet Akif Ceylan, Myriokephalon Zaferi, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015.

10 Robert Browning, The Byzantine Empire, Catholic University of America Press, 1992, s. 162.

11 Işın Demirkent, "Haçlılar", *İslam Ansiklopedisi*, 14. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1996, s. 534.

tanesi de Konya olmuştur¹². Süregiden Haçlı Savaşları ile oluşan düşmanlıklar, Müslüman Türk coğrafyası Anadolu'da yaşayan Hristiyanların, Müslüman Türklerle yaşantılarında çok büyük sıkıntılara yol açmamıştır¹³. Örneğin, Hristiyan Gürcüler ile iyi ilişkiler söz konusuydu. Pek çok Gürcü askerinin Moğollara karşı Müslüman Türklerin yanında savaştıkları görülmüştü¹⁴. Hatta aslen Gürcü olan Gürcü Hatun, Müslüman olmuş ve Mevlâna Celalettin Rumi'nin yolunu takip etmiştir. Haçlılar ile mücadelede çok etkin olan Türkiye Selçukluları Devleti'ni inşa eden manevi dinamikler İbni Arabi ve Celalettin Rumi'ydi¹⁵. Arabi ve Rumi, Konya ile güçlü bağları olan ve Konya'da yaşamış iki büyük önemli derviş ve sufi önderleriydi.

Haçlı hareketinin başladığı zaman, Anadolu'ya Türklerin yerleşmeye başladığı, beylikler ve devlet kurdukları döneme rastlar. O dönemde Anadolu'daki Türkler için merkez şehir, Konya'dır. Selçuklular zamanındaki güvenli ortam ve ticari imkânlar, Kıpçak, Bulgar ve Rus tüccarları Konya'ya çekmiştir. 1255'te Konya'ya gelen Rubruck, burada Venedikli ve Cenevizli tüccarlara rastlandığını belirtir. Uluslararası ticaretin çok arttığı 13. yüzyılda, Konya'da Venediklilere ait bir Konsoloslukun varlığı bilinmektedir. Bu dönemde Konya ile Kıbrıs arasında transit ticaret yapılmış, diğer eşyaların yanı sıra şap, yün, deri, ham ve işlenmiş ipek ticareti alışverişi olmuştur. İranlı tüccarların da bu dönemde, sık sık Konya'ya geldikleri bilinmektedir. Ticaret için Tebriz'den gelen tacirleri Eflaki haber verirken, Altunaba Vakfiyesi'nde de Tebrizli

---

12 Alexander D. Beihammer, "Defection across the Border of Islam and Christianity Apostasy and Cross Cultural Interaction in Byzantine Seljuk Relations", 86, 3, The University of Chicago Press, 2011, s. 598.

13 A. C. S. Peacock, "Georgia and the Anatolian Turks in the 12th and 13th Centuries", *Anatolian Studies*, 56, British Institute, Ankara, 2006, s. 128.

14 Simon de Saint'ten aktaran A. C. S. Peacock, "Georgia and the Anatolian Turks in the 12th and 13th Centuries", *Anatolian Studies*, 56, British Institute, Ankara, 2006, s. 131.

15 William L. Langer ve Robert P. Blake, "The Rise of the Ottoman Turks and Its Historical Background", *The American Historical Review*, Oxford University Press on behalf of the American Historical Association, 1932, 37, 3, s. 485.

tacirlerin ismi geçmektedir. Konya ile ticaret yapanlar arasında, Şamlılar da vardır. Selçuklular zamanında tüccarların, Anadolu dışından Konya'ya ve Konya'dan Anadolu dışına olan hareketi, Konya'nın bir başkent ve ticari merkez olarak önemini vurgulaması açısından dikkat çekicidir¹⁶. Konya'da uluslararası tarihi pazar niteliğinde olan Bedesten'in varlığı da Konya'nın geçmişteki büyük ticari imkânlarını günümüze taşıması bakımından önemlidir. O dönemde Konya, şehircilik bakımından üst seviyede bulunuyordu. Konya'nın iç kale surları çok yüksek ve heybetli bir görünüme sahiptir. Surların üstünde köşkler, şehrin merkezinde birbirinden güzel camiler, mescitler, medreseler, hanlar, bedestenler, lüks evler, cadde ve sokaklar bulunuyordu. Şehrin sur dışında kalan kısımları bahçelik olup bu bahçeler arasında da mahalleler, bağ evleri, mescitler, medrese, tekke ve zaviyeler bulunmaktaydı¹⁷.

Konya tarihi ve kültürel çerçevede bu coğrafyanın önemli şehirleri ile daima bir bütündür. Özellikle Anadolu toprakları dışında inşa edilen Mevlevihanelerle de bu müşahhaslaşmış; yüz yıllara dayanan bir bağ olmuştur. Konya şehri; Halep, Şam, Bağdat ve Kudüs ile tarihi geçmişe sahiptir. Konya hariç tutulacak olursa bu bölgedeki neredeyse tüm şehirler günümüzde bir yıkım ve işgal dönemi yaşamaktadır.

Batılı devletlerin "ölgürleştirme" adı altında Irak'a askeri harekâtı, on birinci yüzyıldan başlayarak yaklaşık üç asır süren Kudüs'ü ölgürleştirme Haçlı Seferleri'ni hatırlatmış ve bu durum bizzat Amerikan Başkanı tarafından da Irak ve Afganistan harekâtları öncesinde dile getirilmiştir. 27 Kasım 1095 tarihinde Fransa'nın Clermont şehrinde Papa 2. Urban'ın tarihi konuşması ile Haçlı

---

16 Azize Yasa, "Anadolu Selçukluları Döneminde Türk İslâm Şehri olarak Konya" başlıklı Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988. s.107

17 Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2011, s.232.

Seferleri'nin ateşi yakılırken¹⁸ bundan bin yıl kadar sonra Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George Bush'un Haçlı savaşlarının devam ettiğini hatırlatan konuşması¹⁹ dikkat çekicidir. ABD Başkanı George W. Bush, 11 Eylül'deki saldırıların ardından teröristlere karşı "Haçlı Seferi" başlattığını söyleyip Amerikan halkından sabırlı olmalarını istemişti²⁰. Haçlı savaşları Papa'nın konuşmasında Kutsal Kudüs şehrinin özgürleştirilmesi amacıyla²¹ yapılırken, günümüzde de bölge coğrafyasına yapılan askeri operasyonlar, Bağdat ve Irak'ın özgürleştirilmesi amacıyla yapılmakta. O günkü konuşmada hedef heybetli ve korkunç düşman Türklerin durdurulması amacıyla Kıta Avrupa'sından askeri bir hareketin başlatılmasıydı²². Bugün ise yaşanan işgallerin Türkiye'nin bölge coğrafyası ile bağımlı ve işbirliğini kesmeye dönük bir amacı da içinde barındırdığını söylemek zor değildir.

Modern dünyada Müslümanlar için Haçlı tehdidinin varlığı hem yetkili ağızların söylemlerinden hem de Batı dünyasında yaşanan bazı olumsuzlukları yansıtan makalelerden okunabilmektedir. Özellikle kıta Amerika'sında Evanjelizm mensubu Hristiyanların, İslam coğrafyasındaki ülkeler ve şehirleri için emelleri olduğu, siyasal yapılarından, söylemlerinden gençlik ve hatta üniversite örgütlenmelerinden dahi anlaşılabilir. Bu yapıların, 1940'lı yıllardan itibaren emellerinin gerçekleşmesi için çalıştıkları bilinmektedir²³. Amerikan aşırı tutuculuğu (fundamentalizm) olan Evanjelizm, komünizm karşıtlığı olarak

---

18 Peter Frankopan, The First Crusade The Call from the East, Harvard University Press, 2012. s.1

19 Jonathan Phillips, <https://www.historytoday.com/archive/feature/crusades-complete-history>, 65. 5, 2015.

20 <http://www.milliyet.com.tr/gundem/bush-bu-bir-hacl-seferi-5275848>, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bush-yine-hacl-seferine-cikti-38594843>

21 Peter Frankopan, The First Crusade The Call from the East, Harvard University Press, 2012, s. 2

22 Peter Frankopan, The First Crusade The Call from the East, Harvard University Press, 2012, s. 10.

23 John G Turner, Bill Bright and Campus Crusade for Christ The Renewal of Evangelicalism in Postwar America, The University of North Carolina Press, 2008.

başlayan anlayışını, İslam coğrafyası ve özellikle Ortadoğu için geçmişteki Haçlı mücadelesi hedefine döndürmüşlerdir. Diğer yandan ise özellikle Güney Kore’de misyonerlik faaliyetleri ile Evanjelizm’in yayılması için küresel ölçekte çalışılmıştır²⁴. Old Testament ile Tevrat, New Testament ile İncil’e dayalı anlayışıyla Evanjelizm, Yahudiler ile kurduğu gönül ve inanç bağı sayesinde Ortadoğu coğrafyasını İsrail ile birlikte şekillendirmeye çalışmaktadır. Evanjelist Hristiyanların, Amerikan Cumhuriyetçilerine destekleri bilinmekle birlikte Amerika’da George Bush’un Irak’ın işgali ve Irak Lideri Saddam Hüseyin’in devrilmesine en çok desteği veren siyasal ve inanç grubu olduğu bilinmektedir. Hristiyan Siyonistler olarak da ifade edilen bazı radikal grupları destekleyen bu gruplar Müslümanları eleştirmekte sınır tanımamaktadırlar²⁵.

Günümüzde Haçlı ruhunun yaşatılmaya çalışıldığını gösteren önemli makalelerden birisi de Avrupa ve Amerika’da İslam karşıtlığının Haçlı sembolleri ve retoriği üzerinden yürüdüğünü ifade eden Ariel Koch’a²⁶ aittir. Müslümanlara karşı nefretin özellikle internet ve sosyal medya aracılığı ile yayıldığını ifade eden Koch, bunda özellikle pagan ve Hristiyanlık unsurlarının ana motive güç olarak kullanıldığını aktarmaktadır. İslam karşıtlığının Haçlı simgeleri üzerinden nasıl yayıldığının medya örnekleri ile sunulduğu makalede Amerika ve Avrupa’da hızla yayılan İslam düşmanlığı ve Haçlı özentisinin pek çok ifadesi görsel, yazılı ve sosyal medya örnekleriyle sunulmaktadır denmektedir²⁷.

---

24 John G Turner, Bill Bright and Campus Crusade for Christ The Renewal of Evangelicalism in Postwar America, The University of North Carolina Press, 2008.

25 Kroeger Brooke, Undercover Reporting The Truth About Deception, Northwestern University Press, 2012.

26 Ariel Koch, “The New Crusaders Contemporary Extreme Right Symbolism and Rhetoric”, *Perspectives on Terrorism*, 11, Terrorism Research Initiative, 2017.

27 Ariel Koch, “The New Crusaders Contemporary Extreme Right Symbolism and Rhetoric”, *Perspectives on Terrorism*, 11, Terrorism Research Initiative, 2017, s. 17.

AMAÇ VE METODOLOJİ

Konya'nın, Haçlı saldırılarına mukavemet oluşturan şehir kimliği ve Türk tarihi açısından duruşu önemlidir. Türkiye Selçuklularına başkentlik yapmış ve Anadolu'da İslam medeniyetinin yerleşmesini sağlamış şehirlerin başında gelmektedir. Bu makalede Haçlıların Ortaçağ'dan bu yana faaliyetleri hakkında Konya'daki üniversite öğrencileri tarafından ne ölçüde bilinirliği ölçülmeye çalışılmıştır.

Fuat Köprülü'nün ifadesiyle XIX. yüzyıla tarih asrı adı verilmiştir. Tarih, maziden zamanımıza ve gelecek zamana tutulmuş bir projektördür. O'nun aydınlığı olmadan, hiçbir şey yapılamaz²⁸. Tarihin, milletlerin hayatlarında oynadığı rol malumdur²⁹. Bugün, Kudüs başta olmak üzere bölge coğrafyasında yaşananlar Haçlı saldırılarının devamı mıdır? Selçuklu ve Haçlı tarihinde Kudüs'e Haçlı ordularının önündeki en büyük mukavemet olan Konya. Ve bu tarihi olaylara şu anki Konya şehri gençliği nasıl bakıyor, günümüzü nasıl okuyor? Bu araştırmanın amacı, gençlerin tarih bilinci ve bakış açısı hakkında bilgi edinerek, yerel yönetim, gençlik, kültür ve tarih çalışmalarına bu bilgiler doğrultusunda destek olacak kaynak oluşturabilmektir. Konyalı gençlerin tarih bilinci, anket yöntemi kullanılarak SPSS istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir.

---

28 Mehmet Altay Köymen, "Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi", *Selçuk Dergisi*, 1985 .

29 Mehmet Altay Köymen, "Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi", *Selçuk Dergisi*, 1985 .

Tablo 1 Ankete Katılan Grubun Sınıf Düzeyleri

Sınıf	Yüzde
1. Sınıf	29,6
2. Sınıf	29,6
3. Sınıf	16,9
4. Sınıf	18,3
Yüksek Lisans	4,2
Doktora	1,4
Toplam	100,0

Araştırmanın alanını Konya il merkezi ve il merkezinde bulunan üniversitelerin öğrencileri oluşturmaktadır. 2015 yılı itibarıyla Konya'nın merkezini oluşturan üç ilçenin (Karatay, Meram ve Selçuklu) nüfusları toplamı 1.250.482'dir. İl genelinin nüfusu da 2.130.544'tür ³⁰ . Araştırmada örneklem dağılımı Konya'daki üniversitelerin öğrenci sayılarına göre planlanmış en fazla öğrenci sayısına sahip Selçuk ve Erbakan Üniversitesi öğrencileri örneklemin yüzde seksenden fazlasına sahiptir ki bu oran, üniversite gençliği evreni ile uyumludur. Konya'da yüz otuz binin üzerinde üniversite öğrencisi bulunmaktadır.

Araştırmada anket yöntemi ile basit tesadüfi (rastlantısal) örneklem seçim tekniği uygulanmıştır. Anketlerin yarısı yüz yüze görüşme ile Konya'daki üniversitelerin kampüslerinde, diğer yarısı üniversite datalarından alınan listelerle telefon ile uygulanmıştır. Anket çoğunluğu birinci, ikinci ve üçüncü sınıflardan ve tamamı tek bir sınıfa ait olmamak üzere oluşturulmuş örneklem ile toplam beş yüz üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir.

30 www.tuik.gov.tr

Bulgular ve Yorum

Yapılan araştırmada örneklemenin, günümüze ve geleceğe ışık tutacak tarihsel süreç ile ilgili tutumları incelenmiştir. Haçlılar, Konya ili içerisinde bulunan niversiteli gençler tarafından nasıl biliniyor, ne kadar tanınıyor ve bu harekete karşı tutumları araştırılmış, çıkan neticeler aşağıda sırasıyla incelenmiştir.

1. Katılımcı zellikleri

Tablo 1’de ankete katılan öğrencilerin hangi sınıflarda olduğu ortaya konulmuştur. Örneklemeye katılan grubun yüzde 58,4’n birinci ve ikinci sınıflar oluşturmaktadır. Örneklemenin yüzde 19,9’u üçüncü sınıf, yüzde 18,3’ dördüncü sınıftır. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden de rneklemeye katılanlar olmuştur. Bunların oranı ise yüzde 5,6’dır.

Tablo 2’de ankete katılan ğrencilerin Konya’da hangi üniversitelerde okuduğu sorulmuş, rneklemi oluşturanların yüzde 59,2’si Selçuk niversitesi ğrencisi, yüzde 32,4’ Konya Necmettin Erbakan niversitesi ve yüzde 8,5’i diğer eğitim kurumları olarak cevaplamıştır.

Tablo 2 Ankete Katılan Grubun Okuduğu niversiteler

Üniversite	Yüzde
Diğer	8,5
Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi	32,4
Selçuk Üniversitesi	59,2
Toplam	100,0

Örneklemeye konu olan grubun aşağıda bulunan Tablo 3’te cinsiyet özellikleri verilmiştir. Örneklemeye konu olan grubun yüzde 62’si bayan öğrencilerden oluşurken, yüzde 38’i erkek öğrencilerdir.

Tablo 3 Ankete Katılan Grubun Cinsiyet Özellikleri

Cinsiyet	Yüzde
Erkek	38,0
Kadın	62,0
TOPLAM	100,0

Ankete katılanların ikamet ettiği ilçelerle ilgili bilgiler Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre öğrencilerin yüzde 70,4'ü Selçuklu, yüzde 11,3'ü Meram ve yüzde 18,3 ise Karatay ilçesinde ikamet etmektedir.

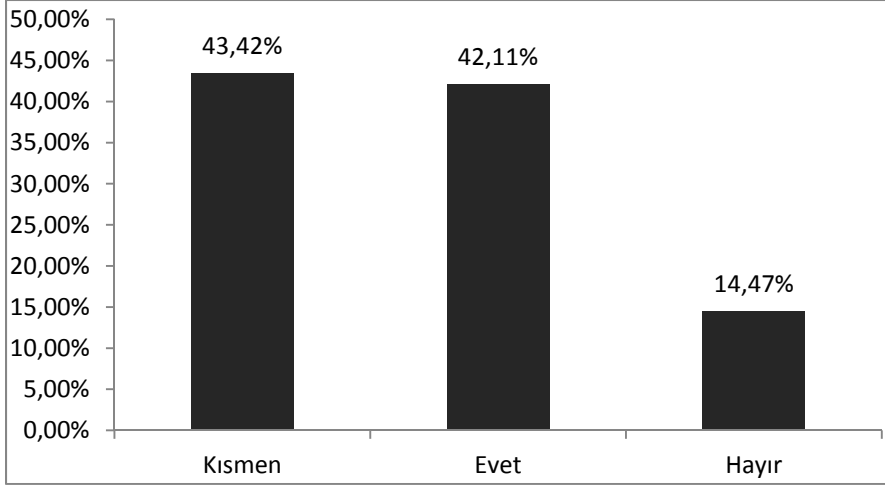
Tablo 4 Ankete Katılan Grubun İkamet Bilgileri

İkamet edilen ilçe	Yüzde
Karatay	18,3
Meram	11,3
Selçuklu	70,4
TOPLAM	100,0

2. Araştırma Sonuçları

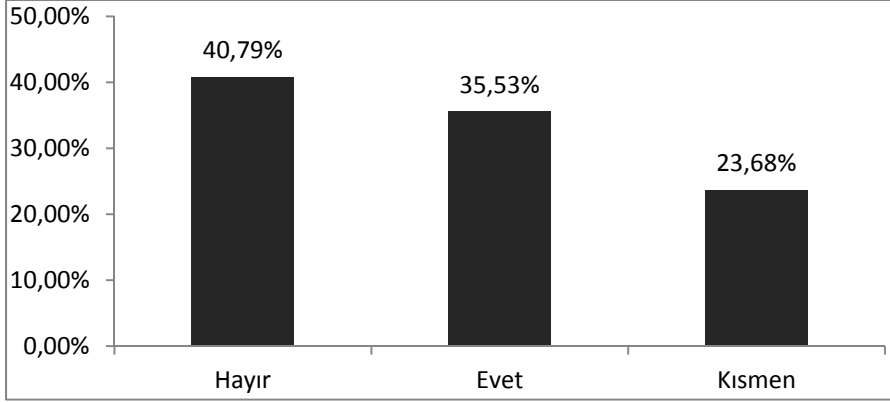
Ankete katılan öğrencilere Grafik 1'de yakın dönemde yaşanan Irak, Suriye ve Afganistan'daki olayları, Haçlı Seferleri'nin bir uzantısı olarak görüyor musunuz sorusu yöneltilmiştir. Örneklemeye konu olan grup, bu soruya yüzde 42,11 oranında evet, yüzde 43,42 oranında kısmen ve yüzde 14,47 oranında hayır cevabını vermiştir.

Grafik 1, Irak, Suriye ve Afganistan'daki Olayları Haçlı Seferleri'nin Bir Uzantısı Olarak Görüyor musunuz?

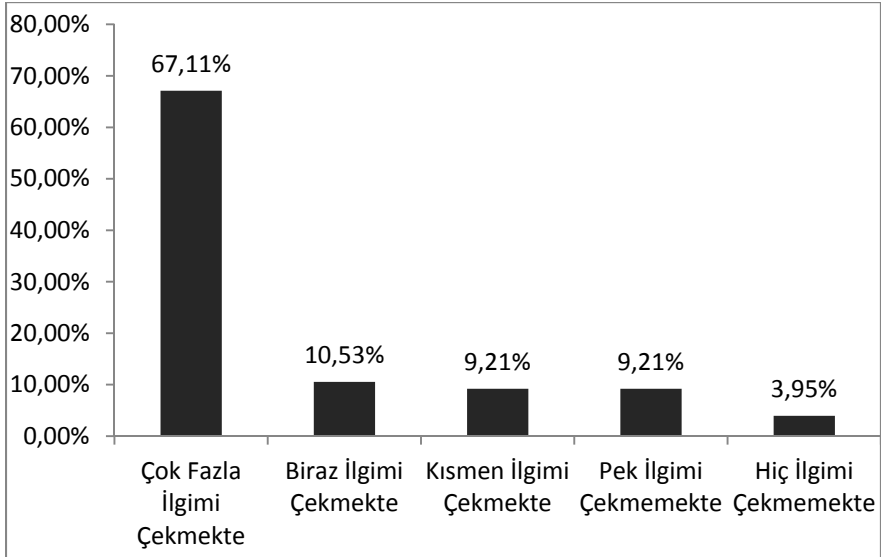
Haçlı Seferleri'nin düzenlenmesinin en önemli etmenlerden birinin Türklerin Anadolu'dan atılması olduğu gerçeğidir. Türklerin o dönemdeki merkezi Konya'ydı. Bu yüzden Konya'nın, Haçlı Seferleri'ndeki rolü oldukça önemlidir. Ayrıca Haçlılara karşı mücadele etmiş Selçuklu sultanlarının önemli bir kısmı Konya şehir merkezindeki Alâeddin Tepesi'nde yer alan Selçuklu Dönemi'nde inşa edilen Alâeddin Camii haziresinde yer almaktadır. Grafik 2'de örnekleme seçilen gruba "Konya'nın Haçlı Seferleri'ndeki rolünü biliyor musunuz?" sorusu sorulmuştur. Konya'da bulunan ve ankete katılan öğrencilerin yüzde 41'i bunu bilmediğini ifade ederken yüzde 24'ü de kısmen demmiştir. Ankete konu olan öğrencilerin yüzde 35,53'ü Konya'nın Haçlı Seferleri'ndeki rolünü bildiğini söylemiştir.

Grafik 2, Konya'nın Haçlı Seferleri'ndeki Rolünü Biliyor musunuz?

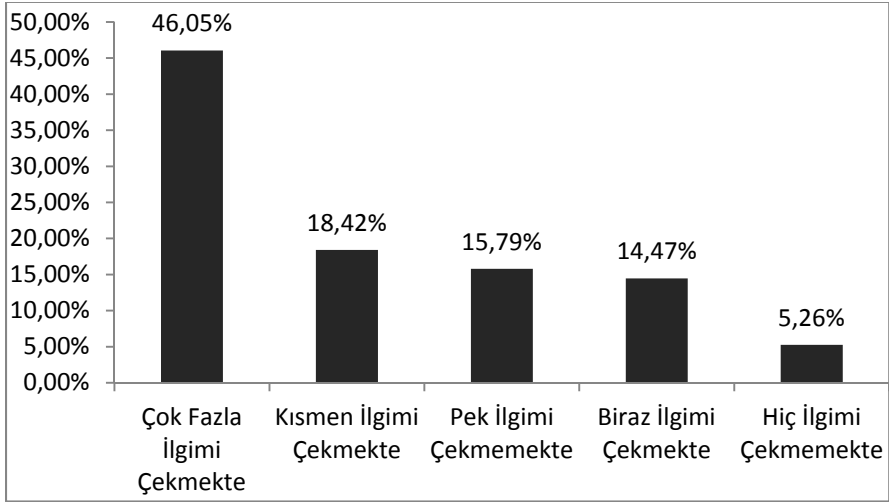
Konya'da eğitim alan üniversite öğrencilerinin yüzde 41'i yaşadıkları şehir Konya'nın tarihte Haçlılara karşı ne düzeyde mukavemet gösteren bir şehir olduğu konusunda bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Bilgi sahibi olduğunu ifade edenlerin oranı ise yüzde 35'tir. Kısmen bilgi sahibi olanların oranı ise yüzde 24'tür.

Grafik 3, Haçlı Seferleri'ne İlgili misiniz?

Ankete katılan gruba, Haçlı Seferleri ile ilgili düşünceleri soruldu. Ankete katılan grubun yüzde 67,11'i Haçlı Seferleri'nin çok fazla ilgisini çektiğini söylerken, ankete katılan gruptan yüzde 20 gibi bir oran ise Haçlı Seferleri'nin biraz ya da kısmen ilgisini çektiğini söylemiştir. Ankete katılan grubun yüzde 9,21'i Haçlı Seferleri pek ilgimi çekmemekte, yüzde 3,95'i ise hiç ilgimi çekmemekte cevabını verdiği gözlemlendi.

Grafik 4, Miryakefalon Savaşı Konusuna İlgili misiniz?

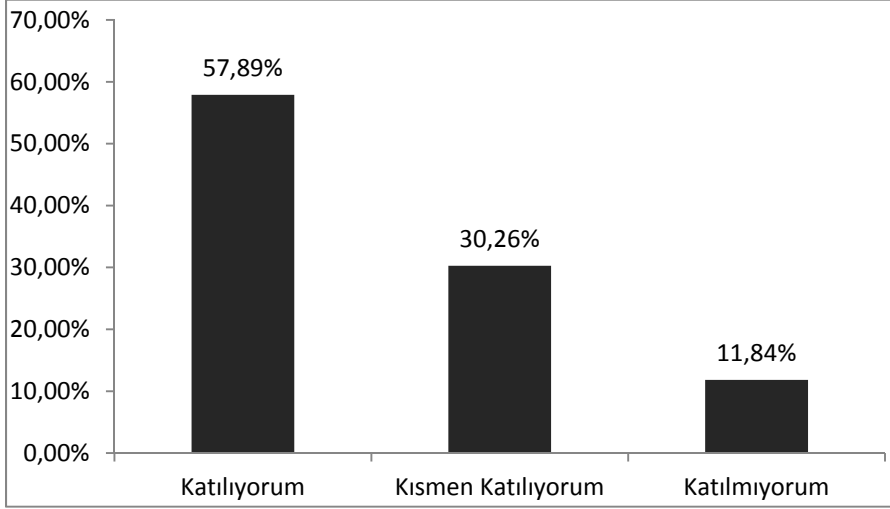

Ankete katılan öğrencilere Grafik 5'te Miryakefalon Savaşı ile ne kadar ilgili oldukları soruldu. Ankete katılan genç öğrencilerin yüzde 46,05'i çok fazla ilgimi çekmekte derken, yüzde 14,47'si biraz ilgimi çekmekte, yüzde 18,42'si kısmen ilgimi çekmekte, yüzde 15,79'u pek ilgimi çekmemekte ve yüzde 5,26'sı hiç ilgimi çekmemekte demiştir.

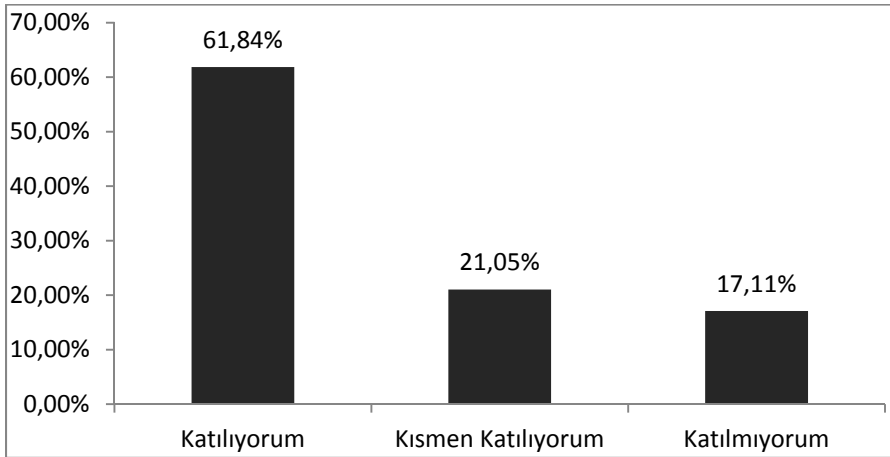
Ankete katılan öğrencilerin Ortaçağ ile ilgili düşünceleri ve algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Grafik 5'de bilim ve tarih için parlak bir çağ olduğunu düşünenler yüzde 57,89 oranındadır. Yüzde 30,26'sı kısmen katılıp, yüzde 11,84'ü ise katılmadığını belirtmiştir.

Grafik 5, Bilim ve tarih için parlak bir çağ olduğunu düşünenler

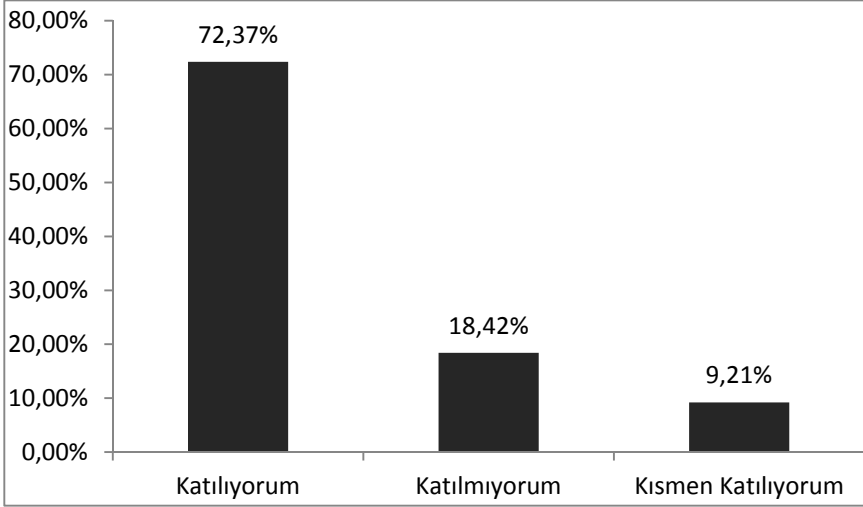
Grafik 6, Batıl İnançlarla Dolu Bir Çağ Olduğunu Düşünenler

Grafik 6'da ise Ortaçağ Dönemi'nin batıl inançlarla dolu bir çağ olduğuyla ilgili ankete katılan öğrencilerin düşünceleri alınmıştır. Buna göre Ortaçağ'ın batıl inançlarla dolu bir çağ olduğuna

katılanların oranı yüzde 61,84 iken, kısmen katılanların oranı 21,05, katılmayanların oranı ise yüzde 17,11'dir.

Grafik 7, Haçlıların Anadolu'ya Yoğun Geldiği Dönem Olduğunu Düşünenler

Grafik 7'de ise ankete katılan öğrencilere Ortaçağ Dönemi ile Haçlıların durumu hakkında düşünceleri sorulmuştur. Buna göre Ortaçağ denildiğinde Haçlıların Anadolu'ya yoğun olarak geldiği bir dönem önermesine katılanların oranı yüzde 72,37 iken kısmen katılanların oranı yüzde 9,21, katılmayanların oranı ise yüzde 18,42'dir.

Sonuç olarak Konya'da örnekleme konu olan gençlere Irak, Suriye, Afganistan olayları, Konya'nın Haçlı Seferleri'ndeki rolü, Haçlı Seferleri, Miryakefalon Savaşı ile ilgili düşünceleri, anket tekniği kullanılarak sorulmuş, sonuçları SPSS ile analiz edilmiştir. Ankete göre tarihimizde önemli bir yere sahip Haçlı olaylarına ilgili olma durumu genel olarak yüzde 60'ın üzerinde ölçülmüştür. Yine günümüzde bölge coğrafyamızda yaşanan olayların Haçlı Seferleri ile uzantısı olduğunu düşünme oranı da yüzde 60'ın üzerinde çıkmıştır. Ortaçağ ile ilgili ise bilim ve tarih için parlak bir çağ diyenlerin

yüzdesi 58 iken, batıl inançlarla dolu bir çağ olduğunu düşünenlerin oranı yüzde 61'dir.

Makaleye konu olan anket çalışması sonucunda Konyalı üniversite gençliğinin yaklaşık yüzde 40'ına yakınının Türk tarihi bakımından son derece önemli olan Haçlı saldırılarını yeterince bilmediği ve hatta ilgilenmediğinin ortaya çıkması manidardır.

Tarihsel arka plan değerlendirildiğinde bu saldırıların temel amacı, Türkleri Anadolu'dan atmak ve Kudüs'ü İslam hâkimiyetinden uzaklaştırmak olduğu bilinirken ve bu amaç doğrultusunda bugün dahi yeni ve farklı stratejilerle Batı, bölge coğrafyası üzerinde oyun kurarken, günümüz gençliğinin bu hassas konu ve tarih üzerinde yeterince bilgili ve ilgili olmadıkları gözlenmiştir.

Bu konuda gerek Milli Eğitim müfredatının gerekse kültürel sosyal alanlarda halkla ilişkiler çalışması yapan yerel yönetimlerin, gençlerde tarih bilincini uyandıracak farklı çalışmalar içerisine girmesinin gerekliliği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Beihammer, Alexander D., Defection across the Border of Islam and Christianity Apostasy and Cross Cultural Interaction in Byzantine Seljuk Relations, Vol. 86, No. 3 (JULY 2011), The University of Chicago Press on behalf of the Medieval Academy 2011, s. 597-651.
- Brooke, Kroeger, Undercover Reporting The Truth About Deception, Northwestern University Press 2012
- Browning, Robert, The Byzantine Empire, Catholic University of America Press, 1992.
- Can, Mustafa, Selçuklular Devri Konya Kütüphanelerinin Tarihçesi, Selçuk Dergisi, Konya 1985, s.45-58.
- Demirkent, Işın, Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri, Tarih Dergisi, 35: 1994, s.65-78.
- Demirkent, Işın, Haçlı Seferleri. Dünya Yayıncılık, İstanbul 1997.
- Demirkent, Işın, Haçlılar, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 14. Cilt, İstanbul 1996, s. 525-546.
- Eskikurt, Adnan ve Ceylan Mehmet Akif, Myriokephalon Zaferi, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2015.
- Frankopan, Peter, The First Crusade The Call from the East, Harvard University Press, 2012.
- Guedy, David Durand, Iranian Elites and Turkish Rulers A History of Isfahan in the Saljuq Period, Routledge, Oxford 2012.
- Hacıgökmen, M. Ali, Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Ankara 2011, s. 231-260.
- Kirpik, Güray, Haçlılar ve İpek Yolu. Kutadgu Bilig 61: İstanbul 2012, s.173.
- Koca, Salim, Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir, Gazi Akademik Bakış Dergisi, Ankara 2017, s. 15.
- Koch, Ariel, The New Crusaders Contemporary Extreme Right Symbolism and Rhetoric, Perspectives on Terrorism, Vol. 11, Terrorism Research Initiative, 2017, s. 13-24.
- Komisyon, 1973 İl Yıllığı Konya, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1973.

- Köymen, Mehmet Altay, Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi, Selçuk Dergisi, 1985
- Öcal, Tülay, Konya Şehrinin Selçuklulardan Günümüze Ticaret Fonksiyonu, TÜBAR XIX, 2006 Bahar.
- Phillips, Jonathan,
<https://www.historytoday.com/archive/feature/crusades-complete-history>, 65 Issue 5, 2015
- Peacock, A. C. S., Georgia and the Anatolian Turks in the 12th and 13th Centuries, Anatolian Studies, Cilt 56, British Institute at Ankara 2006, s. 127-146.
- Safi, Omid, Politics of Knowledge in Premodern Islam Negotiating Ideology and Religious Inquiry, The University of North Carolina Press 2006.
- Sümer, F., Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış, Ankara 1962.
- Tarlakazanı, B. E.-Tıngır, M., Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, XI-I: Erzincan 2018, s. 111-128 .
- Tural, S., Kültürel kimlik üzerine düşünceler, Ecdâd Yayınları. Ankara 1992.
- Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul Matbaası, İstanbul 1971.
- Turner, John G, Bill Bright and Campus Crusade for Christ The Renewal of Evangelicalism in Postwar America, The University of North Carolina Press, 2008.
- William, L., Langer ve Robert, P., Blake, The Rise of the Ottoman Turks and Its Historical Background, Oxford University Press on behalf of the American Historical Association, The American Historical Review, Vol. 37, No. 3, 1932, s. 468-505.
- Yalman, Suzan, Alaaddin Kayqubad Illuminated A Rum Seljuk Sultan As Cosmic Ruler, Muqarnas, Vol. 29, Brill 2012, s.151-186.
- Yasa, Azize, Anadolu Selçukluları Döneminde Türk İslâm Şehri olarak Konya Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1988.
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bush-yine-hacl-seferine-cikti-38594843>
- <http://www.milliyet.com.tr/gundem/bush-bu-bir-hacl-seferi-5275848>

KİTABE GELENEĞİMİZDE BÜYÜK SELÇUKLULAR VE İSFAHAN'DAKİ ÖRNEKLERİ

Doç. Dr. Kemal ÖZKURT

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
kemal.ozkurt@omu.edu.tr

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 12.09.2019 Kabul: 04.10.2019 Yayın: 27.12.2019</p>	<p>Büyük Selçuklu Devletinin, kendinden önceki sanatsal birikimin, sonraki dönem sanat çevrelerine aktarılmasında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Başlangıçta kendisine bağılı bölgesel güçlerin zamanla bağımsız devletler olmaları ve Anadolu Selçuklu Devleti örneğinde olduğu gibi sadece bölgesinin değıl, çevre güçlerle mücadele edecek ve mimaride kendine özgü bir gelenek başlatacak devletlerin oluşması da Büyük Selçuklu Devleti mimari ve kitabe geleneğine ayrı bir anlam kazandırmaktadır.</p> <p>Büyük Selçuklu Devleti'nin Nişâbur ve Rey'den sonraki başkenti olan İsfahan, Melikşah gibi güçlü bir sultan döneminde, kapsamlı bir imar faaliyeti ile geniş bir alana yayılan devlet için adeta tüm Selçuklu sanatının özeti olan bir şehir konumuna gelmiştir.</p> <p>Büyük Selçuklu cami mimarisinin öncü yapılarının aynı zamanda Selçuklu kitabelerin de iddialı yapıları olduğu dikkat çekmektedir.</p> <p>Başkent İsfahan'da, Büyük Selçuklu mimarisi kitabelerinde yazı türü, kitabelerin dili, kitabelerin mimari elemanlardaki konumu, kitabelerin yazıldığı malzeme, ayet-i kerimeler, hadis-i şerifler, dua, tekbir, kitabelerde yer alan devlet ricâlinin isim ve unvanları, ayrıca bani ve</p>
<p>Anahtar Kelimeler: İsfahan Büyük Selçuklular Mimari Kitabeler</p>	

inşa sürecinde görev alan zevata ilişkin elkâb ve unvanlar bu çalışmanın konusudur. Ayrıca yapım emirleri ve inşaya ilişkin terminoloji, dönemin politik yapısıyla ilgili siyasal mesajlar, tarih ve takvim ifadeleri de ele alınacak konular arasındadır.

Great Seljuks in our Inscription Tradition and its Examples in Isfahan

---

Article Info

Article History

Received: 12.09.2019

Accepted: 04.10.2019

Published: 27.12.2019

ABSTRACT

It is seen that the Great Seljuk State had an important place in transferring the artistic accumulation before it to the art circles of the later periods.

The fact that the regional powers under its control in the beginning became independent states and the formation of states that would struggle with the surrounding forces and initiate a unique tradition in architecture, as in the case of the Anatolian Seljuk State, give a special meaning to the architecture and inscription tradition of the Great Seljuk State.

Isfahan became the capital of the Great Seljuk State, after the cities Nişabur and Rey, during the reign of Melikşah. With an extensive urbanization for a wide-ranging state it has become a city which is the summary of all Seljuk art.

It is remarkable that the architecture of the mosque is a priority for both the architecture and the Great Seljuk inscriptions.

In the capital Isfahan, the type of inscriptions in the Great Seljuk architecture, the language of the inscriptions, the position of the inscriptions in the architectural elements, the material in which the inscriptions were written, verses, hadiths, prayers, names and titles of statesmen in the inscriptions, and the titles of the boss and persons involved in the construction process are the subject of this

Keywords:

Isfahan

Great Seljuks

Architecture

Inscriptions

study.

In addition, production orders and terminology related to construction, political messages related to the political structure of the period, date and calendar expressions are among the topics to be covered.

GİRİŞ

Büyük Selçuklular 1040 yılında Gazellilerle yaptıkları Dandanakan Savaşı sonrasında Nişâbur şehrini merkez (başkent) edinmişlerdir.¹ Devlet merkezini daha sonra Rey'e ve nihayet Sultan Melikşah zamanında İsfahan'a taşımışlardır.² Devlet merkezi sıfatıyla İsfahan büyük bir imar faaliyetine konu olmuştur. Büyük Selçuklularla birlikte tekrar yıldızı parlayan şehir, son Selçuklu Sultanı Sencer'in başkenti Merv'e taşınmasından sonra³ ve İran'da sonraki devletler döneminde de önemini hep korumuştur.

Büyük Selçuklu döneminde geniş bir alana yayılan sınırlara rağmen, Selçuklu mimari eserlerini en derli toplu ve anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde günümüze taşıyan şehir İsfahan olmuştur. Buna rağmen, Sultan Melikşah ve sonraki dönemlerde inşa edilen saray, medrese ve hanedana ait bazı yapılarla birlikte kaynaklarda adı geçip günümüze ulaşamayan çok sayıda yapı bulunmaktadır.

En geniş anlamıyla kitabeler, üzerinde yer aldıkları yapının dönemi, bâni ve usta başta olmak üzere, inşa ve denetim sürecinde görev alan şahısları, inşa tarihi, yapı türü gibi bilgileri veren yazılardır. İçinde Türk sanatının da yer aldığı İslam sanatının hemen her döneminde kitabelere rastlamak mümkündür. Bunun yanı sıra tevazu gereği inşa veya onarım kitabesi konmayan yapılar olduğu

---

1 Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, TTK, Ankara 1995, s. 26-27.

2 Osman Gazi Özgüdenli, "İsfahan", *DİA*, c. 22, İstanbul 2000, s. 499.

3 Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilâtı*, İstanbul 2011, s. 17-22.

gibi, farklı sebeplerle yok olup günümüze gelemeyen kitabeler de bir hayli çoktur.

SELÇUKLU ÖNCESİ İRAN MİMARİSİNDE YAZI

İran'da mimari ve sanatta yazıtların kullanılmasının İslam öncesi dönemlere uzanan bir geçmişi vardır. Şuş Çoğazenbil'deki ziguratlarda tuğla kitabeler, Kirmanşah Bistun'da üç dilli kitabeler ve nihayet Taht-ı Cemşid'de çivi yazıları bu durumun önde gelen örnekleridir.⁴

Büveyhi şahlarının Taht-ı Cemşid ve Nakş-ı Rüstem'deki birkaç hatıra yazı uygulamaları kitabelerin farklı bir örneğini sunarken,⁵ Nayin Mescid-i Cuması'nın 350/961-62 tarihli alçı kitabesi İslam dönemi İran'ı için ilk örneklerden gibi görünmektedir. Kunbed-i Kabus'ta tuğla kitabe, Eberku Kunbed-i Âl'deki kitabeler Selçuklu öncesi dönem kitabe geleneğinin önemli örnekleridir.

BÜYÜK SELÇUKLU MİMARİSİNDE YAZI

Büyük Selçuklu Mimarisinde, daha önceki mimari geleneğin bir devamı olarak yazıya önemle yer verildiği görülmektedir. Gerek mimari inşa gerek tezyinata tuğlaya öncelik veren Büyük Selçuklu Mimarisinin, geometrik süslemelerin yanında en önemli süsleme unsurunun yine tuğla malzeme ile yazı olduğu izlenmektedir. Bununla birlikte yazıda alçı ve özellikle minarelerde olmak üzere çini malzemeye de yer verildiği görülmektedir.

BÜYÜK SELÇUKLU KİTABELERİNDE İÇERİK

Besmele

Büyük Selçuklu kitabelerinde Besmeleye sadece ayetlerin başlangıcında değil, inşa kitabelerinde ve dua vb. ifadelerle birlikte yer verildiği görülmektedir.

Ardistan Mescid-i Cuması (Fot. 1), kitabe ve yazılarında en çok besmele bulunan Selçuklu yapılarından. İsfahan Mescid-i

---

4 http://www.iranicaonline.org/articles/epigraphy-iii_11.08.2019.

5 Sheila S. Blair, *The Monumental Inscriptions from Early Islamic Iran and Transoxiana*, New York, Leiden 1992, s. 34

Cuması, Melikşah ve Tâcülmülk kubbelerinde yer alan kufi inşa kitabelerin ikisi de Besmele ile başlamaktadır (Fot. 8-11). Aralarındaki fark ilk kitabede ayet bulunmayıp, ikincisinde bir ayetin öncesinde Besmelenin bulunmasıdır.

Barsiyan Mescid-i Cuması mihrabında yer alan iki Besmeleden biri ayetten önce diğeri bağımsız olarak yazılmışken, aynı caminin minaresindeki kitabede ayetin öncesinde Besmeleye yer verilmemiştir. Sin Camii'nin 529/1134 tarihli mihrabında ve minaresindeki iki kitabede (Fot. 13-14) olmak üzere toplam üç Besmele bulunmaktadır. Zevvare ve Gülpayegan mescid-i cumaları da Besmele yazımının güzel örneklerini sergileyen Selçuklu camileri olduğu görülmektedir (Çizim. 1).

Besmele, Büyük Selçuklu minarelerinden 501/1107 tarihli Çihilduhteran Minaresi'nde iki (Fot. 5), 515/1121 tarihli Gar Minaresi'nde bir, Ziyar Minaresinde bir kez tekrarlanmaktadır.

Ayet-i Kerimeler

Büyük Selçuklu mimarisinde, özellikle dini mimari kitabelerinde ayetlerin yer alması kadar, bulunmaması da dini mimari kitabelerinde ayet bulunma zorunluluğu şeklinde bir algının olmadığını göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesi inşa kitabesinde ayete yer verilmemiştir (Fot. 8). Bu durum akla zaten sınırlı bir alanda, yerden yüksek olması dolayısıyla kufi ve büyük harflerle yazılan bir kitabede inşa süreci bilgilerine ilaveten ayetin de bulunmasının zorluğunu akla getirebilir. Ancak aynı camide, kuzey eyvanın arkasında yer alan ve daha küçük ölçekte olan Terken Hatun Kubbesi'ndeki inşa kitabesinde ayetin bulunması anlamlıdır.⁶

İsfahan'da Büyük Selçuklu dönemi kitabelerinde en çok tercih edilen ayetin, Tevbe Suresi, 9/18. ayeti olduğu görülmektedir.⁷ İkinci kullanım yoğunluğuna sahip sure, Al-i İmrân Suresi olup, 18. ayeti iki

---

6 Kemal Özkurt, *İsfahan'da Büyük Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Mimari Eserleri*, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 2005, s. 28.

7 Zevvare Mescid-i Cuması mihrabında ve avlusundaki iki örnekte 18-19 ayetler birlikte yazılmıştır.

kez, 19 ve 188-189 ayetleri de birer kez İsfahan'daki Selçuklu kitabelerinde yer bulmuştur.

İsrâ Suresi de kitabelerde dört kez geçmektedir. Bir örnekte 78. ayet tek başına yer almaktayken diğer örneklerde 78-79, 78-80 ve 78-83 ayet aralıkları yazılmıştır.

Üç örnekte karşımıza çıkan Bakara Suresi'nde ayetlerin tercihinde farklılıklar görülmektedir. 114, 255 ve 285-286 ayetleri kitabelere konu olmuştur.

Fussilet Suresi, 41/33; Hac Suresi, 22/77 ve 22/76-78; Mu'minûn Suresi, 23/1-5 ve 23/1-14 iki kez yer verilen surelerdir.

A'râf Suresi, 7/54; Ahzab Suresi, 33/41-43; Cuma Suresi, 62/9; Fetih Suresi, 48/1; İbrahim Suresi, 14/40-41; İhlas Suresi, 112/1-4; Nebe' Suresi, 78/31-34; Nûr Suresi, 24/36-38; Şûrâ Suresi, 42/11; Tâhâ Suresi, 20/1-5; Zümer Suresi, 39/53 ayetleri birer kez yazılan surelerdir.

Büyük Selçuklu İsfahan kitabelerinde istisnalarla birlikte hemen her yapıdaki kitabelerde ayet bulunması dolayısıyla, mihraptan kubbe eteğine, minarelerde kaideden gövdenin ikinci kısmına kadar yapının hemen her yerinde ayetlere rastlamak mümkündür.

Hadis-i Şerifler

İsfahan'da Büyük Selçuklu dönemi kitabelerinde Hadislerin doğrudan yer almaması dikkat çekici bir durumdur. Çihil Duhterân Minaresi'nde, Bazı çevrelerce kabul gören ve hadis olduğuna inanılan "خير الناس بعد رسول الله صلى الله عليه ..... على بن ابي طالب" "Hayru'n-nâsi ba'de Rasûlillâhi sallallahu 'aleyhi ..... Aliyyu'nu Ebî Tâlib" Allah Rasulünden sonra insanların en hayırlısı ..... Ali bin Ebi Tâlib'dir ifadesi yer almaktadır.⁸ Burada dikkat çeken durum Hz. Ali'den önce gelen ilk üç halifenin adlarının kasıtlı silinmiş olmasıdır (Fot. 5).

---

⁸ Lotfollah Honarfar, *Gencine-i Âsâr-i Târihî-yi İsfahan*, Tehran 1350, s. 180.

Yukarıda Çihilduhteran Minaresinde silinen yazının daha geniş şekli, yani 'Aşere-i Mübeşşere'nin faziletine dair ifadeyi Gülpayegan Cuma Camisi kible duvarında bulmaktayız.

خير الناس بعد الرسول صلى الله عليه و سلم ابوبكر الصديق ثم عمر الفاروق ثم عثمان ذى النورين ثم على المرتضى و طلحة و سعد و سعيد و عبد الرحمن بن عوف و ابو عبيدة بن جراح معاوية خالى و خال المومنين رضوان الله عليهم اجمعين و على محبيهم رحمة رب العالمين و على مبغضهم لعنة رب العالمين

Hayrunnasi ba'de'r-Rasûl sallallâhu 'aleyhi ve sellem Ebûbekr es-Sıddîk sümme 'Umeru'l-Fârûk sümme 'Usmânu zi'n-Nûreyn sümme Aliyyu'l-Murtezâ ve Talha ve Sa'd ve Saîd ve Abdurrahman bin Avf ve Ebu 'Ubeyde bin Cerrâh Mu'âviyeh hâlî ve hâlu'l-Mu'minîn rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in ve 'alâ muhibbîhim rahmeti Rabbi'l-'âlemîn ve 'alâ mubğizihim la'netu Rabbi'l-'âlemîn.⁹

Rasulullah s.a.v.'den sonra insanların en hayırlısı Ebu Bekr Sıddık sonra Ömer el-Faruk sonra Osman Zinnureyn sonra Aliyyel Murteza ve Talha ve Sa'd ve Sa'îd ve Abdurrahman bin Avf ve Ebu Ubeyde bin Cerrâh ve Muaviye Allah'ın rızası onların hepsinin üzerine olsun. Rabbul Alemîn'in rahmeti onları sevenlerin, laneti de onlara buğz edenlerin üzerine olsun.

Dua Tekbir ve Tesbihler

İsfahan'da Selçuklu dönemi kitabelerinin bir kısmında dua, zikir, tekbir, tesbih kabilinden ifadeler yazılmıştır.

Çihil Duhterân Minaresi'nde, "Tekabbele'llâhu minhu bi-rahmetihî"; 529/1134 tarihli Sin Camii mihrabı üzerindeki kitabede, "Tekabbele'llâhu 'azze ve celle minhu" *تقبل الله عز و جل منه* "Ve ğafarallahu ve li-vâlideyhi ve li-men de'â lehû bi'l-mağfirati, ve benellahu lehû beyten fil cenneti." *و غر الله ولو اليه و لمن دعا له بالمغفرة و بنى* İbareleri bulunmaktadır. Burada Allah'tan baninin hayrını kabul etmesi talep edilmektedir. Zira yaratıcı yapılan bütün iyilikleri mutlak anlamda kabul etme zorunluluğunda değildir.

---

⁹ Shadabe Azizpour, Ahmad Salehi Kakhki, *Motifs and Inscriptions of Great Mosques From Golpayegan Ardestan and Zaware, Isfahan 1392*, s. 41.

Dilirse kabul eder.¹⁰ Bu anlayıştan hareketle İslam sanatındaki çok sayıda kitabede, yapılan bu hayrın kabul görmesi öncelikli bir yer tutar. Belki de ilk insan, ilk peygamber Adem'in çocuklarından birinin değerini öldürmesinin ard sebebinin yapılan sunumun kabul edilmemiş olması anlayışı, kitabelere bu şekilde yansımış olabilir.¹¹

Yine Sin Camii mihrabında, “El-‘abdu’l-muznibu’r-râcî li-‘afvillâhi te’âlâ” العبد المذنب الراجي لعفو الله تعالى ibaresi yazılmışken (Fot. 13) aynı ifade camiden üç yıl önce inşa edilen minaresinde de bulunmaktadır (Fot. 14). Bu ifade “Yüce Allah’tan affını isteyen günahkâr kul” anlamına gelmektedir. Bu durum özellikle hayır sahiplerinin inşa ettirdikleri eserler karşısında gurur ve kibre kapılma durumlarını izâle etme anlamında, tevazuu ifade eden bir yaklaşımdır. Kitabelerdeki hiyerarşide sultanlara aşırı övgülerle iltifat edildikten sonra gelen banilerin sultan karşısındaki konumları da bu tevazuda ikinci bir etkendir.

Zevvare Mescid-i Cuması güney eyvanındaki kitabede Besmeleden sonra yer alan “ve bihî nesteîn” و به نستعين ifadesi de sadece Allah’tan yardım dileriz anlamındadır.

İsfahan Mescid-i Cuması Tâcûlmülk Kubbesinde yer alan kitabede (Fot. 9), bâni için “Hatemallahu lehu bi’l-hayr” ختم الله له بالخير Allah onun sonunu (akıbetini) hayr etsin ifadesi geçmektedir.

Zevvare Mescid-i Cuması avlusundaki tuğla kitabede, El-Fakir ila rahmetillahi الفقير الى رحمة الله ibaresi bulunmaktadır. Allah’ın rahmeti karşısında yoksun ve ihtiyaç sahibi anlamındadır.

İsfahan’da, üzerinde tarih bulunan en erken Selçuklu yapısı 491/1097 tarihli Zevvare Pâminâr Camii Minaresi’ndeki “İbtiğâe li-vechillahi” ابتغاء لوجه الله ifadesi baninin hayır eseri inşa etmedeki maksadının Allah’ın rızasını elde etmek olduğunu anlatması kadar “Allah’ım hayrımı kabul et” anlamında dua boyutu da vardır.

İsfahan’ın tereddütsüz en güzel Selçuklu minaresi Minar Ali’de (Fot. 12), “el-mülkü lillah” الملك لله, iki farklı kitabede Kelime-i

---

10 Tekvîr Suresi, 81/29.

11 Mâide Suresi, 5/27.

Tevhîd لا اله الا الله محمد رسول الله ve nihayet “Huvallahullezî lâ ilâhe illâhu” ifadeleri bulunmaktadır.¹²

Ardistan Mescid-i Cuması iç mekanındaki kitabede (Fot. 1) bani için, “Ĝafera lehu ve li-vâlideyh” لغفر له و لوالديه yani “Allah onun ve ebeveyninin günahlarını bağışlasın” ifadesi kullanılmıştır.

Hatemellahu lehu bi'l-hayr, ختم الله له بالخير. Yapının güzelce tamamlanması sonrası, baninin sonunun (akıbetinin) de güzel olması temennisini içeren bir ifadedir. İsfahan Mescid-i Cuması Tâcülmülk Kubbesinde yer alır (Fot. 9-10).

Rahrevân Minaresinde, La ilahe illallah sâdıkân muhlisan Muhammedun Rasulullah لا اله الا الله صادقا مخلصا محمد رسول الله ifadesi görülmektedir.¹³

Esmâ-i Mübâreke

Büyük Selçukluların mihrap ve minarelerde geometrik, bitkisel süslemeler ve inşa ve ayet kitabelerinden geri kalan küçük boş alanlara Allah'ın güzel isimleri, dua cümleleri ve salavatlar gibi ifadeleri yazdıkları görülmektedir. Bu durum bir yönüyle tezyini yaklaşımla yorumlanabilir olmakla birlikte daha önemli diğer bir yönü de yapıya bakanlara verilmek istenen mesaj olarak düşünülebilir.

İsfahan Mescid-i Cuması Tâcülmülk Kubbesi, kubbe eteğindeki kitabenin altında yer alan 16 adet kemerin köşeliklerinde (Fot. 10) Allah'ın güzel isimlerinden (Esmâ-i Hüsnâ) bazıları yazılmıştır.¹⁴ Huve'llâh هو الله, Huve'l-Evvel هو الاول, Huve'l-Âhir هو الآخر, Huve'l-'Aliyyu هو العلى, Huve'd-Deyyân هو الديان, Huve'l-Ĝaniyy هو الغنى, Huve'l-Hakîm هو الحكيم, Huve'l-Hakku هو الحق, Huve'r-Rahman هو الرحمن, Huve'l-Mecîd هو المجيد, Huve'l-Melik هو الملك, Huve'l-Hayy هو الحى, Huve'l-Selâm هو السلام, Huve'l-Mu'min هو المؤمن, Huve'l-Muheymin هو

---

12 Honarfar, *Gencine*, s. 199.

13 Honarfar, *Gencine*, s. 205.

14 İsfahan Mescid-i Cuması Selçuklu döneminin iki önemli ögesi olan Melikşah ve Terken Hatun kubbeleri için, farsça yayınlarda banilerinden hareketle, yer yer Melikşah Kubbesi için Nizamülmülk ve Terken Hatun için Tâcülmülk isimleri kullanılır.

هو Huve'l-Muncî هو الكريم Huve'l-Kerîm، هو العزيز Huve'l-'Azîz، المهيمن هو Huve'l-Musavvir، هو الباقي Huve'l-Bâkî، هو الخالق Huve'l-Hâlık، المنجى هو Huve's-Sâdik، هو الصمد Huve's-Samed، هو الفرد Huve'l-Ferd، المصور هو Huve'l-Ġafûr، هو الخبير Huve'l-Habîr، هو الناصر Huve'n-Nasîr، الصادق هو Huve'l-Kâdir، هو الواحد Huve'l-Vâhid، هو البصير Huve'l-Basîr، الغفور هو Huve'l-'Âlî، هو العالی Huve'l-'Alâ الأعلى. Toplam 32 isim yazılmıştır.¹⁵

Barsıyan Cuma Camii mihrabında, alçı süslemeli bitkisel zeminde kufi hat ve tuğla malzeme ile: el-Hamdulillah الحمد لله، el-Mülkü lillah الملك لله، el-'azametü Lillah العظمة لله، el-Kudretu Lillah القدرة لله، el-Kuvvetu Lillah القوة لله، el-Minnetu Lillah المنة لله، el-'İzzetu Lillah العزة لله، Allahu'l-Habîr الله الخبير، Kadîru'l-Kebîr كدير الكبير، Felillahi'l-Hamd بسم الله الرحمن الرحيم، Bismillahirrahmanirrahim، فله الحمد ve Huve's-Semî'u'l-Basîr وهو السميع البصير. Gül ve Bûte süslemeli kufi müşebbek hatla: Yâ Hannân يا حنان، Yâ Mennân يا منان، Yâ Subhân يا سبحان، Yâ Allah يا الله، Yâ Deyyân يا ديان ibareleri yazılmıştır.¹⁶

Sarıban Minaresi gövdesinde dört halifenin adlarına rastlanmaktadır. Lâ ilâhe illallah sâdıkan muhlisan Muhammedun Rasulullah ibaresinin de bulunduğu minarede Allah ve Rasulünden sonra İslam tarihinde saygı duyulan halifelerin adlarına yer verilmesi İsfahan'daki Büyük Selçuklu sanatında istisna sayılacak uygulamalardan biridir. Minarenin gövdesinde, tuğla zeminde, bennâî hatıyla firuze: Muhammed محمد ve-Bûbekr ووبكر ve-Ömer ve-Osman وعثمان ve-Ali وعلی isimleri tekrarlanmaktadır.¹⁷

Gülpayegan Mescid-i Cuması kible duavrında (Fot. 7): Muhammedun Rasulullah محمد رسول الله، el-'izzetu lillah العزة لله، el-Mülkü lillah الملك لله، el-kudretu lillah القدرة لله، el-kibriya-u lillah الكبرياء، el-azametü lillah العظمة لله، el-minnetu lillah المنة لله، es-sultanu lillah السلطان الله ibareleri görülmektedir.¹⁸

15 s. 223. محمدحسین حلیمی، زیبایی شناسی خط در مسجد جامع اصفهان، اصفهان ۱۳۹۰، ص. 223.

16 Honarfar, *Gencine*, s. 177.

17 Honarfar, *Gencine*, s. 203.

18 شادابه عزیزپور – احمد صالحی کاخکی، نقوش و کتیبه های مساجد جامع گل پایگان اردستان و زواره، اصفهان 1392، ص. 44.

Gülpayegan Kubbeye geçiş bölgesinde sivri kemerli yüzeysel nişlerde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır: Men ebğaze Siddîkan kâfîran billah, من ابغض صديقا كافرا بالله زنديقا, Kim Sıddık'a buğzederse Allahı inkar etmiş zındık olur. Ve men ebğaze 'Umera femâviyehu sekara, و من ابغض عمر فماويه سقر, Kim Ömere buğzederse ..., Ve men ebğaze 'Usmâne fe-hasmuhu Rahmân, و من ابغض عثمان فخصمه الرحمن, Kim Osman'a buğzederse onun hasmı Allah'tır. Ve men ebğaze 'Aliy fe-hasmuhu'n-Nebîyy, و من ابغض على فخصمه النبي, Kim Ali'ye buğzederse onun hasmı Nebî'dir. Rıdvânullahi 'aleyhim ecma'în. رضوان الله عليهم اجمعين, Allah'ın rızası onların hepsinin üzerine olsun.¹⁹

KİTABELERİN YER ALDIĞI MİMARİ ÖGELERE GÖRE DAĞILIMI

Kitabelerin konumları bakımından dağılımına bakıldığında, her mimari elemanda bulunmakla birlikte, ayet-i kerimelerin daha çok mihraplarda yer alan kitabelere yazıldığı göze çarpmaktadır. Bunu camilerin iç mekânda kubbe eteği ve beden duvarlarının üstündeki kitabeler ve nihayet minare gövdelerindeki yazılar takip etmektedir.

KİTABELERDE ADLARI GEÇEN DEVLET RİCALİ

Sultan

İsfahan'da bütün Selçuklu dönemi kitabelerinden, üzerinde sultanın adı bulunan iki örnek bulunmaktadır. İlki İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesi kitabesidir. Dönemin Sultanı, vezir ve bâni adı da bulunan kitabede tarih bulunmaması dolayısıyla, Sultan Melikşah'ın tahtta bulunduğu 1072-1092 yılları arasına tarihlenmektedir. İnşa kitabesinde Sultanın adı, Melikşâh bin Muhammed bin Dâvud (ملکشاه بن محمد بن داود) olarak yazılmıştır.²⁰

Gülpâyegan Mescid-i Cuması kubbe eteğindeki kitabede (Fot. 7) dönemin sultanı olarak Melikşah'ın oğlu, Ebu Şucâ' Muhammed bin Melikşah (عبدالله بن محمد بن ملکشاه) adları yazılmıştır.

---

19 Azizpour-Kahki, s. 47.

20 *An Ancylopedia of the Iranian Historical Monuments In The Islamic Era / 2, Mosques, Tahrân, 1378,* s. 64.

İsfahan'daki yapılarda, Büyük Selçuklu döneminden, bu ikisi dışında başka bir sultanın adına rastlanmamaktadır.

Vezir

İsfahan'da Selçuklu dönemi kitabelerinde iki vezirin adı bulunmasına rağmen, vezaret unvanını ifade eden bir kelime bulunmamaktadır. Kitabeler İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah ve Terken Hatun kubbelerinde yer almaktadır. İlkinde Nizamülmülk'ün, ikincisinde Tâcümülk'ün adları geçmektedir (Fot. 9).

İsfehsalâr

Tarihin farklı dönemlerinde, siyasal ve askeri anlamda üst düzey yönetici anlamına kullanılan İsfehsalâr unvanı İsfahan'da Çihil Duhterân Minâresinin kaide kısmındaki kitabede yer almaktadır (Fot. 4). Burada bâni, Ebi'l-Feth bin Muhammed bin Abdulvâhid En-Nuhûcî İsfehsalâr olarak nitelenmektedir.²¹

ELKÂB VE UNVANLAR

İsfahan'da Selçuklu dönemi kitabelerinde rastlanan önemli özelliklerden biri de elkâb ve unvanlardır.²² Kitabelerde öne çıkan unvanlar şunlardır:

Şâhânşâh شاهانشاه

Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı örnekleriyle de devam edecek olan unvan, İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesindeki kitabede Melikşah'ı nitelemektedir.

Sultânu'l-Mu'azzam سلطان المعظم

İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesi kitabesinde Sultan Melikşah'ı nitelemektedir.

---

21 Özkurt, a.g.t., s. 132.

22 Selçuklu dönemi unvanlarının kronolojik bir tahlili için bkz., Ahmet Çaycı, *Selçuklularda Egemenlik Sembolleri*, İz yay., İstanbul 2008, s. 66-69.

Meliku'l-Maşriki ve'l-Mağrib ملك المشرق و المغرب

Doğunun ve batının Meliki anlamına gelen ifade İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesinde Sultan Melikşah'ı niteler.

Meliku'l-Âdil الملك العادل

Gülpayegan Mescid-i Cuması'ndaki kitabede Ebu Şucâ Muhammed'i niteler. Rüknu'l-İslâmi ve'l-Müslimîn, Mu'izu'd-dünyâ ve'd-Dîn, Ebu'l-Feth, Yemînu Halîfetillah gibi unvan ve lakablar İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesinde Melikşah'ı ifade etmektedir.

Emîru'l-Mü'minîn المير المومنين

İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesinde dönemin Abbasi halifesini ifade etmektedir. Yapının inşa tarihinin kesin olarak bilinmemesi dolayısıyla, Melikşah'ın saltanatı zamanında Abbasi halifeleri olan el-Kâim bi-Emrillah (1031-1075) ve el-Muktedi bi-Emrillah (1075-1094) ikisi için de mümkün görünmektedir.²³

Hayru'n-nâs خير الناس

Çihilduhterân Minaresinde Sülüs hatla yazılan kitabede Hz. Peygamber'den sonra insanların en hayırlısının (خير الناس) Ali ibn Ebî Tâlib olduğunu anlatan ifade bulunmaktadır.

Er-Reîs Seyyidu'-Ruesâ الرئيس سيد الرئساء

515/1121 tarihli Gar Minaresi'nde, Er-Reîs, Seyyidu'r-Ruesâ ifadesi Bani Ebu'l-Kâsim bin Ahmed bin Ebâ'l-Kâsim için kullanılmaktadır ve "reislerin Efendisi" Reis anlamına gelmektedir.

El-Kâzî القاضى

466/1073 Tarihli Kaşan Mescidi Cuma Minaresi kitabesinde, el-Kâzî el-celîl القاضى الجليل unvanı kullanılmakla birlikte baninin gerçek adı bilinmemektedir.

---

23 Abdülkerim Özaydın, "Kâim-Biemrillah", *DİA*, c. 24, İstanbul 2001, s. 210-211. / 210.; Angelika Hartmann, "Muktedî-Biemrillâh", *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 142.

BÂNÎ

Banilerin genellikle tercih ettiği veya sanatkârların banilere layık gördüğü sıfat çoğunlukla acziyet ve mahviyet ifade eden sıfatlardır. Örneğin Sin Camii kible duvarındaki kitabede bani العبد المذنب الراجي لعفو الله تعالى “el ‘abdu’l-muznib er-râcî li-‘afvillahi teâlâ” şeklinde nitelenmektedir. Yani, Allah te’âlâ’nın affını dileyen günahkâr kul. Ardistan Mescid-i Cuması’nda “abdu’z-zaîf” (عبد الضعيف) Zayıf Kul nitelemesi uygun görülmüştür.

İnşa kitabelerinde adlarına ulaşılan baniler şunlardır:

Zevvare Mescid-i Cuması avlusunda yer alan tuğla malzeme ile Kufi kitabede (Fot. 16) meydana gelen dökülmeler dolayısıyla bani adından okunabilen kısım sadece Ahmed احمد ismidir.

Ardistan Mescid-i Cuması iç mekandaki kitabede yapının banisi olarak Ebu Tahir Hüseyin bin Ğâlî bin Ahmed ابو طاهر حسيى بن Ğâlî bin Ahmed بن احمد görülmektedir.

İsfahan Mescid-i Cuması Tâcûlmülk Kubbesinde (Fot. 9), Ebû'l-Ğanâim el-Merzebân bin Husrev Fîrûz ابو الغنائم المرزبان بن خسرو (فیروز) adı görülmektedir. Bu isim Vezir Tâcûlmülk’ü nitelemektedir.

Gülpayegan Mescid-i Cuması’nda, bani adı olarak eş-Şeyh es-Sâbir el-Muzekki Ebu Nasr İbrahim Baba Abdulmelik الشيخ الصابر المزكى ابو ناصر ابراهيم بابا عبد الملك karşımıza çıkmaktadır.

Zevvare Pâminâr Camii Minaresi’ndeki kitabede bani adı olarak Muhammed bin İbrahim محمد بن ابراهيم görülmektedir.²⁴

Gar Minaresi’nde Ebu’l-Kâsım bin Ahmed bin Ebâ’l-Kâsım ابو اصفهسلار ابى الفتح بن القاسم بن احمد بن ابا القاسم, Çihil Duhteran Minaresi’nde, محمد بن عبدالواحد النهوجى İsfahselâr Ebi’l-Feth bin Muhammed bin Abdulvâhid en-Nuhûcî yer almaktadır.

Sin Camii mihrabının üzerinde, Ebu Ğâlîb Yahya bin Ebû Saîd bin Zekeriyya. ابو غالب يحيى بن ابو سعيد بن زكريا adı bani adı olarak geçmektedir.

---

24 Özkurt, a.g.t., s. 22.

İNŞA SÜRECİNE İLİŞKİN TERİMLER

Üstâd. İsfahan'da Büyük Selçuklu dönemi kitabelerinde, mimaride ustalıkla ilişkin olarak rastlanan terimlerden biri Üstâd استاد unvanıdır. Ardistan Mescid-i Cuması'nda yer alan bu terim o dönem Gâzî diye şöhret bulan Mahmûd el-İsfehânî'yi nitelemektedir. Mimarlık alanında üstün bir birikimi, mimaride mahir olmayı ifade eden bir terim olarak durmaktadır.

'Amelu عمل. Gülpayegan Mescid-i Cuması mihrab üzerinde geometrik süslemelerle dolgulanan bir panonun üst tarafında "'amelu Ebî Ömer bin Muhammed el-Kazvîni el-ma'rûf be-Vâşakeyvân", عمل ابى عمر بن محمد القزوينى المعروف بواشاكويان "Vâşakeyvân olarak bilinen Ebî Ömer bin Muhammed el-Kazvîni'nin eseridir" cümlesi yer almaktadır.

25

Emera bi-binâ-i, امر ببناء. Yapımını emretti anlamına gelen bu yapım emri, İsfahan Mescid-i Cuması hem Melikşah Kubbesi hem de Tacülmülk Kubbesi'nde yer almaktadır.

Mimmâ Emera bi-Binâi. 461/1068 Tarihli Zevvâre Pâminâr Minaresi'nde yapım emri ifadesi olarak Mimmâ emera bi-binâi, مما امر ببناء formu kullanılmıştır.²⁶ Aynı yapım emri, Zevvare Pâminâr Camii mihrabında, Mimma emera bihi binâe hazal mescid şeklinde tekrarlanmıştır.²⁷

Buniyet, بنيت. Bina edildi anlamına gelen terim, 501/1107 tarihli Çihil Duhterân Minaresinde inşa emri yerine doğrudan bani ve yapım tarihi verilmiştir. Üst düzey yönetici olan baninin bizzat yapım masraflarını karşıladığı da kitabede ayrıca vurgulanmıştır.

Emera bi-binâi. Emera bi-binâi hazihil kubbeti ve itmâmihi امر ببناء هذه القبّة و اتمامه Sin Camii mihrabının üzerindeki 529/1134 tarihli kitabesi, sadece yapım değil aynı zamanda tamamlanmasının

---

25 Azizpur-Kâhkî, *Nukûş*, s. 31.

26 Ali Seccâdî, *Seyr-i Tahavvul-i-Mihrâb der Mi'mârîyi İslâmî-yi İrân Ez Âğez tâ Hamle-i Moğol*, I, Tahran, 1375, s. 103.

27 Özkurt, a.g.t. s. 22.

da vurgulanması bakımından az rastlanan örneklerdendir. En azından İsfahan'da başka örneği bulunmamaktadır.²⁸

YAZI DİLİ

İsfahan'da Büyük Selçuklu dönemi kitabelerinde biri hariç tüm kitabelerin dili Arapçadır. Bu durum, İslam sanatının o dönem genel uygulamasına uygundur. Aynı yüzyıl ve devamında Anadolu'da da benzer uygulamalar sürmüştür.

Zevvare Mescid-i Cuması Güney eyvanda girişin sağ tarafındaki alçı malzeme ile yazılan, sülüs hatlı, Arapça olarak başlayan kitabe, yapıma ilişkin Farsça bazı ifadelerden sonra tekrar Arapça tarih ibaresi ile son bulmaktadır. Büyük Selçuklu Mimarisi İsfahan Kitabeleri bakımından Farsça tek örnek olmasıyla öne çıkan kitabenin metni şöyledir:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ بِه نَسْتَعِينُ وَ بَعْدَ تَارِيخِ سَاخْتِنِ مَسْجِدِ مَدِينَةِ السَّادَاتِ زَوَارِهِ
فِي سَنَةِ اِحْدَى وَ خَمْسِينَ وَ خَمْسَ مَائَةٍ مِنَ الْهَجْرَةِ النَّبَوِيَّةِ

Transkripsiyonu

Bismillahirrahmanirrahim ve bihî nasta'în ve ba'd târih-i sâhten-i mescid-i medîneti's-sâdât Zevvâre fî sene ihdâ ve hamsine ve hamse mie mine'l-Hicreti'n-Nebeviyye.

Türkçesi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlar yalnız O'ndan yardım dileriz. Efendiler şehri Zevvare'de caminin yapım tarihi 551/1156-57 dir.

YAZI MALZEMESİ

Büyük Selçuklu dönemi İsfahan kitabelerinde çoğunluk sırasıyla tuğla, alçı ve çini şeklinde üç tür malzemeye rastlanmaktadır.

Selçuklu dönemi minarelerinden Minar Ali, üzerinde inşa kitabesi bulunmaması dolayısıyla kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu minarede Selçuklu dönemi kitabe malzemelerinin üçünün de

---

28 Honarfar, *Gencine*, s. 196.

kullanıldığı görülmektedir. Toplam beş kitabe bulunan minarede yukarıdan aşağıya ilk üçü çini, dördüncüsü alçı ve caminin çatı seviyesindeki kitabe ise tuğla malzeme ile yazılmıştır.

Alçı inşa kitabelerinin büyük çoğunluğu Ardistan ve Zevvare meşid-i cumalarında görülmektedir. Bu durum, her iki yerleşimin birbirlerine çok yakın olmaları,²⁹ muhtemelen aynı sanat çevrelerinden insanların burada icra-i sanat etmeleri, mimari gelenek ve ortak zevkle izah edilebilir. Bu durumun ciddi bir istisnası olarak Zevvare Meşid-i Cuması avlusunda yer alan ve eyvanların aralarındaki duvarların üst kısmını dolanan tuğla inşa kitabesi gösterilebilir. Büyük Selçuklu dönemi İsfahan kitabeleri içinde ayrı bir yere sahip olan tuğla kitabe, bütün avluyu dolanmaktadır.

Tuğla malzemenin daha çok iki yapıda yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlar İsfahan ve Gülpâyegân Meşid-i cumalarıdır. Her iki yapı da kitabelerinde Büyük Selçuklu sultanlarından birinin adını taşımalarıyla da diğer yapılardan ayrılmaktadır.

Sin Camii minaresi tepe kısmında bulunan ve büyük ölçüde dökülen çini kitabe, İran'da üzerinde tarih bulunan en eski yapıdaki çini kitabe olma özelliği taşımaktadır. Yine Ziyar, Rahrevan ve Sariban minareleri de kitabelerinde çini malzeme kullanılan yapılara örnek olarak durmaktadır.

YAZI KARAKTERİ

İsfahan'da beş Selçuklu yapısında sülüs karakterde yazıya rastlanmaktadır. Bunlar Ardistan, Zevvare meşid-i cumaları, Ali, Rahrevan ve Çihilduhteran minareleridir. Bunların dışındaki örneklerin tamamı kufi karakterdedir.

Kufi yazının düğümlü, çiçekli³⁰ ve sade türlerinin İsfahan'daki kitabelerde yer bulduğu görülmektedir.³¹ Aynı mimari dönem ve

---

29 Günümüzde Zevvare, Ardistan eyaletine bağlı bir ilçe konumundadır ve aralarındaki mesafe 12 km. kadardır.

30 Çiçekli Kufi yazısının gelişim ve erken örnekleri için bkz., Adolf Grohmann, "The Origin and Early Development of Floriated Kūfic", *Ars Orientalis*, Vol. 2 (1957), pp. 183-213.

geleneğin ürünü olmakla birlikte Kufi yazının İsfahan Selçuklu mimarisinde kullanımında her yapıda kendine özgü karakterlerin bulunduğu görülmektedir.³²

AYET İÇERİKLERİ VE MİMARİ ÖĞE BAĞLANTISI

İsfahan Mescid-i Cuması Kuzey taçkapısında yer alan onarım kitabesinde, camiye ateşe veren Bâtınilerin yaptığı tahribata dikkat çekilmektedir. Kendilerini dindar görerek devlete başkaldıran asilere Bakara Suresi, 2/114 ayetiyle cevap verilmektedir.³³

İsfahan Mescid-i Cuması Tâcûlmülk Kubbesi'nde inşa kitabesinde A'râf Suresi, 7/54 ayeti yazılmıştır. "Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratma da buyurma da yalnız ona aittir. Âlemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir." Geometrik süslemesiyle yıldızlı bir gecede gökyüzünü andıran kubbenin eteğine yazılan inşa kitabesinde bu ayete yer verilmesi konum bakımından önem taşımaktadır.

Barsıyan Mescid-i Cuması mihrabında yer alan camilerin inşa ve imarını ifade eden Tevbe Suresi, 9/18. ayeti geniş anlamda cami mimarisinde en çok rastlanan ayetlerden biri ve mihrapta yer alması içeriği ile de yakından ilgilidir. Aynı ayete Ardistan Mescid-i Cuması ve 19. ayetle birlikte Zevvare Mescid-i Cuması'nda da rastlanmaktadır.

Ardistan Mescid-i Cuması'nda Ayete'l-Kürsi, Allahın isim ve sıfatları ve tevhide yaptığı vurgu bakımından anlamlıdır.

---

31 İsfahan Mescid-i Cuma kitabelerin konumu ve Kufi yazı formu için bkz., احمد صالحی، كاخكي، شادابه عزیزپور، افروز رحيمي آريايي، "شناخت ويزگي هاي معماري و كتيبه هاي دوره سلجوقي گنبد s. 56, 60-63. تاج الملك مسجد جامع اصفهان"، فصلنامه اثر، پیاپی ۶۴ (بهار ۱۳۹۳)،

32 Örnekleri için bkz., مریم مسّاحی خوراسگانی، مطالعه تطبیقی اجرای کتیبه های کوفی آجری در پنج بنای سلجوقی در اصفهان، دوفصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات تطبیقی هنر سال ششم، شماره دوازدهم، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، صص. 35-31.

33 Allah'ın mescidlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olması için çalışandan daha zalim kim olabilir? Ashında bunların oralara ancak korka korka girmeleri gerekir. Böyleleri için dünyada rezillik var, âhirette de onlar için büyük azap vardır. Bakara Süresi, 2/114.

Barsıyan Camii minaresinde yer alan Hacc Suresi, 22/77. Ayeti de, Allaha ibadet (Namaz) ve iyiliği emretmesi dolayısıyla yine cami mimarisi ile yakından ilgilidir.

Minar Ali'de, Allah'ın yüceliğini ve Allah katında tek dinin İslam olduğunu ifade eden Âl-i İmrân Suresi, 3/18-19 ayetleri yer bulmuştur.

KİTABELERDE ADI GEÇEN YAPI TÜRLERİ VE MİMARİ ÖGELER

Minare. Üzerlerinde inşa kitabesi bulunan minarelerin çoğunda yapı türü olarak minare kelimesi geçmektedir. İsfahan'da 461/1068 tarihli Zevvare Pâminâr Minaresi (Fot. 17), 501/1107 tarihli Çihil Duhteran Minaresi, 515/1121 Tarihli Gar Minaresi, Zevvare Mescid-i Cuması kitabeleri bu terime yer veren örneklerdir. Bu kitabelerin yapım emrinde, “emera bi-binâi hâzihi'l-minâreti” امر ببناء هذه المنارة benzeri ifadeler görmek mümkündür.³⁴

Kubbe. İslam mimarisinin hemen bütün dönemlerinde “Kubbe” (قبعة) terimi, kubbeli yapıyı ifade etmektedir. Bu durum cami, türbe veya diğer yapılar için de geçerlidir. Camiyi ifade etmek üzere, 529/1134 tarihli Sin Camii mihrabının üzerinde yer alan inşa kitabesinde Kubbe kelimesi tercih edilmiştir.

İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesi ve Tacülmülk Kubbesi her ikisinin de yapı kitabesinde yapı kubbe olarak nitelenmektedir. Burada kubbe günümüzde bilinen anlamıyla kubbeden öte kubbeli mekân anlamına gelmektedir.

Yine caminin asıl ibadet mekanını ifade etmek üzere Kubbe terimi, Ardistan ve Gülpayegan Mescid-i Cumalarında da yer almaktadır. Ardistan örneğinde ayrıca kubbe kelimesinin çoğul hali olan “kıbab” terimi de bulunmaktadır.

---

34 Özkurt, a.g.t., s. 23.

Mescid. Zevvare Paminar Camii mihrabındaki kitabede yapı, “Mescid” (مسجد) olarak isimlendirilmektedir.³⁵

Revak. Ardistan Mescid-i Cuması güney eyvandaki kitabede revâk رواق ve bunun müsennâ (ikil) hali olan revâkayn رواقين kelimeleri kullanılmıştır.

Soffe. Ardistan Mescid-i Cuması iç mekanda beden duvarlarının üzerini dolanan inşa kitabesinde mimari bir birim olarak soffe صفة kelimesine rastlanmaktadır. Kitabede geçen ilk terim Kubbe ile caminin kubbeli mekanı, soffe ile de yan mekanları ifade ettiği anlaşılmaktadır.³⁶

Hâit. Arapçada duvar anlamına gelmektedir. Zevvare Mescid-i Cuması avlusundaki kitabede (Fot. 16) yapım emrinde “Hâit ve minaretul aliye” حائط و منارة العالية duvar ve yüksek minareden bahsedilmektedir. Günümüzde bu yüksek minarenin üst kısmı yıkılmış kısa bir bölümü gelebilmiştir.

SİYASAL MESAJLAR

Barsiyan Cuma Camisi ve Minar Ali’de karşımıza çıkan “الملك الله” (el-mülkü lillah), Mülk Allah’ındır ibaresi, o dönem bakımından yönetim, devlet anlamını da içeren terim anlamı için, Mülkün sahibi gibi görünen sultana, gerçek manada “Mülk”ün nihai sahibi Allah’tır mesajını vermektedir.³⁷ Veya tersinden bir okuma ile, bu mimari süsleme ile Sultan halkına, bu durumun farkındayım mesajını vererek, bir bakıma siyasal meşruiyetine dayanak oluşturmaktadır.³⁸

İsfahan Mescid-i Cuması Tacülmülk Kubbesi kitabesindeki ayette, Allah’ın “Mülkü dilediğine verme”si ifadesi yer almaktadır. Terken Hatun kubbesinde de bu ayetin yazılması, Melikşah’ın, her

---

35 Tarih kısmında sadece Beş yüz ibaresi okunmakta diğer kısımlar dökülmesi dolayısıyla, kesin tarih verilememekte ve 11. yüzyıl olarak gösterilmiştir. Özkurt, a.g.t., s. 22.

36 Özkurt, a.g.t., s. 60-61.

37 Mülk kavramının Kur’an-ı Kerim’deki anlam içeriği için bkz., Rağıb el-İsfahânî, *Müfredât Kur’an Kavramları Sözlüğü*, Terc. A. Güneş, M. Yolcu, Çıra yay., İstanbul 2012, s. 1010-1012.

38 Âl-i İmrân Suresi, 3/26.

ikisinin de unvanı Mülk olan (Nizamülmülk, Tâcülmülk) ve aralarında siyasi rekabet bulunan iki vezirine bir gönderme olarak düşünülebilir.

İsfahan Mescid-i Cuması Kuzey taçkapısı İsmaililer tarafından yakılmış ve bilahare onarılmıştır. Kitabede camilerde ibadet etmeyi engelleyenlerin zalimliklerine vurgu yapan ayetin tercihi, İsmailîlere bir göndermede bulunmaktadır. Nizmülmülk'ün Siyasetname'sindeki bazı ifadeleri dönemin siyasi yapısını ve kitabeye yansıyan durumu daha iyi anlamamızı sağlayacak mahiyettedir.³⁹

TARİH İFADELERİ

Kitabelerde inşa faaliyetinin bitiş tarihi sene, fî eyyami, fi şuhuri gibi ifadelerle verilmektedir.

Fî Eyyâmi. Gülpayegan Mescid-i Cuması kitabesinde yapının inşasının Selçuklu Sultanı Ebu Şucâ' Muhammed bin Melikşah zamanında yapımını ifade etmek üzere "fî eyyâmi" فى ایام günlerinde, onun saltanatı zamanında anlamında kullanılmıştır. Yine İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesi inşa emrinin Melikşah'ın günlerinde, zamanında verildiğini ifade için "fî eyyâm" ibaresi kullanılmıştır.

Sene. Yapım yılı genellikle sene kelimesi ile anlatılır. Doğrudan sene kelimesinden sonra tarih verilebileceği gibi, فى شهر "fî şuhûri sene" ... yılı aylarında gibi bir kullanım da söz konusu olabilmektedir. Ardistan, Barsiyan ve Zevvare mescid-i cumaları kitabelerinde sene kullanımının örnekleri bulunmaktadır. Sene. 461/1068, Zevvare Pâminâr Minaresi, Sene. 491/1097 Barsiyan Camii minaresi.

---

³⁹ "Sultan Mahmud ve oğlu Mesud, Sultan Tuğrul ve Sultan Alp Arslan -Allah burhanlarını aydınlatsın- zamanlarında hiçbir Zerdüştinin, Hıristiyanın, Râfizinin Sahra'ya gelmeye veya bir Türk'ün huzuruna çıkmaya cüret ve cesaretleri yoktu. Bütün Türklerin kedhüdâlığı, mamur (mutesarrıf) ve zanaatkârlar (Pîşegan)ı temiz Hanefi veya Şafi'i mezhebine mensup Horasanlı insanlarda olurdu. Ne kâtipler, ne de gulâmlar, Irak'ın kötü mezheplileri için kendilerine (gelmelerine) yol verirlerdi." Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, Haz., Mehmet Altay Köymen, TTK yay., 2. Baskı, Ankara 2013, s. 115.

Fî Sene فى سنة. 501/1107 Tarihli Çihil Duhteran minaresi ve 515/1121 tarihli Gar Minaresi Fî Sene zaman kalıbını taşıyan örneklerdir.

Fî şuhûri sene فى شهر سنة. İsfahan Mescid-i Cuması Tâcûlmûlk Kubbesi., 481/1088 yılı aylarında ifadesi kullanılmıştır. Kitabelerde kesin gün yazılmak istenmediği durumlarda, ... yılının aylarında şeklinde ifade edilen “فى شهر سنة” ibaresi tercih edilir. Bu kullanımın örneğine Kaşan Mescid-i Cuma Minaresi ve Sin Camii iç mekanındaki kitabelerde de rastlanmaktadır. İsfahan Mescid-i Cuması Kuzey Taçkapıda 515/1121-22 tarihli onarım kitabesinde bu terime yer verilmiştir.

Fî şehri'llahi'l-mübârek فى شهر الله المبارك. Fî şehri'llahi'l-mübârek Ramazan sene 498/1104 örneğine Barsıyan Camii mihrabında rastlanmaktadır.

Ve zâlike fi şuhûri sene و ذلك فى شهر سنة. Sin Camii mihrabın üzerindeki 529/1134 tarihli kitabesi⁴⁰ ve minaresinde ise “ve zâlike fi Receb” ibaresiyle başlayan kitabedeki tarih kısmı minarenin inşa tarihi olan 526 ile sonlanmaktadır.

Hicret هجرة. Zevvare Mescid-i Cuması ve Çihil Duhteran Minaresindeki (Fot. 5) kitabelerin ilkinde, “Hicreti'n-Nebeviyye” ikinci örnekte ise “hicreviyye” terimi kullanılmıştır.

MİMARİ SÜRECE İLİŞKİN TERİMLER

İsfahan'da Büyük Selçuklu dönemi kitabelerinde kullanılan terimleri, daha önceki İslam dönemi mimarisinden süre gelen geleneğin bir devamı veya zincirin bir halkası olarak düşünmek mümkündür. Bu anlamda Büyük Selçuklu mimarisindeki kitabelerde yer alan ve inşa ve onarım süreçleri ile bu süreçte bir şekilde yer alan kişilerle ilgili terimleri şöyle sıralayabiliriz:

'Ala Yedi, على يد

Arapça'da “eliyle”, “tarafından” anlamlarına gelen “‘alâ yedi” ibaresi, sanat tarihi terminolojisinde, baniden, inşa denetim

---

40 Hunerfer, *Gencine*, s. 196.

sürecinden sorumlu kişi ve usta anlamlarına kadar uzanan geniş bir kullanım alanı bulunmaktadır. İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesi'ndeki kitabede, devrin sultanı olarak Melikşah ve inşa emrini veren Vezir Nizamülmülk'ün adlarından sonra 'ala yedi terimiyle birlikte Ebu'l-Feth Ahmed bin Muhammed el-Hazin'in adı geçmektedir.⁴¹ Buradan adı geçen şahsın, yapım emrinin muhatabı olan mimar olduğu anlaşılmaktadır.⁴²

İ'âde, اعادة.

Tamir, onarım kitabelerinde rastlanan i'âde اعادة terimi tekrar ve yineleme anlamına gelmektedir. İsfahan Mescid-i Cuması'nda, 515/1121-22 tarihli Kuzey taçkapı tamir kitabesinde onarım anlamında "i'âde" terimi kullanılmıştır.⁴³

İhtirâk, احتراق.

Özellikle yeniden inşa veya büyük ölçekli tahribatlar sonrasında yapılan ciddi onarımları anlatan kitabelerde, yapıda meydana gelen hasar sebepleri arasında, zamanla harab olma, deprem/zelzele ve yangınlar⁴⁴ başta gelen ifadelerdir. İsfahan Mescid-i Cuması 515/1121-22 tarihli Kuzey Taçkapı tamir kitabesinde, Caminin Batinîlerce ateşe verilmesi "ihtirâk" kelimesi ile anlatılmış böylece yapının yenilenme gereği vurgulanmıştır.

---

41 Meryem Muhammedî- Kâzım Mollazâde, "Mescid-i Câmî' İsfahan", *An Ancylopedia of the Iranian Historical Monuments In the Islamic Era / 2, Mosques*, Tahran, 1378, s. 65.

42 Ancak daha çok Selçuklu sultanları tarafından kullanılan ve Türkiye'deki sanat tarihi çevrelerinde "Fetihler Babası" şeklinde tercüme edilen "Ebu'l-Feth" ابو الفتح tabirinin bir mimar tarafından kullanılması sıra dışı bir durumdur.

43 اعادة هذه العمارة بعد الاحتراق, İ'âdetu hâzihi'l-'imâreti ba'de'l-ihritâraki, yakılmasından sonra bu yapının yenilenmesi.

44 Yangınların doğal halde kendiliğinden meydana gelenleriyle birlikte kasıtlı olarak yakılmalar da önemli bir yer tutar. Nitekim, İsfahan Mescid-i Cuması'nın İsmaililer tarafından yakılmasına benzer bir şekilde, Bursa Ulu Camii'nin Karamanoğulları tarafından yakılması ve bunun onarım kitabesine yansması, konuya Anadolu'dan bir örnek olarak hatırlanabilir. Bkz., Abdülhamit Tüfekçiöğlü, *Erken Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara 2001, s. 130-131.

‘İmâret, عمارت

İsfahan Mescid-i Cuması'nın 515/1121-22 tarihli Kuzey Taçkapı tamir kitabesinde, sadece taçkapı değil caminin bir kısmı ve çevresindeki yapılar da zarar görmüş olması dolayısıyla onarılan, sadece taçkapı değil çok sayıda yapıdan oluşan külliyei ifade etme anlamında “imâret” ifadesi tercih edilmiştir.

İsfehselar, اسفہسلاار

501/1107 Tarihli Çihil Duhteran minaresinde, üst düzey yöneticiyi niteleyen İsfehselâr terimi kullanılmıştır.⁴⁵

Fereğa, فرغ

Fereğa fiili min من harfi ceri ile birlikte kullanıldığında (فرغ من) tamamlamak, bitirmek anlamına gelmektedir. Çihil Duhterân Minaresi'nde inşa faaliyetinin tamamlanmasını ifade eden terim bu defa fereğa ile birlikte tamamlama anlamına “itmâm” kelimesi de eklenmiştir. Böylece “Ferağa min itmâmihâ” (فرغ من اتمامها) şeklini almıştır.⁴⁶

Abdu'l-Fakîr, عبد الفقير

İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesi'ndeki inşa kitabesinde, onlarca lakap ve unvanı sayılan Sultan Melikşah'tan sonra adı geçen vezir Hasan bin Ali bin İshak (Nizamülmülk)'ın, sadece 'abdu'l-fakîr, العبد الفقير “fakir kul” olarak nitelenmesi anlamlıdır.⁴⁷ Burada “fakir” ifadesi zavallı, biçare, (Allahın rahmetine) muhtaç anlamında bir tevazu ifadesi olarak kullanılmıştır.

---

45 Honarfar, *Gencine*, s. 181. İsfehselâr kelimesinin muhtemelen kitabelerdeki imlasından kaynaklanan veya kaynak veya araştırmalarda bilgi farklı tercihler dolayısıyla İsfehsâlâr (اسفہسالار) ve İsfehselâr (اسفہسلاار) şeklinde farklı yazılışları bulunmaktadır.

46 Honarfar, *Gencine*, s. 181.

47 Burada kastedilen fakirliğin maddi fakirliğin ötesinde bir anlamı olduğu görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de fakir şöyle tarif edilir: “Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir ve mutlak kemaliyle hep övgüye lâyık olan O'dur”. Fâtır Suresi, 35/15. İnşa kitabesinde ayete yapılan gönderme gözden kaçırıldığında, anlam buharlaşmaktadır. Zira Nizamülmülk Büyük Selçuklu Devletinin muhtemelen Sultandan sonraki her bakımdan en zengin kişisidir.

Yine Gülpayegan Mescid-i Cuması'nda, dönemin Selçuklu Sultanı, Melikşah'ın oğlu Ebû Şucâ' Muhammed adından sonra, bâni Ebu Nasr İbrahim bin Muhammed bin İbrahim'in adı verilmekte ve baniye sıfat olarak "el-Fakîr ilâ rahmetillah ve'r-râcî li-'afvillah" Allahın rahmetine muhtaç ve Allah'tan affını dileyen ibaresine yer verilmektedir.

Aynı şekilde Zevvare Mescid-i Cuması avlu kitabesinde de bâni Ahmed'in yapım emrinden sonra "El-Fakir ila rahmetillahi" الفقير الى رحمة الله Allah'ın rahmetine muhtaç anlamında bir ibare yer almaktadır.

Emera, امر

İsfahan'da Büyük Selçuklu dönemi kitabelerinde en çok rastlanan terimin yapım emri olarak "emera bi-binâ-i" امر ببناء ifadesi olduğunu söylemek mümkündür. Her türlü mimari yapı için "yapımını emretti" anlamına ilk inşa anlamına gelen ifadeye, Ardistan, Zevvare, Gülpayegan camileirnde, İsfahan Mescid-i Cuması Nizamülmülk ve Tâcülmülk kubbelerinde ve Sin Camii'nde (Fot. 13) rastlanmaktadır. Gar Minaresi de bu terimin bulunduğu örneklerdendir. Zevvare Pâminâr Minaresi ve Kaşan Mescid-i Cuma Minaresi'nde aynı yapım emri, küçük farklarla "Mimma emera bi-binâi" مما امر ببناء ve "emera bi-binâihâ" ببنائها şeklinde yer almıştır.

Amelu, عمل

Sanat tarihi terminolojisinde, hemen her dönemde kullanılan bu terim, bir mimari yapıdan el sanatı örneğine kadar her türlü sanat eserinin mimar, usta veya sanatkârını ifade etmek üzere 'amele عمل fiilinin farklı çekim halleri kullanılmaktadır.⁴⁸ Mazi fiil haliyle (geçmiş zaman) yaptı anlamına 'amele عَمَلَ veya 'amile عَمِلَ, masdar haliyle yapımı, eseri anlamına عَمَلْ şekli kullanılmaktadır. 'Amelu teriminin kullanımının örneği olarak Ardistan Mescid-i Cuması'ndaki "Amelu Mahmud bin Muhammed İsfehani" gösterilebilir.

---

48 Gönül Öney, *Ankara Arslanhane Camii*, Ankara 1990, s. 8.; Hülya Tezcan, Turgay Tezcan, *Türk Sancak Alemleri*, Ankara 1992, s. 26.

Buniye, بنى

Mimari faaliyetlerde inşa sürecinin sonuçlanması, yapının tamamlanması anlamında “bina edildi” manasına kullanılan terimlerden biri de “buniye” بنى terimidir. Bu haliyle terim Arapça dilbilgisi ifadesiyle meçhul haldedir. Yapım emirlerinde emera bi-binâi şeklinde çokça örneği bulunan ve asıl şekli “benâ” بنى olan terime, 501/1107 tarihli Çihil Duhterân Minaresinde rastlanmaktadır.⁴⁹

Ebu'l-Feth, ابو الفتح

Türkçe yayınlarda genelde “Fetihler Babası”, “Fetih Babası” şeklinde aktarılan terimi “Büyük Fâtih” şeklinde anlamak mümkündür. Anadolu’da da çok sayıda örnek bulunan terim⁵⁰ normalde sultanlar için kullanılmasına rağmen,⁵¹ İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesindeki kitabede, usta Ebu'l-Feth Ahmed bin Muhammed el-Hazin için kullanıldığını görüyoruz. Buradaki kullanımın sıfat olmadan öte bir isim olması muhtemeldir. Yine aynı şekilde, Çihil Duhteran Minaresinde bâni Ebu'l-Feth bin Muhammed bin Abdulvâhid En-Nuhûcî için bu tabirin kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Yemînu Halîfetillah, يمين خليفة الله

Çoğu kez halifeler tarafından sultanlara verilen يمين خليفة الله Yemînu Halîfetillah, Allah’ın Halîfesinin Sağkolu anlamına gelen bu unvan İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesindeki kitabede, Sultan Melikşah’ı nitelemek üzere yer verilmiştir.

Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn, قسيم امير المؤمنين

Gülpayegan Mescid-i Cuması’ndaki kitabede (Fot. 7) Sultan Ebu Şucâ’ Muhammed bin Melikşah’tan, Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn قسيم

---

49 Özkurt, a.g.t., s. 132.

50 Ali Yardım, *Alanya Kitabeleri Tesbit Tescil Tasnif ve Değerlendirme*, İFC Yay., İstanbul 2002, s. 77.

51 Örneğin Melikşah döneminde darb edilen dinarlarda bu ifadelere rastlanmaktadır. İbrahim Kafesoğlu, *Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah*, MEB Yay., İstanbul 1973, s. 139.

امير المومنين olarak bahsedilmektedir. Bu ifade yönetim, güç ortağı anlamına gelmektedir. Melikşah'ın oğlu olan bu Sultan'ın, Diyarbakır Ulu Camii'nde de bir kitabesi bulunmakta ve aynı unvan orada da zikredilmektedir.⁵² Aynı unvana Sultan Melikşah da sahip olmakla birlikte, İsfahan'daki kitabelerde rastlanmamaktadır.⁵³

سُلْطَان, Sultân

İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesi kitabesinde Melikşah'ı nitelemek üzere Sultânü'l-Mu'azzam سلطان المعظم Büyük Sultan ifadesi kullanılmıştır. Aynı ifade Gülpayegan Mescid-i Cuması kubbe eteğindeki kitabede Melikşah'ın oğlu Ebu Şucâ' Muhammed için tekrarlanacaktır.

امير المومنين, Emîru'l-Mü'minîn

Kelime anlamı Mü'minlerin Emiri olan bu ibare, Abbasi Halifelerini nitelemektedir.

ساختن, Sâhten

Farsça'da yapma, inşa etme anlamında mastar olan terim ساختن Zevvare Mescid-i Cuması'nda yer almaktadır.

DEĞERLENDİRME

Büyük Selçuklu kitabelerini kendinden önceki geleneği özümseyen, ona bir şeyler katan ve sonraki geleneklere ulaştıran bir yapı olarak görmek mümkündür. 12. yüzyıla ait farklı coğrafyalardaki kitabeler göz önüne alındığında, Büyük Selçuklu dönemi İsfahan kitabeleri arasında bir vakfiye bulunmaması dikkat çekmektedir.

Zevvare Mescid-i Cuması güney eyvan girişin sağında yer alan Farsça kitabede Zevvare ismi, makaleye konu olan dönem bakımından kitabelerde adı geçen tek şehir adı olarak görünmektedir.

---

52 Şevket Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi*, c. 1, DBB Yay., Ankara 1996, s. 278.

53 Bu unvan Melikşah'a Abbasi Halifesi Kâim Bi-Emrillah tarafından verilmiştir. M. Çağatay Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, 4. Basım, Ötüken Yay., İstanbul 1976, s. 79.

Tacülmülk kubbesi, yazı malzemesinin inşa malzemesi ile olan birlikteliği ile başlayan yolculuğuyla tam bir uyumla ne yazı ne süsleme ne inşai yapı hiçbiri öne çıkmadan, kendini dayatmadan, kubbe içindeki süsleme ile adeta küçük bir dünya – sema denklemi ifade eder. Tevhidi en güzel şekilde gerçekleştirir.

İsfahan'da Büyük Selçuklu dönemi kitabelerinde sadece iki sultanın adı bulunmaktadır: İsfahan Mescid-i Cuması Melikşah Kubbesi'nde Sultan Melikşah, Gülpayegan Mescid-i Cuması'nda Ebu Şucâ' Muhammed bin Melikşah'ın adları geçer. Örneğin kitabesinden hareketle Barsiyan Cuma Camii'nin Sultan Berkýaruk döneminde inşa edildiği bilinmekle beraber, kitabede sultan adına yer verilmemiştir.

Selçuklu minareleri arasında, Minar Ali (Fot. 12), Ziyar, Sariban ve Rahrevan gibi mimari yapı, tezyinat ve yükseklik itibari ile en iddialı olan minarelerde inşa kitabelerinin bulunmaması dolayısıyla, bani, usta, tarih gibi bilgilere ulaşamamız, sanat tarihi açısından bir şanssızlık olduğu kadar, dönemin sanat anlayışı bakımından da oldukça anlamlıdır. O iddialı eserleri verenlerin, kendi adlarını en okunabilecek yere ve tüm yapının yok olmasından sonra bile varlığını sürdüreceği şekilde nakşetmeleri haklarıydı.

Kitabelerde iki sultanın adı ile birlikte, bu iki sultana ait olmak üzere doğrudan Halife ile ilgili iki unvana yer verilmiştir. Bu unvanlar Yemînu Halîfetillah (Halifenin Sağ kolu) ve Kasîmu Emiri'l-Müminîn (Müminlerin Emirinin güç ortağı)'dir.

Sadece Ardistan Mescid-i Cuması asıl mihrabında, İsra, Hac, Mu'minûn, İbrahim, Âl-i İmrân, Hûd gibi altı farklı sureden ayetler bulunmaktadır. Bu yazılar kufi ve sülûs, iki farklı karakterdedir.

O dönem kitabe geleneğine uygun ancak dikkat çeken bir uygulama da inşa bilgileri, ayetler, dua ve dini içerikli ifadeler dışında şiir, kelamı kibar gibi ifadeler bulunmamasıdır.

Büyük Selçuklu döneminde düşmanların başka din ve milletlerden değil iç kavgalar, mezhep kavgaları olması dolayısıyla, kitabelerde mezhebi vurgu oldukça güçlü olarak hissedilmektedir.

Hız. Peygamber sonrası ilk dört Halife'ye buğz edenleri tekfir eden ifadeler, bu anlamda ele alınabilir.

İsfahan Mescid-i Cuması kuzey taçkapısı kitabesi dışında, Selçuklu döneminde İsfahan'da bir onarım kitabesi olmaması anlamlıdır. Bu durum, iç kavgalar veya devletin yapıların harap olup onaracakları kadar uzun ömrü olmayışıyla izah edilebilir.

İran'da Büyük Selçukluların başkentleri İsfahan'da olgunlaştırdıkları kitabe geleneği diğer Selçuklu devletleri ile birlikte Anadolu'da da karşılık bulmuş ve gelişerek devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- An Ancylopedia of the Iranian Historical Monuments In The Islamic Era / 2, Mosques*, Tahran, 1378,, s. 64.
- Azizpour, Shadabe, Kakhki, Ahmad Salehi, *Motifs and Inscriptions of Great Mosques From Golpayegan Ardestan and Zaware*, Isfahan 1392.
- Beysanoğlu, Şevket, *Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi*, c. 1, DBB Yay., Ankara 1996.
- Blair, S. Shila, *The Monumental Inscriptions from Early Islamic Iran and Transoxiana*, New York: Leiden, 1992.
- Çaycı, Ahmet, *Selçuklularda Egemenlik Sembolleri*, İz yay., İstanbul 2008.
- Grohmann, Adolf, "The Origin and Early Development of Floriated Kūfic", *Ars Orientalis*, Vol. 2 (1957), pp. 183-213,
- Hartmann, Angelika, "Muktedî-Biemrillâh", *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 142-143.
- <http://www.iranicaonline.org/articles/epigraphy-iii>, 11.08.2019.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah*, MEB Yay., İstanbul 1973.
- Honarfar, Lotfollah, *Gencine-i Âsâr-i Târihî-yi İsfahan*, Tehran 1350.
- Merçil, Erdoğan, *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilâtı*, Bilge Kültür Snat Yay., İstanbul 2011.
- Muhammedî, Meryem- Mollazâde, Kâzım, "Mescid-i Câmi' İsfahan", *An Ancylopedia of the Iranian Historical Monuments In the Islamic Era / 2, Mosques*, Tahran, 1378, s. 65.
- Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, Haz., Mehmet Altay Köymen, TTK yay., 2. Baskı, Ankara 2013.
- Öney, Gönül, *Ankara Arslanhane Camii*, Ankara 1990.
- Özaydın, Abdülkerim, "Kâim-Biemrillah", *DİA*, c. 24, İstanbul 2001, s. 210-211.
- Özgüdenli, Osman Gazi, "İsfahan", *DİA*, c. 22, İstanbul 2000, s. 497-502.
- Özkurt, Kemal, *İsfahan'da Büyük Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Mimari Eserleri*, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 2005.
- Rağıb el-, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Terc. A. Güneş, M. Yolcu, Çıra yay., İstanbul 2012.

Seccâdî, Ali, *Seyr-i Tahavvul-i-Mihrâb der Mi'mârîyi İslâmî-yi Îrân Ez Âgez tâ Hamle-i Moğol*, I, Tahran, 1375.

Sevim, Ali – Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, TTK, Ankara 1995.

Tezcan, Hülya, Tezcan, Turgay, *Türk Sancak Alemleri*, Ankara 1992.

Tüfekçioğlu, Abdülhamit, *Erken Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara 2001.

Uluçay, M. Çağatay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, 4. Basım, Ötüken Yay., İstanbul 1976.

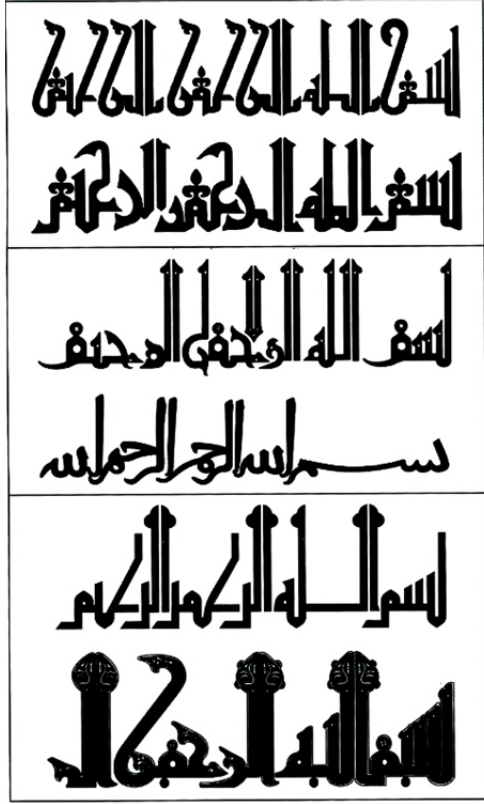
Yardımlı, Ali, *Alanya Kitabeleri Tesbit Tescil Tasnif ve Değerlendirme*, İFC Yay., İstanbul 2002.

كاخكي احمد صالحی، عزیزپور شادابه، آریایی افروز رحیمی، "شناخت و ویژگی های معماری و کتیبه های دوره سلجوقی گنبد تاج الملك مسجد جامع اصفهان"، *فصلنامه اثر*، پیاپی ۶۴ (بهار ۱۳۹۳)، صص ۴۹-۶۶.

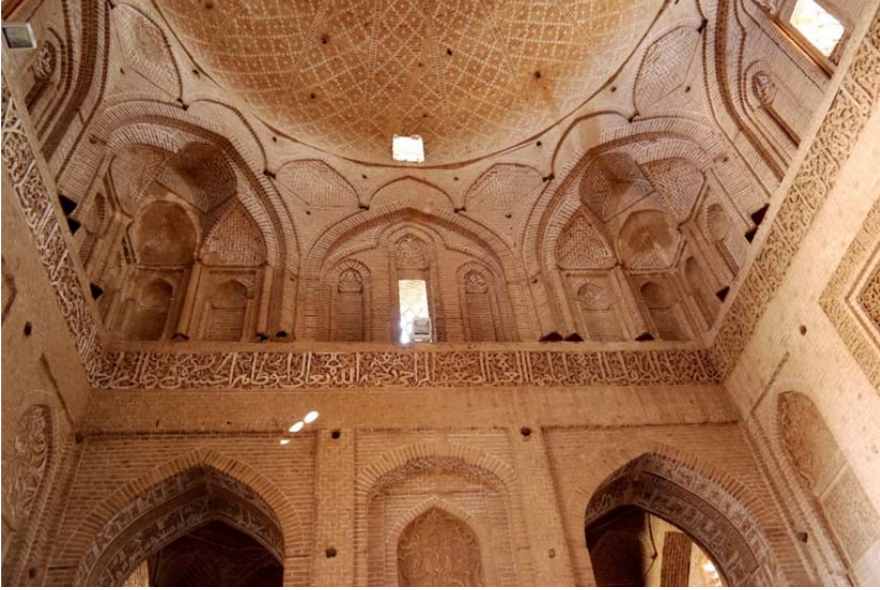
شادابه عزیزپور – احمد صالحی کاخکی، *نقوش و کتیبه های مساجد جامع گل پایگان اردستان و زواره، اصفهان 1392*، ص. 44.

محمدحسین حلیمی، *زیبایی شناسی خط در مسجد جامع اصفهان*، اصفهان ۱۳۹۰.

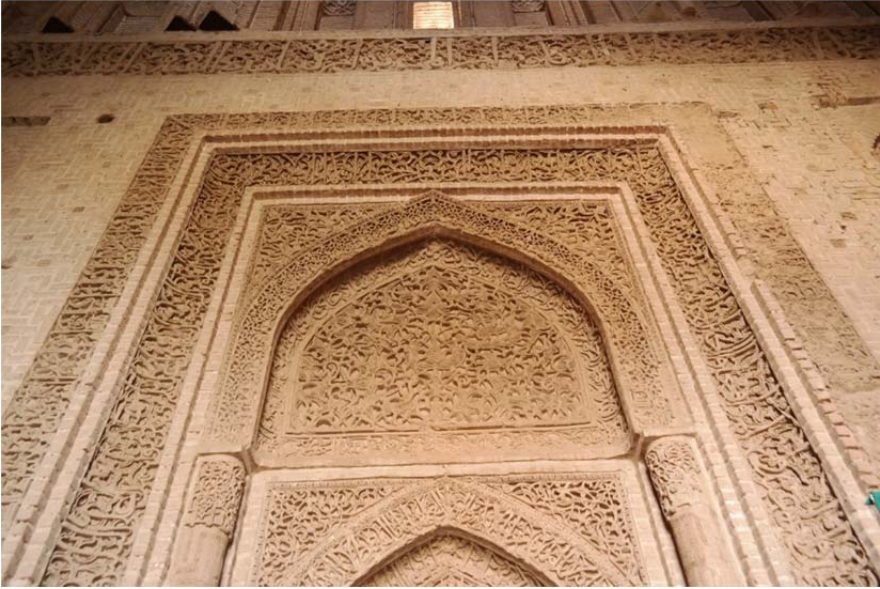
مریم مسّاحی خوراسگانی، *مطالعه تطبیقی اجرای کتیبه های کوفی آجری در پنج بنای سلجوقی در اصفهان*، *دوفصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات تطبیقی هنر سال ششم*، شماره دوازدهم، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، صص. 27-40.

Çizim 1 Gülpayegan Ardistan Zevvare Mescid-i Cumaları Besmele,
Azizpour'dan

Fotoğraf 1 Ardistan Mescid-i Cuması İç Mekan

Fotoğraf 2 Ardistan Mescid-i Cuması Mihrap

Fotoğraf 3 Ardistan Mescid-i Cuması Güney Eyvan

Fotoğraf 4 Çihil Duhteran Minaresi Kaidede Kufi Kitabe

Fotoğraf 5 Çihil Duhteran Minaresi Gövdede Sülüs Kitabe

Fotoğraf 6 Gülpayegan Mescid-i Cuması Mihrap

Fotoğraf 7 Gülpayegan Mescid-i Cuması Kubbe Yazı Kuşağı Detay

Fotoğraf 8 İsfahan Mescid-i Cuması Kubbe Eteğinde Yazı Kuşağı Detay

Fotoğraf 9 İsfahan Mescid-i Cuması Terken Hatun Kubbesi

Fotoğraf 10 İsfahan Mescid-i Cuması Terken Hatun Kubbesi Detay

Fotoğraf 11 İsfahan Mescid-i Cuması Terken Hatun Kubbesi Yazı Detay

Fotoğraf 12 Minar Ali Şerefesi

Fotoğraf 13 Sin Camii Mihrabı

Fotoğraf 14 Sin Minaresi Çini Kitabe

Fotoğraf 15 Zevvare Mescid- Cuması Mihrap

Fotoğraf 16 Zevvare Mescid-i Cuması Avluda Kitabe

Fotoğraf 17 Zevvare Pamınar Kitabe

KONYA MERKEZİNDE BULUNAN KARAMANOĞLU BEYLİĞİ DÖNEMİNE AİT KİTABELER

Doç. Dr. İbrahim KUNT

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü.
ibrahimkunt@yahoo.com

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 23.09.2019 Kabul: 30.10.2019 Yayın: 27.12.2019</p>	<p>Bu çalışmada, Konya merkez ilçelerinde bulunan Karamanoğlu Beyliği dönemine tarihlenen yapılar alfabetik sırayla kısaca tanıtılmış, bu yapıların üzerinde bulunan kitabeler incelenerek detaylı bir araştırmaya tabi tutulmuşlardır.</p> <p>Konya merkez ilçelerinde Karamanoğulları dönemine ait sekiz adet kitabeli yapı tespit edilmiştir. Kültür Bakanlığından alınan izinle, bir Yüzey Araştırması dahilinde bu kitabelerin fotoğrafları çekilerek elektronik ortama aktarılmış, sanat tarihi ve filolojik açılardan incelenerek kitabelerin hattı, dili, üslubu, kitabe üzerinde yer alan çeşitli süslemeler ve bunların sembolik anlamları ile malzeme ve teknik açılardan çeşitli tespitler yapılmıştır. Kitabelerin fotoğrafları üzerinden çizimleri de kaydedilmiştir.</p> <p>Bu araştırmanın amacı Konya merkez ilçelerindeki Karamanoğlu Beyliği döneminde yapılan eserlerin üzerlerinde yer alan kitabelerin tespit edilerek doğru okunuş ve tercümelerinin kaydedilmesi, yazı ile ilgili özelliklerinin belirtilmesidir. Yedi asır öncesinden günümüze gelmeyi başarabilen kitabelerin araştırılmasının, tarih ve kültürümüz açısından önemli olduğu düşünölmektedir.</p>

Inscriptions Belonging to the Karamanoglu Principality Period in the Center of Konya

---

Article Info	ABSTRACT
<p>Article History Received: 23.09.2019 Accepted: 30.10.2019 Published: 27.12.2019</p>	<p>In this study, the structures dated to Karamanoglu principality period in the central districts of Konya were briefly introduced in alphabetical order and the inscriptions on these structures were examined and subjected to detailed research.</p> <p>Eight inscription structures belonging to the Karamanids period were identified in the central districts of Konya. With the permission of the Ministry of Culture, the photographs of these inscriptions were transferred to electronic media within a Survey, examined from art history and philological perspectives and the handwriting, language, style, various ornamentations on the inscription and their symbolic meanings were made from material and technical angles. Drawings of inscriptions were also made.</p> <p>The aim of this research is to identify the inscriptions on the works of Karamanoğlu Principality in Konya central districts and to record the correct reading and translation and to indicate the characteristics of the writing.</p> <p>It is thought that the study of the inscriptions that have survived seven centuries ago is important for our history and culture.</p>
<p>Keywords: Karamanids Structures Karamanids Inscriptions Fakih Dede Tomb Hasbeyoglu Masjid Hasbeyoglu Bath Iplikci Mosque</p>	

GİRİŞ

Arapça bir kelime olan Kitâbe, “k-t-b” kökünden türeyip “yazı, yazıt, yazılı malzeme” anlamlarına gelmektedir. Kitabe, yapılan mimarî eserin kim tarafından yapıldığını, kime, ne zaman ve hangi

amaçla yaptırıldığını, kimler tarafından kullanıldığını, geçirdiği onarım ve yenilemeyi, yapının tarihi süreci ve önemini anlatan, çeşitli malzemeler kullanılarak üzerine işlenen yazılarla oluşan levhalardır¹.

Kitabeler, içerdikleri bilgi ile birlikte estetik yönleriyle de tarihî birer vesika niteliğindedirler. İlk inşa, tamir ve diğer faaliyetlerini ifade etmek üzere özenle yapının ilk bakışta görülebilecek kısımlarına konulmaktadırlar. Türk-İslâm mimarîsinin önemli unsurlarından biri olan kitabeler, dönemlerine göre farklı dillerde olmak üzere, Arapça, Farsça ve Türkçe dilleriyle yazılmışlardır. Anadolu sahasında Türkçe'nin bir yazı dili olarak nasıl kullanıldığını da kitabelerden öğrenilmektedir.

Tarihî yapılarda aynı zamanda dekoratif bir unsur olarak da dikkat çeken kitabeler yazıldıkları yere göre konuları bakımından da önem taşır. Yapının kim tarafından, ne zaman ve hangi amaçlarla yapıldığını gösteren bilgileri anlatan kitabeler, yapı hakkında bilgi veren önemli kaynaklardır.

Kitabeler, içerdikleri bilgi ile estetik yönleriyle de tarihî birer vesika niteliğindedirler. Şu an bizim yaşadığımız topraklarda yediyüz yıl önce yaşayan atalarımızın estetik görüşlerini öğrenmek için de kitabelere bakmamız gerekmektedir.

Tarihî yapılarda aynı zamanda dekoratif bir unsur olarak da dikkat çeken kitabeler yazıldıkları yere göre konuları bakımından da önem taşır. Yapının kim tarafından, ne zaman ve hangi amaçlarla yapıldığını gösteren bilgileri anlatan kitabeler, yapı hakkında bilgi veren önemli kaynaklardır.

---

1 Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.118; Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Türk Mimarisinde Yazı", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.6, Ankara 2002, s. 107.

KATALOG

EBÛ İSHAK-I KAZERÛNÎ TEKKESİ

Fotoğraf 1: Ebû İshak-ı Kazerûnî Tekkesi Genel Görünüm

Yapının Yeri: Yapı, Meram İlçesi, Beyhekim Mahallesi, Ertuğrul Sokak No:1'de yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Dönemi: Kitabesine göre 821/1418 tarihli olup Karamanoğulları döneminde yaptırılmıştır.

Yapının Mimarı ve Yaptıranı: Kitabesine göre, Karamanoğlu Alaaddin Beyoğlu Mehmed Bey tarafından Kazerunlu Ebu İshak İbrahim ibn Şehriyar adına yaptırılmıştır.

Yapım Tekniği ve Malzemesi: Moloz taş malzemeden yığma teknikle inşa edilmiştir.

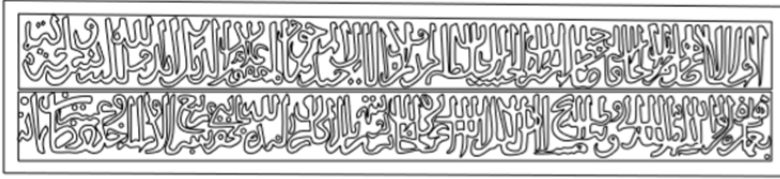
Yapı Hakkında Genel Bilgi: Kuzey-Güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olan yapının güney kapısından türbe olarak düzenlenmiş mekâna girilmektedir. Türbenin içinde yatan şahıs, İran'ın Kazerun şehrinden büyük bir mutasavvıf ve âlim olan Ebû İshak İbrahim ibn Şehriyar'dır. Yapıdaki zikir salonunda bulunan ikinci kapıdan zaviye şeyhinin evi olarak planlanmış bir koridor ve iki

odadan oluşan geleneksel Konya ev planında düzenlenmiş mekâna girilmektedir. İçi oldukça sade olan yapı, günümüzde Komak kurs merkezi olarak kullanılmaktadır².

Yapının Kitabesi:

Fotoğraf 2: Ebû İshak-ı Kazerûnî Tekkesi Kitabesi

0 10 cm

Çizim 1: Ebû İshak-ı Kazerûnî Tekkesi Kitabesi

Kitabe Metni:

- 1-أَمْرَ السُّلْطَانِ الْأَعْظَمِ وَالْخَاقَانِ الْمُعْظَمِ صَاحِبِ الْخَيْرَاتِ وَالْحَسَنَاتِ السُّلْطَانِ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَمِيرِ السَّعِيدِ الشَّهِيدِ الْمَرْحُومِ الْمُغْفُورِ عَلَاءِ الدِّينِ بَكِ أَبَدَ اللَّهُ مَمْلَكَتَهُ وَتَقَبَّلَ خَيْرَاتَهُ
- 2-بِعِمَارَةِ هَذِهِ الزَّوَايَةِ الْمُطَهَّرَةِ الْمُنَسُوبَةِ إِلَى قُطْبِ الْمَشَائِخِ وَالسَّالِكِينَ الشَّيْخِ أَبِي إِسْحَاقِ إِبْرَاهِيمِ بْنِ شَهْرِيَارِ الْكَازَرُونِيِّ تَعَمَّدَهُ اللَّهُ بِغُفْرَانِهِ فِي شَهْرِ رَبِيعِ الْأَوَّلِ سَنَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ وَثَمَانِمِائِهِ

² Haşim Karpuz, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009, s.351.

Metnin Tercümesi:

1- Büyük sultan ve hakan, hayır hasenat sahibi, şehit, merhum ve affedilmiş Alaaddin Bey oğlu Sultan Mehmed –Allah memleketini daim ve hayrını kabul etsin-

2- Şeyhlerin ve salıkların kutbu Kazerunlu Şehriyar oğlu Ebu İshak İbrahim'e –Allah affetsin- mensup olan bu zaviyenin yapılmasını 821 yılı Rebiulevvel ayında emretti.

Kitabeye göre, Karamanoğlu Alaaddin Beyin oğlu Sultan Mehmed bu zaviyeyi 821/1418 yılında Kazerunlu Ebû İshak İbrahim İbn Şehriyar adına yaptırmıştır³.

Kitabe Özellikleri:

Arapça ve girift Selçuklu celi sülüsü ile yazılmış kitabe, 135x22 cm. ebadında olup, yapının kuzey duvarında bulunmaktadır. Çok dikkat ve itina ile hazırlanan bu kitabe taşı, yaptıranın ünlü bir hükümdar oluşu, tekkenin ilk yapısının kârgir ve belki de kubbeli olduğunu tahmin ettirmektedir⁴.

Yazı, Selçuklu neshi özellikleri göstermektedir. Enine dikdörtgen ve iki satırlık kitabede harfler, birbiri arasında boşluk kalmayacak şekilde verilmiştir. Elif ve lam gibi boylu harflerin çokluğu ve aralıksız yazılımı savaşa hazırlanan bir ordunun savaş düzeni almasını anımsatmaktadır.

---

3 Ebû İshak-ı Kazerûnî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı Yayınları, Ankara 1997, s.914-920; Recep Dikici, "Ebu İshak Kazeruni", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.3, Konya 2012, s.156.

4 İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 914.

FAKİH DEDE TÜRBEĞİ

Fotoğraf 3: Fakih Dede Túrbesi Genel Górunúm

Yapımın Yeri: Karatay İlçesi, Fakih Dede mahallesi, Pir Esat Caddesi No: 15'de yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Dónemi: Kitabesine góre 860/1456 yılında, Karamanoğulları döneminde yapılmıştır.

Yapımın Mimarı ve Yaptıranı: Bilinmiyor.

Yapım Tekniği ve Malzemesi: Su basman seviyesine kadar moloz taş, kubbe kasnağına kadar düzgün kesme taş, kubbesinde ve sivri teğet kemerlerde tuğla malzeme ve yer yer devşirme malzeme kullanarak, yığma yapım tekniğiyle inşa edilmiştir.

Yapı Hakkında Genel Bilgi: Kare bir plana sahip olan túrbe, sekizgen kasnağa sahip piramidal kúlahla örtülmüştür. Túrbenin bodrum katında cenazelik kısmı toprak altında kalmıştır. Kapının

üstünde tuğla sivri teğet kemer boşluğunda mermer kitabesi bulunurken köşe boşluklarında natüralist çini süslemeler görülmektedir. Bu çiniler mavi, mor ve siyah renklerle, bitkisel ve geometrik motifler içerisinde işlenmiştir. Türbenin üç tarafına açılan üç pencerenin üzeri sağır kemerlerle çerçevelenmiş, bu bölümler çinilerle süslenmiştir. Türbenin iç mekânı kare plan zeminden üçgen bingilerle sekizgene dönüşerek iç kasnak oluşturmakta ve kubbe bu kasnağın üzerine oturmaktadır. Kare mekânın ortasında üzeri sıvalı bir sanduka bulunmaktadır. Yayınlarda türbenin 1923 yılında bir onarım geçirdiği belirtilmektedir⁵.

Yapının Kitabesi:

Fotoğraf 4: Fakih Dede Türbesi Kitabesi

⁵ Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri III, Beylikler ve Osmanlı Dönemi*, Sevinç Matbaası, Ankara 1992, s. 109-12.

Çizim 2: Fakih Dede Türbesi Kitabesi

Kitabe Metni:

- 1- هَذِهِ تَرْبِيَةٌ
- 2- الشَّيْخِ الْعَالِمِ الْعَارِفِ الْمُحَقِّقِ بِدَقَائِقِ
- 3- الْعَوَارِفِ وَالْمَعَارِفِ الْمَتَوَجِّهِ جِهَةَ اللَّهِ بِالْقَالِبِ وَالْقَلْبِ
- 4- الْمُتَقَرِّدِ فِي زَمَانِهِ بِالتَّوْفِيقِ وَالْوَهْبِ أَمِيرِ الْبُدَالِ وَالْمَجْدُوبِينَ رَنَيْسُ
- 5- النُّجَبَاءِ وَالْمَسْلُوبِينَ بَرْهَانَ الْمِلَّةِ وَالْدِّينِ فُقَيْهَ پَاشَا بْنِ عَيْسَى
- 6- قَدْ اِنْدَرَجَ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ فِي اَوَاسِطِ شَهْرِ رَبِيعِ الْاَوَّلِ سَنَةِ سِتِّينَ وَثَمَانِمِائِهِ

Kitabenin Tercümesi:

Bu türbe, 860 yılı Rebiü'l-evvel'inin ortasında pazartesi günü ölen bilgin, bildiği ile amel eden, bilinecek şeylerin bütün inceliklerine inen, kalbiyle kalıbıyla Allah'a yönelen, Allah'ın yardımı

6 J. H. Löytvet ve C. Huart bu kitabeyi yanlış okumuşlardır. Daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Hakki Konyalı, *a.g.e.*, s.592; J. H. Löytvet, *Konia, Insechriften Der Seldschukische Bauten*, Berlin 1907, s.84; C. Huart, *Mevleviler Beldesi Konya*, (Çev. Nezih Uzel), İstanbul 1978, s. 82-83).

ve bağışıyla zamanında tek olan abdal ve meczupların emiri, soyu temiz kişilerin reisi, din ve milletin dayanağı, İsa oğlu Şeyh Fakih Paşa'nın Türbesi'dir.

Kitabe Özellikleri:

Tuğladan sağır bir kemer içerisinde ak mermere zemin oyma tekniğiyle altı satırlık Selçuklu celî sülüs hatlı mensur Arapça kitabe, 42x42 cm. ebadındadır. Kitabenin üstünde çini mozaik tekniğinde süslemedeki firuze ve mor renkli sırlı çinilerden kesilen parçalar harçlı zemine kakılmıştır. Bu çinilerde meşe dalları, tepelik ve asma yaprağına benzeyen stilize yapraklar bulunmaktadır. Bu tabloda çiçekli bir baharın canlandığı görülmektedir⁷.

Müslümanlar için ölüm, yok olma değil, bu dünyadan başka bir dünyaya geçiştir. Hz. Peygamber bir hadis-i şeriflerinde: "Müslümanlar ölmezler, bu dünyadan başka bir dünyaya intikal ederler" buyurmuştur. Bu nedenle Müslümanlar, bir türbenin üzerine de çiçekli bir baharın canlandığını hatırlatan motifler işleyebilirler. Zira Cennet oraya gitmenin arzu edildiği güzel bir yerdir.

---

⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, a.g.e., s. 592; Yaşar Erdemir, "Fakih Dede Türbesi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.3, Konya 2012, s. 292-293.

(KADI MÜRSEL) HACI HASAN CAMİİ

Fotoğraf 5: Hacı Hasan Camii Genel Görünüm

Yapının Yeri: Meram ilçesi, Şükran Mahallesi, Vali Muammer Bey Caddesi No: 48'de yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Dönemi: Yapının bulunduğu yerde Karamanoğulları dönemine kadar uzanan bir cami mevcutken, giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre bu yapı yıkılarak yerine 1325/1907 tarihinde günümüzdeki cami yapılmıştır⁸.

Yapının Mimarı ve Yaptıranı: Yapının kitabesine göre, önce Kadı Mürsel, sonra Hacı Hasan tarafından yaptırılan cami, 1907 yılında Gözlülü diye bilinen Hacı Halil Ağa tarafından yıktırılıp tekrar yaptırılmıştır.

Yapım Tekniği ve Malzemesi: Yapı bütünü ile moloz taş, köşelerde ise kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Yapı Hakkında Genel Bilgi: İ. Hakkı Konyalı, bu caminin Kadı Mürsel Camii ile ilgisinin olmadığını, Kadı Mürsel Camii

---

⁸ Osman Nuri Dülgerler, "Hacı Hasan Camii", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.4, Konya 2012, s.85-86.

kitabesinin nasıl olduysa bu caminin duvarına konduğunu söylemektedir⁹.

Cami dikdörtgen planlı harim ve son cemaat kısmından oluşmaktadır. Harim kısmı boyuna üç sahınlı olarak düzenlenmiştir. Orta sahnın daha geniş tutulmuştur. Orta sahnının tavanında ahşaptan oyma şemseli göbek bulunmaktadır. Mermer mihrabı oldukça süslü olup nişin çevresinde silmeler köşelerde zikzak motifli sütunçeler mukarnaslı kavsaranın üzerinde iki adet kabara bulunmaktadır. Minberi oldukça sade olup yenilenmiştir. Caminin kuzeybatı köşesinde yer alan tek şerefeli minarenin kaidesi taş malzmeden gövdesi ise tuğla ile inşa edilmiştir. Yapının üzeri dıştan kırma çatı ile örtülüdür. Caminin son cemaat yerinin yenilediği görülmektedir.

HACI HASAN CAMİİNDE BULUNAN KADI MÜRSEL CAMİİ KİTABESİ

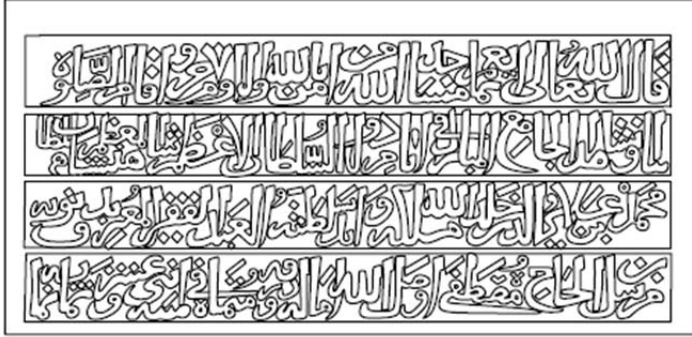
Hacı Hasan Camii'nin güneydeki dış duvarında Kadı Mürsel Camii'nin kitabesi bulunmaktadır.

Fotoğraf 6: Kadı Mürsel Camii Kitabesi

---

⁹ İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 371.

0 10 cm

Çizim 3: Kadı Mürsel Camii Kitabesi

Kitabe Metni:

- 1- قَالَ اللهُ تَعَالَى إِنَّمَا يَعْزُمُ مَسَاجِدَ اللهِ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ
- 2- بَنَى وَأَنْشَأَ هَذَا الْجَامِعَ الْمُبَارَكِ فِي أَيَّامِ دَوْلَةِ السُّلْطَانِ الْأَعْظَمِ شَاهِنْشَاهِ الْمُعْظَمِ سُلْطَانِ
- 3- مُحَمَّدُ بْنُ عَلَاءِ الدِّينِ خَلْدَةَ اللهُ مُلْكُهُ وَأَبَدَ سُلْطَنَتَهُ الْعَبْدُ الْفَقِيرُ الْمُعْتَرِفُ بِذُنُوبِهِ
- 4- مُرْسَلُ بْنُ الْحَاجِّ مُصْطَفَى أَوْصَلَ اللهُ كَمَالَهُ وَرَزَقَهُ مَتَمَنَاهُ فِي سَنَةِ إِثْنَى عَشَرَ وَتَمَانِمِائِهِ

Metnin Tercümesi:

Yüce Allah şöyle der: Mescitleri sadece Allah'a iman eden, ahiret gününe inanan ve namaz kılanlar imar ederler. Bu mübarek camiye yüce sultan, şahların şahı Sultan Mehmed bin Alaaddin'in saltanati döneminde -Allah onun saltanatını ve mülkünü ebedi kılsın-günahını itiraf eden Mürsel bin el-Hac Mustafa -Allah onu olgunluğa eriştirsin ve bolca rızıklandırısın- sekiz yüz on iki yılında bina ve inşa etti.

Bu kitabeden Hacı Mustafa oğlu Mürsel'in; Karamanoğlu Mehmed Bey'in hükümdarlığı zamanında h.812-m.1409 yılında bu camiye yaptırdığı anlaşılmaktadır.

Kitabe Özellikleri:

Kitabe, enine dikdörtgen beyaz mermer üzerine dört satır halinde Selçuklu celi sülüs Arapça yazılmış mensur bir metindir. Taş çerçeve içerisinde içe gömülüdür. Satırlar yatay silmelerle birbirlerinden ayrılmıştır.

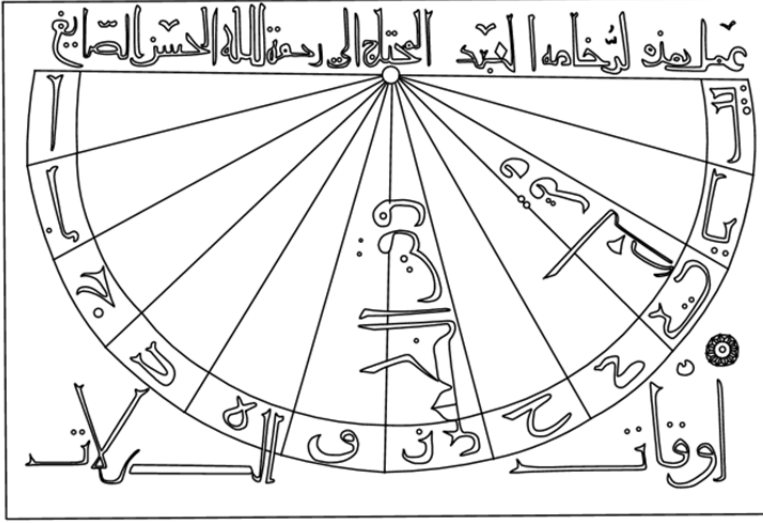
Yazı istifli olup zemin oyma tekniği ile yazılmıştır. Selçuklu celi sülüs hattının bir özelliği olarak bu yazıda da zülfeler abartılmış, elif ve lam gibi boylu harfler birbirlerine yakın bir düzen içinde yazılarak yazıya savaş düzeni almış bir ordu görünümü verilmiştir.

Kitabe, Tevbe sûresi 18. ayet-i kerimenin ilk kısmıyla başlamaktadır. Daha sonra mescidin yapılma dönemi, yaptıranın ismi ve yapım tarihi kaydedilmiştir.

Hacı Hasan Camii'nin güney duvarında bir de namaz vakitlerini göstermesi için kullanılan bir güneş saati bulunmaktadır. Tarihli bir kitabe olmasa da kufi yazısıyla ilginç ve özel bir tablo halindeki bu eseri de burada kaydetmek uygun olacaktır.

Fotoğraf 7: Hacı Hasan Camii Güneş Saati

Çizim 4: Hacı Hasan Camii Güneş Saati

Güneş Saati Kitabesi:

عَمِلَ هَذِهِ الرُّخَامَةَ الْعَبْدُ الْمُحْتَاجُ إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ الْحَسَنُ الصَّايغُ

Kitabenin Tercümesi:

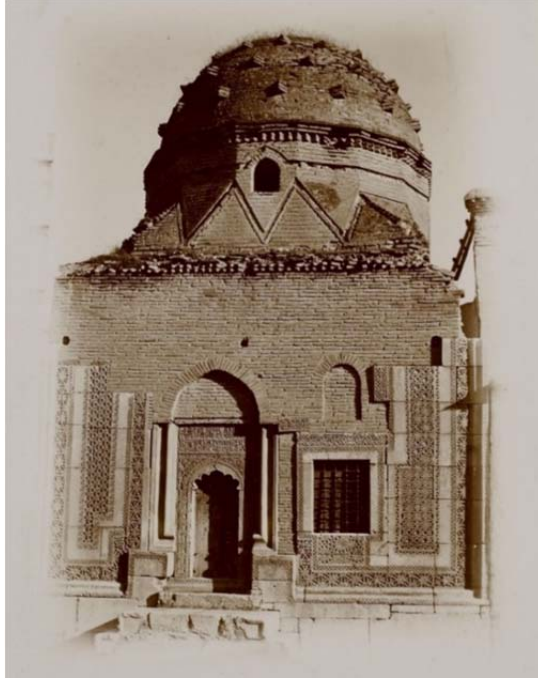
Bu güneş saatini, Allah'ın rahmetine muhtaç kulu Kuyumcu Hasan yaptı.

HASBEYOĞLU DÂRÛ'L-HUFFÂZI

Fotoğraf 8: Hasbeyoğlu Dârü'l-Huffâzi

Fotoğraf 9: Hasbey Dârü'l-huffâzi, 1890'lar (Garabed Solakian'dan).

Yapının Yeri: Meram İlçesi, Mücellit Mahallesi, Ayine Sokak, No:2'de yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Dönemi: Yapı üzerindeki kitabeye göre 824/1421 tarihinde inşa edilmiştir. Karamanoğulları dönemi.

Yapının Mimarı ve Yaptıranı: Kitabeye göre Karamanoğlu II. Mehmet Bey döneminde Hatıplı Hacı Hasbey Oğlu Mehmed tarafından yaptırılmıştır.

Yapım Tekniği ve Malzemesi: Yapı tuğla malzemedен inşa edilmiş ve üç yönde kesme taşlarla kaplanmıştır.

Yapı Hakkında Genel Bilgi: Kare alt kapı üzerinde yüksek kasnaklı kubbe ile örtülü olan yapının kuzey cephesinde cenazelik katı bulunmaktadır. Yapının girişı batı cephede yer almaktadır. Bu cephede yoğun süsleme programı görölmektedir. Dilimli kemerli giriş kapısı üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Taş malzeme, S profilli silmelerle yapıyı çepeçevre sarmaktadır. Burma, örgü ve zencereklerle süslenmiş silme aralarında rozet ve yıldız motifleri bulunmaktadır. Kubbe kasnağı ve kubbe yalın tuğla mimarisini gösterirken köşe geçişleri üçgenlerin kenarında yeşil renkli çini parçaları görölmektedir. İçten dilimli kubbeli olan yapının zencerek motifi ile ters "U" biçiminde çerçeveselenen mihrabı palmetlerle süslüdür¹⁰.

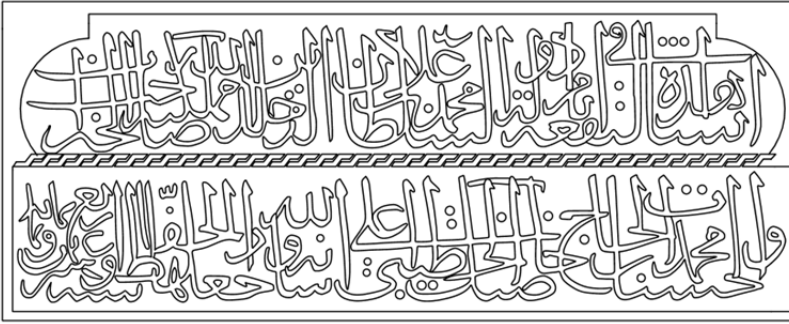
---

10 Osman Nuri Dölgerler, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 97-98.

Yapının Kitabesi:

Fotoğraf 10: Hasbey Dârü'l-huffâzı Kitabesi

Çizim 5: Hasbey Dârü'l-huffâzı Kitabesi

Kitabe Metni:

- 1- أَنْشَأَ هَذِهِ الْبُئْعَةَ فِي أَيَّامِ دَوْلَةِ السُّلْطَانِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلَاءِ الدِّينِ خَلَّدَ اللَّهُ مَمْلَكَتَهُ صَاحِبِ الْخَيْرَاتِ
- 2- وَالْحَسَنَاتِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَاجِّ خَاصُّ بَيْتِ الْخَطِيبِيِّ أَعْلَى اللَّهِ شَانَهُ وَجَعَلَهَا دَارُ الْخَفَاطِ سَنَةَ أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ وَتَمَانِمِائِهِ

Metnin Anlamı:

Bu türbeyi 824 yılında, Mehmed İbn Alâeddin'in hükümdarlığı zamanında -Allah memleketini ebedî kılsın- hayrat ve

hasenat sahibi Hatıplı Hacı Hasbeyoğlu Mehmed -Allah şânını yüceltsin- inşa etti ve Dârü'l-Huffâz yaptı.

Kitabeye göre burasının 824/1421 yılında Karamanoğlu II. Mehmed Bey zamanında Hatıplı Hasbeyoğlu Mehmed tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kitabe Özellikleri:

Enine dikdörtgen beyaz mermere yazılan 120x44 cm. ebadındaki kitabe, iki pano içine alınmış olup bu panolar arasında sıralı zencerek motifi bulunmaktadır. Kitabenin ilk satırı kademeli olarak yuvarlatılmış, etrafı "S" profilli silmelerle çerçeveslendirilmiştir.

İki satır halinde Karamanoğlu celî sülüs hattıyla yazılan Arapça kitabe mensur bir metindir. Kitabedeki harfler istifli bir şekilde yazılmış olup diğer Selçuklu kitabelerinde görülmeyen bazı süsleme öğelerine sahiptir. Yazıda ayrıca tirfil ve med gibi süsleme öğeleri de görülmektedir. Ye harflerinin yatay bir çizgi halinde sağa doğru uzatılmaları ve harflerin birbirlerinin içinden geçmesi yazıya ayrı bir güzellik katmıştır.

HASBEYOĞLU HAMAMI

Fotoğraf 11: Hasbeyoğlu Hamamı Genel Görünüm

Yapının Diğer İsimleri: Meram Hatıplıoğlu Hamamı (Konyalı, 1997: 1071), Meram Hamamı (Türkmen,1989:124).

Yapının Yeri: Meram İlçesi, Yorgancı Mahallesi, Meram Çayı'nın güneyinde köprü'nün güney ucundadır.

Yapım Tarihi ve Dönemi: Kitabesine göre 827/1424 yılında yapılmıştır. Karamanoğlu Beyliği dönemidir.

Yapının Mimarı ve Yaptıranı: Hasbey oğlu tarafından yaptırılmıştır.

Yapım Tekniği ve Malzemesi: Moloz taş ve tuğla malzemededen, yığma yapım tekniği ile inşa edilmiştir.

Yapı Hakkında Genel Bilgi: Meram çayının kenarında eğimli bir araziye inşa edilmiştir. 1981-86 yıllarında yapılan onarım çalışmaları sırasında bulunan kitabesi İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesinde sergilenmektedir. Hamam birçok onarım gördüğü için özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu onarımlar sonucu hamam dıştan sıralı moloz taşlarla sarılmış, kubbeler ise kurşunla kaplanmış. Yapı çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Güneydeki kadınlar kısmına içteki merdivenlerle inilirken, erkekler kısmına batıya açılan ana kapıdan girilir. Bu kapı daha sonra kapatılmış, kuzeye muhdes bir kapı açılmıştır. Erkekler bölümünün soyunmalığı kuzeybatıda olup kare planlıdır. Ortasında sekizgen havuz bulunur. Kubbeye Türk üçgenleriyle geçilir, kubbenin ortasında ahşap aydınlık feneri bulunmaktadır. Soyunmalıktan doğudaki bir kapı ile Aralık kısmına oradan Soğukluğa girilir. Soğuklukta helâ olarak kullanılan bir kubbeli oda vardır.

Soğuklukta bir kapı ile doğudaki sıcaklığa girilir. Sıcaklık haçvari dört eyvanlı köşe hücreli tipte tasarlanmıştır. Burada sıcaklığa bağlı iki yıkanma hücresi bulunmaktadır. Su deposu ve külhan doğudadır. Hamamın kadınlar bölümünün plânı erkekler bölümünün aynısıdır¹¹.

---

11 Haşim Karpuz, *a.g.e.*, s. 486. Osman Nuri Dülgerler, "Hasbey Hamamı", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.4, Konya 2012, s.201-202.

Yapının Kitabesi:

Fotoğraf 12: Hasbeyoğlu Hamamı Kitabesi

Çizim 6: Hasbeyoğlu Hamamı Kitabesi

Ortadaki Kitabenin Metni:

أَلْمُلْكُ لِلَّهِ
عُمَرَ هَذَا الْحَمَامُ فِي أَيَّامِ دَوْلَةِ
السُّلْطَانِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ
بْنِ عَلَاءِ الدِّينِ بْنِ قَرْمَانَ خَلَّدَ اللَّهُ مَمْلَكَتَهُ
سَنَةَ سَبْعِ (آهِ الْمَوْتِ) وَعِشْرِينَ وَثَمَانِمِائِهِ

Metnin Tercümesi:

Mülk Allah'ındır. Bu hamam 827/1424 yılında Karamanoğlu Sultan İbrahim oğlu Mehmed oğlu Alâeddin'in hükümdarlığı zamanında yapılmıştır. Allah onun memleketini daim etsin.

Yanlarda Bulunan Metin:

Dileriz bunda gelenden hayır ile Gele bunda gönlünü şâd eyleye Her ki ister ayşe bünyâd eyleye Hacı Hasbey oğlunu yâd eyleye	دیلرز بنده کلندن خیرله کله بنده ککلنی شاد ایلیه هرکه استر عیشه بنیاد ایلیه حاجی خاصبک اغلنی یاد ایلیه
---	--

Bu metin ile Meram Hasbey Mescidinin yan metninin aynı olduğu görölmektedir.

Kitabe Özellikleri:

Boyuna dikdörtgen kitabe mermer üzerine zemin oyma tekniği ile işlenmiş olup yatay 61, dikey 93 cm. ebadındadır. Dış çerçevenin üst kısmında birbirine sıra ile bağlanan palmet ve rumi yaprakları görölmekte, alt kısmında ise sonsuzluk ilkesine bağlı ardarda rumi motifleri göze çarpmaktadır. Dış çerçevenin yan bordürlerinde ortada bitkisel süslemeli rozet ve içleri yazılı panolar bulunmaktadır. İnce bordürde çiçek motiflerinin kenarlarında birbirleri ile kesişen altıgenler görölmektedir. Kitabe sivri kemerli bir niş içine alınmış olup kemer köşeliklerinde bitkisel süsleme bulunmaktadır. Kemer şeridinin yüzeyi geometrik geçmeler ile hareketlendirilmiştir.

Kitabe enine geometrik süslü ince silmeler ile beş satıra ayrılmıştır. Kitabenin birinci satırında rumi motifine yer verilmiştir. Satır aralarında med, rumi yaprakları ve tiffiller ile süslemeye gidilmiştir.

Ortadaki Kitabe Arapça ve Karaman celî sülüsüyle yazılmış tek cümlelik mensur bir metindir. Süslemede Karamanoğlu üslubu dikkat çekmektedir. Bitkisel motiflerin çok kullanılması dikkat çekicidir.

Yanlardaki metin, Karaman Türkçesiyle yazılmış bir manzûmedir. Aruzun remel bahrinin fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezniyle

kaleme alınan bu iki beyit, Konya'daki bu dönem kitabelerinde bulunan tek şiir metni olarak öne çıkmaktadır.

HASBEYOĞLU MESCİDİ

Fotoğraf 13: Hasbey Mescidi Genel Görünüm

Yapının Diğer İsimleri: Meram Mescidi (Türkmen,1989:122).

Yapının Yeri: Meram İlçesi, Yıldızköşkü Sokak, No: 14'te yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Dönemi: Kitabesine göre 805-827/1402-1424 yılları arasında yaptırılmıştır.

Yapının Mimarı ve Yaptıranı: Kitabesine göre Karamanoğlu Alaaddin oğlu Mehmed Bey döneminde Hacı Hasbey Oğlu tarafından yaptırılmıştır.

Yapım Tekniği ve Malzemesi: Yapıda taş, moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

Yapı Hakkında Genel Bilgi: Kare planlı harim mihrap duvarına dik dört sahnıdır. Yapı, üst örtü ahşap kirişleme üstüne kırma çatılı ve Marsilya kiremit kaplamalıdır. Son cemaat yeri beş bölümlü olup, üzeri ahşap kirişlemeli düz damla örtülüdür. Üzerinde

kitabenin yer aldığı ahşap kapıdan harime girilmektedir. Caminin mihrabı dıştan payanda ile desteklenmiştir. Mihrap ve minber geç dönem ilavesi olup, oldukça sade dzenlenmi¹².

Yapının Kitabesi:

Fotoğraf 14: Hasbey Mescidi Kitabesi

---

12 Osman Nuri Dölgerler, "Hasbey Mescidi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.4, Konya 2012, s.201-202.

Çizim 7: Meram Hasbey Mescidi Kitabesi

Kitabe Metni:

Kenarlarda bulunan Karamanoğulları dönemi Türkçesiyle yazılan yazı şu şekildedir:

Dileriz bunda gelenden hayır ile Gele bunda gönlünü şâd eyleye Her ki ister ayşe bünyâd eyleye Hacı Hasbey oğlunu yâd eyleye	دیلرز بندہ کلندی خیرله کله بندہ کلندی شاد ایلیه هرکه استر عیشه بنیاد ایلیه حاجی خاصبک اغلنی یاد ایلیه
---	--

Metnin Anlamı:

Buraya gelenler için hayır dileriz
Buraya gelenlerin gönlü mutlu olsun
Kim dünyalık isterse Allah muradını versin

Hacı Hasbey oğlunu hatırlasın.

Ortada bulunan yazı şu şekildedir:

فِي أَيَّامِ دَوْلَةِ السُّلْطَانِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلَاءِ
الدِّينِ بْنِ قَرَهْ مَانْ خَلَّدَ اللَّهُ مَمْلَكَتَهُ وَ عَزَّهُ
أَهْ الْمَوْتِ

Metnin Anlamı:

Karaman oğlu Alaaddin oğlu Sultan Mehmed'in devletinin günlerinde (yapıldı). Allah saltanat ve yüceliğini daim etsin. Ah ölüm.

Kitabe Özellikleri:

Mescidin giriş kapısının üzerinde boyuna dikdörtgen formlu mermer üzerine zemin oyma tekniği ile işlenmiş kitabesi bulunmaktadır. Dıştan kalın bir bordürün çerçevelediği kitabede, içe kıvrımlı kalın bordürün yüzeyi bitkisel motiflerle süslenmiş olup üzerinde yazı yer almaktadır. Asıl kitabe bölümünü yine dıştan kalın bir bordür kuşatmakta olup, enine silmelerle üç satıra ayrılmıştır. Üçüncü satırdaki yazı zemini stilize yaprak motifleri ile doldurulmuş olup, kitabede harf aralarında kalan boşluklar med ve tepelik işaretleri ile doldurulmuştur.

Kenarlardaki şiir, Karamanoğlu dönemi Türkçesinin güzel örneklerinden olup sülüs hatla yazılmıştır. Bu kitabenin, Konya'da bulunan en eski Türkçe kitabe olduğu düşünülebilir.

Şiirin hece vezniyle yazıldığı anlaşılmaktadır. Kitabenin alt kısmındaki "Ah el-mevt" yazısında süsleme abartılmış, yazı adeta süsleme içine gizlenmiştir.

Kitabenin Arapça bölümü, tek cümlelik mensur bir metindir. Metinde tarih yerine dönem kaydı bulunmaktadır.

İPLİKÇİ CAMİİ

Fotoğraf 15: İplikçi Camii Genel Görünüm

Yapının Yeri: Meram İlçesi, Kürkcü Mahallesi, Mevlâna Caddesi No:16'da yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Dönemi: Caminin 598/1201 yılından önce Tebrizli Ebu'l-Fazl Abdü'l-Cebbar tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır¹³. Üzerindeki onarım kitabesine göre 733/1332 yılında genişletilmiştir.

Yapının Mimarı ve Yaptıranı: Bilinmiyor.

Yapının Tamir Kayıtları: Eser üzerinde yer alan onarım kitabesine göre Mesud Oğlu Samurcu Hacı Ebubekir tarafından 733/1332 yılında genişletilmiş, yenilenmiş ve imar edilmiştir. Turgut Oğlu Ebu'l-Fazl Ahmet Bey 834-1430/31 yıllarında mabedi yenilemiştir. Cami daha sonra yandığı için tüccar Hacı Emrullah 992-1584 yılında tamir ettirmiştir. Mabet 1945 yılında Müzeler Umum Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. 1951 yılında Konya Müzesi Klasik Eserler Şubesi haline getirilmiş, 1960 yılında ise tekrardan ibadete açılmıştır¹⁴.

13 İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 404.

14 İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 404.

Yapım Tekniği Ve Malzemesi: Bütünüyle tuğla malzemedен inşa edilmiştir.

Yapı Hakkında Genel Bilgi: Cami kuzeyinden geçen caddenin zamanla dolarak yükselmesi sebebi ile kot altında kalmıştır. Doğu-batı doğrultusunda enine dikdörtgen planlı olan cami, mihraba paralel  sahnlıdır. Mihrap önündeki sahn beşik tonozla, diğer sahnlar çapraz tonozla örtülüdür. Mihraba dik orta sahn üzerinde üç elips kubbe bulunmaktadır. Oldukça yalın olan camide dış cephede basit silmelerle süslemeye gidilmiştir. İçeride Selçuklu döneminde ini mozaik tekniğinde yapılmış mihrap kalıntısı bulunmaktadır. Caminin güneydoğu duvarına bitişik kubbeli oda medreseye aittir. Caminin günümüzdeki minaresi yenidir¹⁵.

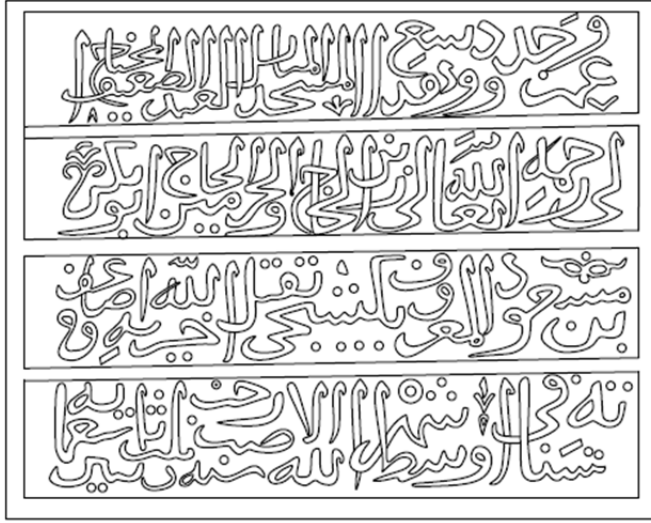
Yapının Kitabesi:

Fotoğraf 16: İplikçi Camii Kitabesi

---

15 Osman Nuri Dlgerler, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 80-82; şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk ini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1986, s. 43-44.

0 10 cm

Çizim 8: İplikçi Camii Kitabesi

Kitabe Metni:

- 1- عَمَرَ وَجَدَّدَ وَوَسَّعَ هَذَا الْمَسْجِدَ الْمُبَارَكَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ الْمُحْتَاجُ إِلى رَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى زَيْنُ الْخَاجِ وَالْحَرَمَيْنِ الْخَاجِ أَبُو بَكْرٍ
- 3- بِنِ مَسْعُودِ الْمَعْرُوفِ بِكَيْشَجِي تَقَبَّلَ اللَّهُ خَيْرَاتَهُ وَضَاعَفَ
- 4- حَسَنَاتَهُ فِي أَوَاسِطِ شَهْرِ اللَّهِ الْأَصْبِ رَجَبِ سَنَةِ ثَلَاثٍ وَثَلَاثِينَ (و) سَبْعِمِائَةٍ

Metnin Tercümesi:

Bu mübarek mescidi 733 yılında Allah'ın ayı olan Receb ayının ortalarında Kişci diye bilinen Mesud-zade Hac ve Haremeynin ziyneti, Allah'ın rahmetine muhtaç zayıf kulu Hacı Ebubekir tamir etti, yenileştirdi ve genişletti. Allah hayırlarını kabul etsin ve iyiliklerini artırsın.

Kitabeye göre bu cami 733 yılı Receb'inin ortalarında 'كَيْشَجِي 'Kişci (samurcu) şöhretini taşıyan Mesud oğlu Hacı Ebubekir tarafından genişletilmek sureti ile tamir edilip yenilenmiştir.

Kitabe Özellikleri:

Enine dikdörtgen Arapça kitabe mermer üzerine zemin oyma tekniğiyle işlenmiştir. Dıştan ince bir bordürle çerçvelenen kitabe enine silmelerle dört satıra ayrılmıştır. Kitabede stilize bitkisel süslemeler, med ve tirfil motifleri bulunmaktadır. Sülüs hatla yazılmış kitabede “elif” ve “lam” harflerin ahenkli kullanımı dikkat çekmektedir. Kitabede istif kullanılmış, hiç boş yer kalmayacak şekilde harfler birbirlerinin üzerine bindirilmiştir.

TURGUTOĞLU PİR HÜSEYİN TÜRBESİ

Fotoğraf 17: Turgutoğlu Pir Hüseyin Türbesi Genel Görünüm

Yapının Diğer İsimleri: Kuşlu Kümbet¹⁶.

Yapının Yeri: Meram İlçesi, Şeyh Sadreddin Mahallesi, Turgutoğlu Sokak No:15’de yer almaktadır.

---

¹⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 764.

Yapım Tarihi ve Yeri: İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesinde sergilenen kitabesine göre 835/1432 tarihinde inşa edilmiştir. Karamanoğulları dönemi mimari yapısıdır.

Yapının Mimarı ve Yaptıranı: Kitabesine göre Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında Turgutoğlu Emir Şah oğlu Pir Hüseyin¹⁷ tarafından yaptırılmıştır.

Yapım Tekniği ve Malzemesi: Yapıda moloz taş ve ahşap hatıllar kullanılarak yığma yapım tekniği uygulanmıştır. Yapının kubbesinde tuğla kullanıldığı görülmektedir.

Yapı Hakkında Genel Bilgi:

Türbe, kübik alt yapı üzerinde sağır bir kubbeyle örtülüdür. Tuğla kubbe üzerinde üçgen çıkıntılar bulunmaktadır. Sağır kubbeye geçiş, Türk üçgeniyle sağlanmıştır. Her bir cephesinde birer pencere bulunmaktadır. Pencerelerin söveleri mermer, üst kısmında tuğladan yuvarlak kemerler içerisinde tepe pencereleri vardır. Türbeye mermer söveli kaval yivli küçük bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Türbenin içinde günümüzde sanduka bulunmamaktadır.

Fotoğraf 18: Turgutoğlu Pir Hüseyin Türbesi Kitabesi

Kitabe Metni:

1-أَمْرٌ بِعِمَارَةِ هَذِهِ الْمَقْبَرَةِ التُّرْبَةِ الْمُبَارَكَةِ الشَّرِيفَةِ الْأَمِيرِ الْكَبِيرِ ذُو الْقَدْرِ الْخَطِيرِ بِيرِ

حُسَيْنِ بَكْ

17 Turgutoğlu Pir Hüseyin hk. ayrıntılı bilgi için bkz.: Alaattin Aköz, "Turgutoğulları", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.8, Konya 2015, s. 353.

2-بْنِ أَمِيرِ شَاهِ بَكِّ بْنِ طَرْغُوثٍ فِي أَيَّامِ دَوْلَةِ السُّلْطَانِ الْأَعْظَمِ شَاهِنْشَاهِ الْمُعْظَمِ مَالِكِ رِقَابِ الْأَمَمِ

3-سَيِّدِ سَلَاطِينِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ سُلْطَانِ إِبْرَاهِيمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قَرْمَانَ خَلْدَ اللَّهُ مُلْكَهُ وَأَبَدَ دَوْلَتَهُ حِجَّةَ شَهْرِ شَوَّالٍ مِنْ شَهْرِ سَنَةِ خَمْسَةِ وَتَلْثِينَ وَثَمَانِمِائِهِ

Metnin Tercümesi:

Bu mübarek türbe-i şerifenin yapılmasını 835 yılı Şevval ayında büyük sultan muazzam şehinşah ümmetlerin dizginlerine sahip olan, Arap ve Acem sultanlarının seyyidi Karaman oğlu Mehmed'in oğlu sultan İbrahim'in hükümdarlığı zamanında Turgut Oğlu Emirşah-zâde, yüksek haysiyetli büyük emir Pir Hüseyin Bey emretti.

Kitabe Özellikleri

Satır araları enine silmelerle birbirlerinden ayrılan kitabe, 115x40 cm. ebadındadır. Enine dikdörtgen olan kitabe, taş üzerine zemin oyma tekniğiyle yapılmıştır.

Selçuklu sülüs hattıyla yazılan üç satırlık mensur kitabe Arapçadır. Yazıda istif yapılmış, şedde, fetha gibi işaretler yer yer kullanılmıştır. Yazıda boşluk bırakmamak için çaba gösterilmiş, tirfil, tepelik, rûmî gibi süsleme öğeleri kullanılmıştır. Bazı harflerin birbirlerinin içinde geçmesi yazının hem güzel görünmesine hem de zor okunup çözümlenmesine yol açmaktadır. Nitekim Halil Ethem, Huart ve Löytved de bu yazıyı düzgün okuyamayanlardandır¹⁸.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Konya merkez ilçelerinde yapılan Yüzey Araştırması sonucunda Karamanoğulları döneminden günümüze kadar gelebilmiş sekiz adet kitabeli bina tespit edilmiştir. Öncelikle burada yapılacak değerlendirmelerin günümüze ulaşabilen bu kitabeler üzerinden yapılacağı belirtilmelidir.

Selçukluların gerçek varisleri olduklarını iddia eden Karamanoğullarının, kitabe yazımı konusunda Selçukluları takip

18 İbrahim Hakkı Konyalı, a.g.e., 766.

ettiği söylenebilir. Bu kitabelerin biri hariç, hepsi Arap dilinde yazılmışlardır ve hepsi mensur metindir. Sadece Hasbeyoğlu Mescidi ve hamamı kitabeleri hem Arapça hem de Türkçe yazılmıştır. Her iki kitabenin Türkçe metinleri aynıdır.

Karamanoğlu Mehmet Bey'in "Bundan gerû dîvanda, dergâhta, bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır" şeklindeki buyruğu kitabe yazımı konusunda kabul görmemiş gibi görünmektedir. Arap dili hem din dili hem de bilim dilidir. Kuralları bellidir ve bu kuralları bilen birçok kişi bulunmaktadır. Oysa Türkçenin yazım kuralları henüz belirlenmemiştir. İletişim imkanlarının azlığı, yazım kurallarının belirlenip yaygınlaşmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla Karamanoğulları'nın Arapça kullanmakla mantıklı ve kolay olanı seçtikleri söylenebilir.

Yazı tarzı ve dil kullanımı açılarından Karamanoğullarının Selçuklulardan bir derece daha ileride oldukları da söylenebilir. Selçuklu kitabelerinde zaman zaman görülen Arapça dilbilgisi kurallarına uymama durumu Karamanoğullarında çok az görülmektedir. Ayrıca kelimeyi yarıda kesip kalan kısmı diğer satıra yazma durumuna da genellikle rastlanmamaktadır.

Karamanoğlu sülüs hattının, bazı yönlerden Selçuklu, bazı yönlerden de Osmanlı sülüs hattına yakınlığı dikkat çekicidir. Aslında tam bir geçiş dönemi hattı gibi görünmektedir. Elif ve lam gibi boylu harflerin eğimi ile zülfelerinin kalınlığı Selçuklu sülüs hattına benzerken, dal ve zel gibi küçük ebatlı harflerin de Osmanlı sülüs hattına benzerliği ortaya çıkarmıştır.

Karamanoğlu sülüs hattının Selçuklu sülüs hattına göre daha düzgün, süslü ve gösterişli olduğu fark edilmektedir. Selçuklu ve Karamanoğlu yazısı karşılaştırıldığında yazının geliştiği hissedilmektedir.

Anadolu Selçukluları kitabelerinde istif çok kullanılmazken Karamanoğullarında çok yoğun istif kullanılmıştır. Çalışmamızda incelenen eserlerin hepsinde istif kullanılmaktadır. Bu durum yazıya ayrı bir güzellik de katmıştır.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Konya, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra 1277 tarihinde Karamanoğulları tarafından ele geçirilince, Karamanoğulları Beyliği'nin en büyük şehri ve başkenti olmuş, Konya'daki abidevi binaların yapımı ile ilim ve kültür alanındaki gelişmeler devam etmiştir.

Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi, Burhaneddin Fakih Dede Türbesi, Ebu İshak Kazerunî Tekkesi, Hasbey Dârü'l- Huffazı, Kalenderhane Türbesi, Siyavuş Veli Türbesi, Turgutoğlu Pir Hüseyin Türbesi, Tursunoğlu Câmii ve Türbesi gibi tarihi ve kültürel eserler Karamanoğulları döneminde Konya'da yapılarak günümüze kadar ulaşan eserlerdendir. Bu yapıların hepsinin üzerinde yazısıyla, diliyle, yapım veya tamir tarihleriyle özgün kitabeler bulunmaktadır.

Kitabeler yapıların kimlikleri gibidir. Yapının hangi dönemde, kim tarafından, kime yaptırıldığı veya kim tarafından onarıldığı gibi bilgiler kitabeler üzerinde kaydedilmiştir. Bazı kitabelerde yapının inşa tarihi tam olarak verilirken bazılarında sadece binanın yapıldığı dönemden bahsedilmiştir.

Çalışmada, Konya merkez ilçelerinde bulunan Karamanoğulları dönemi eserleri arasından yalnızca kitabesi olan yapılar incelenmiştir. Önce kısa bir giriş yapılarak kitabenin anlamı ve kitabelerin kültür ve tarihimiz açısından öneminden bahsedilmiştir.

Daha sonra gelen Katalog bölümünde isimlerinin alfabetik sırasına göre düzenlenen metin içerisinde yapıların bugünkü fotoğrafları kaydedilmiş, tarihleri araştırılmış, mimarlık ve sanat tarihi açılarından incelenerek kısaca tanıtılmışlardır. Bu yapıların üzerlerinde bulunan kitabeler özellikle Filoloji ve Sanat Tarihi açılarından incelenerek çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur. Kitabeler öncelikle malzeme ve teknik açıdan incelenmiş, boyutları belirtilmiştir. Daha sonra hattı, dili, manzum ya da mensur bir metin olduğu araştırılmış, asıl metinleri verilip tercüme edilmişlerdir. Kitabelerin tam okunuşları ve tercümeleri verildikten sonra kitabeler

hakkında kayda değer tüm bilgi, düşünce ve çıkarımlar da Kitabe Özellikleri başlığı altında dile getirilmiştir. Bu bölümde, daha önce kitabeyle ilgili olarak yapılan yayınlarda, kitabenin okunmasında, tercümesinde veya tarihlendirilmesinde bir yanlışlık görülmüşse, bu yanlışlık düzeltilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme bölümünde, Katalog bölümünde verilen bilgilerin toplu bir değerlendirmesi yapılarak Karamanoğulları dönemi kitabelerinin genel özellikleri tespit edilmeye çalışılmış, Selçuklu ve Osmanlı dönemi kitabelerinden hangi yönleriyle farklı oldukları belirtilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

When Konya was conquered by Karamanogulları in 1277 after the collapse of the Anatolian Seljuk State, Karamanids became the largest city and capital of the Principality, and the construction of monumental buildings in Konya continued with scientific and cultural developments.

Historical and cultural monuments such as; Ali Gav Lodge and Tomb, Burhaneddin Fakih Dede Tomb, Abu İshak Kazerunî Lodge, Hasbey Dâru'l-Huffazı (Moslem theological school), Kalenderhane Tomb, Siyavus Veli Tomb, Turgutoglu Pir Hüseyin Tomb, Tursunoglu Mosque and Tomb were built in Konya during the Karamanids period and are among the artifacts that have survived to this day. All of these structures have original inscriptions were written on them, with language, producer or repair dates.

Inscriptions are like identities of structures. Information such as the period in which the building was built, to whom it was built or by whom it was repaired was recorded on the inscriptions. In some inscriptions, the construction date of the building is given in full, while in others, only the period of building was mentioned.

In this study, only the structures with inscriptions were examined among the Karamanid-era artifacts in the central districts of Konya. First, a brief introduction was mentioned to explain the meaning of the inscription and the importance of inscriptions in

terms of our culture and history. Afterward, in the catalog section, today's photographs of the structures were recorded in the text arranged in alphabetical order of their names, their dates were investigated and they were briefly presented in terms of architecture and art history. The inscriptions on these structures were examined especially in terms of Philology and Art History and various inferences were made. The inscriptions were examined primarily in terms of material and technique aspects and their dimensions were indicated. Later, it was investigated in terms of its language and calligraphy, and it was examined whether it was a verse or prose text, and the original texts were translated. After the full readings and translations of the inscriptions were given, all the notable information, thoughts and inferences about the inscriptions were expressed under the title of Inscription Properties. In this section, if there is an inaccuracy in the previous publications of the inscription in terms of reading, translation or date, this inaccuracy has been corrected.

In the Conclusion and Evaluation section, a collective evaluation of the information given in the catalog section was tried to determine the general characteristics of the inscriptions of the Karamanogulları period, and it was stated which aspects of the Seljuk and Ottoman inscriptions were different.

KAYNAKÇA

- Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Dikici, Recep, "Ebu İshak Kazeruni", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.3, Konya, 2012, s.156.
- Dülgerler, Osman Nuri, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.
- Dülgerler, Osman Nuri, "Hacı Hasan Camii", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.4, Konya, 2012, s.85-86.
- Dülgerler, Osman Nuri, "Hasbey Mescidi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.4, Konya, 2012, s.201-202.
- Dülgerler, Osman Nuri, "Hasbey Hamamı", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.4, Konya, 2012, s.201-202.
- Erdemir, Yaşar, "Fakih Dede Türbesi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C.3, Konya, 2012, s. 292-293.
- Huart, C., *Mevleviler Beldesi Konya*, (Çev. Nezh Uzel), İstanbul, 1978.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı Yayınları, Ankara, 1997.
- Karpuz, Haşim (2009), *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- Löytved, J.H., *Konia, Insechriften Der Seldschukische Bauten*, Berlin, 1907.
- Tuncer, Orhan Cezmi, *Anadolu Kümbetleri III, Beylikler ve Osmanlı Dönemi*, Sevinç Matbaası Yayınları, Ankara, 1992.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit, "Türk Mimarisinde Yazı", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.6, Ankara, 2002, s. 107,
- Türkmen, Kerim, *Karamanoğulları Devri Kitâbeleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1989.
- Yetkin, Şerare, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1986

KONYA GEVALE KALESİ KAZILARINDA BULUNAN TAŞ GÜLLELER (2013–2016)

Arş. Gör. Ahmet ŞEN

Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
ahmet4235@gmail.com

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 07.12.2019 Kabul: 09.12.2019 Yayın: 27.12.2019</p>	<p>Tarihte gülle ve mancınık kullanımı özellikle Ortaçağ döneminde yaygınlaşmıştır. Devletlerin ülkelerini müdafaa etmek ve diğer ülke vilayetlerinin fethedilmesinde sıklıkla kullanılan gülle ve bunun fırlatılmasına yarayan mancınık, dönemin ağır silahları olarak kabul edilmektedir. Farklı çalışma prensiplerine sahip birçok mancınığın varlığı devletleri bu mancınıklar üzerinde çalışmalarına, daha fazla menzile sahip ve daha ağır gülleleri fırlatabilen mancınıklar icat etme yoluna götürmüştür. Karşı ağırlık prensibine dayanan ve Türk mancınığı adıyla adlandırılan mancınıklar özellikle Türklerin Anadolu'ya girmesiyle birlikte pek çok kalenin fethinde kullanılmıştır. Bu kaleler feth edildikten sonra da kalelerin muhafaza edilmesi yine bu gülle ve bunların fırlatılmasını sağlayan mancınıklarla sağlanmıştır. Günümüze sağlam olarak ulaşamayan bu ilkel fakat etkili silahlar ateşli silahların icadına kadar kendine kullanım alanı bulmuştur. Ateşli silahların ve barutun icadiyle yavaş yavaş ortadan kalkan gülle ve mancınıklar günümüzde yapılan kazılarda ortaya çıkarılmakta ve dönemin teknolojisi hakkında bizlere bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmamızda da Anadolu'nun kilit noktalarından olan Konya Gevale kalesinde 2013–2016 yılları arasında yapılan kazılarda ele geçirilen gülleler ele alınmıştır. Bu çalışmada güllelerin dönemi ve kullanım şekilleri hakkında bilgiler sunacağız.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Konya Selçuklular Gevale Kale Gülle Mancınık</p>	

The Found of The Stone Shots in The Konya Gevale Castle (2013–2016)

Article Info**Article History**

Received: 07.12.2019

Accepted: 09.12.2019

Published: 27.12.2019

ABSTRACT

The use of guns and catapults in history has widespread especially in the medieval period. The catapult, which is used to defend the countries of the country and to be used frequently in the conquest of other provinces, is widely accepted as a heavy weapon of the time. Many states with different working principles have led their states states to work on these catapults, to invent catapults that can throw more staggered and heavier shots. The catapults based on the counterweight principle and named with the name of Turkish catapult were used in the conquest of many castles, especially with the Turks entering Anatolia. After this castles were conquered, the preservation of the monuments was again provided by the catapult and the catapults that provided them to be thrown. These primitive but effective weapons, which can not reach the sunny core, find their own use until the invention of firearms. Shots and catapults, which gradually arise from firearms and gunpowder, are revealed in today's excavations and provide information about the technology of the period. In this work, the glazes captured during the excavations made between 2013–2016 at the Konya Gevale site, which is one of the key points of Anatolia, were discussed. In this work, we will provide you with some information about beloved readers about the period and usage patterns of the shots.

Keywords:

Konya
Gevale
Seljuks Castle
Shot
Catapult

GİRİŞ

Tarihi Hitit ve Frig dönemine kadar uzanan Gevale Kalesi, tarih boyunca birçok savaşa şahitlik etmiştir. Anadolu'nun kilit noktalarından birisi olan kale, tarih boyunca düşmanların gözünü korkutmuş ve Fatih Sultan Mehmet tarafından bir daha müdafaa olunmaması için 1466 tarihinde tamamen yıktırılmıştır. Gerek Bizans döneminde gerekse Anadolu Selçuklu Devrinde kale sultanlara beşiklik etmiştir. Kalenin Savaş zamanlarında elçilerin kabul edildiği, diğer zamanlarda ise bir gözetleme merkezi olarak kullanıldığı kabul edilmektedir¹.

Böylesi büyük bir öneme sahip olan kalede ilk defa 2013 yılında Prof. Dr. Ahmet Çaycı'nın bilimsel danışmanlığında başlatılan kazılarda kalenin gizemli tarihine ışık tutulması amaçlanmıştır².

Çalışmamızın bu kısmında Gevale Kalesi kazılarında çıkan taş güllerini ele alacağız. Çalışmamız güllerin yapılaş amacı, malzeme ve teknik, boyut ve ağırlıklarının saptanması ve bunların dönemsel olarak tarihlendirilmesi şeklinde olacaktır³.

---

1 Ahmet Eflâkî, **Âriflerin Menkıbeleri**, C.I, İstanbul, 1995, s. 208.

2 Gevale Kalesi hakkında yapılan bilimsel çalışmalar için bkz. A. Çaycı- Z. Şimşir- İ.M. Mimirolu, "Gevale Kalesi ve Çevresi Çalışmaları", 31. **Araştırma Sonuçları Toplantısı**, C.1, Muğla, 2013, s. 276-286.; A. Çaycı-Z. Şimşir, "Gevale Kalesi 2013-2014 Kazı Buluntuları", **Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.3, Erzurum, 2015, s. 539-540.; A. Çaycı-Z. Şimşir, "Gevale Kalesi 2014 Yılı Arkeolojik Kazı Çalışmaları", **XIX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Manisa**, C.1 Ankara, 2019, s. 383-402.; A. Çaycı-Z. Şimşir, "Gevale Kalesi 2016 Yılı Kazı Çalışmaları" **39. Kazı sonuçları Toplantısı**, C.3, Bursa, 2016, s.251-262.; A. Yavuzylmaz, "Gevale Kalesi Cam Bilezik Buluntuları", **XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Sakarya, 2016, s.49-61.; E. Aygör, "Konya Gevale Kalesi 2016 Yılı Kazısında Bulunan Ok Uçları", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.7, Erzurum 2018, s. 284-306.; G. Ermiş, **Gevale Kalesi Kazılarında Bulunan İslami Dönem Sikkeler**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.; H.H. Özdeniz, **Gevale Kalesi Kazılarında Bulunan Ortaçağ Seramikleri**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.

3 Bu çalışmayı bana tevdi eden Gevale Kalesi Kazısı bilimsel danışmanı Sayın Prof. Dr. Ahmet Çaycı hocama teşekkürü bir borç bilir. Kazı ekibinin bir ferdi olmaktan mutluluk duyuyorum.

Çalışmamızda toplamda 56 adet gülle ele alınmıştır. Güllerin ölçüleri ve ağırlıkları tespit edilmiş, malzeme ve yapım tekniği dönemsel özellikleri, fırlatma teknolojileri ve tarihlendirilmesine çalışılmıştır.

Gevale Kalesi'nin Kısa Tarihçesi

Konya Ortaçağ Dönemi boyunca çeşitli çatışmalara tanıklık etmiş ve bu çatışmalar esnasında genellikle Gevale Kalesi'nden müdafaa edilmiştir. Gevale Kalesi'ni elinde tutan devlet Konya'yı da elinde tutmuştur⁴. İlk inşası Hitit'e kadar uzanan Kale, Roma, Bizans ve Selçuklu döneminde de önemini korumuştur⁵. "*Anadolu'nun kilidi*"⁶ olarak görülen bu kale, Selçukluların Konya'ya egemen olmak için aldıkları ilk kalelerden birisi olması hasebiyle oldukça önemlidir⁷.

Anadolu Selçuklu Devleti Bizans İmparatorluğu ile giriştiği mücadelelerde Gevale Kalesini Romanûs Makri⁸ adlı dönemin Bizans valisinden uzun süren bir kuşatma sonucunda almıştır⁹. Konya şehri ve Gevale Kalesi bu fetihten itibaren Anadolu Selçuklu Devleti'nin merkezi olmuş ve Anadolu'nun güvenliği tam manasıyla sağlanmıştır¹⁰.

---

4 Z. Atçeken, **Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması**, Ankara, 1998, s. 311; İ.H. Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi**, Konya,1964, s. 121, 835, 1163, 1167.

5 M. Önder, **Mevlâna Şehri Konya**, Ankara, 1971, s. 84-85.

6 T. Baykara, **Türkiye Selçukluları Devrinde Konya**, Konya, 1998.s. 18.

7 M. Önder, **Gez Dünyayı Gör Konya'yı**, Konya, 1999. s. 71.

8 İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. I, Ankara, 1972, s. 1; E. Merçil, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 1993, s. 105; İ.H. Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi**, Konya,1964, s. 40.

9 O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye Siyâsi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071- 1328)**, İstanbul, 1998, s.54.; M. H. Yinanç, "Anadolu'nun Fethi", **Türkler**, C.VI, Ankara, 2002, s. 201.

10 A. Sevim- E. Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür**, Ankara, 1995, s. 90; M. Önder, **a.g.e.**, s. 18; Y. Küçükdağ- C. Arabacı, **Selçuklular ve Konya**, 1999, s. 71; A. S. Odabaşı, **20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü**, Konya, 1998, s. 11; Z. Atçeken, **Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması**, Ankara, 1998, s. 10; Y. Ayönü, "Selçuklu-Bizans İlişkileri", **Türkler**, C. VI, Ankara, 2002, s. 600.; E. Göksu, **Türkiye Selçuklularında Ordu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 352-353.

Bir dönem tüm Anadolu'yu saran Haçlı seferleri Konya ve çevresini de etkilemiş ve şehir haçlılar tarafından istilaya uğramıştır. III. Haçlı seferi sırasında Konya'nın Haçlı Ordusu tarafından kuşatılması sırasında dönemin Hükümdarı Sultan III. Kılıçarslan (1155-1192), Gevale Kalesi'ne sığınmış ve bu kalede müdafaa edilmiştir¹¹.

Taht kavgalarına da şahitlik eden kalede Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211), kardeşi ve oğlu III. Kılıçarslan'ı bir süre bu kalede hapsedmiştir¹². Kalenin sadece bir gözetleme ve savunma kalesi olmadığını bazı elçi kabul merasimlerine ev sahipliği yapmasında anlamaktayız. Bağdat Halifesi'nin elçisi olan Sühreverdî Konya'ya geldiğinde Sultan Alaeddin Keykubat tarafından Gevale Kalesi'nde kabul edilmiştir. Ahmet Eflakî'den öğrendiğimiz bu bilgiden Selçuklular döneminde Gevale Kalesi'nin elçi kabul edebilecek kadar muntazam bir kale olduğu anlaşılmaktadır¹³.

Selçuklu Veziri Sadeddin Köpeğin, Kemaleddin Kamyar başta olmak üzere kendisiyle çelişen önemli Selçuklu üst düzey komutanlarını Gevale Kalesi zindanında alıkoyduğu bilinmektedir¹⁴. Bu bilgiler ışığında kalenin Selçuklu yöneticileri tarafından sıklıkla kullanılan önemli bir nokta olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bir Dönem Eşrefoğullarına geçen Gevale Kalesi (1292) 40 gün kadar Eşrefoğulları tarafından yönetilmiştir¹⁵.

---

11 İ.H. Konyalı, **a.g.e.**, s. 52-53, S. Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve**

Kültür, Ankara, 1995, s. 446-447.; Ayrıca Haçlı seferleri ile ilgili olarak bkz. S. Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C.2, Çev. F. Işıltan, TTK Yayınları, Ankara, 1987.

12 T. Baykara, I. **Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi Şehit**, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s.31.

¹³ Ahmet Eflâkî, **Âriflerin Menkıbeleri**, C.I, İstanbul, 1995, s. 208.

14 İbn Bibi, **El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l- Umuri'l- Ala'ie (Selçuknâme)**, C.II, s. 33; M. F. Uğur, "Takkeli Dağ", **Konya Halkevi Dergisi**, S. 5, (II. Kanun 937), s. 302.

¹⁵ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye Siyâsi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071- 1328)**, İstanbul, 1998. s. 606; E. Merçil, **a.g.e.**, s. 163, 165, 295; M. Z. Oral, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", **Vakıflar Dergisi**, S.5, Ankara, 1962, s. 58; A. Şimşirgil, "Eşrefoğulları Beyliği", **Türkler**, C. VI, Ankara, 2002, s. 772; Önder, **a.g.e.**, s. 85.

Anadolu Selçuklularının etkisiz hale gelmesi ve Anadolu topraklarının Moğol hakanlarının egemenliği altına girmesini fırsat bilen Karamanoğulları Beyliği Gevale Kalesini kuşatmış Karaman oğlu Musa Bey öncülüğünde yapılan kuşatma sonucu kale fethedilmiştir (1329). Böylece Gevale Kalesi uzun bir süre (yaklaşık 150 yıl) Karamanoğulları hâkimiyetinde kalmıştır¹⁶.

1466–1467 yılında Fatih Sultan Mehmet Karaman Vilayetinin fethi için çıktığı sefer sırasında tunç toplar ve taş güllerle kaleyi fethetmiş¹⁷, Gevale Kalesi'ni Osmanlı topraklarına katmıştır¹⁸. Fatih Sultan Mehmet bu kaleyi almaktaki zorlukları göz önünde bulundurarak kalenin bir daha kullanılmasını engellemek adına kalenin yıkılmasını emretmiştir¹⁹. Bu dönemden sonra önemini yavaş yavaş yitiren kale bölge halkı tarafından mesken olarak kullanılmış ve şaşalı günlerini kaybetmiştir.

Tarihte Gülle ve Mancınık Kullanımı

Kaleleri yıkan, savaş kazandıran gülle ve fırlatma teknolojileri Ortaçağ tarihinde önemli bir yere sahiptir. *Zerdekaşi'nin* tasnifinde mancınık çeşitleri, mancınığın türü ve attığı maddeye göre sınıflandırılmaktadır. Ok, taş, neft, çivi, cam parçaları ile akrep çıyan vb hayvanların atılmasında kullanılan mancınıkların yapı mekanizması birbirinden farklıdır²⁰.

---

16 O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071- 1328)**, İstanbul, 1998. s. 650; Z. ORAL, **a.g.m.**, s. 85.

17 İ.H. Konyalı, **a.g.e.**, s. 170.

18 Hoca Sadeddin Efendi, **a.g.e.**, C. I, s. 512-513; Aşıkpaşazade, **Âşık Paşaoğlu Tarihi**, İstanbul, 1992, s. 64; İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, Ankara, 1988, s. 88-89; Z. Oral, "Fatih Sultan Mehmet'in Gevale Kalesi İle Karaman İllerini Fethi ve Hamîdî'nin Terci-i Bendi", **Vakıflar Dergisi**, S.4, Ankara 1958, s.82; Hoca Sadeddin Efendi, **a.g.e.**, s. 517-518; Aşıkpaşazade, **a.g.e.**, s. 144; İ.H. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 89; M. Erdoğan, "Fatih Mehmet Devri'nde Karaman Seferleri", **Konya Halkevi Dergisi**, S. 133-134, Konya, 1949, s. 6; M. Z. Oral, "Turgutoğulları, Eserleri- Vakfiyeleri", **Vakıflar Dergisi**, S. 3, Ankara, 1956, s. 59; F. N. Uzluk, "Fatih Devrinde Karaman Eyaletine Ait Vakıflar Fihristi", **Vakıflar Dergisi**, S. 4, Ankara, 1958, s. 264.

19 M. Önder, **a.g.e.**, s. 64; İ.H. Konyalı, **a.g.e.**, s. 108; Z. Oral, **a.g.m.**, s. 83; M. Uğur, **a.g.m.**, s.303; T. Baykara, "Konya", **DİA**, C. XXVI, Ankara, 2002, s. 184.

20 Ez- Zerdekaşi, **Kitabü'l-Antik Fi'l-Menacik**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed, nr. 3969/I.

Tarsusi'nin mancınığı kullanan milletlere ve mancınığın çalışma mekanizmasını da dikkate alarak yapmış olduğu tipolojide farklılıklar görülmektedir. Bunları şu şekilde tasnif edebiliriz.

Çekişli mancınıklar, dik mermi yollu ağır mancınıklar, tekerlek üzerinde taşınan yatık mermi yollu hafif mancınıklar ve ok fırlatabilen mancınıklar. Bu mancınıkların bükülme esnekliği ilkesi ve karşı ağırlık ilkesi olmak üzere iki adet çalışma prensibi vardır²¹.

Milletlere göre de mancınıkların mekanizmaları farklılık göstermektedir. Örneğin: Rum ve Arap mancınıkları bükülme esnekliği ilkesi ile çalışırken *Tarsusi'nin* Türk mancınığı diye çizimini ve yapılışını anlattığı mancınık karşı ağırlık esasına göre çalışmaktadır. Kuruluşu ve kullanımı daha basit ve kolay olan karşı ağırlıklı mancınıklar bükme ilkesi ile çalışan mancınıklara nazaran daha ağır gülleleri fırlatabilmektedir²². Kuşatmalarda son derece etkili olan bu mancınıklar özellikle 12. yy'dan itibaren Türkler daha sonraları ise Moğollar tarafından müstahkem mevkiilerin fetihlerinde çok kez kullanılmıştır²³.

Tarihi kaynaklarda Türkler tarafından bugünkü ölçülerde 15-25 m ye tekabül eden dev mancınıkların (***Mangonel***) da kullanıldıkları zikredilmektedir. Bunlara ***Mancınık-ı Div*** adı verilmektedir. ***Mancınık-ı Arus***, dört tarafa atış yapabilen bir mancınık çeşidi olup dönemin en önemli silahlarındanıdır. ***Keman-ı Gav*** adı verilen mancınık ise oldukça uzun menzilli olmasıyla diğerlerinden farklılık gösterir (2500m menzil).²⁴ Tekerlek mekanizmasıyla yürütülen mancınığa, ***Mancınık-ı Revan*** (yürüyen mancınık) adı verilmektedir.²⁵

---

21 Et- Tarsusi, ***Tabsirat Arbabü'l- Albab Fi Keyfiyatü'n Necat Fi'l - Hubbub ve Neşrü'l- Alam Fi'i- Udad Ve'l- Alatu'l- Mu'inna Ala Likäu'l- Aduv***, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, nr.2848 v.99 a-b, 100 ab.

22 Et- Tarsusi, ***a.g.e.*** v.97b, 98a.

23 C. Alfred, ***Ateş Etmek, Tarihte Fırlatma Teknolojileri***, çev. A. Görey, İstanbul, 2003, s.78.

24 A. Erdoğan, ***Harzemşahlar İmparatorluğu'nda Askeri Teşkilat***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜTAE, İstanbul, 2004, s.203.

25 A. Erdoğan, ***a.g.e.***, s.201-202.

Mancınık türlerine verilen isimler çoğu kez bir birini tutmayabilir. Bu durum bölgesel dil kullanımdan kaynaklanmaktadır. Aksarayı'nın bir savaşı tasvir ederken zikrettiği mısralarda “ *...fakat ne taş atan mancınıkla zafer kazandılar, ne zırhı delen ok ile hâkimiyet kurdular. Ne ateş atan **arrade** ne de dünyayı yakan şimşeğe benzeyen **neffate** işe yaradı*” *arrade* ve *neffate* sözleri dikkat çekmektedir.²⁶ Buradan *arrade*'nin ve *neffate*'nin ateş gülleleri attığı anlaşılmaktadır.

Gevale Kalesinde Bulunan Güller

Gevale Kalesi 2013–2016 yılı kazı çalışmaları sırasında kalenin çeşitli bölgelerinde açılan açmalarda toplamda 56 adet, doğal taştan oluşturulmuş güller bulunmuştur. Güllerin çapları 13 cm ile 25,5 cm arasında değişmekte olup ağırlıkları 2,5 kg ile 15,5 kg arasında değişiklik göstermektedir. Yapım malzemesi genelde alanda bolca bulunan sille taşı ile beyaz kayaç tipi dediğimiz taştan oluşmaktadır. Güllerin çoğu orta boyutta (3kg, 13 cm çap) şeklinde düzenlenmiştir.

Gülle buluntularının daha çok Doğu, Güney ve Kuzey noktalarda açılan açmalardan çıkmış olması, saldırının veya savunmanın bu cephelerden yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Güllerin malzeme itibari ile taştan yapılmış olması ve üzerlerinde her hangi bir tarih ibaresi, dönemsel kalıntı veya tamga gibi öğelerin bulunmaması hasebiyle tarihlendirme noktasında bir hayli zorluk çekilmektedir. Kazı içinde bulunduğu alan ve katmanlar ele alındığında güllerin 13 ile 15. yüzyıllar arasında kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Daha genel bir ifade ile ortaçağ dönemine ait güllerdir diyebiliriz²⁷.

---

26 Aksarayı, Kerimüddin Mahmud, **Müsameretü'l-Ahbar** (Selçuklu Devleti Tarihi), çev. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1943, s.242.

27 Yapılan kazı çalışmaları esnasına güllerin elde edildiği katman derinliğinden güllerle birlikte dönemin günlük kullanım eşyaları, sikkeler, takılar vb. buluntular da elde edilmiştir. Güllerin tarihlendirilmesi hususunda önemli bir veri olan bu buluntular göz önünde bulundurularak bu kanaate varılmıştır.

Kazı çalışmalarında çok sayıda güllenin çıkmasına karşın bunların fırlatıldığı mancınıklara ait herhangi bir kalıntı ile karşılaşılmamıştır. Fakat kalenin güneybatısında yekpare büyükçe bir taş üzerinde kare bir sabitleme noktasının oluşu bu bölümde sabit bir mancınık olduğunu düşündürmektedir. Mancınının ana malzemesinin ahşap olması ve toprak altında kolayca çürüyebilmesi günümüze değin ulaşabilmesini bir hayli güçleştirmiştir. Ayrıca taşınabilir bir araç olması savaş sırasında veya sonraki dönemlerde yağmalanmış hatta ve hatta bir daha kullanılmaması için yakılmış olabileceği durumunu da akıllara getirmektedir. Bütün bu hususlar göz önüne alındığında Ortaçağ döneminde yaygın bir biçimde kale savunma sistemi olarak kullanılan mancınık ve bunların fırlattığı güller Gevale Kalesi'nin savunulmasında da kullanılmış olduğu kesin bir gerçektir. Her ne kadar güllerin küçük boyutta olsa da bu durum güllerin dönemin en etkili silah aracı olarak kullanılmış olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Güller katalog bölümünde bulunduğu yer, ebat ve ağırlık olarak sunulacaktır. Güllerin sayıca çok olması hasebiyle tamamı katalog kısmına eklenmemiş, belirgin guruplar halinde özellik gösteren güllere katalog bölümünde yer verilmiştir. Değerlendirme bölümünde güller 3 grup halinde tasnif edilmiş ve dönemsel özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca güllerin tamamının yer aldığı fotoğraflar da yazının sonunda ek olarak sunulmuştur.

KATALOG

Gülle 1: Gülle taş malzemeden olup 13 cm çapında ve 3kg ağırlığındadır. 2013 yılında kalenin doğusunda bulunan g-9 açmasından 60 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

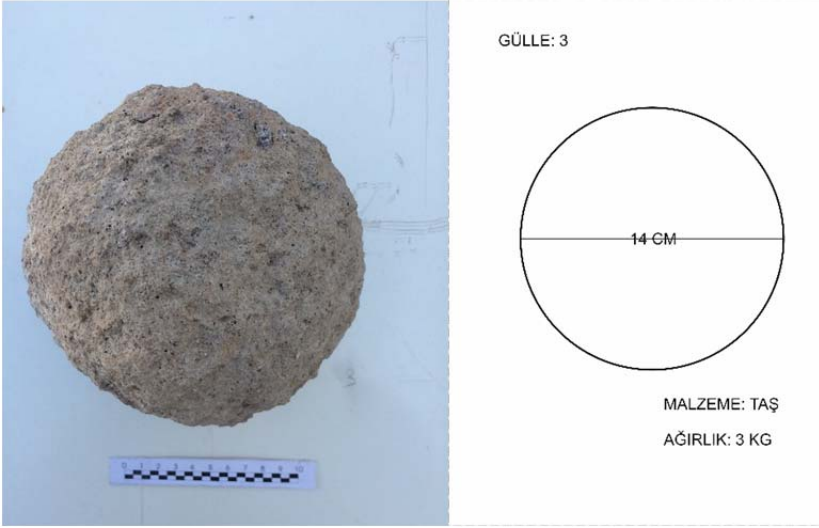

Gülle 2: Gülle mermer malzemeden olup 13 cm çapında ve 2,5 kg ağırlığındadır. 2013 yılında kalenin doğusunda bulunan g-10 açmasından 50 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

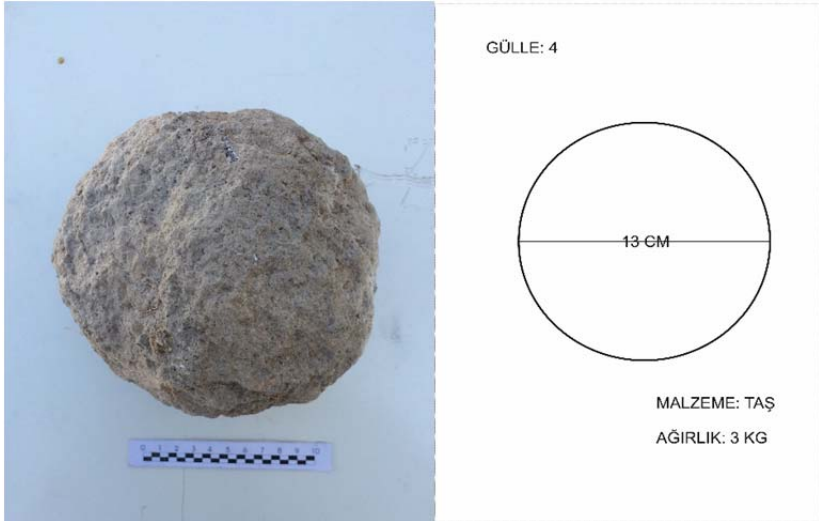

Gülle 3: Gülle taş malzemeden olup 14 cm çapında ve 3 kg ağırlığındadır. 2013 yılında kalenin doğusunda bulunan g-11 açmasından 60 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 4: Gülle taş malzemeden olup 13 cm çapında ve 3 kg ağırlığındadır. 2013 yılında kalenin doğusunda bulunan g-11 açmasından 65 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

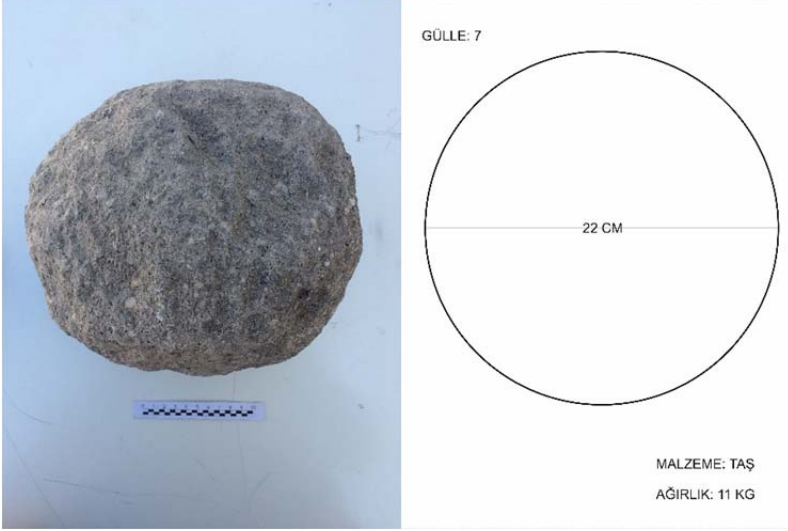
Gülle 5: Gülle taş malzemededen olup 13 cm çapında ve 3 kg ağırlığındadır. 2013 yılında kalenin doğusunda bulunan g-11 açmasından 72 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

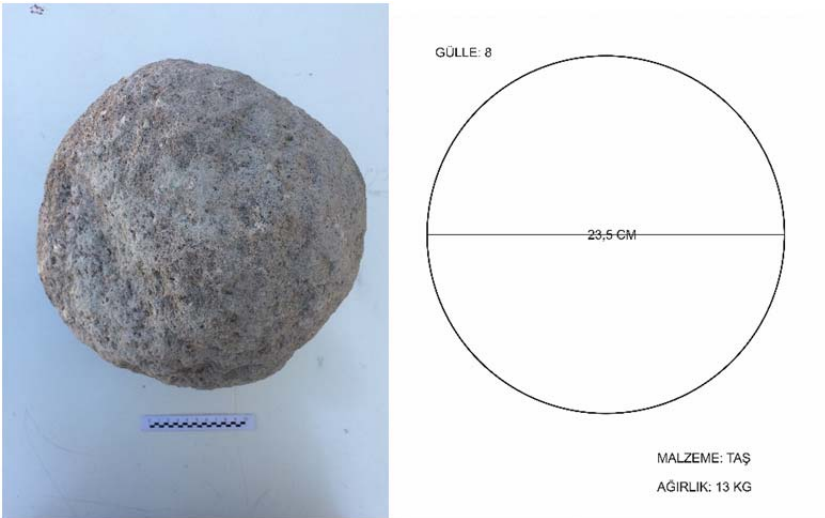
Gülle 6: Gülle taş malzemededen olup 25,5 cm çapında ve 15 kg ağırlığındadır. 2013 yılında kalenin doğusunda bulunan g-11 açmasından 70 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

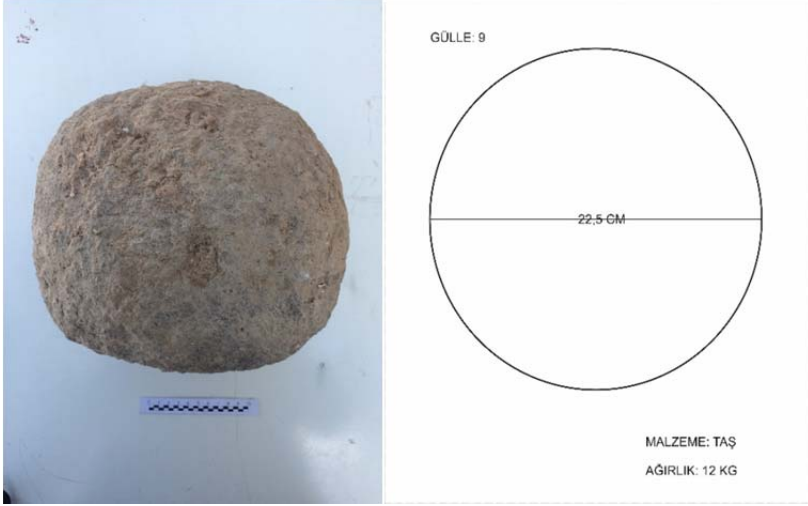
Gülle 7: Gülle taş malzemeden olup 22 cm çapında ve 11 kg ağırlığındadır. 2014 yılında kalenin doğusunda bulunan g-11 açmasından 60 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

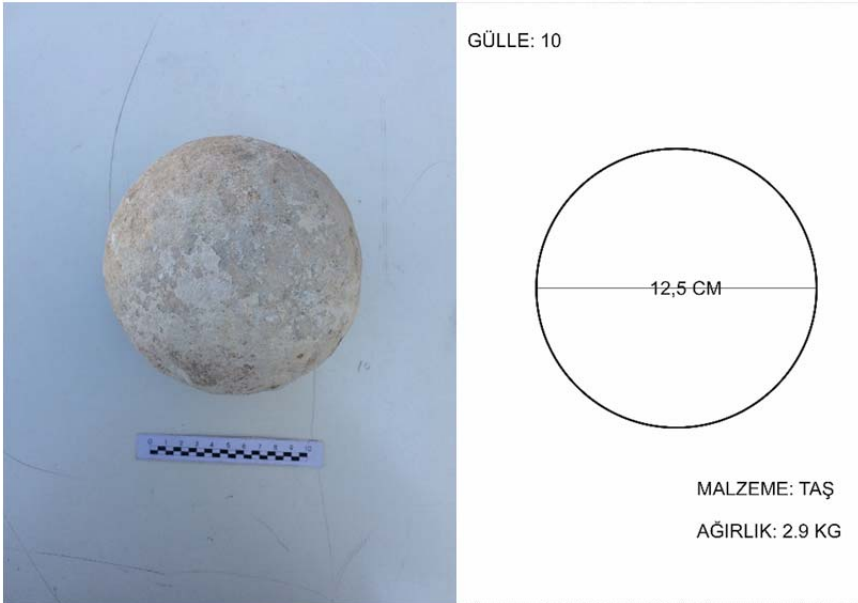
Gülle 8: Gülle taş malzemeden olup 23,5 cm çapında ve 13 kg ağırlığındadır. 2014 yılında kalenin doğusunda bulunan g-12 açmasından 56 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 9: Gülle taş malzemeden olup 22,5 cm çapında ve 12 kg ağırlığındadır. 2014 yılında kalenin doğusunda bulunan g-12 açmasından 63 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

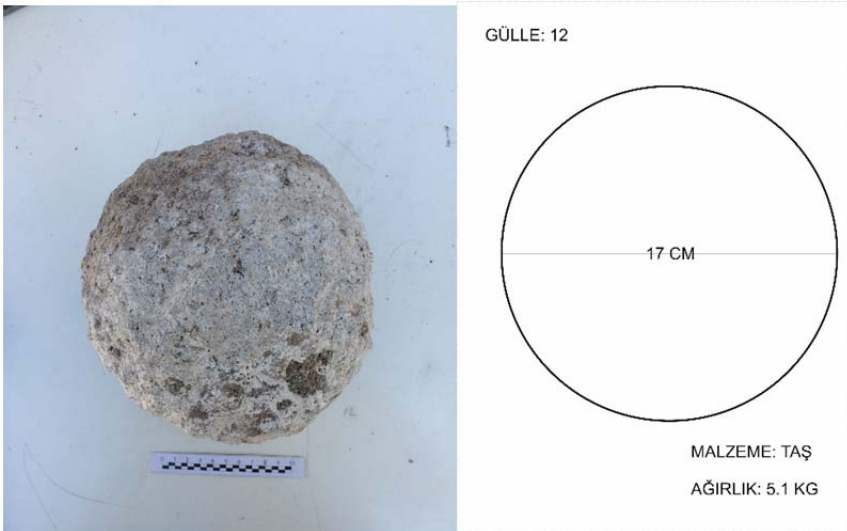
Gülle 10: Gülle taş malzemeden olup 12,5 cm çapında ve 2,9 kg ağırlığındadır. 2014 yılında kalenin doğusunda bulunan g-13 açmasından 70 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 11: Gülle taş malzemeden olup 16,5 cm çapında ve 5 kg ağırlığındadır. 2014 yılında kalenin güneyinde bulunan g-14 açmasından 70 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 12: Gülle taş malzemeden olup 17 cm çapında ve 5,1 kg ağırlığındadır. 2014 yılında kalenin güneybatısında bulunan g-7 açmasından 80 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

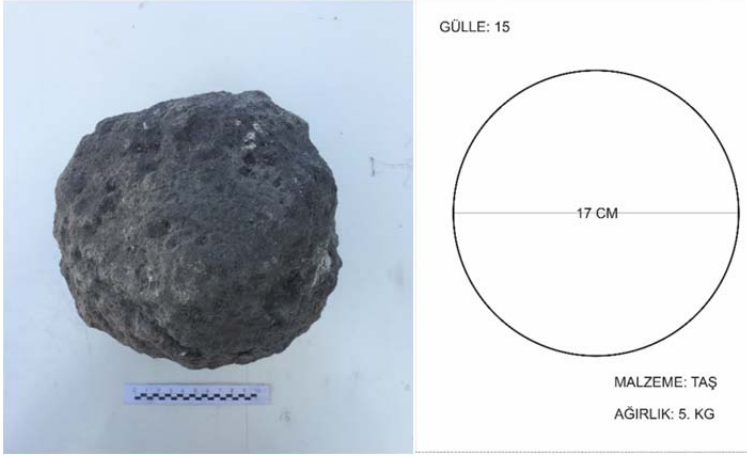
Gülle 13: Gülle taş malzemedan olup 14,5 cm çapında ve 4,5 kg ağırlığındadır. 2014 yılında kalenin güneyinde bulunan g-15 açmasından 80 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 14: Gülle taş malzemedan olup 15,5 cm çapında ve 4,5 kg ağırlığındadır. 2014 yılında kalenin güneyinde bulunan g-16 açmasından 70 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 15: Gülle taş malzemeden olup 17 cm çapında ve 5 kg ağırlığındadır. 2014 yılında kalenin güneyinde bulunan g-17 açmasından 60 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 16: Gülle taş malzemeden olup 14 cm çapında ve 4 kg ağırlığındadır. 2015 yılında kalenin kuzeydoğusunda bulunan g-19 açmasından 60 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 17: Gülle taş malzemeden olup 12,2 cm çapında ve 3 kg ağırlığındadır. 2015 yılında kalenin kuzeydoğusunda bulunan g-19 açmasından 60 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 18: Gülle taş malzemeden olup 10,5 cm çapında ve 1,5 kg ağırlığındadır. 2013 yılında kalenin güneydoğusunda bulunan g-3 açmasından 80 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 19: Gülle taş malzemeden olup 7.5 cm çapında ve 4 kg ağırlığındadır. 2016 yılında kalenin güneyinde bulunan g-18 açmasından 75 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

Gülle 20: Gülle taş malzemeden olup 6 cm çapında ve 0.2 kg ağırlığındadır. 2016 yılında kalenin güneyinde bulunan g-19 açmasından 80 cm derinlikteki bir katmandan bulunmuştur.

DEĞERLENDİRME SONUÇ

Gevale Kalesi 2013–2016 yılı kazı çalışmaları sırasında kalenin çeşitli bölgelerinde açılan açmalarda toplamda 56 adet, doğal taştan oluşturulmuş güller bulunmuştur. Güllerin çapları 13 cm ile 25,5 cm arasında değişmekte olup ağırlıkları 2,5 kg ile 15,5 kg arasında değişiklik göstermektedir. Yapım malzemesi genelde alanda bolca bulunan Sille taşı ile beyaz kayaç tipi dediğimiz taştan oluşmaktadır. Güllerin çoğu orta boyutta (3kg 9–13 cm çap) şeklinde düzenlenmiştir.

Günümüzde bu taş güllerin mancınıkla mı yoksa ateşli toplarla mı atıldığı tartışması hala süregelmektedir. Gevale Kalesi kazılarında bunların ateşli toplarla atıldığına dair hiçbir iz bulunmazken Karaman Kalesinde yapılan çalışmalar esnasında dökme top içerisine sıkıştırılmış bir taş güllenin varlığı biz araştırmacıları heyecanlandırmış ve bizi bu eğilimde düşünmeye sevk etmiştir (Fot. 3,4)²⁸.

Araştırmacılar savaş topuna tarihte ilk defa 13. yüzyılda Çin’de rastlamaktayız²⁹. Fakat bu topların Avrupa’ya ne zaman geldiği konusunda henüz kesin bir bilgi mevcut değildir. Fatih Sultan Mehmet’in 1453 yılında İstanbul’un fethinde ve sonrasında Karaman Vilayetini fethinde büyük boyutlu ateşli topları kullandığı bilinen bir gerçektir. Fakat bu boyutta güçlü top yapmak da hemen olacak bir iş değildir. Bizim düşüncemiz bu ateşli topların 13. yüzyılın ikici yarısından itibaren Türkler tarafından kullanıldığı yönündedir. Elde edilen veriler de bu tezi güçlendirmektedir. Gerek Gevale Kalesi’nde bulunan sert kayaç tipinde yontulmuş güller gerekse Karaman Kalesinde elde edilen benzer ebat ve ağırlıktaki güller bizim bu kaniya varmamızda etkili olmuştur³⁰. Özellikle Karaman Kalesinde bulunan top içerisine yerleştirilmiş gülle ve gülle havuzları yanında

---

28 A. Şen, “Karaman Kalesi Kazılarında Bulunan Taş Güller ve Ortaçağ Harp Sanatındaki Yeri” **Karaman Sempozyumu “Sosyal ve Beşeri Bilimler” Bildiri Özetleri Kitabı**, Karaman, 2019, s.41.

29 C. Alfred, **Ateş Etmek, Tarihte Fırlatma Teknolojileri**, çev. A. Görey, İstanbul, 2003, s.17

30 A. Şen, **a.g.e.**, s.41

yer alan dökme toplar durumu daha da netleştirmektedir. Malzeme ebat ve ağırlıkları bakımından benzer özellikteki gülleleriyle Gevale Kalesi gülleleri, dönemin diğer önemli kalelerinden olan Karaman Kalesi, Silifke Kalesi³¹, Alanya Kalesi, Divriği Kalesi ve Harput Kalesi'nde bulunan güllelerle benzer özellikler göstermektedir (Fot. 7,8). Bu kaleler dönemin etkin olarak kullanılan kaleleri olarak dikkat çekmektedir.

Tüm bu veriler ve ayrıntılı çalışmalar bize göstermektedir ki, taş gülleler 13. yüzyılın ikinci yarısına kadar mancınık adı verdiğimiz fırlatma teknolojisiyle atılmaktaydılar. Barutun ve ateşli silahların icadıyla birlikte mancınık sistemi yavaş yavaş yerini ateşli toplara bırakmıştır. Bu dönemden itibaren yumuşak kayaçlı taşlar terk edilmiş sert kayaç tiplerinden çapları 6 ile 10 cm genişliğinde olan gülleler yontulmuştur. Kazılar sırasında bazen parçalanmış, yarı kısmı kırık halde ele geçirdiğimiz gülleler de bu veriyi desteklemektedir.

Tüm bu veriler ışığında Gevale Kalesi kazılarında bulunan gülleler üzerinde gerek buldukları katman, gerekse kayaç tipi ve çap ölçüleri bağlamında şu şekilde tasnif ve tarihlendirme yapılmıştır.

---

31 Silifke Kalesi Kazılarında bulunan taş gülleler 9 ile 14. yüzyıl gibi uzun bir aralığa tarihlendirilmiştir. Biz Gevale Kalesindeki gülleleri 13 ile 15. yüzyıllar arasına tarihlendiriyoruz. Gerek kalede meydana gelen muhasaralar gerekse güllelerin bulunduğu katman verileri bu tezimizi destekler niteliktedir. Bkz. A. Boran, "Mersin Silifke Kalesi 2015 Yılı Kazı Raporu", **Türk Tarih Kurumu**, Ankara 2016, s. 1-69.

<p>1. Gurup³² Gülle: 1,2,5,10,16,17 Çapları 12 ile 14 cm aralığında değişmekte olup sert kayaç türlerinden yontulmuştur. Barut ile atılmaya müsaittir. Tarih aralığı: 14-15. yy</p>	
--	--

		
1	2	5
		
10	16	17

32 Bu grupta 2013-2016 yılları arasında toplamda 6 adet gülle bulunmuş, tabloda bazı örneklerine yer verilmiştir.

<p>2. Gurup³³ Gülle: 3,4,15,18,19,20 Çapları 6 ile 17 cm aralığında değişmekte olup yumuşak kayaç tiplerinden yontulmuştur. Barut ile atılmaya uygun değildir. Tarih aralığı: 13-14. yy</p>	
--	--

		
3	4	15

³³ Bu grupta 2013–2016 yılları arasında toplamda 38 adet gülle bulunmuş, tabloda bazı örneklerine yer verilmiştir.

		
18	19	20

<p>3. Gurup³⁴ Gülle: 6,7,8,9,11,12,13,14 Çapları 14.5 ile 25.5 cm aralığında değişmekte olup yumuşak kayaç tipinde yontulmuştur. Barut ile atılmaya müsait değildir. Tarih aralığı: 13-14. yy</p>	
--	--

			
6	7	8	9

34 Bu grupta 2013–2016 yılları arasında toplamda 12 adet gülle bulunmuş, tabloda bazı örneklerine yer verilmiştir.

			
11	12	13	14
1. Gurup Gülle: 1,2,5,10,16,17		Ağırlıkları 2.5 ile 3 kg aralığında değişmektedir.	
			
2. Gurup Gülle: 3,4,15,18,19,20		Ağırlıklar 0.2 ile 5 kg aralığında değişmektedir.	
			

<p>3. Gurup Gülle: 6,7,8,9,11,12,13,14</p>	<p>Ağırlıklar 11 ile 25.5 kg aralığında değişmektedir.</p>
--	--

Yukarıda tasnifini yaptığımız güller dönemin kale savuna sistemlerinin temel aracıdır. Bu güller taarruz amaçlı değil de daha çok kalenin savunulması amacıyla kaleden aşağıya doğru atılmak suretiyle kullanılmaktadırlar. Sur yıkan veyahut surda bir bölüm açabilecek ebatta ve dayanıklılıkta güller değildirler. Taarruz gülleri çapları en az 60 cm olan güller olup, çalışma aralığımız olan 2013–2016 yılları arasında bu ebatta bir güllüye rastlanılmamıştır.

Gerek günümüzde yapılan kazılarda elde edilecek olan yeni buluntularla gerekse yeni yapılacak kazılar ışığında araştırmalarımız devam edecek olup, bu verileri bilim dünyasına kazandırmaya devam edeceğiz.

KAYNAKLAR

- Ahmet Eflâkî, **Âriflerin Menkıbeleri**, C.I, İstanbul, 1995.
- Aksarayi, Kerimüddin Mahmud, **Müsameretü'l-Ahbar** (Selçuklu Devleti Tarihi), çev. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1943.
- Alfred, C., **Ateş Etmek, Tarihte Fırlatma Teknolojileri**, çev. A. Görey, İstanbul, 2003.
- Aşıkpaşazade, **Âşık Paşaoğlu Tarihi**, (Haz. Atsız), İstanbul, 1992.
- Atçeken, Z., **Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması**, Ankara, 1998.
- Aygör, E., "Konya Gevale Kalesi 2016 Yılı Kazısında Bulunan Ok Uçları", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.7, Erzurum, 2018, s. 284-306.
- Ayönü, Y., "Selçuklu- Bizans İlişkileri", **Türkler**, C. VI, Ankara, 2002, s. 598-617.
- Baykara, T., "Konya", **DİA**, C. XXVI, Ankara, 2002, s.187-189.
- Baykara, T., **Türkiye Selçukluları Devrinde Konya**, Konya, 1998.
- Baykara, T., **I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi Şehit**, TTK Yayınları, Ankara, 1997.
- Boran, A., "Mersin Silifke Kalesi 2015 Yılı Kazı Raporu", **Türk Tarih Kurumu**, Ankara 2016.
- Çaycı, A - Şimşir, Z- Mimiroğlu İ.M., "Gevale Kalesi ve Çevresi Çalışmaları", **31. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, C.1, Muğla, 2013, s. 276-286.
- Çaycı, A- Şimşir, Z., "Gevale Kalesi 2013-2014 Kazı Buluntuları", **37. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.3, Erzurum, 2015, s. 539-558.
- Çaycı, A- Şimşir, Z., "Gevale Kalesi 2014 Yılı Arkeolojik Kazı Çalışmaları", **XIX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Manisa**, C.1 Ankara, 2019, s. 383-402.
- Çaycı, A- Şimşir, Z., "Gevale Kalesi 2016 Yılı Kazı Çalışmaları" **39. Kazı sonuçları Toplantısı**, C.3, Bursa, 2016, s.251-262.
- Çaycı, A- Yavuzylmaz, A., "Gevale Kalesi Cam Bilezik Buluntuları", **XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (2-5 Kasım 2016)**, s.49-61.
- Erdoğan, A., **Harzemşahlar İmparatorluğu'nda Askeri Teşkilat**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜTAE, İstanbul, 2004.

- Erdoğan, M., “Fatih Mehmet Devri’nde Karaman Seferleri”, **Konya Halkevi Dergisi**, S. 133-134, Konya, 1949, s.1-10.
- Ez- Zerdekaşı, **Kitabü’l-Antik Fi’l-Menacik**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed, nr. 3969/I.
- Ermış, G., **Gevale Kalesi Kazılarında Bulunan İslami Dönem Sikkeler**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.
- Et- Tarsusi, **Tabsirat Arbabü’l- Albab Fi Keyfiyatü’n Necat Fi’l – Hubbub ve Neşrü’l- Alam Fi’i- Udad Ve’l- Alatu’l- Mu’inna Ala Likäu’l- Aduv**, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, nr.2848 s.99 a-b, 100 ab.
- Et- Tarsusi, **Tabsirat Arbabü’l- Albab Fi Keyfiyatü’n Necat Fi’l – Hubbub ve Neşrü’l- Alam Fi’i- Udad Ve’l- Alatu’l- Mu’inna Ala Likäu’l- Aduv**, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, nr.2848 s.97b, 98a.
- Göksu, E., **Türkiye Selçuklularında Ordu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.
- Hoca Sadettin Efendi, **Tacü’t- Tevarih**, C. I,
- Huart, C., **Mevleviler Beldesi Konya**, (Çev. N. Uzel), İstanbul, 1978.
- İbn Bibi, **El Evamirü’l-Ala’iye Fi’l- Umurü’l- Ala’iye (Selçuknâme)**, C.I, (Haz. Mürsel Öztürk), Ankara, 1996.
- İbn-Kemal, **Tevârih- i Âl-i Osman VII. Defter**, Ankara, 1991.
- Kesik, M., “Sultan Melikşah (Şahinşah) ve Sultan I. Mesud Dönemleri”, **Türkler**, C. VI, Ankara, 2002, s.547-565.
- Konyalı, İ. H., **Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi**, Konya, 1964.
- Konyalı, İ.H., **Nasreddin Hoca’nın Şehri Akşehir Tarihi- Turistik Kılavuz**, İstanbul, 1945.
- Konyalı, İ.H., **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi Ermenek ve Mut Âbideleri**, İstanbul, 1967.
- Küçükdağ, Y- Arabacı, C., **Selçuklular ve Konya**, Ankara, 1999.
- Küçükdağ, Y., “Konya Kalesi’nin Ahmedek Bölümüne Dair”, **Konya Şehri’nin Fizikî ve Sosyo- Ekonomik Yapısı Makaleler- I**, Konya, 2004.
- Merçil, E., **Müslüman- Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 1993.
- Merçil, S., **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür**, Ankara, 1995.

- Odabaşı, S., **20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü**, Konya, 1998.
- Oral, Z., "Fatih Sultan Mehmet'in Gevale Kalesi İle Karaman İllerini Fethi ve Hamîdî'nin Terci-i Bendi", **Vakıflar Dergisi**, S. 4, Ankara, 1958, s,81-89.
- Oral, Z., "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", **Vakıflar Dergisi**, S.5, Ankara, 1962, s23-79
- Öden, Z. G., "Karamanoğulları Beyliği", **Türkler**, C. VI, Ankara, 2002, s-756-762.
- Önder, M., **Gez Dünyayı Gör Konya'yı**, Konya, 1999.
- Önder, M., **Mevlâna Şehri Konya**, Ankara, 1971.
- Özdeniz, H.H., **Gevale Kalesi Kazılarında Bulunan Ortaçağ Seramikleri**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.
- Özönder, H., **Sille (Tarih-Kültür- Sanat)**, Konya, 1998.
- Runciman, S., **Haçlı Seferleri Tarihi**, C.2, Çev. F. Işıltan, TTK Yayınları, Ankara, 1987.
- Sarıköse, B., **Osmanlı Döneminde Sille**, Konya, 2008.
- Sevim, A-Merçil, S., **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür**, Ankara, 1995.
- Şen, A., "Karaman Kalesi Kazılarında Bulunan Taş Gülleler ve Ortaçağ Harp Sanatındaki Yeri" **Karaman Sempozyumu "Sosyal ve Beşeri Bilimler" Bildiri Özetleri Kitabı**, Karaman, 2019, s.41.
- Şikarî, **Karamannâme (Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi)**, İstanbul, 2005.
- Şimşirgil, A., "Eşrefoğulları Beyliği", **Türkler**, C .VI, Ankara, 2002, s.771-773
- Turan, O., **Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071- 1328)**, İstanbul, 1998.
- Uğur, M.F., "Takkeli Dağ", **Konya Halkevi Dergisi**, S. 5, Konya, 1937, s.33-58.
- Uzluk, F. N., "Fatih Devrinde Karaman Eyaletine Ait Vakıflar Fihristi", **Vakıflar Dergisi**, S. 4, Ankara, 1958, s.19-27.
- Uzunçarşılı, İ. H., **Osmanlı Tarihi**, C. I, Ankara, 1972.
- Uzunçarşılı, İ. H., **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlular, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, 1988.
- Ünal, T., "Karaman Oğlu Mehmet Bey", **Anıt**, S. 10, Konya, 1949, s.3-7.

Ünal, T., **Karamanoğulları Tarihi**, Konya, 1986.

Yavuzylmaz, A., "Gevale Kalesi Cam Bilezik Buluntuları", **XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Sakarya, 2016, s.49-61.

Yinanç, M.H., "Anadolu'nun Fethi", **Türkler**, C.VI, Ankara, 2002, s. 177-193.

FOTOĞRAFLAR VE ÇİZİMLER

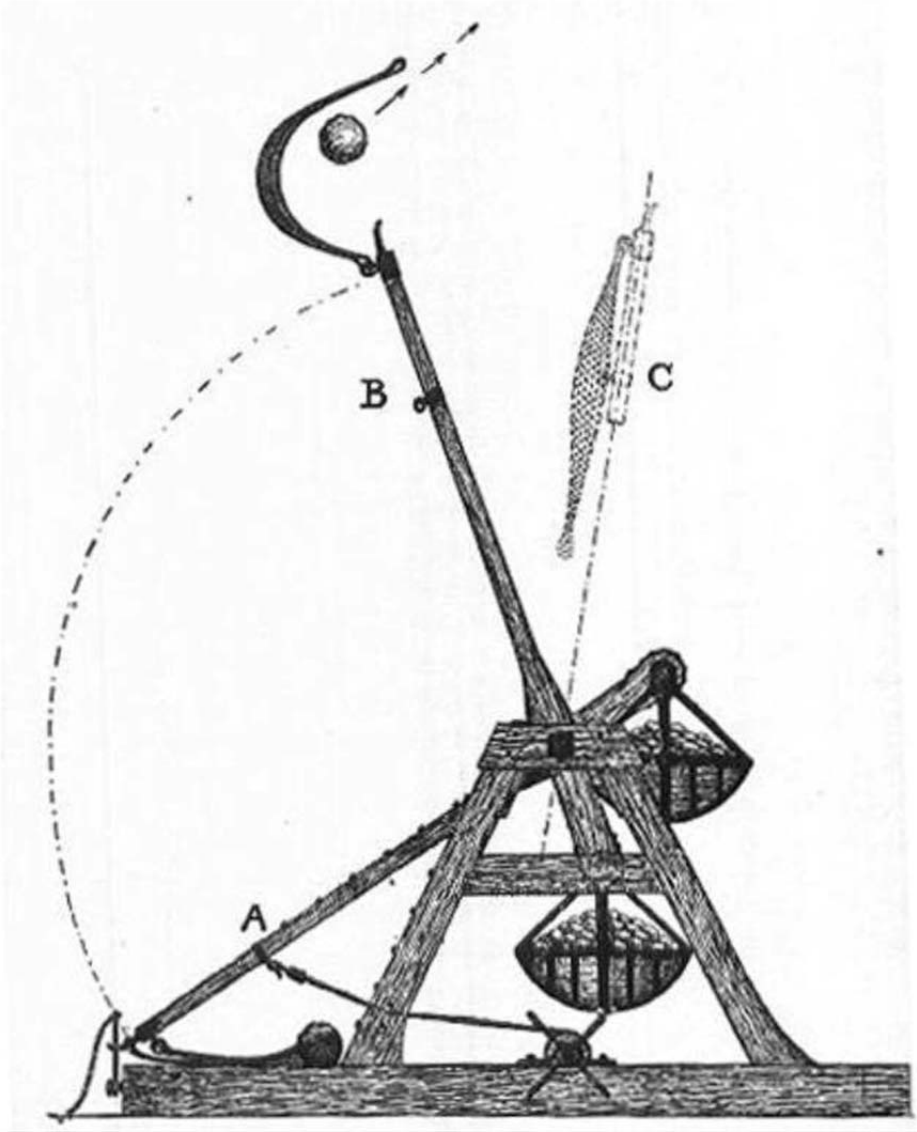

Fotoğraf 1: 2013–2016 yılları arasında bulunan güllerin genel görünümü

Fotoğraf 2: 2013–2016 yılları arasında bulunan güllelerin genel görünümü

Çizim 1: *Tarsusi'nin* Türk mancınığı diye çizimini ve yapılışını anlattığı mancınık (karşı ağırlık esasına göre çalışmaktadır).

Fotoğraf 3: Karaman Kalesinde bulunan dökme top içerisinde taş gülle
(Fotoğraf: Erdal Zeki Tomar)

Fotoğraf 4: Karaman Kalesinde bulunan dökme toplar (Fotoğraf: Erdal Zeki Tomar)

Fotoğraf 5: Karaman Kalesinde bulunan taş göller (Fotoğraf: Erdal Zeki Tomar)

Fotoğraf 6 : Gevale Kalesi g-7 açmasında kazı çalışmaları sırasında tespit edilen göle 01.10.2014

Fotoğraf 7: Silifke Kalesinde bulunan taş gülle (A. Boran 2015 Silifke Kalesi Kazı Raporu s.41)

Fotoğraf 8: Silifke Kalesinde bulunan taş gülle (A. Boran 2015 Silifke Kalesi Kazı Raporu s.17)

Fotoğraf 9: Gevale Kalesi Genel Görünüm

ÇEVİRİ / TRANSLATION

DÎVÂN-I ŞEMS-İ TEBRÎZÎ¹

Tevfik Sübhânî

Çev. Çetin KASKA

İstanbul Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi/ Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü/
çetinkaska@hotmail.com

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 02.04.2019 Kabul: 24.07.2019 Yayın: 27.12.2019</p>	<p>Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî: Dîvân-ı Kebîr, Külliyyât-i Şems-i Tebrîzî veya Gazeliyyât-i Şems adlarıyla da anılan Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eseri dışındaki şiirlerinden oluşmaktadır. Mevlevîler bu kitaba Dîvân-ı Kebîr adını vermişlerdir. Gazel nazım şekliyle yazılmış olmasına rağmen Mevlânâ, Dîvân-ı Kebîr'in bazı şiirlerini kıta olarak adlandırmıştır. Bazılarını da kaside olarak yâd etmiştir. Dîvân'da yer alan gazellerin hepsi Farsça'dır. Arapça, Yunanca ve Türkçe beyitler de yer almaktadır. Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî'deki şiirler Mevlânâ'nın heyecan ve coşkusunun neticesidir. Bu şiirlerdeki temel konulardan birisi arifin asıl vatanına duyduğu şevktir. Dîvân-ı Kebîr'in doğrudan doğruya bir muhatabı yoktur. Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî'nin en eski nüshası Konya'da bulunan Mevlânâ Müzesi'nde yer almaktadır. İki ciltten oluşan bu nüshayı kâtip Hasan b. Osman Mevlevî h.768-770 yılları arasında kaleme almıştır. Genellikle günümüzde bu nüsha esas alınarak Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî hazırlanmıştır. Bu makale İran'da yayınlanan Dânişnâme-i Cihân-i İslâm adlı eserde geçen "Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî" maddesinin tercümesidir.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî Dîvân-ı Kebîr Mevlânâ Farsça</p>	

1 Dânişnâme-i Cihân-i İslâm, "Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî" c.18, Tahran, 1392 başlıklı makalenin Türkçe çevirisidir.

Bu çalışmada Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî hakkında bilgi verilmiş ve bu eserin kimler tarafından daha sonra hazırlandığına değinilmiştir.

The Dîvân of Şems-i Tebrîzî

Article Info

Article History

Received: 02.04.2019

Accepted: 24.07.2019

Published: 27.12.2019

ABSTRACT

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî (The Dîvân of Şems-i Tebrîzî); consists of the poems of Mawlana which do not take place in his poetry book of Mathnawi. They are known as Dîvân-ı Kebîr (Great Divan), Külliyyât-i Şems-i Tebrîzî (The Collection of Şems-i Tebrizi) or Gazeliyyât-i Şems (The Songs of Şems). This book was named Dîvân-ı Kebîr by Mawlawis. Though gazel was written in the form of poetry, Mawlana named some poems of Dîvân-ı Kebîr as 'kita'(quartets) and some others as "kaside". All of the gazelles in the Dîvân are in Persian language, though there are also some couplets in Arabic, Greek, and Turkish. The poems in the Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî reveal the excitement and enthusiasm of Mawlana. One of the basic topics in these poems is the eagerness that the wiseman feels for his original country (paradise). There is no any direct address in the Dîvân-ı Kebîr. The oldest copy of Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî is found in the Mawlana Museum in Konya. This copy was written by the scribe Hasan b. Osman Mevlevî between the years 768-770 AH. Generally, today based on this copy, a work called Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî was prepared. This article is the translation of the article "Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî" in the Iran Dânişnâme-i Jihân-i İslam. In this study, information was given about Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî and it was mentioned by whom it was prepared later.

Keywords:

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî

Dîvân-ı Kebîr

Mawlânâ

Persian

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî: Dîvân-ı Kebîr, Külliyyât-i Şems-i Tebrîzî veya *Gazeliyyât-i Şems*, Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Mevlevî'nin (ö.672) *Mesnevî* adlı eseri dışındaki şiirlerini içermektedir. Mevlânâ hanedanı ve Mevlevî silsilesi bu kitaba *Dîvân-ı Kebîr* adını vermişlerdir. (Mevlevî, 1387, (Nşr. Muhammed Şeffî'i Kedkenî) c.1, s.43) Ancak Mevlânâ bu kitaptaki bazı şiirlerde yar ve muradı olan Şems-i Tebrîzî'den bahsettiği için *Gazeliyyât-i Şems* adıyla meşhur olmuştur. (Mevlevî, c.3, s. 2, 469) Gazel nazım şekliyle yazılmış olmasına rağmen Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*'in bazı şiirlerini kıta olarak adlandırmıştır. (Mevlevî, 1386, c.1, 57; Mevlevî, 1355, c.4, s.100) Bazılarını da kaside olarak yâd etmiştir. (Mevlevî, 1386, c.2, s.1066; Mevlevî, 1355, c.1, s.36) Mesnevi nazım şekliyle yazılan şiirler de *Dîvân-ı Kebîr*'in gazelleri içerisinde yer almaktadır. (Mevlevî, 1386, c.2, 974; Mevlevî, 1355, c.4, s.176) Hatta bu eserde gazel tarzında yazılan hikâyeler de bulunmaktadır. (Mevlevî, 1386, c.2, s.1374; Mevlevî, 1355, c.3, s.7-9) Şüphesiz Mevlânâ coşkunculuk ve kararsızlık sebebiyle gazellerini Şems-i Tebrîzî adıyla yâd etmiştir. Fûrûzânfer'e göre (Fûrûzânfer, s.149) Mevlânâ "sürekli gözünü sebebe değil de sebep olana yoğunlaştırmıştır." Şems'in telkini neticesinde ve onun aşkından ilham aldığı için şiirlerini onun adıyla yâd etmiştir. (Zerrînkûb, c.1, s.107) Elbette bütün şiirleri Şems adına değildir. Bazıları Selâhaddîn Zerkûb, (Mevlevî, 1386, c.1, s.408, 830, 873) Hüsâmeddîn Çelebî (Mevlevî, c.1, s.26, 42) veya Mevlânâ'nın dost ve müritleri hakkındadır, ama bu şiirlerin toplamı yüz gazelden fazla değildir. (Mevlevî, 1387, c.1, s.45) Mevlânâ'nın basılı veya elyazması *Dîvân* nüshalarında Cemâleddîn Abdurrezzâk-i İsfahânî (ö.588), Enverî (ö.583) ve Şemseddîn Tebesî (ö.624) gibi şairlere ait beyitler ile Şems-i Mağribî ve Şems-i Maşrikî gibi Şems mahlasını kullanan şairlere ait 230 gazelden fazla şiir bulunmaktadır. Mevlânâ'nın oğlu Bahâeddîn Sultân Veled'e ait 27 gazel de *Dîvân-ı Kebîr*'de yer almıştır. (Fûrûzânfer, s.150) Mevlânâ, Hanefi olmasına rağmen Safevî döneminde onu Şîa mezhebine bağlı göstermek için kendisine bazı gazeller nisbet edilmiştir. (Safâ, c.3, s.469) Nadiren de olsa *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de Hâmûş, Hamûş, Hamiş veya bunlara benzer

kelimeler mahlas olarak kullanılmıştır. (Zerrînkûb, c.1, s.107; Mevlevî, 1387, c.1, s.44) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de yer alan gazellerin hepsi Farsça'dır. *Dîvân*'ın hacmine oranla Arapça şiirler ve içlerindeki mülemmalar azdır. (Mevlevî, 1384, s.41) *Dîvân*'da Yunanca ve Türkçe birkaç beyit de yer almaktadır. (Louis, s.316-17; Mâhyâr Nevâbî, s.688-89)² *Dîvân-ı Kebîr*, her biri bir aruz kalıbından oluşan 21 *Dîvân-ı Gazeliyyât* ve bir *Mecmû'a-i Rubâ'îyyât*'an meydana gelmiştir. (Gölpınarlı, s.460) Muhtemelen Mevlânâ hanedanı sema esnasında okunacak gazelleri daha kolay bulabilmek için *Dîvân*'ı aruz veznine göre düzenlemiştir. (Mevlevî, 1387, c.1, s.44) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'deki bu asıl tertip en makbul kabul edilen *Dîvân* tashihi olan Bediüzzamân Fûrûzânfer'in tashihinde karmakarışık hale gelmiştir. Eskiden *Dîvân-ı Kebîr* edebiyat dostları ve şiir sevenler arasında revaçta olmadığından *Dîvân*'da Mevlânâ'ya ait olmayan, ama onun adıyla meşhur olan sadece birkaç gazel şöret bulmuştur, ancak tekkelerde ve sûfî halkalarında *Mesnevî*'nin yanında Mevlânâ'nın gazellerinden de istifade eden bir grup bulunmuştur. (Mevlevî, 1384, (Nşr. Şefî'i Kedkenî) s.28) Son dönemlerde *Dîvân-ı Kebîr* yeniden şöret bulmuştur. *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de bir çelişki veya uygunsuzluk yoktur. Mevlânâ, *Dîvân*'ındaki gazelerde belirli bir fikir ve düşünce çerçevesinde duygularını ifade etmiştir. (Mevlevî, c.1, s.47) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'deki şiirler Mevlânâ'nın heyecan ve hislerinin neticesidir. Bu şiirlerdeki asıl konulardan birisi arifin asıl vatanına duyduğu şevktir. (Mevlevî, c.1, s.44-45) Bu şiirlerde insan sadece olgunluk özelliği sebebiyle övülmektedir. (Mevlevî, c.1, s.63) Mevlânâ'nın şairlik gibi bir amacı yoktur ve *Dîvân-ı Şems*'teki şiirleri söylerken kendisini ve hatta şiiri bile unutmuştur. (Mevlevî, 1384, s.41, 47) Ölüm, hayat, mahşer, ezel, ebed ve aşk gibi kavramlar *Gazeliyyât-i Şems*'te yer alan şiirlerin mayasında bulunmaktadır. Bu şiirlerde kendinden geçme hali yer almaktadır. Mevlânâ şiirdeki soyut manaların çoğunu kendi duygusal toprağında ve kendi has tasvirleriyle ifade etmektedir. O yüzden *Dîvân-ı Mevlânâ*'daki şiir tasvirinde, teşhis mümtaz ve seçkindir. (Mevlevî, 1384, s.18-21)

---

2 Bu iki yazar Mevlânâ'ya ait kafiyesi Yunanca olan bir gazel şerh etmişlerdir.

Mevlânâ bazen gazellerdeki aruz ölçüsünün sıkışıklığından dert yanmaktadır. (Louis, s.330) Mevlânâ değişik aruz ölçülerinden istifade etmiştir. Bunlardan çoğu hızlı ve vurgulu vezinlerdir. (Mevlevî, 1384, s.24) Kendisi mütenasip vezinleri özellikle sema meclisleri için tercih etmiştir. (Louis, s.334) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'deki kafiyeler çeşitli şekillerdedir. Mevlânâ Farsça kafiyelerin çokluğundan kâmil manada istifade etmiştir. Beyitlerin içindeki kafiyeler, her beytin sonunda yer alan kafiyeden daha uzundur ve uzun redifler Mevlânâ'nın gazellerinin en belirgin özelliklerindedir. (Mevlevî, 1384, s.24-26; Louis, s.334) Mevlânâ bazısı sema sebebiyle olmak üzere gazel kalıbında değişiklik ve yenilikler meydana getirmiştir. Kendisi sema meclisinde mutribe göre irticalen gazel söylemiştir. (Mevlevî, 1387, c.1, s.123-124) *Mesnevî*'de yer alan mazmunlar bazen *Dîvân-ı Kebîr*'de de yer almıştır. *Dîvân*'daki bazı gazeller *Mesnevî*'deki bazı hikâyelerle kıyas edilebilir özelliktedir. (Zerrînkûb, c.1, s.299-300) *Dîvân-ı Kebîr*'in doğrudan doğruya bir muhatabı yoktur. Eğer bir muhatabı bulunsa, bu muhatap yeryüzü inceliklerinden haberdardır. (Sübhânî, s.89) *Dîvân*'daki bazı gazellere göre Mevlânâ'dan şiir talep edenlere Mevlânâ şiir söylemek için bazı koşullar öne sürmüştür. (Mevlevî, 1387, c.1, s.128-29)

Dîvân-ı Kebîr'deki bazı gazellerin beyit sayıları normalden daha uzundur. Hatta *Dîvân*'da 92 beyitten oluşan bir gazel dahi bulunmaktadır. (Mevlevî, s.124-25) Bazı uzun gazellerde Mevlânâ sözü devam ettirmek için bağımsız bir beyit veya kafiyeden istifade etmiştir. Daha önceki gazel ile aynı vezne sahip olan bir gazeli başka bir kafiye ile söylediği de olmuştur. Kendisi bu işi terci' olarak adlandırmaktadır. (Mevlevî, s.129-130)

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ'nın gazelleri, terci-i bendleri ve rubâîlerinden oluşmaktadır. *Dîvân-ı Şems*'in *Mesnevî*'ye nazarla dünya kütüphanelerinde daha az elyazması nüshası bulunmaktadır. Şimdiye kadar *Dîvân-ı Şems*'in yaklaşık 90 elyazması nüshası bulunmuştur. Bu elyazması nüshaların en eskisi Konya'daki Mevlânâ Müzesi'nde bulunmaktadır. Hasan b. Osman Mevlevî'nin Şevvâl

h.768'den 1 Rebûlevvel h.770'e kadar kaleme aldığı bu nüsha iki ciltten oluşmaktadır. (Mevlevî, 1386, c.1, (Mukaddime; Sübhânî) s.55-57)

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî ilk defa iki cilt halinde 50 bin beyit olarak Hindistan'da basılmıştır. (Lekhnov; 1302) On ciltten oluşan Bediüzzamân Fûrûzânfer'in *Külliyât-i Şems-i Tebrîzî* veya *Dîvân-ı Kebîr* adıyla anılan tashihi şu ana kadar basılmış olan *Dîvân*'ın en muteber baskısıdır. (Tahran, h.1336-1344) Bu tashihin dokuz ve onuncu ciltleri kafiye fihristlerinden oluşmaktadır. Sekizinci ciltte 1983 rubâî yer almaktadır, ancak şüphesiz 3876 beyitten oluşan bu rubâîlerin bazıları Mevlânâ'ya ait değildir. Yedinci cildin yarısı gazel telakki edilen şiirlerden oluşmaktadır. Bu bölümde 17 beyit ve 44 terci-i bend yer almıştır. Fûrûzânfer'in tashih ettiği *Dîvân*'da toplam 40236 beyit bulunmaktadır. Yedinci cildin diğer yarısında *Dîvân*'da geçen bilinmeyen kelimeler, tabirler, ıstılahlar ve *Dîvân-ı Kebîr*'in fihristleri yer almaktadır. *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'nin bir diğer baskısı Tevfik Sübhânî tarafından Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki h.768-770 tarihli elyazması nüshası esas alınarak, beyit fihristleriyle birlikte iki cilt halinde hazırlanmıştır. Sübhânî'nin bu eseri h.1386 ve h.1389 yıllarında basılmıştır. Bu nüshada 3260 gazel, 43 terci-i bend, 1866 rubâî olmak üzere toplam 40285 beyit bulunmaktadır. Türk bilgini Abdülbaki Gölpınarlı (ö.1982) Mevlânâ Müzesi'ndeki nüshayı esas alarak *Dîvân-ı Kebîr*'i yedi cilt halinde Türkçeye çevirmiş ve her cildin sonuna eklediği açıklamalarla birlikte yayımlamıştır. (İstanbul, 1957-1958) Türk bilgin Nevit Oğuz Ergin, Gölpınarlı'nın *Dîvân* tercümesini İngilizceye tercüme etmiştir. (Kaliforniya, 1997) Gölpınarlı, *Dîvân-ı Kebîr*'in rubâîlerden oluşan Türkçe tercüme cildini daha sonra yayımlamıştır. (İstanbul, 1964) Avrupa'da Mevlânâ'nın şiirleri ilk defa Almancaya tercüme edilmiştir. Avusturyalı şark bilimci Joseph Von Maher-Purgstall (ö.1856) Viyana'ya döndükten sonra İran edebiyat tarihi hakkında bir kitap yazmıştır. (Wien, 1818) Bu kitaptaki 78 sayfa *Mesnevî*'deki kıtalar ile *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de bulunan bazı gazellerin Almanca tercümelerinde oluşmaktadır. (Louis, s.566) Maher-Purgstall'dan sonra Friedrich Ruckert (ö.1866) *Dîvân-ı Şems-i* esas alarak 42 gazel yazıp yayımlamıştır.

(Tübingen, 1821) Avusturyalı şark bilimci Vinzens Rieter Von Rosen Zweig-Schwanau (ö.1865) Mevlânâ'nın *Dîvân*'ındaki 75 gazeli Almancaya tercüme edip, Farsçaları ile birlikte yayımlamıştır. (Wien, 1838) *Gazeliyyât-i Şems*'ten etkilenip, Almanca şiir yazıp, şöhret bulan kişiler şunlardır: Ernest Bertram (ö.1957) Hanns Meinke (ö.1974) Ernest Eglî (ö.1974) Annemarie Schimmel. (ö.1381) (Schimmel, s.566-68) İsviçre şark bilimci Johann Christoph Bergel de *Dîvân-ı Şems*'teki rubâîleri Almancaya şiir kalıbı ile tercüme edip yayımlamıştır. (Bern, 1974, 2004) Ayrıca kendisi *Dîvân*'daki 100 rubâîyi Almancaya tercüme edip, müstakil olarak yayımlamıştır. (Zürich, 1993, s.568) İngiltere'de şark bilimci Reynold Nicholson (ö.1945) Mevlânâ'ya özel bir ilgi göstermiş ve *Gazeliyyât-i Şems*'teki 48 gazeli İngilizceye tercüme edip, Farsçalarıyla birlikte yayımlamıştır. (Cambridge, 1898) Ondan sonra Nicholson'un talebesi Arthur John Arberry (ö.1969) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de bulunan 100 rubâîyi İngilizceye tercüme edip yayımlamıştır. (Londra, 1949) Ayrıca Arberry daha sonra *Dîvân-ı Şems*'te bulunan 400 gazeli beyit beyit İngilizceye tercüme edip, iki cilt halinde yayımlamıştır. (Londra ve Chicago, c.1, 1968; Chicago, 1979) Arberry, Mevlânâ'nın düşünce ve şiirlerinin batıda yayılması noktasında önemli bir rol oynamıştır. (Chicago, 1979, s.534, 531-35) Mevlevî silsilesinin pîri olan Veled Çelebî Efendi, Mevlânâ'nın 276 rubâîsini Fransızcaya tercüme edip *Rubâ'îyyât* adıyla yayımlamıştır. (Paris, 1905, s.565) *Gazeliyyât-i Dîvân-ı Şems*'in Fransızca yapılan en önemli tercümesi Eva de Vitray-Meyerovitch adlı Fransız bayana aittir. Kendisi bu tercümeyi İranlı bilim adamı Muhammed Mekrî ile birlikte yapmıştır. (Paris, 1973, s.544-45) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'nin en önemli İtalyanca tercümesi 50 gazel ve 12 rubâîden oluşan tercümeyle Alessandro Bausani'ye aittir. (Milan, 1980, s.546) İbrâhîm Desûkî, *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de bulunan 101 gazeli iki cilt halinde *Muhtârât Min Dîvân-ı Şemseddîn Tebrîzî* adıyla Arapçaya tercüme etmiştir. (Kahire, 2000) İran'da da *Dîvân*'dan önemli sayıda seçki yayınlanmıştır. Bu seçkilerin en önemlisi *Şemsü'l-Hakâik* adıyla anılan ve Asker Erdûbâdî (Tebriz, Taş Baskı, h.1280) hattıyla yazılan Rızâkullihân Hidâyet'e (ö.1288) ait

olan seçkidir. H.1336 yılından sonra *Dîvân-ı Kebîr*'den kısa açıklamalarla birlikte çok sayıda seçki hazırlanmıştır. Muhammed Cafer Mahcûb'un hazırladığı *Ber Gozîde-i Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî* (Tahran, h.1336) Ebû'l-Kâsım Encû-yi Şîrâzî'nin hazırladığı *Mekteb-i Şems, Muntehib-i Gazeliyyât-i Mevlevî* (Tahran, h.1347) Muhammed Rızâ Şeffî'i Kedkenî'nin hazırladığı *Gozide-i Gazeliyyât-i Şems* (Tahran, h.1387) Sîrûs Şemîsâ'nın hazırladığı *Gozide-i Gazeliyyât-i Şems* (Tahran, h.1368) Bahâeddîn Hürremşâhî'nin 400 gazeli seçip şerh ettiği *İnsanem Ârzûst* (Tahran, h.1386) adlı seçkisi bu seçkilerden bir kaçıdır. *Dîvân-ı Şems*'te bulunan şiirler son zamanlarda müzik vasıtasıyla dünyada çok şöhret bulmuştur. (Tahran, 1386, s.625-638)

KAYNAKÇA

- Fürûzânfer, Bediüzzâmân, *Risâle Der Tahkîk Ahvâl-i Zindegî-yi Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Meşhûr Be Mevlevî*, Tahran, 1366.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlâna Celâleddîn; Zindegî, Felsefe, Âsâr ve Gozîde Ez Ânhâ* (Çev. Tevfik Sübhânî) Tahran, 1370.
- Lewis, Franklin D. *Rumi; Past And Peresent, East and West, the life, teaching and poetry of Jalâl al-Din Rumi*, Oxford 2001.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Dîvân-ı Kebîr; Külliyyât-i Şems-i Tebrîzî*, Nushe-i Konya (Nşr. Tevfik Sübhânî) Tahran, 1386.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Gazeliyyât-i Şems-i Tebrîzî* (Nşr. Muhammed Rızâ Şeffî'i Kedkenî) Tahran, 1387.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Gozîde-i Gazeliyyât-i Şems* (Nşr. Muhammed Rızâ Şeffî'i Kedkenî) Tahran, 1384.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Kaht-i Hûrşîd Gozîne-i Gazeliyyât ve Rubâiyyât-i Mevlânâ Celâleddîn Belhî-yi Rûmî*, (Nşr. Mecîd Rûşenger) Tahran, 1384.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Külliyyât-i Şems, Yâ Dîvân-ı Kebîr*, (Nşr. Bediüzzamân Fürûzânfer) Tahran, 1355.
- Nevâbî, Yahya Mâhyâr, *Gazelî Ez Mevlânâ Bâ Kafiye-i Yûnânî*, Âyende, 1369.
- Safâ, Zebîhullâh, *Târîhî Edebiyyât Der Îrân ve Der Kalemrû Zebân-i Fârsî*, C.3, Tahran, 1378.
- Sübhânî, Tevfik, *Mevlânâ Der Mesnevî ve Gazeliyyât-i Şems*, Mecele-i Tahkîkât-i Fârsî, Behş-i Fârsî-yi Dânişgâh-i Dihlevî-yi Hind, 1996.
- Zerînkûb, Abdülhüseyîn, *Sırr-i Ney; Nakd ve Şerh-i Tahlîl ve Tatbîkî-yi Mesnevî*, Tahran, 1364.

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW

KİTAP TANITIMI

IRAK SELÇUKLU DEVLETİ ATABEGLERİ

Dr. Pınar KAYA TAN

Kırklareli Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı.
pinarkaya@klu.edu.tr

Murat Öztürk, *Irak Selçuklu Devleti Atabegleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2019, XXVIII + 172 sayfa + minyatürler, resimler, hükümdar, atabeg ve halife listeleri, soy ağacı, haritalar.

513-590/1119-1194 yılları arasında Büyük Selçuklu Devleti'nin batı topraklarında Irak Selçuklu Devleti hüküm sürmüştür. Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'ın 511/1118'de vefat etmesi üzerine yerine oğlu Mahmûd geçmiş; ancak çok geçmeden Mahmûd ile amcası Sencer ile arasında hâkimiyet mücadelesi yaşanmıştır. Nihayetinde 1119 yılındaki Sâve Savaşı'nda muvaffak olan Sultan Sencer, devleti yeniden tanzim etmiş ve yeğenini bağışlayarak Büyük Selçuklu coğrafyasının batı kısımlarında Hemedan merkezli Irak Selçuklu Devleti'nin tesis edilmesini sağlamıştır. Selçukluların bu yeni kolu başlangıçta büyük sultana bağlı; Büyük Selçuklu Devleti yıkılmasından sonra ise bağımsız olarak varlığını sürdürmüştür.

Selçuklular, meliklerinin yetişmesi ve terbiyesi hususuna önem vermişler ve küçük yaşlardan itibaren melikleri siyasî, askerî, idarî kabiliyetlerini geliştirmek üzere çeşitli eyaletlere yönetici olarak göndermişlerdir. Bu noktada karşımıza “*atabeg*” olarak bilinen unvan ve “*atabeglik müessesesi*” çıkmaktadır. Çünkü; meliklerin eğitiminden atabegler sorumlu olmuşlar, onları yetiştirmek için âzami gayret sarf etmişler ve zaman içinde bazı eyaletleri de melikler adına yönetir hâle gelmişlerdir. Atabeglerin Irak Selçuklu Devleti'nde merkezî idarenin zayıfladığı dönemlerde, çocuk yaşta olan sultanların

tecrübesizliğinden ya da otorite boşluğundan istifade ederek, kendi adlarına hareket ettikleri de görülmüştür. Bu hususları da ihtiva eden eser, Irak Selçuklu Devleti'ndeki atabeglik müessesesini ve bu kurumun etkilerini ele alarak bu sahada önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yazar eserinde Irak Selçuklu Devleti meliklerinin atabegliği vazifesine getirilen şahsiyetler hakkında kapsamlı bilgiler vermekte; onların biyografilerinin yanı sıra atabeglik müessesesinin hem Irak Selçuklu Devleti'nin siyasî ve sosyal yapısı hem de devlet mekanizması içindeki rolü ve etkisini okuyucuya sunmaktadır.

Eser çalışma konusunun önemi, içeriği ve izlenen yöntemler hakkında bilgiler veren önsöz (s. XI-XIII), kısaltmalar (s. XV-XVI), kaynaklar ve araştırmalar (s. XVII-XXVIII), mukaddimenin (s. 1-18) ardından kaleme alınan altı bölümden oluşmaktadır. Eserde Arapça ve Farsça kaynakların yanı sıra Ermenice, Süryânîce, Lâtince kaynaklardan ve yerli ve yabancı çok sayıda araştırmacının çalışmalarından istifade edilmiştir. Giriş kısmında öncelikle “*atabeg*” kavramı üzerinde durulmuştur. Genellikle Selçuklular döneminde ortaya çıktığı kabul edilen bu müessesenin kuruluşu ve Selçuklular dönemindeki ilk atabegler hakkında bilgi verildikten sonra ortaçağın en büyük devlet adamlarından Nizâmülmülk ile birlikte atabegliğin yüksek bir devlet memurluğuna dönüşme süreci ele alınmıştır. Yalnızca Büyük Selçuklu Devleti'nde değil Suriye, Kirmân ve Türkiye Selçukluları devletlerinde de atabeglik müessesesinin varlığından kısaca bahsedilmiş ve bazı örneklerle bu müessesenin zikredilen Selçuklu kollarındaki durumu izah edilmiştir. Atabeglerin vezirleri bile gölgede bırakacak derecede etkili olmalarına özellikle dikkat çekilerek ve Irak Selçuklu Devleti atabeglerinin devlet yönetiminde ne kadar büyük bir güce ulaştıkları hakkındaki izahlarla asıl konuya ana hatlarıyla bir giriş yapılmıştır.

Eserin birinci bölümü (s. 19-71) Sultan Mahmûd b. Muhammed Tapar döneminde tayin edilen atabeglerin faaliyetlerini içermektedir. Bu bölümde üzerinde durulan önemli bir husus, görevlendirilen atabeglerin Sultan Mahmûd'un çocuklarına ve kendisinden sonra sultan olacak kardeşlerine de tayin ettiği atabegler olmalarıdır. Irak Selçuklu Devleti'nin ilk hükümdarı olan

Mahmûd döneminde kardeşi Melik Tuğrul'un atabegliğine Gündoğdu; diğer kardeşi Selçukşah'ın atabegliğine Karaca es-Sâkî; oğlu Dâvud'un atabegliğine Aksungur el-Ahmedîlî; Büyük Selçuklu Sultanı Sencer tarafından Melik Tuğrul'un atabegliğine Karasungur, Sultan Mahmûd tarafından oğlu Alparslan'ın atabegliğine İmâdedin Zengî, yine oğlu Dâvud için bir diğer atabeg olarak da Ayaz tayin edilmişlerdir. İsmi zikredilen atabeglerin her birinin siyasî ve kültürel faaliyetleri hakkında kaynaklar ışığında bilgiler verilmiştir. Babası Sultan Mahmûd'un ölümü üzerine yerine oğlu Melik Dâvud tahta geçmesine rağmen, yeni sultan kendisine isyan eden amcaları Mes'ûd, Tuğrul ve Selçukşah ile saltanat mücadelesine girişmiştir. Yaşanan çekişmelerin akabinde Büyük Sultan Sencer'in Irak Selçuklu Devleti'nin içişlerine müdahalede bulunmasıyla kardeşlerden Tuğrul, Irak Selçuklu Devleti'nin yeni sultanı olarak tayin edilmiştir.

Eserin *Sultan I. Tuğrul b. Muhammed Tapar (526-529/1132-1134) Döneminde Tayin Edilen Atabegler* adlı ikinci bölümünde (s. 73-75) I. Tuğrul'un oğlu Alparslan'a atabeg olarak görevlendirdiği Mengüpars'ın biyografisi ve yürütmüş olduğu faaliyetler üzerinde durulmuştur. Mengüpars, atabeg tayin edilmesini bizzat kendisi talep etmiş; bu durumun yüksek mevkideki emîrlerin devlet içindeki konumlarını sağlamlaştırmak adına atabeg olmak istediklerinin bir kanıtı olduğuna vurgu yapılmıştır. Ancak I. Tuğrul'un vefatı sebebiyle kısa süren saltanatının ardından kardeşi Mes'ûd'un tahta çıkması bu atabegin sonunu hazırlamıştır. Mengüpars; Sultan Mes'ûd ile taht mücadelesine girişmiş ve bu teşebbüsü hayatını kaybetmesine sebep olmuştur.

Sultan Mes'ûd döneminde tayin edilen atabegler hakkında bilgi verilen üçüncü bölümde (s. 77-115) ise atabeglerin siyasî faaliyetlerini daha da artırdıkları görülmektedir. Bu dönemde Melik Selçukşah'ın atabegliğine Alpkuş es-Silâhî ardından da Oğuzoğlu es-Silâhî tayin edilmiş; Sultan Mes'ûd'un oğlu Melikşah'ın atabegi olarak da Çavlı Cândâr ve akabinde Abdurrahman b. Togayürek görev yapmışlardır. Ancak Abdurrahman b. Togayürek'in melik ile birlikte eyalete gitmeyerek sultanın yanında kalmış olmasından mütevellit atabeglerin şehzadelerin yanında bulunma ve onları yetiştirme

durumu da fiilen ortadan kalkmıştır. Abdurrahman b. Togayürek'in ardından ise Hasbeg b. Belengirî bu göreve tayin edilmiştir. Sultan Mes'ûd'un himâyesine girdiği andan itibaren itibar kazanan bu emîr kendisini sultan gibi addeden hatta sultana karşı muhalefet eden atabeglerden biri olmuştur. Sultan Mes'ûd tarafından yeğeni Muhammed b. Mahmûd'un atabegliğine tayin edilen Boz-aba ise bu unvanın kendisine verdiği yetki ile Irak Selçuklu Devleti içinde birkaç isyana kalkışmış; ancak yaptıklarının bedelini canıyla ödemiştir. Yazar, Sultan Mes'ûd döneminde Irak Selçuklu Devleti'nin artık atabeg ve emîrlerin askerî vesâyetinin tesiri altında olduğunu ifade etmektedir.

Eserin *Sultan Muhammed b. Mahmûd (548-554/1153-1159) Döneminde Tayin Edilen Atabegler* adlı dördüncü bölümünde (s. 117-123) sultanın oğluna atabeg olarak tayin ettiği Arslan-aba'nın hayatı, devlet içindeki faaliyetleri ve mücadeleleri hakkında bilgi verilmiştir.

Eserin Sultan Arslanşah b. I. Tuğrul döneminde tayin edilen atabeglerin anlatıldığı beşinci bölümünde (s. 125-145) ise Atabeg Şemseddin İldeniz ve Atabeg Cihan Pehlivan'ın devirleri incelenmiştir. Aynı zamanda sultanın üvey babası da olan İldeniz ile birlikte artık atabegler sultan yerine kararları vererek devletin tüm kurumlarını yönetir hâle gelmişlerdir. Şemseddin İldeniz'in oğlu da benzer politikaları takip etmiş ve Cihan Pehlivan döneminde devletin en önemli kademelerine atabegin şahsî memlûklerinin görevlendirdiğinin ifade edilmesi bu durumu örnekler nitelikte olmuştur.

Sultan II. Tuğrul b. Arslanşah döneminde tayin edilen atabeglerin anlatıldığı çalışmanın son bölümünde (s. 147-154) Atabeg Şemseddin İldeniz'in bir diğer oğlu Atabeg Kızılarşah'ın faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Sultan II. Tuğrul artık atabeglerin etkisinden kurtulma gayesi ile Kızılarşah ile mücadeleye girdiğinde Abbâsî Hilâfeti, Irak Selçuklu Devleti'nde yaşanan mücadeleleri körükleyen bir politika takip ettiğini belirten müellifin eserinde yaşanan hadiselerin detayları hakkında zengin mâlûmat bulunmaktadır.

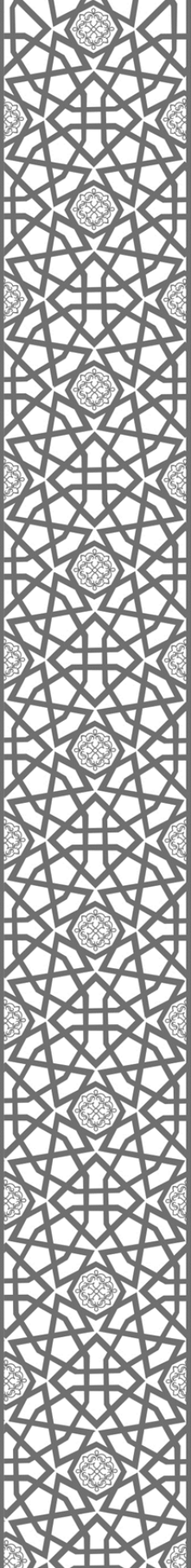
Müellif her bölüm sonunda bahse konu olan atabeglerin devirlerine dair önemli tespit ve yorumlarda bulunduğu gibi eserin sonuç kısmında da Irak Selçuklu Devleti'ndeki atabeglik müessesinin işleyişi hakkında ayrıca değerlendirmeler yapmıştır. Kitabın sonunda özenle hazırlanmış zengin bir bibliyografya, Irak Selçuklu Devleti hükümdarları, atabegleri ve dönemin Abbâsî Halifelerinin isimlerinin bulunduğu üç ayrı liste, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'tan itibaren Irak Selçuklularının şeceresini gösteren bir soy ağacı, çalışmanın ilk sayfalarında Büyük Selçuklu ve kollarını gösteren büyük bir harita, son sayfalarında ise bölge coğrafyasını gösteren bir diğer büyük harita yer almaktadır. Her bölümün başlangıcından önce ilgili bölümdeki sultanın dönemini yansıtan ya minyatür ya da yüzyıl olarak Irak Selçuklu dönemine ait bazı arkeolojik buluntuların resimlerinden de istifade edilmiştir. Atabeglik müessesesi ve bu kurumun en etkin olduğu Irak Selçuklu Devleti'ndeki fonksiyonlarını siyasî, kültürel, mimarî ve içtimâî olarak ele alan araştırma, Selçuklu ve Ortaçağ araştırmacılarının faydalanacağı, bu sahada önemli bir boşluğu dolduracak kıymetli bir çalışma olmuştur.

Irak Selçuklu Devleti Atabegleri

MURAT ÖZTÜRK

Bilge
KÜLTÜR • SANAT

**ETKİNLİKLER –
KONFERANSLAR/
ACTIVITIES -
CONFERENCES**

ULUSLARARASI SELÇUKLU TARİHİ COĞRAFYASI: SURİYE, IRAK, FİLİSTİN SEMPOZYUMU

(International Seljuk Historical Geography: Syria, Iraq, Palestine)

(25-27 Ekim 2019/Konya)

Arş. Gör. Cahit KARAKÖK

Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBBF, Sanat Tarihi Bölümü,
ckarakok@erbakan.edu.tr

Selçuklu Tarihi ve bu tarihin neşvünema bulduğu coğrafyanın tespit edilmesi adına ilk adım olarak düzenlenen “Uluslararası Selçuklu Tarihi Coğrafyası: Suriye, Irak, Filistin Sempozyumu” 25-27 Ekim 2019 tarihleri arasında, Türk Tarih Kurumu, Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Konya Selçuklu Belediyesi işbirliği ile Konya Dedeman Otel’de gerçekleştirildi.

Sempozyum Onur Kurulu, Konya Valisi Cüneyit Orhan TOPRAK, Konya Büyükşehir Belediye Başkanı Uğur İbrahim ALTAY, Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cem ZORLU, Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Refik TURAN ve Selçuklu Belediye Başkanı Ahmet PEKYATIRMACI’idi.

24 Ekim 2019 Sempozyum Tanıtım Basın Toplantısı

Sempozyum, iki ayrı oturumda -açılış paneli hariç- toplam 22 oturumda gerçekleştirildi. Türkiye ile beraber ondört ülkeden katılım sağlandı. Kırkaltı yerli, yirmibir yabancı bilim adamı bildirilerini

sundular. Sunumlar, Türkçe, İngilizce ve Arapça olmak üzere üç dilde gerçekleştirildi.

Konya Valisi Cüneyt Orhan TOPRAK' ın ve NEÜ Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Zekeriya MIZIRAK'ın açılış konuşması

25 Ekim 2019 tarihinde saat 9.30 da Selçuklu Kongre Merkezi, Anadolu Oditoryumda Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI, Konya Valisi Cüneyt Orhan TOPRAK ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Zekeriya MIZIRAK ile Sn, Aydın Maruf SELİM (Türkmen Milletvekili, Irak)'in protokol konuşmalarıyla açılış yapılan sempozyum, Prof. Dr. Murat ÇEMREK' in oturum başkanlığında; Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN, Prof. Dr. Cengiz TOMAR ve Prof. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI'nın konuşmacı olduğu "Günümüzde Ortadoğu Meselesi" başlıklı panel oturumuyla devam etti.

Günümüzde Ortadoğu Meselesi Açılış Paneli

Panel oturumu öncesinde Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen ‘Selçuklu Okumaları’ programında başarılı olan; E. Zeycan KOÇ’a, Fatma GÜMÜŞ’e, Büşra KORKMAZ ve Musa BİNOL’a Konya Valisi Cüneyit Orhan TOPRAK ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Zekeriya MIZIRAK tarafından sertifikaları takdim edildi.

Selçuklu Okumaları Sertifika Töreni

“Günümüzde Ortadoğu Meselesi” başlıklı panelde Prof. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞCI, “Tarih Boyunca Bölgede Yaşanan Siyasi Ayrışma ve Çekişmeler”, Prof. Dr. Cengiz TOMAR, “Selçuklu Coğrafyasını Yeniden Düşünmek” ve Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN, “Günümüzdeki Ortadoğu Nasıl Gözüküyor?” başlıklı konuşmaları ile Ortadoğu’nun Selçuklu dönemindeki ve günümüzdeki ahvalini değerlendirerek dinleyicilerin zihinlerinde sempozyumun amaç ve kapsamı hakkında bir çerçeve oluşturdular.

Sempozyum Açılış Töreni (Selçuklu Kongre Merkezi, 25 Ekim 2019)

Selçuklu Kongre Merkezi'nde tamamlanan açılış töreni sonrasında Sempozyum oturumlarının gerçekleştirilmesi için Konya Dedeman Otel'e geçildi. Öğle yemeğinin ardından, 13.30-14.00 saatleri arasında Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü ve Geleneksel Türk Sanatları Bölümü öğretim elemanları Dr. Öğr. Üyesi Soner Algi, Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim KALELİ, Öğr. Üyesi Murat CAN, Arş. Gör. C.Sami ERDOĞAN ve Mert Dursun tarafından müzik dinletisi sonrasında Küratörlüğünü Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ÖNKOL ERTUNÇ'un yaptığı "Fotoğraf Sergisi ve Hilâl-i Münbit Minyatür Sergisi" açılışı yapıldı.

Hilâl-i Münbit Minyatür Sergisi

Saat 14.00' da A (Atsız) ve B (Artuk Bey) Salonlarında bildiri oturumlarına geçildi.

1. Oturum A (Atsız) Salonunda: Prof. Dr. Caner ARABACI başkanlığında Prof. Dr. Gülay ÖĞÜN BEZER, "*Selçuklu Çağına Siyaset Felsefesi Çerçevesinde Farklı Bir Bakış*" başlıklı Prof. Dr. Birsal KÜÇÜKSİPAHİOĞLU, "*Haçlıların Suriye-Filistin Topraklarında Müslümanlara Davranışı*" başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet N. ÖZDAL "*Büyük Selçukluların Arabistan Yarımadası'ndaki Hâkimiyeti: Değişken ve Heterojen Bir Hegemonya Türü*" başlıklı bildirimlerini sundular.

1. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ başkanlığında Prof. Dr. Salim KOCA, *“Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh’ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası Ve Türkmen Beyi Atsız”* başlıklı, Prof. Dr. Fatih Yahya AYZ, *“Memlük Tarihçi ve Coğrafyacısı İbn Abdüzzâhir’in (Ö. 692/1293) Türkiye Selçuklularına Dair Müşahedeleri”* başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Ali ÜREMİŞ, *“Alâeddin Keykubâd’ın Şam Bölgesine Yönelik Muazzam Tasavvurları”* başlıklı bildirimlerini sundular.

14.45’te tamamlanan birinci oturumun ardından 15.00’da ikinci oturuma geçildi.

2. Oturum A (Atsız) Salonunda: Prof. Dr. Fatih Yahya AYZ başkanlığında Prof. Dr. Cihan PİYADEOĞLU, *“Türkiye Selçukluları, Irak Selçuklu Devleti’ne Tâbi Bir Devlet Olmuş mudur?”* başlıklı, Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK *“Gaznelilerden Selçuklulara Miras ve Örnek Bir Teşkilat: Gaznelilerde Vezaret”*, başlıklı, Arş. Gör. Yunus Emre AYDIN, *“Haçlı Seferlerinde Dımaşk Atabeyi Tuğtekin ile Fâtımiler Arasındaki İlişkileri”* başlıklı bildirimlerini sundular.

2. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Prof. Dr. Ayşe DUDU KUŞÇU başkanlığında Prof. Dr. Aydın USTA, *“Haçlılara Karşı Mücadelelere Bir Selçuklu Mümessili: İmadeddin Zengi”* başlıklı, Assistant Prof. Dr. Paschalis ANDROUDİS, *“Remarks on the use of Syrian “ablaq” Decoration Technique in Alaeddin Camii’s courtyard and in the portal of Karatay Medrese, Konya”* başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Abdülbaki BOZKURT, *“Büyük Selçukluların Son Dönemlerinde Halife-Sultan Çekişmesinin Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Etkisi”* başlıklı bildirimlerini sundular.

15.45’te tamamlanan ikinci oturumun ardından 16.00’da üçüncü oturuma geçildi.

3. Oturum A (Atsız) Salonu: Prof. Dr. Salim KOCA başkanlığında Prof. Dr. Adnan ÇEVİK, *“13. Yüzyıl İslam Coğrafyacılarından İzzeddin İbn Şeddad’a Göre el-Cezire ve Biladüş-Şam”* başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi İzzetullah ZEKİ/Dr. Öğr. Üyesi Mustafa

AKKUŞ, *“Selçuklu Halep Emiri Aksungur el-Hâcib (1086-1094)”* başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Nilay AĞIRNASLI, *“Artuk Bey ve Tuğtegin’in Suriye Bölgesindeki Faaliyetlerinin Büyük Selçuklu Devleti İçin Yeri ve Önemi”* başlıklı bildirimlerini sundular.

3. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Prof. Dr. Kemal ÖZCAN başkanlığında Prof. Dr. Ahmet OCAK, *“Kudüs’de Selçuklu Hâkimiyetinin Tesisi ve Sonrası Yaşanan Gelişmeler”* başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Gülşen İSTEK, *“Haçlı Savaşlarını Anlatan Almanca Eserlerde Selçuklular”* başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi İsa AKALIN, *Selçuklu Dönemi Kudüs Savunmasında Haçlı Seferlerine Karşı Cihâda Teşvik - İbn Asâkir’in (571/1176) Kitâbu’l-Cihâd’ı Örneği”* başlıklı bildirimlerini sundular.

16.45’te tamamlanan üçüncü oturumun ardından 17.00’da dördüncü oturuma geçildi.

4. Oturum A (Atsız) Salonu: Prof. Dr. Gülay ÖĞÜN BEZER başkanlığında Prof. Dr. Ayşe DUDU KUŞÇU, *“Halep ve Türkler”* başlıklı, Doç. Dr. Ayşe ATICI ARAYANCAN, *“Halep Selçuklu Meliki Rıdvan B. Tutuş Döneminde İsmaili Propagandası”* başlıklı, Dr. Emine UYUMAZ, *“Türkiye Selçuklu Anadolu’su İle Halep Arasındaki Etkileşimler”* başlıklı bildirimlerini sundular.

4. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Prof. Dr. Muharrem KESİK başkanlığında Prof. Dr. Gönül CANTAY, *“Büyük Selçuklu Devletinin Bağdat Merkezli Yerleşimi”* başlıklı, Doç. Dr. Abdullah KAYA, *“Bilâdüşşâm’dan Anadolu’ya Göç Eden İlim ve Fikir Adamlarının Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısına Tesirleri (XI. ve XIV. Yüzyıllar Arası)”* başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZTÜRK, *“Bilâdü’ş-Şam Topraklarına Yaklaşan Haçlı Tehlikesini Gören Kişi: Kadı Ebu Sa’ad El-Herevî”* başlıklı bildirimlerini sundular.

17.45’te tamamlanan üçüncü oturumun ardından 18.00’da dördüncü oturuma geçildi.

5. Oturum A (Atsız) Salonu: Prof. Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN başkanlığında Prof. Dr. Safwan Taha Hassan Hussein

NASSER, "Haçlıların ve Süryaniler'in Yazılı Metinlerinde Selçukluların İmajı", *başlıklı*, Doç. Dr. Muzaffer KAMİLOV, Mâverâünnehir Fakihlerinin Selçuklu Medreselerindeki Faaliyetleri" *başlıklı*, Vitaly PRUDNIKOV, "Normans and Turks Seljuks in the East (11th - 12th centuries) Historiography Aspect" *başlıklı* bildirimlerini sundular.

5. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Prof. Dr. Haşim ŞAHİN başkanlığında Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ -Dr. Öğr. Üyesi İlker YİĞİT, "B Toponimiye Mührünü Vuran Selçuklular: 1/200.000 Ölçekli Türkiye Topoğrafya Haritalarındaki Han ve Kervansaray Adlı/Ekli Yer ve Yerleşme İsimleri Üzerinden Bir Değerlendirme" *başlıklı*, Dr. Meryem DOYGUN, "Irak Selçuklu Sultanı Tuğrul ile Hârezmşah Sultanı Alâeddin Tekiş Arasındaki Münasebetlerin Irak Tarihî Coğrafyasına Tesiri" *başlıklı*, Dr. Öğr. Üyesi Murat SERDAR - Murat HANAR, "Irak-Suriye Selçuklu Coğrafyasında XI ve XII. Yüzyılda Meydana Gelen Doğal Afetler" *başlıklı* bildirimleri ile sempozyumun ilk gün oturumları son buldu.

26 Ekim 2019 Cumartesi günü saat 09.00'da sempozyumun ikinci gün oturumları başladı.

1.Oturum A (Atsız) Salonu: Prof. Dr. Ramazan ALTUNTAŞ başkanlığında Prof. Dr. Haşim SAHİN, "Teolojik Ayrışmadan Siyasi Bütünleşmeye: Melik Rıdvan Döneminde Suriye Selçuklu-Batınî İlişkileri" *başlıklı*, Doç. Dr. Ömer ÖZPINAR, "Selçuklu Dönemi Dâru'l-Hadîsleri'nin Sosyo-Kültürel Hayattaki Yeri ve Önemi" *başlıklı*, Dr. Öğr. Üyesi, Mustafa AYLAR, "Selçuklular Zamanında Bağdâd'da İsnâşeriyye Şiîliği (1055-1100)" *başlıklı* bildirimlerini sundular.

1. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL başkanlığında Prof. Dr. Muharrem KESİK, "Büyük Selçuklu Devleti'nin Suriye Politikasındaki Yanlışları" *başlıklı*, Doç. Dr. İsmail PIRLANTA, "Muînüddîn Üner'in Haçlılara Karşı Dimaşk" *başlıklı*, Dr. Öğr. Üyesi Burak Gani EROL, "Büyük Selçuklu Devleti Zamanında Hac" *başlıklı* bildirimlerini sundular.

09.45'te tamamlanan birinci oturumun ardından 10.00'da ikinci oturuma geçildi.

2. Oturum A (Atsız) Salonu: Prof. Dr. Cihan PİYADEOĞLU başkanlığında Prof. Dr. Yaseen KITTANI, "*Culture and Literature in Iraq and Syria in the Seljuk Period*" başlıklı, Doç. Dr. Sherzodhon MAHMUDOV, "*Tezkire-î Sultani Üzerinde Nizamü'lMülk Siyasetnâme'sinin Etkisi*" başlıklı, Prof. Dr. İbrahim YILMAZ, "*A Great Social Scientist Nabuakı Nothara's View of The Arab World From Seljuks to The Today*" başlıklı bildirimlerini sundular.

2. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Doç. Dr. Bekir BİÇER başkanlığında Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL - Öğr. Gör. Naciye DETSELİ, "*Tezyinata Bağdat Ekolünün İzleri*" başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Sami SAMANCI, "*Selçuklular Döneminde Yaşamış Arap Şairlerden Ebû İsmâîl et-Tuğrâî ve Lâmiyyetu'l-Acem Adlı Kasidesi*" başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Gökhan GÖKMEN, "*Selçuklu Şairi Emîrüşşü'arâ Mu'izzî Dîvânı'nda Orta Doğu Bölgeleri Irak ve Filistin*" başlıklı bildirimlerini sundular.

10.45'te tamamlanan ikinci oturumun ardından 11.00'da üçüncü oturuma geçildi.

3. Oturum A (Atsız) Salonu: Prof. Dr. Ahmet TURAN YÜKSEL k Prof. Dr. Ihsan Yacoub Hassan KHADER, "*Political Life in Palestine during the Seljuk Era*" başlıklı, Dr. Khudhr Elias JALO, "*Presidency of the Jewish Ghettos in Baghdad during the Seljuk era through Jewish trips 447-590 AH / 1055 - 1193 AD*" başlıklı, Robin ASBURY, "*Modern Politics and Historical Fantasy: Cultural Exchange during the First Crusade*" başlıklı bildirimlerini sundular.

3. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Prof. Dr. Fikret KARAPINAR başkanlığında Prof. Dr. Farsat Marie İSMAİL "*Irak'taki Nizâmiye Medreseleri ve Sünnî Mezhebinin Yerleşmesindeki Rolü*" başlıklı, Associate Prof. Dr. Firas İBRAHİM, "*Hadis-i Şerif Tenkidinde Selçuklu Devrinin İzleri*", Prof. Dr. Nasser Abdul Razzaq Mulla JASSIM-Assistant Prof. Dr. Musab Hamady NAJİM "*Batı Gözünde Selçuklular Selçuklular ve Haçlılar Savaşı Konusunda Üç Farklı Görüş: Hamilton*" başlıklı bildirimlerini sundular.

Gibb – Steven Runciman – Claude Cahen” başlıklı bildirimlerini sundular.

11.45’te tamamlanan üçüncü oturumun ardından 12.00’da dördüncü oturuma geçildi.

4. Oturum A (Atsız) Salonu: Prof. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI başkanlığında Prof. Dr. Issam Mustafa OKLEH, “Nusretü’l-Fetretü” Adlı kitabında, İmadü’l-İsfahanî’nin Atabey İmadü’d-Din Zengî’ye Karşı Düşmanca Tavrı (Sebepler ve Güdüler)” başlıklı, Prof. Dr. Shawkat MOHAMMED “The Emirate of Aleppo in the era of Prince Aaq Senger Seljuk 487-479AH / 1086-1094 CE ” başlıklı, Dr. Roman SHLIAKHTIN, “New Masters of Syria? Turks in Panegyrics of Theodore Prodromos and Nikephoros Basilakes” başlıklı bildirimlerini sundular.

4. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ, Prof. Dr. Seyfullah KORKMAZ - Prof. Dr. Mashour HABAZİ, *The Intellectual Life in Jerusalem in the Seljuks Era*” başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KAYHAN, “Selçuklu Sultanlarının Irak’ta Uyguladıkları Ekonomi Politikaları” başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Khanoghan HAJİYEV, “Selçukluların Gelişi Arifesinde ve Hemen Sonrasında Irak Türklerinin Tutumu” başlıklı bildirimlerini sundular.

12.45’da tamamlanan üçüncü oturumun ardından öğle yemeği arasından sonra 14.00’da beşinci oturuma geçildi.

5. Oturum A (Atsız) Salonu: Prof. Dr. Osman KUNDURACI başkanlığında Prof. Dr. Erdal ESER, “Anadolu-Suriye Sanat İlişkileri: Doğu Mimarlığından Kopuş” başlıklı, Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN, “Ortadoğu’da Selçuklu Sanatı ve Kültürünün Müdavimleri: Zengiler Örneği” başlıklı, Osman ÖZTÜRK, “Şam’da Bir Selçuklu Vakfıyesi” başlıklı bildirimlerini sundular.

5. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR başkanlığında Doç. Dr. İbrahim KUNT - Dr. M. Emin ŞEN, “Artuklu Eserlerinden Mardin Ulu Camii İle Şehidiye Medresesi ve Camii Kitabeleri” başlıklı, Dr. Mehmet TÜTÜNCÜ, “Filistin’de Türkmenlere ait Mezar taşları ve Kitabeler başlıklı, Arş. Gör. Hüseyin KARAÇAM,

“El-Cezire Bölgesinde Türkmen Varlığı: Artuklu Kitabelerinde Geçen Türkçe Unvanlar” başlıklı bildirimlerini sundular.

14.45’da tamamlanan üçüncü oturumun ardından 15.00’da beşinci oturuma geçildi

6. Oturum A (Atsız) Salonu: Prof. Dr. Gönül CANTAY başkanlığında Associate Prof. Manu P. SOBTİ, *“Seljuk Cities and Architecture within and beyond the City: Macro and Micro Perspectives”* başlıklı, Prof. Dr. Najma Khan MAJLİS, *“Influence of Seljuk Pottery Painting on Seljuk Miniatures of the 11th-13th Century: An Appraisal”* başlıklı, Assistant Professor Dr. Alzahraa Behzad ISMAEEL, *“Selçuklu Döneminde Bağdat Surları”* başlıklı bildirimlerini sundular.

6. Oturum B (Artuk Bey) Salonu: Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM başkanlığında Doç. Dr. Mustafa K. ŞAHİN – Dr. Beste ÇOK, *“Anadolu’da Selçuklu Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Bazı Yapıların Sanatsal Kökeni ve Oluşumu Üzerine Düşünceler”* başlıklı, Prof. Dr. Ali BAŞ - Ezgi TEMEKOĞLU, *“Irak Merkezli Selçuklu Dönemi Minyatürlü Yazmalarında Melek Tasvirleri”* başlıklı, Dr. Öğr. Üyesi Muhammet L. KINDİĞİLİ, *“İslam Mimarisinde Mukarnaslı Kubbe Örtü Biçiminin Anadolu’ya Yansımaları”* başlıklı bildirimlerini sundular.

16.00 da sonlanan bildiri sunumlarından sonra 16.30 da Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI başkanlığında Prof. Dr. Salim KOCA, Prof. Dr. Gönül CANTAY, Prof. Dr. Gülay ÖĞÜN BEZER, Prof. Dr. İhsan Yacoub Hassan KHADER, Doç. Dr. Muzaffer KAMİLOV ve Associate Prof. Manu P. SOBTİ sempozyumun gerçekleşmesinde katkısı olan Türk Tarih Kurumu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Selçuklu Belediyesi yetkililerine teşekkür ederek memnuniyetlerini dile getirdiler. Bunun yanı sıra katılımcılar arasındaki genç araştırmacılara ve öğrencilere öğütler verdiler. Son olarak bir değerlendirme konuşması yapan Düzenleme Kurulu başkanı Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI konuşmacılara ve konuklara teşekkür ederek Sempozyum bildirimleri içerisinde bölge coğrafyasına ilişkin bildirimlerin az olmasının burukluğunu yaşadığını

dile getirerek Selçuklu Tarihi'nin ve Coğrafyası'nın anlaşılması adına bu etkinliğin devam ettirileceğinin müjdesini verdi.

Kapanış Oturumu

Ekim 2019 tarihinde Pazar günü katılımcılara, Anadolu Selçuklu Başkenti Konya merkezde yer alan Karatay Çini Eserler Müzesi, İnce Minare Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi, Mevlana Müzesi ve Alaeddin Camii' nin yanı sıra Konya Selçuklu İlçesi sınırları içerisinde yer alan Selçuklu emirlerinden Sadeddin Köpek tarafından yaptırıldığı kabul edilen 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu devrine ait bir kervansaray olan Zazadin Han gezdirilerek sempozyum programı sonlandırıldı.

Karatay Çini Eserler
Müzesi Gezisi

Mevlana Müzesi Gezisi

Zazadin Han Gezisi

Zazadin Han Gezisi

Zazadin Han Gezisi

Zazadin Han Gezisi

Zazadin Han Gezisi

Kılıçarslan Şehir Meydanı

16. ULUSLARARASI TÜRK SANATLARI KONGRESİ

3-5 Ekim 2019

Hacettepe Üniversitesi / Ankara

Arş. Gör. Fatma Şeyma BOYDAK

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu
İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Sanatları
Tarihi

ftmseyma@gmail.com

16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, 3-5 Ekim 2019 tarihleri arasında Hacettepe Üniversitesi ev sahipliğinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Kongre, Cumhurbaşkanlığı himayelerinde olup aynı zamanda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından da desteklenmiştir.

Bu sene on altıncısı düzenlenen kongrenin ilki, 1959 yılında Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin'in organizatörlüğünde *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü* tarafından Ankara'da düzenlenmiştir. Ancak o dönemde kongrenin adı, *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi* olarak anılmıştır. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, dünya sanat tarihi literatüründe "Türk sanatı" kavramını uluslararası düzeyde akademik çevrelere bilimsel olarak kabul ettirmek amacıyla düzenlenmiş ve hedefine de ulaşmıştır. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, 60 yıldır her 4 yılda bir olmak üzere düzenlenmiştir. Kongrenin 1959 yılından 2019 yılına kadarki süreçte düzenlendiği şehirler ve tarihleri şöyledir:

16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi yerel organizasyon komitesi, Prof. Dr. Serpil Bağcı, Prof. Dr. Ömür Bakırer, Prof. Dr. Filiz

Yenişehirlioğlu, Doç. Dr. Pelin Şahin Tekinalp, Doç. Dr. Murat Kocaaslan ve Seda Şentürk'ten oluşmakta idi.

1. Ankara 1959	9. İstanbul 1991
2. Venice 1963	10. Geneva 1995
3. Cambridge 1967	11. Utrecht 1999
4. Axi-en-Provence 1971	12. Amman 2003
5. Budapest 1975	13. Budapest 2007
6. München 1979	14. Paris 2011
7. Warsaw 1983	15. Naples 2015
8. Cairo 1987	16. Ankara 2019

Kongre, 3 Ekim Perşembe günü saat 9.30'da açılış konuşmalarıyla başladı. Akabinde Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin hakkında hazırlanan "Suut Kemal Üzerine" adlı belgesel izlendi. Belgeselin ardından Prof. Dr. Günsel Renda, "Suut Kemal Yetkin ve Türk Sanatı Tarihi Yazımı" başlıklı konuşmasını yaptı. Konuşmada, Suut Kemal Yetkin'in akademi serüveni ve yayınları ele alındı. Ardından Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu tarafından kongrenin tarihi serüvenini içeren "60. Yılında Uluslararası Türk Sanatı Kongreleri" başlıklı konuşma yapıldı. Saat 13.00 itibariyle oturumlar başladı. Bildiriler 3 veya 4 salonda 10 oturumda sunuldu.

3 Ekim Perşembe günü 1. Oturum üç salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Kitap Sanatları* temalı oturum 13.00-14.00 saatleri arasında *François Déroche* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Cailah Jackson*, "The Karamanids and Their Illuminated Manuscripts in Fourteenth-Century Konya / 14. Yüzyıl Konya'sında Karamanoğulları ve Tezhipli El Yazmaları", *Alison Ohta*, "Another Small Piece in the Puzzle: Using Tooled Impressions on Ottoman and Mamluk Bindings of the 14th and 15th Centuries as a Means of Establishing Dating and Provenance / Bulmacada Yeni Bir Parça: 14-15. Yüzyıllarda Osmanlı ve Memluk Ciltlerinde Aletle Yapılmış Baskıların Tarih ve Yapım Yeri Tespiti Amacıyla

Kullanılması”, *Simon Rettig*, “Announcing Victory: An Early Sixteenth-Century Copy of Sura Al-Fath Sent From Istanbul to Cairo / Bir Zafer İlanı: Fetih Suresinin İstanbul’dan Kahire’ye Yollanan Bir Erken 16. Yüzyıl Nüshası” başlıklı bildirimlerini sundular.

K salonundaki *Koleksiyonlar ve Koleksiyoncular* temalı oturum 13.00-14.20 saatleri arasında *Gülru Necipoğlu* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Zeynep Atbaş*, “An Important Collection from the Topkapı Palace Manuscript Treasury: the Enderun Library of Sultan Ahmed III / Topkapı Sarayı Kitap Hazinesinden Büyük Bir Koleksiyon: Sultan III. Ahmed / Enderûn Kütüphanesi”, *Ahmet Ersoy*, “Network of Curiosity: Abdülhamid II’s Visual Archives / Merak Şebekesi: Sultan II. Abdülhamid’in Görsel Arşivleri”, *Deniz Türker*, “Abdüllatif Subhi Paşa’s Cabinet of Coins: Ottoman Bibliophilia, History, and Egypt / Abdüllatif Subhi Paşa’nın Meskukat Takımları: Osmanlılarda Kitapseverlik, Tarih ve Mısır”, *Sabiha Göloğlu*, “Royal Women, the Dalâ’il Al-Khayrât, and the En’âm-ı Şerîf: Private Ownership and Endowment of Prayer Books / Saray Kadınları, Delâ’ilü’l-Hayrât ve En’âm-ı Şerîf: Bireysel ve Vakfedilen Dua Kitapları” başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnal salonundaki *Mimari* temalı oturum 13.00-14.20 saatleri arasında *Rahmi Hüseyin Ünal* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Aysıl Tükel Yavuz*, “A Seljuk Caravansaray on The Samsun-Amasya Road: Çakallı Han / Samsun-Amasya Arasındaki Selçuklu Hanı: Çakallı Han”, *Pınar Gnepp*, “Wooden Muqarnas Capitals in The Mosques of Medieval Anatolia / Orta Çağ’da Anadolu’nun Mukarnaslı Ahşap Sütun Başlıkları”, *Tuba Akar*, “Fire, Water, Steam and Smoke: Technical Problems/Questions of the Hamam Ateş, Su, Buhar ve Duman: Hamamın Teknik Soru(n)ları”, *Fırat Şeker*, “Sinan’s Other Patrons / Sinan’ın Diğer Patronları” başlıklı bildirimlerini sundular.

3 Ekim Perşembe günü 2. Oturum üç salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Kitap Sanatları* temalı oturum 15.00-16.20 saatleri arasında *Bernard O’Kane* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Nil Baydar*, “Manuscripts Dedicated to

Sultan Mehmed II in the Turhan Valide Sultan Collection: A Codicological Analysis / Turhan Valide Sultan Koleksiyonunda Sultan II. Mehmed'e İthaf Edilen Yazma Kitaplar: Kodikolojik bir İnceleme", *Elif Saraç*, "Watermarks in the Manuscripts of the Ankara Ethnography Museum Collection / Ankara Etnografya Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan El Yazmalarında Bulunan Filigranlar ve Düşündürdükleri", *Abdulbari Demir*, "Conserving the Shah Tahmasp Album / Şah Tahmasp Albümünün Konservasyonu", *Paul Hepworth*, "The Shah Tahmasp Album and Its Potential Influence on Ottoman Album-Makers / Şah Tahmasp Albümü ve Osmanlı Albüm Yapımcılarına Olası Etkisi" başlıklı bildirimlerini sundular.

K salonundaki *Koleksiyonlar ve Koleksiyoncular* temalı oturum 15.00-16.20 saatleri arasında *Şule Pfeiffer Taş* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Sibel Alpaslan Arça - Kadriye Özbiyık*, "The Order of the Garter Awarded to Sultan Abdulaziz: An Example of the Changing Balance of Power in the 19th Century / 19. Yüzyılda Değişen Güç Dengelerinin bir Örneği: Sultan Abdülaziz'e Verilen Diz Bağı Nişanı", *İ. Meltem Çetinkök Afşar*, "Turkish Handicraft Collection of Sami Bey and His Wife Sıdıka Nevin in the Context of Historical and Cultural Heritage / Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında Sami Bey ve Eşi Sıdıka Nevin Hanım'ın Türk Eserleri Koleksiyonu", *Ayşegül Güngören*, "From Crete to Söke, A Population Exchange Story: The Ahmet Hilali Uzbek Family Collection / Girit'ten Söke'ye Bir Mübadele Öyküsü: Ahmet Hilali Uzbek Aile Koleksiyonu", *Zeynep Demircan Aksoy*, "An Illuminated Ilkhanid Qur'an Juz Belonging to the Waqf of Yusuf Ziya Pasha in Keban / Keban Yusuf Ziya Paşa Vakfına Ait Tezhipli Bir İlhanlı Kur'an-ı Kerim Cüzü" başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnal salonundaki *Mimari* temalı oturum 13.00-14.20 saatleri arasında *Baha Tanman* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Ammar İbrahimgil*, Examples of Grave Chambered (Crypt) Tombs in Early Ottoman Skopje: The Tombs of Paşa Yiğit Bey and İshak Bey / Üsküp'te Erken Osmanlı Dönemi Mezar Odalı (Kriptalı) Türbe Örnekleri: Pasa Yiğit ve İshak Bey Türbeleri", *N. Çiçek Akçıl*

Harmankaya, “An Example to the Bridge Pavilions: The Inscription Pavilion of Edirne Meriç-Mecidiye Bridge and its Decoration / Köprü Köşklerine bir Örnek: Edirne Meriç-Mecidiye Köprüsü Kitabe Köşkü ve Süsleme Özellikleri”, *Damla Gürkan Anar*, “Sultan Ahmed Mosque’s Decorative Program and Furnishings / Sultan Ahmed Camii’nin Tezyinat ve Mefruşatı”, *Muzaffer Karaaslan*, “Following an Ecole in the Ottoman Wall Paintings in Kosovo / Kosova’daki Osmanlı Duvar Resimlerinde Bir Ekolün Takibi” başlıklı bildirimlerini sundular.

3 Ekim Perşembe günü 3. Oturum üç salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Kitap Sanatları* temalı oturum 17.00-18.00 saatleri arasında *Michele Bernardini* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Lale Uluç - Bora Keskiner*, “From Scrolls to Albums and the Birth of the Qı’ta in Ottoman Calligraphy / Rulolardan Albümlere Hat Kıt’aları ve Osmanlı Hat Sanatında Kıt’anın Doğumu”, *Bilal Badat*, “The Art of Completing Unfinished Manuscripts in Ottoman Calligraphy / Osmanlı Hat Geleneğinde Tamamlanmamış El Yazmaları”, *Ayşe Aldemir Kilercik*, “An Unusual Form of Art Installation: Three Dimensional Sufi Panels / Sıradışı bir Yerleştirme Sanatı: Üç Boyutlu Tekke Levhaları” başlıklı bildirimlerini sundular.

K salonundaki *Seramik* temalı oturum 17.00-18.00 saatleri arasında *Oya Pancaroğlu* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Nurşen Özkul Fındık*, “The Diversity of Decorating Techniques in Artuqid Unglazed Ceramics / Artuklu Sırsız Seramiklerinin Bezeme Tekniklerindeki Çeşitlilik”, *Yasemin Bağcı*, “Ceramics and Cultural Interaction in 14th-Century Anatolia / 14. Yüzyıl Anadolu’sunda Seramik ve Kültürel Etkileşim”, *Jacques Burlot - Yona Waksman*, “Defining the Decoration Production Technology of an Early Ottoman Pottery: The Case of the Miletus Ware / Erken Osmanlı Seramik Bezeme-Üretim Teknolojisini Tanımlamak: Milet İşi Örneği” başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnal salonundaki *Sanatsal Etkileşim* temalı oturum 17.00-18.00 saatleri arasında *Hans Georg Majer* başkanlığında

gerçekleştirildi. Oturumda; *Swietlana Czerwonaja*, “The Image of the Turkish City in the Shamails of Kazan Tatars and in The Muhirs of Lithuanian Tatars: An Outside Perspective / Kazan Tatarlarının Şamail’leri ve Litvanya Tatarlarının Muhir’lerinde Türk Kentinin Görüntüsü: Dışarıdan bir Bakış”, *Andrzej Drozd*, “Ottoman Emblem and Devotional Figures Found in Manuscripts of the Polish-Lithuanian Tatars / Polonya-Litvanyalı Tatarların El Yazmalarında Osmanlı Amblem ve Dini Motifleri”, *Gulbanu Koshenova – Yerlan Zhiyenbayev*, “An Example of Mosque Architecture from Kyzylorda Region, Kazakhstan: Gani Bay Mosque / Kazakistan, Kızılorda Bölgesinde Cami Mimarisi Örneği: Ganibay Camisi” başlıklı bildirilerini sundular.

4 Ekim Cuma günü 4. Oturum dört salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Kitap Sanatları* temalı oturum 09.00-10.20 saatleri arasında *Alison Ohta* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Fatma Sinem Eryılmaz*, “Where Geography, Myth, and Politics Meet: An Interpretation of The Terrestrial Disk of The Ottoman Imperial Scroll / Coğrafya, Efsane ve Siyasetin Buluştuğu Yer: Tomar-ı Hümayundaki Dünya Temsili Üzerine”, *Kristyna Rendlova*, “The Topkapı Palace Portrayed in the 16th-Century Ottoman Illustrated Manuscripts: Between Imperial Ideology and Pictorial and Architectural Models / 16. Yüzyıl Osmanlı El Yazmalarında Topkapı Sarayı Tasvirleri: İmparatorluk İdeolojisi ve Görsel - Mimari Modelleri”, *Çiğdem Kafescioğlu*, “City and Nature in Istanbul’s Waterway Maps in the Early Modern Era / İstanbul’un Erken Modern Dönem Su Yolu Haritalarında Şehir ve Doğa”, *Melis Taner*, “Images of the Edge / Sınırdakinin Resmi” başlıklı bildirilerini sundular.

K salonundaki *Sergiler ve Müzecilik* temalı oturum 09.00-10.20 saatleri arasında *Suzan Yalman* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Aysin Yoltar Yıldırım*, “Between Europe, America, and Turkey: Rudolf Meyer Riefstahl and his Relations with Mehmet Ağa-Oğlu and Bernard Berenson / Rudolf Meyer Riefstahl ile Mehmet

Ağa-Oğlu ve Bernard Berenson Arasında Avrupa, Amerika ve Türkiye'ye Yayılan İlişkiler Zinciri", *Funda Berksoy*, "Art Exhibitions in Munich and Istanbul (1909-18) as Part of German Imperialist Policies / Almanya'nın Emperyalist Politikalarının Parçası Olarak Münih-İstanbul Sanat Sergileri (1909-18)", *Zeynep Simavi*, "Exhibiting Ottoman Art in the U.S. Capital: Contextualizing The Age of Sultan Süleyman the Magnificent / Amerika'nın Başkentinde Osmanlı Sanatını Sergilemek: Muhteşem Süleyman Dönemi Sergisi", *Mehmet Tütüncü*, "Some Unpublished Ottoman Objects of Art from the Holy Mosques of Mecca and Medina / Mekke ve Medine'de Yayınlanmamış Bazı Osmanlı Sanat Eserleri" başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnal salonundaki *Koleksiyonlar ve Koleksiyoncular* temalı oturum 09.00-10.20 saatleri arasında *Nazan Ölçer* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Suat Alp*, "Turkish and Islamic Material Cultural Heritage in Kórník Museum: Dzialyński and Zamoyski Collections / Kórník Müzesi Koleksiyonlarındaki Türk-İslam Maddi Kültür Mirası: Dzialyński ve Zamoyski Koleksiyonları", *Mireille Jacotin*, "A Recently Created Collection for Turkish Art for a New French National Public Museum, the MUCEM (Marseilles, France) / Yeni Fransız Ulusal Müzesi MUCEM'de Yeni Oluşturulan Türk Sanatı Koleksiyonu", *Gwenaëlle Fellingier*, "Interwoven Histories: Ottoman Banners in French Collections / Birlikte Dokunan Tarihler: Fransız Koleksiyonlarındaki Osmanlı Sancakları", *Olga Vasilyeva*, "Turkish Manuscripts in the National Library of Russia and Professor Vasiliy Smirnov / Vasiliy Smirnov ve Rusya Milli Kütüphanesindeki Türkçe El Yazmaları" başlıklı bildirimlerini sundular.

Bedrettin Cömert salonundaki *Tarih Yazımı* temalı oturum 09.00-10.20 saatleri arasında *Filiz Yenişehirlioğlu* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Gülgün Yılmaz*, "A Comparison of 250 Years: Turkish Cultural History in the Works of Moltke and Busbecq / 250 Yıllık bir Karşılaştırma: Busbecq ve Moltke'nin Anlatımlarına Göre Türk Maddi Kültür Tarihine Bakış", *Feyza Akder*, "Travelers, Scientist, and Painters of Landscapes: Bursa and Erzurum in 18th,

19th, and 20th Centuries / Seyyahlar, Bilimadamları ve Ressamlar: 18, 19 ve 20. Yüzyıllarda Erzurum ve Bursa Manzaraları”, *Aysu Ateş*, “Yanya, an Ottoman City and Its Architecture Through The Eyes of Western Voyagers in the 19th Century / 19. Yüzyılda Batılı Seyyahların Gözüyle Balkanlarda bir Osmanlı Şehri: Yanya ve Mimari Eserleri”, *Mehtap Serim*, “Thomas Allom’s Istanbul and China Engravings: A Homogenized Image of Two Baroque Worlds / Thomas Allom’un Çin ve İstanbul Gravürleri: İki Barok Dünyanın Aynılaştan Görüntüsü” başlıklı bildirimlerini sundular.

4 Ekim Cuma günü 5. Oturum dört salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Epigrafi* temalı oturum 11.00-12.00 saatleri arasında *Doris Behrens Abouseif* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Scott Redford*, “Selçuk Candlesticks and their Esoteric Writing / Selçuklu Şamdanları ve Gizemli Yazıları”, *Bernard O’Kane*, “Placement, Design and Content: Early Ottoman Foundation Inscriptions / Yerleştirme, Tasarım ve İçerik: Erken Osmanlı İnşa Kitabeleri”, *Charlotte Maury*, “Some Inscriptions in Nasta’liq Script on Ottoman Damascus Tiles and their Historical Significance / Osmanlı Dönemi Şam Çinileri Üzerindeki Bazı Nasta’lik Kitabeler ve Tarihsel Önemleri” başlıklı bildirimlerini sundular.

K salonundaki *Kitap Sanatları* temalı oturum 11.00-12.00 saatleri arasında *Zeren Tanındı* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Angela Andersen*, “The Execution of Al-Hallaj in the Tarjuma-i Thawāqib-i Manāqib (A Translation of Stars of the Legend) /Tercüme-i Sevākıb-ı Menākıb’da El-Hallac’ın İdamı”, *Şebnem Parladır*, “An Illustrated Mecmua from a Sufi’s Book Treasure / Bir Sufi’nin Kitap Hazinesinden Tasvirli Bir Mecmua”, *Filiz Çakır Phillip*, “Battle Flail – A Differentiating Feature of the Turks / Muharebede Kullanılan Zincirli Gürz – Türklere Özgü Bir Silah” başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnan salonundaki *Korumacılık* temalı oturum 11.00-12.00 saatleri arasında *Aysıl Tükel Yavuz* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Zeynep E. Ekim*, “The Construction and

the Restoration of Ayazağa Pavillions in the Light of New Archive Documents / Arşiv Belgeleri Işığında Ayazağa Kasırlarının İnşa ve Onarımlarına İlişkin Yeni Bilgiler”, *Halil Elemana*, “An Evaluation of Documents Relating to the Construction, Repair, and Furnishings of the Yıldız Palace in the Prime Ministry Ottoman Archives / Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki Yıldız Sarayı İnşaata, Tamirata ve Tefrişata ile ilgili Belgelerin Değerlendirilmesi”, *Mine Çilingiroğlu Topçubaşı -Elif Özlem Oral*, “The Contribution of the First Generation (1924-1963) of Waqf Architects to Architectural Preservation / Vakıflarda Onarım Yapan I. Kuşak (1924-1963) Mimarların Mimari Koruma Alanındaki Katkıları” başlıklı bildirimlerini sundular.

Bedrettin Cömert salonundaki *Tarih Yazımı* temalı oturum 11.00-12.00 saatleri arasında *Zeynep Yasa Yaman* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Joachim Gierlich*s, “Katharina Otto-Dorn and Her Views on Persian (Seljuk) Art in Anatolia and Persia / Katharina Otto Dorn ve Anadolu-İran Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşleri”, *Aysun A. Öksüz - Bahar Küçük Karakaş - Gizem Seymen*, “The Instrumentalization of Architecture in the Early Republican Period Historiography: The Case of the Journal of Illustrated History of Turkish Literature / Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih Yazımlarında Mimarlığın Araçsallaştırılma Biçimleri: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi Dergisi Örneği”, *Zeynep Özaltın*, “Suut Kemal Yetkin and Art Criticism: Writing on Art and Institutionalisation of the Culture of Art Criticism 1950-1980 / Suut Kemal Yetkin ve Sanat Eleştirisi: Sanat Üzerine Yazmak ve Eleştiri Kültürünün Kurumsallaşması 1950-1980” başlıklı bildirimlerini sundular.

4 Ekim Cuma günü 6. Oturum dört salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Sanatsal Etkileşim* temalı oturum 13.30-14.50 saatleri arasında *Günsel Renda* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Pittui Ilenia*, “Paolo Giovio and the Representation of the Turkish Power: Some Case Studies / Paolo Giovio ve Türk Kudretinin Temsili: Bazı Örneklemeler”, *Giulia Bei*, “A Story of Advertising: The Representation of the East in Liebig

Company Trade Cards / 19. Yüzyılın Bir Reklamcılık Hikayesi: Liebig Reklam Kartlarında Doğu'nun Anlatımı”, *Naz Defne Kut*, “Iconography of a Catholic Victory: The Battle of Lepanto in Italian Painting / Bir Katolik Zafer İkonografisi: İtalyan Resminde İnebahtı Muharebesi”, *Şule Pfeiffer Taş*, “The Turkish Image in the Era of Maria Theresia: Art, Politics, Propaganda / Maria Theresia Döneminde Türk İmgesi: Sanat, Politika, Propaganda” başlıklı bildirimlerini sundular.

K salonundaki *Sanatsal Etkileşim* temalı oturum 13.30-14.50 saatleri arasında *Massumeh Farhad* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Singh Saarthak*, “A Talismanic Tunic With Images of Mecca and Medina / Mekke ve Medine Tasvirli bir Tılsımlı Gömlek”, *Selin İpek*, “Diplomatic Gifts to Ottoman Sultans: Portraits of Mughal Shahs / Osmanlı Sultanlarına Diplomatik bir Hediye: Babür Şahlarının Portreleri”, *Shahbaz Nadhra Khan*, “Lahore Fort Picture Wall: Fantastical Creatures in Mughal, Turkish and Persian Imaginations / Lahor Kalesi Resimli Duvarı: Babürlü, Türk ve Fars İmgeleminden Doğaüstü Yaratıklar”, *Zohirul Islam*, “The Connectivity of Turkish Art, Architecture and Languages in Bangladesh (Past Bengal): An Historical and Analytical Study During Medieval Period / Bangladeş'te Türk Sanatı, Mimarisi ve Dilleri: Tarihsel ve Analitik Yaklaşım” başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnal salonundaki *Duvar Resmi* temalı oturum 13.30-14.50 saatleri arasında *Minako Mizuno Yamanlar* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Ali Fuat Baysal*, “Newly Uncovered Landscape Images Within the Decoration of Kubbe-i Hadra (Green Dome) / Kubbe-i Hadrâ Kalemîşi Tezyinatında Yeni Bulunan Manzara Resimleri”, *Şeyda Algaç*, “Thoughts on a Group of Depicted Village Mosques With Dervish Lodge Symbols in the Aegean Region During the Westernization Period / Batılılaşma Döneminde Ege Bölgesinde Tekke Sembollerine Sahip bir Grup Tasvirli Köy Camisinin Düşündürdükleri”, *Pınar Akın*, “Wall Paintings of the Arap Dede Mescit Mosque in Afyonkarahisar / Afyonkarahisar Arap Dede Mescit Camii Kalem İşi Süslemeleri”, *Selda Alp*, “The Wall Paintings of

Bademli Village Mosque in Afyon / Afyon Bademli Köy Cami Duvar Resimleri” başlıklı bildirimlerini sundular.

Bedrettin Cömert salonundaki *Sanatsal Etkileşim* temalı oturum 13.30-14.50 saatleri arasında *Netice Yıldız* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Razan Aykaç*, “The Importance of Ak Kale in Silifke in Cilicia / Kilikya Bölgesindeki Kaleler İçerisinde Silifke Ak Kale’nin Yeri ve Önemi”, *Belgin Demirsar Arlı – Špela Grošelj*, “Architect Antonio Lasciac (Anton Laščak) in the Ottoman Empire / Mimar Antonio Lasciac (Anton Laščak) Osmanlı İmparatorluğunda”, *Kiraz Perinçek Karavit*, “Where Did Pierre Bonnard Meet Mehmet Siyah Kalem? / Pierre Bonnard Mehmet Siyah Kalem’e Nerede Rastladı?”, *Bülent Oral*, “Reformist Approaches in Mosque Architecture in Relation to Artist-Architect Identity / Sanatçı Mimar Kimliği Bağlamında Cami Mimarisinde Yenilikçi Yaklaşımlar” başlıklı bildirimlerini sundular.

5 Ekim Cuma günü 7. Oturum üç salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Kitap Sanatları* temalı oturum 09.00-10.00 saatleri arasında *Serpil Bağcı* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Serpil Ayhan*, “The Muraqqa H.2158 in Topkapı Palace Museum as a Medium that Brings Together Ottoman and Safavid Artistic Tastes / Safevi ve Osmanlı Sanat Beğenilerinin Buluşturan bir Ortam Olarak Topkapı Sarayı Müzesi H.2158 Numaralı Murakka”, *Massumeh Farhad*, “Circulating Imagery: Ottoman and Safavid Albums in the 17th and 18th Centuries / Dolaşan İmgeler: 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı ve Safevi Albümleri”, *Özlem Yıldız*, “Text And Image in the Divan of Baki: An Illustrated Manuscript from the Seventeenth Century (British Library, Add. 7922) / Baki Divanı’nda Metin ve Tasvir: 17. Yüzyıldan Minyatürlü bir El Yazması (British Library, Add. 7922)” başlıklı bildirimlerini sundular.

K salonundaki *Ankara* temalı oturum 09.00-10.00 saatleri arasında *Frédéric Hitzel* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Nicola Verderame*, “Monumentality and Infrastructure: A Hamidian

Fountain in Ottoman Ankara / Anıtsallık ve Altyapı: Osmanlı Ankara'sında Hamidiye Çeşmesi", *Leyla Alpagut*, "A Modern Campus for Agricultural Education in The Capital: The Higher Agricultural Institute (1928-1933) / Başkent'te Ziraat Eğitimi İçin Modern Bir Yerleşke: Yüksek Ziraat Enstitüsü (1928-1933)", *Simin Say*, "Traces of Namık İsmail in Ankara's Child Protection Organization / Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu'nda Namık İsmail'in İzleri" başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnan salonundaki *Mimari* temalı oturum 09.00-10.00 saatleri arasında *Nakiş Karamağaralı* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Gülberk Bilecik*, "Ottoman Heritage in Bulgaria Today / Günümüzde Bulgaristan'daki Osmanlı Mirası", *Hilal Kazan*, "Some Works of Waqfs of Ottoman Philanthropist Women in Balkans: The Case of Greece / Hayır Sahibi Osmanlı Kadınlarının Balkanlardaki Vakıf Yapıları: Yunanistan Örneği", *Mehmet Zeki İbrahimgil*, "Crete, Chania Seyyit Süleyman Şemsettin Dede Mevlevi House (Mevlevihana) / Girit, Hanya Seyyit Süleyman Şemsettin Dede Mevlevihanesi" başlıklı bildirimlerini sundular.

5 Ekim Cuma günü 8. Oturum üç salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Kitap Sanatları* temalı oturum 10.40-11.40 saatleri arasında *Jennifer Scarce* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Robyn Radway*, "Album Networks from the German House in Constantinople: Circulating Papers, Images, and Artists from 1568-1593 / İstanbul'daki Alman Evi'nden Albüm Şebekeleri: 1568-1593 Yıllarında Dolaşımda Olan Kâğıtlar, Tasvirler ve Sanatkârlar", *Daria Vasilyeva*, "Ottoman Costume Books from the Collection of Franz Taeschner in the State Hermitage Museum / Hermitage Devlet Müzesi, Franz Taeschner Koleksiyonundan Osmanlı Kıyafet Albümleri", *Ünver Rüstem*, "Modern Makeovers: Late Ottoman Costume Albums and Their Legacies / Modayla Modernleşme: Geç Dönem Osmanlı Kıyafet Albümleri ve Mirasları" başlıklı bildirimlerini sundular.

K salonundaki *Ankara* temalı oturum 10.40-11.40 saatleri arasında *Suna Güven* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *İlbilge Eroğlu*, “Art and Culture in Ankara: Türkiye İş Bankası / Ankara’da Kültür ve Sanat: Türkiye İş Bankası”, *Özgür Ceren Can*, “Ceramic Murals from the 1960s and 1970s in the Public Buildings in Ankara / Ankara’daki Kamusal Yapılarda 1960’lı ve 1970’li Yıllara Tarihlenen Seramik Panolar”, *Fusun Kavalcı*, “From 1980s to Present: Three Generations of Avanos Pottery Production and Transformation / 1980’lerden Günümüze Avanos Çömlekçiliği: Üç Kuşak Seramik Üretimi ve Değişimi” başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnal salonundaki *Seramik* temalı oturum 10.40-11.40 saatleri arasında *Scott Redford* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Gökben Ayhan*, “Glazed Tobacco Pipes / Sırlı Tütün Lüleleri”, *Khalida Mahi*, “Problems of Identification of the Masters of Tabriz / Tanımlanma Problemleri ile Tebrizli Ustalar”, *Belgin Demirsar Arlı - Şennur Kaya*, “The İznik Tile Kiln Excavations (2015-2018): An Evaluation of Tile Finds / İznik Çini Fırınları Kazısı Çini Buluntularının Değerlendirilmesi 2015-2018” başlıklı bildirimlerini sundular.

5 Ekim Cuma günü 9. Oturum üç salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Sanatsal Etkileşim* temalı oturum 13.30-15.10 saatleri arasında *Ömür Bakırer* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Fatma Yıldız*, “Simultaneous Rise of Ceramic Art in Valencia and İznik: Effects of Mediterranean Trade Relations on Ceramic Exports / Valencia ve İznik Seramik Sanatının Eş Zamanlı Yükselişi: Akdeniz Ticaret İlişkilerinin Seramik İhracatına Etkileri”, *Ecem Altınkılıç*, “Ottoman Glass Art and Its Interactive Relation with Glass Art in Venice in the 18th- 19th Centuries / 18.-19. Yüzyıllarda Osmanlı Cam Sanatının Venedik Cam Sanatı ile İlişkisi”, *Stefano Ionescu - Levent Boz*, “Transylvanian Rugs and Their Relation to Architecture / Transilvanya Halıları ve İslam Mimarisi ile İlişkileri”, *Didem Yavuz Velipaşaoğlu*, “The Drawing Studio of Hereke: An Artistic Niche (1842-1914) / Hereke’nin Çizim Atölyesi: Sanatsal

Bir Yaşam Alanı (1842-1914)", *Sevil Akyel - Merih Sucu - Özlem Yapalak*, "The Seal Collection of the Kuyud-i Kadime Archive / Kuyud-ı Kadime Arşivi Mühür Koleksiyonu" başlıklı bildirimlerini sundular.

K salonundaki *Seramik* temalı oturum 13.30-15.10 saatleri arasında *Gönül Öney* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Müge Şen*, "Şehzâde Mehmed Tomb Tiles in the Light of Current Information / Güncel Bilgiler Işığında Şehzâde Mehmed Türbesi Çinileri", *Deniz Çalış Erduman - Nazan Ilgaz*, "From Hamburg to Edirne. Two İznik Tile Panels and the Sultan's Loge in Selimiye Mosque / Hamburg'tan Edirne'ye. Selimiye Camii Hünkâr Mahfilindeki bir Çini Alınlık Üzerine İnceleme", *Iryna Teslenko - Dilyara Aliadinova*, "Glazed Ceramics Tableware in the Early Ottoman Crimea / Kırım'da Erken Osmanlı Dönemi Sırlı Seramikleri", *Svitlana Biliaeva - Olena Fialko*, "Turkish Art Heritage in Ukraine: Ceramics of Kütahya / Ukrayna'da Türk Sanatı Mirası: Kütahya Seramikleri", *Sevinç Gök - Muhterem Koç*, "Findings about the Production Place of a Group of Late Period (18th-19th Centuries) Ottoman Ceramics in the Light of Archaeometric Analysis / Arkeometrik Analizler Işığında Bir Grup Geç Dönem Osmanlı (18.-19. Yüzyıl) Seramiğinin Üretim Yerini Tespiti" başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnal salonundaki *Resim* temalı oturum 13.30-14.50 saatleri arasında *Zeynep İnankur* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Arda Can Özsu*, "The Portrait of Şeker Ahmed Ali Pasha in the National Art Gallery Collection in Greece and Simeon Savvidis, an Artist of Anatolian Origin / Yunanistan Ulusal Sanat Galerisi Koleksiyonu'nda Yer Alan Şeker Ahmed Ali Paşa Portresi ve Anadolu Kökenli Ressamı Simeon Savvidis", *Seza Sinanlar Uslu - Sula Bozis*, "İvi Stangali (1922-1999): The Lost Member of the ONLAR Group / İvi Stangali (1922-1999): ONLAR Grubunun Kayıp Üyesi", *Aslıhan Erkmén*, "Contemporary Turkish Artists Inspired by Manuscripts: Three Cases / El Yazmalarından İlham Alan Çağdaş Türk Sanatçıları: Üç Örnek", *Bahattin Yaman - Emine Kayhan*, "The Tradition of Ottoman Map-Images and Its Application Today: The Case of Isparta

/ Osmanlı Harita Resim Geleneği ve Günümüzde Isparta Örneğinde Uygulanması” başlıklı bildirimlerini sundular.

5 Ekim Cuma günü 10. Oturum üç salonda gerçekleştirildi.

Mehmet Akif Ersoy salonundaki *Arkeoloji* temalı oturum 15.40-17.00 saatleri arasında *Ali Uzay Peker* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Ersay Akın - Hasan Uçar*, “An Evaluation of the Production of a Group of Stone Pipes Found in the Excavation of the Agora of Smyrna and their Place in the Study of Ottoman Pipes / Smyrna Agorası Kazısı’nda Bulunmuş bir Grup Taş Lülenin Üretimine ve Osmanlı Lüleleri Arasındaki Yerine Yönelik Değerlendirme”, *Emine Naza Dönmez*, “A New Discovery in Amasya Harşena Fortress: Yıldırım Mosque / Amasya Harşena Kalesi’nde Yeni bir Bulgu: Yıldırım Camii”, *Niculina Dinu*, “Archaeological Discoveries of the Ottoman Period in Braila / Osmanlı Dönemi Braila’sında Arkeolojik Keşifler”, *Aurel-Daniel Stănică*, “Geospatial Integrated System (GIS) for Location and Protection of the Archaeological Sites from Ottoman Dobrogea (Dobruđa) / Osmanlı Dobruca’sının Arkeolojik Sit Alanlarının GIS Sistemiyle Tespit ve Korunması” başlıklı bildirimlerini sundular.

K salonundaki *Sanatsal Etkileşim* temalı oturum 15.40-17.00 saatleri arasında *Mireille Jacotin* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Fatma Coşkuner*, “On the Threshold of the Black Sea: Intersecting Discourses of Empire and Identity in Ivan Konstantinovich Aivazovsky’s Paintings / Karadeniz’in Eşiğinde: Ivan Konstantinovich Ayvazovski’nin Resimlerinde Kesişen İmparatorluk ve Kimlik Söylemleri”, *Mısra Kaya*, “Artistic Continuity in Transcultural Contexts: The Greek Dance / Kültürlerarası Bağlamlarda Sanatta Süreklilik: Rum Dansı”, *Huma Arslaner*, “A Hybrid Mode of European Production in Ottoman Decorative Arts: Illustrated Porcelain Panels / Osmanlı Dekoratif Sanatlarında Avrupa Melezi bir Üretim: Porselen Resim Levhaları”, *Miyuki Aoki Girardelli*, “Turkish Style and Japonisme: New Findings on the Works of Léon

Parvillée / Türk Üslubu ve Japonizm: Léon Parvillée'nin Yapıtları ile İlgili Yeni Bulgular" başlıklı bildirimlerini sundular.

Tuğrul İnal salonundaki *Mimari* temalı oturum 15.40-17.00 saatleri arasında *Çiğdem Kafesçioğlu* başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda; *Paolo Girardelli*, "Ottoman Elements in Non-Muslim Architecture: An Overview of the 19th-Century Evidence in Beyoğlu / Gayri Müslim Mimaride Osmanlı Ögeleri: 19. Yüzyıl Beyoğlu Örneklerine bir Bakış", *May Farhat*, "Beirut's Great Umari Mosque in the Later Ottoman Period / Beyrut'ta Geç Osmanlı Dönemi Umari Camisi", *Vassilis Colonas*, "Orientalism vs National Style: Art and Architecture in Thessaloniki under the Rule of the Young Turks / Ulusal Üsluba karşı Orientalizm: Genç Türkler Yönetimindeki Selanik'te Sanat ve Mimarlık", Müjde Dila Gümüş, "An Early Example of Second Constitutional Era Monuments: The Project of Raymond Péré / II. Meşrutiyet Dönemi Anıtlarına Erken Tarihli Bir Örnek: Raymond Péré'nin Projesi" başlıklı bildirimlerini sundular. Kongre, Mehmet Akif Ersoy salonunda yerel organizasyon ekibi tarafından gerçekleştirilen kapanış konuşmalarıyla sona erdi.

DEĞERLENDİRME

3-5 Ekim 2019 tarihleri arasında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü organizatörlüğünde düzenlenen 16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, uluslararası düzeyde katılımın yüksek oranda olduğu bir kongre idi. Kongreye; Türkiye'den çeşitli akademisyenlerle birlikte, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Almanya, Hollanda, İtalya, Ukrayna, Fransa, Yunanistan, Kanada, Polonya, Romanya, İspanya, Lübnan, İngiltere, Pakistan, Kazakistan, Mısır ve Rusya gibi çeşitli ülkelerden akademisyenler de katıldı.

Kongrede; 10 oturumda, 13 farklı temada (Kitap Sanatları, Koleksiyonlar ve Koleksiyoncular, Sanatsal Etkileşim, Sergiler ve Müzecilik, Epigrafi, Mimari, Arkeoloji, Resim, Seramik, Duvar Resmi, Korumacılık, Tarih Yazımı, Ankara) toplam 120 bildiri sunuldu. Bildiri temaları arasında, hakkında en çok bildiri sunulan tema Kitap

Sanatları idi. 7 farklı oturumda, kitap sanatlarının çeşitli kollarına dair birçok bildiriye yer verildi. Tezhîbden cilde, hüsn-i hattan minyatür sanatına çeşitli kitap sanatları hakkında bildiriler sunuldu. Bildiriler içerisinde özellikle Fransız yazma eser uzmanı François Déroche başkanlığında, Alison Ohta tarafından cild tezyînâtında kullanılan aletler hakkında sunulan bildiri ve Simon Rettig tarafından 16. yüzyıl tarihli yazma eser hakkında sunulan bildiri önemli bilgiler içermekteydi. Paul Hepworth tarafından sunulan bildiride İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Şah Tahmasp Albümü, Osmanlı albüm yapımcılarına olası etkisi bakımından ele alındı. Massumeh Farhad ise bildirisinde 17. ve 18. yüzyıl Osmanlı ve Safevi albümlerini birbirlerine olan etkileşimleri bağlamında değerlendirdi.

Epigrafi temalı oturumda bildiri sunan Scott Redford, bildirisinde Selçuklu şamdanlarında yer alan yazıların tasavvufî ve kozmolojik bağlantıları üzerinde durdu. Resim temalı oturumda Bahattin Yaman ve Emine Kayhan tarafından sunulan bildiri ise Osmanlı harita resim geleneğinin günümüzde uygulanmasına dikkat çekmesi bakımından önemliydi. Duvar Resmi temalı oturumda bildiri sunan Ali Fuat Baysal, bildirisinde görseller eşliğinde Kubbe-i Hadrâ kalemişi tezyinatında yeni bulunan manzara resimlerini anlattı ve bu kalemişlerinin Timurlu etkili II. Bayezid devri tezyînât üslûbunu yansıtan Konya'daki önemli örneklerinden olduğuna vurgu yaptı.

Mimari temalı oturumda Hilal Kazan tarafından sunulan bildiride Osmanlı'daki kadın baniler Yunanistan örneği üzerinden ele alınmış oldu. Sergiler ve Müzecilik temalı oturumda Mehmet Tütüncü tarafından sunulan bildiri sayesinde ise Mekke ve Medine'de bulunan ve günümüze dek yayınlanmamış iki yağlıboya resim, Sultan Abdülaziz'in kütüphanesindeki kandiller, Mekke Haremeyn Müzesi'nde Yesarizâde Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılmış ve Kâbe'nin içine asılmış Osmanlı kitabesi ve diğer bazı eserler bilim dünyasına kazandırılmış oldu.

Bu tanıtım yazısında; tarafımızca üç gün boyunca takip edilen 16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi ele alınmıştır. Yazının ilk bölümünde konuşmacı ve bildiri başlıklarını içeren program akışı sunularak kongre tanıtılmıştır. Ardından sahamız gereği kitap sanatlarıyla ilgili bildirimler ağırlıklı olarak öne çıkan bildirimler değerlendirilmiştir. Kongrenin bundan sonraki süreçte düzenlenecek olan serilerinde sunulan bildirimlerin niteliğinin daha da yükselmesini, uluslararası katılım oranının giderek artmasını ve bildiri sunumları sonrası tartışma ve soru-cevapların interaktif olmasını temenni ederiz.

Fotoğraf 1-2: Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin ve Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi Afişi (<http://kutuphane.akmb.gov.tr>'den)

16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi (Fatma Şeyma Boydak)

Fotoğraf 3: 16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi Afışı

Fotoğraf 4: Prof. Dr. Günsel Renda - Suut Kemal Yetkin ve Türk Sanatı Tarihi Yazımı

Fotoğraf 5: Kongrede kahve arası sohbetlerinden bir kare
(Prof. Dr. Zeren Tanındı, Prof. Dr. Bahattin Yaman, Arş. Gör. F.Şeyma
Boydak)

Fotoğraf 6: 5. Oturum (Konuşmacı: Prof. Dr. Scott Redford)

Fotoğraf 7: 6. Oturum (Konuşmacı: Doç. Dr. Ali Fuat Baysal)

Fotoğraf 8: 9. Oturum

Fotoğraf 9: Kongre katılımcıları

ANADOLU'DA İLHANLI-ERATNA DÖNEMİ

Dr. Tunay KARAKÖK

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi ABD
tkarakok@bartin.edu.tr

Prof. Dr. Kemal GÖDE'nin konuk olduğu "*Anadolu'da İlhanlı - Eratna Dönemi*" konulu Şehir Konferansı gerçekleştirildi.

Konya Büyükşehir Belediyesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi işbirliği ile 12.04.2019 tarihinde Konya İl Halk Kütüphanesi konferans salonunda gerçekleştirilen "*Anadolu'da İlhanlı-Eratna Dönemi*" isimli şehir konferansının konuşmacısı, emekli Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kemal GÖDE idi.

Sözlerine konferans konu başlığının Moğol İlhanlı ve Eratnalı hâkimiyeti dönemi Anadolu'su olduğunu söyleyerek başlayan hocamız; Eratnalılar adının etimolojisi ile devam etmiş ve hocası Prof. Dr. Fahrettin Kırzioğlu'nun konu hakkındaki görüşlerini de ekleyerek şu ifadeleri kullanmıştır: Eratna adı, çağdaş kaynak ve tetkik eserlerde çeşitli imlalarla yazılmış ve bu yazılanlar da, değişik şekillerde okunmuştur. Şöyle ki: Ertinî, Ertenî, Erdinî, Erdenî, Eretnâ, Ertenâ, Eretne, Ertene, Erednâ, Erdenâ, Eratnâ, Ârtenâ, Âretnâ, Erdânâ, Ertanâ, Ertânâ, Ârtânâ, Ârdânâ gibi.

Akabinde ise Türk tarihinin önemli bir kısmını dolduran Osmanlı tarihinin iyice öğrenilebilmesi için Osmanlıca'nın öğrenilmesi ve öğretilmesi konusunda yaptığı çalışmaları ve katkıları anlatan hocamız, Büyük Hun imparatoru Metehan'dan Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e, Hunlardan Türkiye Cumhuriyeti'ne Türk tarihi ve İslam medeniyeti tarihinin kapsamının Gazneli, Karahanlı, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Beylikler Harzemşahlar ve Osmanlı İmparatorluğu ile hâlihazırda Türkiye Cumhuriyetinden ibaret olduğunu ve bugün bu medeniyetinin en

büyük temsilcisinin ve İslam'ın bayraktarlığını Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptığına dikkat çekmiştir. *"Komşusu açken tok yatan bizden değildir"* düsturu ile İslam'ı kabulünden bugüne kadar bir taraftan Maveraünnehir coğrafyasında Hun, Göktürk, Gazneli, Karahanlı ve Selçuklulara bir taraftan da Abbasiler ve Emevilerle Amuderya, Sırderya, Seyhun ve Ceyhun Irmaklarının kapsadığı alanda fetih çalışmaları yapmış olan Türklerin; bu toprakları fetih coğrafyası değil gönül coğrafyası haline getirdiklerine de dikkat çeken hocamız dinleyicilere dönüp; kültür tarihinin ve gönül coğrafyasının bir sınırı olur mu? Ya da bu coğrafyayı sınırlandırılabilir miyiz? diye sormuş ve Türkler ne olursa olsun her yerde var olmalı ki bugün de Mekke, Medine ve Şam'da var şeklinde fikrini de beyan etmiştir. Hocamız sırf bu sebeptendir ki çok çalışmamızın lazım geldiğini kendi kendimize boğuşmaktan bir an önce kurtulmak zorunda olduğumuzu da ilave etmiştir. Ayrıca 1015'te Tuğrul ve Çağrı beylerin Anadolu'ya yaptıkları ilk Türk akınları neticesinde 1071 yılında Malazgirt ile Anadolu'nun kapılarını Türklere açan ecdat, Malazgirt Savaşı'na katılan kumandan gazilerin ki Danişment Gazi, Mengücek Gazi, Saltuk Gazi, Artuk Gazi, Sökmen Gazi bunlardan en önde gelenleridir, hepsi Doğu Anadolu'da fetih yapmışlar ve bu sayede orayı hem İslamlaştırmışlar, hem de Türkleştirmişlerdir diyerek te sözlerine devam etmiştir.

Milli ruh ne kadar güçlü olursa dini güçte o kadar güçlü olur diyerek sözlerine devam eden hocamız, milli ruhun olmadığı yerde İslam yaşamıyor diyerek neden Suriyeliler bizim ülkemizde, neden Iraklılar bizim ülkemizde, başı dara gelen neden hep Türkiye'ye geliyor diyerek bunun bir hikmeti olduğunu vurgulamış ve 1071'de Malazgirt olduktan sonra sadece 4 yılda at sırtında yada yaya veyahut üzerlerindeki kılık kıyafetleri ile silahlarıyla, oklarıyla Anadolu'da fetih sahasını geliştiren Türklerin bu başarılarının karşılığı olarak Avrupalıların teşviki, Papalığın öncülüğünde Haçlı Seferleri adı altında bir dizi askeri taarruza maruz bırakılmış olduklarını da sözlerine ekleyen hocamız; hocamız bu seferler hala devam etmekte

olup, Türk İslam aleminin bunlara karşı hazırlıklı ve bir olma zarureti olduğuna da dikkat çekmiştir.

Anadolu'nun Türk İslam kültürü ile hemhal olmasında önemli bir rolü olan Konya Selçukluları ya da Anadolu Selçuklularına, Anadolu Selçuklu Sultanı ve II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olan dahası Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğolların egemenliği altında hüküm sürdüğü bu dönemde dört defa tahta çıkmış, her seferinde kardeşinin oğlu olan III. Alaeddin Keykubad'la yer değiştirmiş bir Sultan olan Gıyasettin Mesut zamanında Türkiye Selçukluları denilmiş ve bu sayede daha 1143 yılında Avrupalılarca Anadolu'ya Anatolia yerine Türkiye denmeye başlanmıştır diyen hocamız Atatürk'ün de Anadolu'yu 7000 yıllık Türk yurdu ilan ettiğini de sözlerine ekleyerek devam etmiştir.

Moğol İlhanlıları ile yapılan Köseadağ ve Harzemsahlar ile yapılan Yassıçemen savaşları sonucunda, o güne kadar ilmek ilmek Anadolu'da XI. yüzyıldan itibaren kurulmaya çalışan Türk İslam birliğinin dağılma noktasına geldiğini hatırlatan hocamız; *“harita bilgisi olmadan tarih ve sanat tarihi olmaz, coğrafyasını bilmeyen vatanının tarihini iyi bilmeyen milletini sevemez”* demiş ve Osman Turan'ın *“Selçuklular Zamanında Türkiye”* kitabı ile Zeki Velidi Togan'ın *“Umumi Türk Tarihine Giriş”* kitabına dikkat çekmiştir. Bu noktada Selçuklu tarihi için önemli bir kent olan Konya hakkında eserler kaleme almış olan İbrahim Hakkı Konyalı ile Aydın Taner'inin de çalışmalarına değinen Göde, hangi şartlar içerisinde bu hür olarak yaşadığımız al bayrağın altında ve dünyada en güzel ülke olan ve İslam ülkeleri içerisinde en huzurlu memleket olan bu ülkeyi Anadolu Selçuklu Devleti'nin 17 sultanının bizlere hediye etmiş olduklarını ancak Moğol İlhanlıları döneminde Anadolu'nun siyasi, ekonomik ve sosyal havasının pekte düzgün olmadığını, bu düzensizlikten ise dönemin sultanları ile Moğol İlhanlı hükümdarları arasında yaşanan siyasi ve askeri gerilimlerin sebep olduğunu, sonuçları itibari ile ise Anadolu coğrafyasında kalıcı hasarlar bırakan bu gerilimlerin en nihayetinde 1335 yılında Anadolu'da İlhanlılar isimli bir devlet kurulması ile daha da dayanılmaz bir hale geldiğini,

Anadolu'nun gerçekten İlhanlı hâkimiyeti altında inim inim inlediğine dikkat çeken Hocamız tam bu noktada Sultan Baybars ile İlhanlılar arasında yaşanan savaşlara da vurgu yapmayı ihmal etmemiştir.

Konuşması sırasında XIII-XIV. yüzyıllar Anadolu'sunun siyasi tablosunu özetlemeye çalışan hocamız; taht kavgalarının bir türlü bitmediği bu dönemde, Selçuklu şehzadelerinin çoğunlukla hep küçük yaşta olmalarından dolayı devleti genelde ikinci adam konumunda olan vezirlerin ki bunların en başında gelenleri de Konyalıların Sahip Ata dedikleri Fahreddin Ali, Celaleddin Karatay ve Pervana Muineddin Süleyman gibi, yönettiklerini ve maalesef İlhanlı hükümdarı Abaka Han'ın da bu dönemde Anadolu'ya geldiğini ve önüne gelen bütün şehirleri yağmalaya yağmalaya ilerleyip Anadolu coğrafyasında hakimiyet sağladığını belirtmiştir. Hocamız tam bu esnada bir isme, İlhanlı ordusunda ikinci derecede bir emir komutanı iken, birinci derecede emirliğe yükselen İlhanlılar'ın daha sonraki süreçte Anadolu Valisi olacak olan Emir Timurtaş'a da kız kardeşini vererek akrabalık kurmayı sağlayan Emir Eratna'ya dikkat çekmiştir. Zira Anadolu'da İlhanlı hükümdarı adına vekillik yapmış, bu sırada bir başka İlhanlı emirlerinden olan Emir Suat Bahadır'ı öldürterek siyasi nüfuzunu güçlendirmeyi başarmış olan Emir Eratna, mevcut süreci iyi yönetmiş ve adaleti ve dürüstlüğü sayesinde Suriye, Irak, Mısır ve çevresindeki Müslüm ve gayrimüslüm herkes tarafından kabul görmüş ve kısa zamanda peygamber mertebesine yükselmişçesine halk tarafından adına mersiyeler düzülmüş, insanlar ona farklı anlamlar yükleyerek onu yüceltmeye çalışmışlardır. Hatta öyle ki Anadolu'nun bazı yerlerindeki türbelerde onun kabri gibi muamele görmüş ve insanlar tarafından medet umulan yerler haline getirilmişlerdir.

Konferanstaki anlatımını, rahmetli Yılmaz Öztuna'nın 187000 kilometre kare olarak toprak yüzölçümünü tespit ettiği Eratnalılar Devleti ile başlayan Anadolu'da Türkleşme serüvenine Osmanlıların yapmış oldukları katkıyı vurgulayan Hocamız, özellikle Osmanlı'nın kurduğu düzen sayesinde İstanbul'u feth ederek Resulullah'ın

sünneti seyyesine mazhar olduklarını neticede ise 20.000.000 metrekareye ulaşan Osmanlı topraklarının ancak ve ancak 780.000 metrekaresinin İstiklal Savaşında kurtarabildiğimizi ve bize düşenin de burayı'da kaybetmememiz gerektiğini, birbirimizi kırmadan, birbirimizi sevmek mecburiyetinde değil ancak saymak ve saygı duymak mecburiyetinde olduğumuz gerçeğini unutmamız gerektiğidir diyerek konferansını bitirmiştir.

Prof. Dr. Kemal GÖDE

DİVRİĞİ MENGÜCEKLİLERİ VE ŞAHESERLERİ

Öğr. Gör. Ahmet YAVUZYILMAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

ayavuzyilmaz@erbakan.edu.tr

Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 15.03.2019 tarihinde Konya İl Halk Kütüphanesinde düzenlediği konferansın konuğu **“Divriği Mengüceklileri ve Şaheserleri”** isimli konuşmasını gerçekleştiren Araştırmacı-Yazar Necdet Sakaoğlu idi.

Sakaoğlu, Kent Tarihi, Selçuklu, Osmanlı ve Eğitim Tarihleri, Yerel Tarih gibi konularda çalışmalar yapmış, basılmış çok sayıda kitabı ile gazete ve dergilerde yayınlanmış yazı ve makaleleri bulunmaktadır.

Sakaoğlu'nun uzun süredir üzerinde durduğu konulardan birisi de Mengücekoğullar Beyliği'dir. Bu alanda yapmış olduğu çalışmalar ile beyliğin tarihi, ekonomi, siyasi yapısı ile inşa ettirdikleri mimari eserleri tespit ederek ilim alemine tanıtmış, bu alanda ün yapmıştır.

Mengücek Beyliği Erzincan, Kemah, Şebinkarahisar, Divriği, Çemişkezek topraklarını hakimiyeti altına almıştır. Mengücek hanedanının Divriği Kolu, 1150-1270 yılları arasında varlığını devam ettirmiştir.

Bıraktıkları sayısız eserlere rağmen yaklaşık 7 asır boyunca bu beyliği ve ortaya koydukları eserler unutulmuştur. Beyliğin tarihi ve eserleri hakkında ilk araştırmalar 19. yy sonu, 20. yüzyıl başında bölgeye gelen Alman ve İngiliz seyyahların tarafında yapılmıştır. Türk araştırmacılar içerisinde ise Ahmed Tevhid, İsmail Galib, Behzat Butak da Divriği şahlarının sikkelerini tanıtarak bu çalışmalara katkıda bulunmuşlardır. Mengücek Beyliği ile ilgili yapılan ilk çalışmalar daha ziyade birkaç yazıt ve madeni paralara dayalı

incelemeler sonucu ortaya konulmuştur. Bu konuda Sakaoğlu, *“Divriği yazıtlarında ve birkaç bakır sikkedeki ad ve unvanlar, bu kolu kanıtla da kitabi bilgi ve belge yokluğundan hükümlerini 100 yıldan fazla süren Divriği Mengücekleri Anadolu tarihinin gizemli bir gerçeği”* olduğunu ifade eder.

Beyliğinde önemli merkezlerinden biri olan Divriği en parlak devrini bu tarihler arasına rastlayan dönem içerisinde yaşamıştır. Selçuklu tarihçisi İbn Bibi, El-Evâmirü'l- Alâ'ie fi'l- umûri'l-Ala'ie (Selçuknâme) isimli eserinde Divriği'yi: *“Yüceliğinin heybetinden kaplanların kartalların, hatta ayın, güneşin üzerinden uçmaya geçmeye cesaret edemedikleri yalçınların kuytağınaki yer”* cümleleri ile tanımlamıştır.

Hem kentin tarihsel kimliğini temsil eden hem de Beyliğin en önemli eserleri arasında Divriği kalesi, Divriği Kale Cami, Divriği Ulu Camii ve Külliyesi ile kümbetler, bedesten, köprüler, su tesisi ve hamamlarla çevredeki kervansaray ve hanlar vb. yapılar yer almaktadır. Necdet Sakaoğlu, *“Divriği çağın kültür, sanat ve bayındırlık yarışından da soyutlanmış tek kent olarak şahların öncülüğünde özerk ve özgün bir bayındırlığı temsil ettiğini ifade eder. Dış dünyaya kapalı dar bir coğrafyada yaklaşık iki yüzyıl tutunan Divriği Mengüceklerinin, evrensel uygarlığa bıraktıkları anıt eserlere karşın siyasal tarih sayfalarındaki şaşırtıcı yitikliğinin tarihte ikinci bir örneği yoktur”* der.

UNESCO'nun 1985'te dünya genelinde oluşturduğu ilk tabiat ve kültür mirası listesinde Türkiye'den seçilen 3 eserden biri, Ahmed Şah'la yeğeni Turan Melek'in yaptırdıkları Ulucami ve Darüşşifa'sıdır. Bu eser, cennet imgelerini çağrıştıran bezemeleri, taç kapıları ve özgün mimarisıyla Türk-İslâm sanatının başyapıtı olarak tescil edilmiştir. Ayrıca taşınabilir Mengücek eserleri de zayi edilmiş, saklanabilen şah mahfili panoları, kepenkler, şamdanlar, çini askı topu, rahleler, halı ve bayraklar, müze ve koleksiyonlarda olduğundan bahseder.

Sakaoğlu ayrıca eski Divriği evleri hakkında da bilgiler vermiştir. Sayıları 200'ü bulan yaklaşık 200 yıllık evlerin planları,

“örtme”, “divanhane”, “toyhane”, “içeri daire” (harem), “dışarı daire” (selamlık) vb. özgün mekânları, içeri daire cephe görüntüleri, ahşap-kerpiç-kireç ağırlıklı malzemeleriyle eski bir geleneğin uzantısı sivil mimari ve konut örnekleri olduğunu vurgular.

Sakaoğlu, uzun süre yapmış olduğu Mengücek Beyliği ile ilgili çalışmalar neticesinde beyliğin soy kütüğünü çıkarmış, tarihi eserlerini tespit etmiş, bu eserleri yapan mimar ve sanatkarlarının isimlerini belirlemiştir. Tarihi ve Siyasi yönleri üzerinde fazla durulmayan ancak olan Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası ile hem dönemine damga vuran hem de UNESCO kültür mirası listesine girmiş bir tarihi eseri bulunan bu mütevazı beyliğin daha geniş kitlelere duyurulması yönünde 1965 yılından beri yapmış olduğu çalışmalarla katkılar sağlamıştır.

Necdet Sakaoğlu konferans verirken (SEMA Arşivi)

VEFEYÂT/ OBITORY

KLASİK ARKEOLOJİ'NİN ACI KAYBI: PROF. DR. HALUK ABBASOĞLU (1943-2019)

Prof. Dr. Sedef Çokay KEPÇE¹

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı
cokays@istanbul.edu.tr

Sevgili Hocamız Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'nu 2 Eylül 2019 tarihinde maalesef kaybettik. Kendisi aşağıda kısa özgeçmişi ve yayınlarından da görüleceği üzere Türkiye'de özellikle arkeoloji ve kültürel miras konularında hemen her alanda görev almış ve çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Hocamız, 14 Mayıs 1943 yılında İskenderun'da doğmuştur. Lise eğitimini 1954-1960 yılları arasında İstanbul Erkek Lisesi'nde almıştır. 1960-1965 yıllarında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji bölümünde eğitim görmüştür. 1965 – 1968 yıllarında Almanya Marburg ve Heidelberg Üniversitelerinde Klasik Arkeoloji üzerine eğitim almıştır.

Hocamızın akademik çalışmaları 1970 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Kürsüsü'nde Asistan olarak görev almasıyla yoğunlaşır. Kendisi 1983'te Doçent, 1989'da Profesör olur. 1990-1991 yıllarında Justus-Liebig-Universität Giessen (Almanya)'de misafir profesör olarak görev almıştır.

1961-1985 yılları arasında Tilmen Höyük, Gedikli Hara Höyük, Side, Perge, Kremna, Seleukeia Kazıları Üyeliği, 1986-1988 yılları arasında Termessos Yüzeysel Araştırma başkanlığı yapmıştır. 1985-2011 yılları arasında Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları başkanıdır. 1999-2000 yıllarında Bodrum Mindos Kapı Onarımı,

---

¹ Bu makaleyi yazmamı öneren ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Haşim Karpuz'a nazik daveti için teşekkür ederim.

2000 yılında Side Liman Hamamı Onarımı ve 2001 Yılında Side Büyük Hamam Onarımı Projelerine danışmanlık yapmıştır.

Akademik gelişiminin yanı sıra idari görevlerde de bulunmuştur. 1986-1994 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. 1989-1995 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yönetim Kurulu üyesi olmuştur. 1990-2004 yıllarında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu üyesidir. 1993 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Başkanı, 2000-2002 yıllarında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölüm Başkanı, 2002 yılında aynı fakültede Arkeoloji Bölüm Başkanı olarak görevler almıştır. Ayrıca 2000-2007 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Senatörü'dür.

1983 yılında, Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi Müdürü olmuş; 1985-2011 arasında T.C. Kültür Bakanlığı Perge Kazısı'na üçüncü jenerasyon Kazı Başkanlığı yapmıştır. 1990 – 2007 Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Antalya Bölgesi Üyesi ve Başkanı olarak görev almıştır.

Mesleki Kuruluş Üyelikleri sırasıyla 1987-1994 yıllarında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi, 1989'da Alman Arkeoloji Enstitüsü (Berlin) Muhabir Üyeliği, Türk Alman Kültür İşleri Kurulu Üyeliği, Ernst-Kirsten Gesellschaft (Stuttgart) Tarihi Coğrafya Araştırmaları Derneği Türkiye Kurucu Üyeliği yapmıştır. 1990 yılında ARIT (Türk-Amerikan İlmî Araştırmalar Enstitüsü Derneği) üyesi ve başkanlığını yapmıştır. 1992 yılında Türkiye ICOMOS Milli Komitesi Üyeliği, Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Derneği Kurucu Üyesi ve As Başkanlığı, İstanbul Erkek Liseliler Derneği üyeliği yapmıştır. 1994 yılında DAAD'liler Derneği üyesi olmuştur. 1996'te Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Türk Tarih Kurumu Muhabir üyesi, 1999'ta Avusturya Arkeoloji Enstitüsü muhabir üyesi olmuştur. 2000-2003 yıllarında Taç Vakfı Bilimsel Danışma Kurulu Üyesi ve aynı kuruluştaki 2003 yılında Şeref

Üyesi olmuştur. 2001'de T.C. Tarihi Kentler Birliği Danışma Kurulu Üyeliği, 2003'te Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı Kurucu Üyeliği ve 2004'te Societas Anatolica-Paris Bilim Kurulu Üyeliği yapmıştır. 2012 yılından vefat ettiği 2019 yılına kadar Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Başkanı'dır.

Hocamız Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu, akademik yaşamına başladığı andan itibaren sayısız öğrenci yetiştirmiştir ve onların büyük çoğunluğu bugün ülkemiz üniversitelerinde görev almıştır ve almaya devam etmektedir. O'nu ülkemiz klasik arkeoloji bilimi ve bununla bağlantılı çok sayıda kuruluşun ortaya çıkmasında, var olanların devamlılığında etkin bir figür olarak kendisini görüyoruz. Bütün bunların ötesinde Haluk Hoca, hayat görüşü, mesleki deneyimi ve bakış açısıyla hepimiz için bir ışık olmuş, karşılaştığı herkesin hayatına bir şekilde dokunmuş önemli bir figürdür. Kaybımız büyüktür; ancak bizlere aşladığı bilgi, görüş ve idealler yaşamaya devam edecektir inancındayız.

YAYINLAR

Abbasoğlu, Haluk, **Pamphylia Bölgesi Roma Devri Hamamları**, Doçentlik Tezi, İstanbul, 1982.

Abbasoğlu, Haluk, **Perge Roma Devri Mimarisinde Arşitravların Soffit Bezemeleri: Tipolojik Yönden Bir İnceleme**, Türk Tarih Kurumu, 1994.

Abbasoğlu, Haluk.- Martini Wolfram, (Ed.), **Die Akropolis von Perge, Survey und Sondagen 1994-1997**, Band 1, Mainz, 2003.

Ayrıca Perge, Pamphylia, antik çağda konut ve sosyal yaşam üzerine birçok makale ve kitap içinde bölüm yazarlığı vardır.

Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU (1943-2019)

PROF. DR. MUSTAFA KÖKSAL KAFALI **(20.01.2934 – 28.08.2019)**

Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

burekli@selcuk.edu.tr

Türk Tarihi, Türk kültürü ve Türk Yurtları Coğrafyası alanında ülkemizin en yetkin hocalarından olan Mustafa Kafalı hocamızı Ağustos ayında kaybettik. Türk tarihi alanında yaptığı çalışmalarının yayınında çok sayıda Türk tarihi uzmanı yetiştirmiş bir ilim adamıydı.

Aslen Konyalı olan Mustafa Kafalı 1934 yılında Konya’da doğdu. Babası Mehmet Sait Efendi (1884-1963), annesi Feride Hanım’dır. Mehmet Sait Efendi 1910 yılında Müdde-i Umum olarak Van’da göreve başladı. Cumhuriyetin ilanından sonra Hakimliğe geçti ve 1949 yılında emekliliğine kadar ülkenin değişik yerlerinde çalıştı.

Mustafa Köksel ilkokulu 1955 yılına kadar hizmet veren, Taş Mektep adıyla da bilinen Konya Akif Paşa Mektebi’nde okudu. Ardından dönemin Anadolu’daki en iyi liselerinden olan Konya Lisesi’ni bitirerek 1953 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne girdi. Bu fakültenin Tarih Kürsüsü’nden 1959 yılında mezun oldu. 1960 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk tarihi Kürsüsü’nde Zeki Velidi Togan’ın asistanı oldu. Zeki Velidi’nin danışmanlığında doktora çalışmasına başladı. “Ötemiş Hacı’ya Göre Cuci Ulusu’nun Tarihi” adlı tezi ile 1965 yılında doktora payesini aldı. 1962 yılında tarihçi Sevgi Hanım’la evlendi.

Doktora sonrası Afyonkarahisar’da yedek subay olarak vatani görevini tamamlayıp, 1968’de üniversiteye tekrar döndü.

İlmî çalışmalar yapmak için 1971-1972 öğretim yılında Londra'ya gitti. Dönüşünde "Altın-Orda Hanlığı'nda Sayın Han Sülalesi Devri (1227-1360)" adlı tezi ile doçent oldu. 1975 yılında Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin davetlisi olarak iki yıl süre ile misafir öğretim üyesi olarak Bağdat'ta bulundu. Bağdat Üniversitesi'nde Türk tarihi, Türk kültürü üzerine ders ve seminerler verdi. Yurda döndükten sonra, 1979 yılında, "Çağatay Hanlığı (1227-1345)" adlı profesörlük takdim tezini hazırlayıp, profesörlük payesini aldı. Fakat profesörlük kadrosu kendisine 24 Mayıs 1982 yılında üniversite senatosunun kararı ile verildi. Aynı yıl Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü'nün daveti ile öğretim üyesi olarak Konya'ya gitti. Konya'da Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ve Sosyal Bilimler enstitüsü Müdürlüğü görevlerini yürüttü. Aynı zamanda Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanlığını da üstlenen Kafalı, 12 Eylül Askerî Darbesi'nin devam etkisi nedeniyle Ankara'ya tayin edildi.

Ocak 1984 tarihinde daha önce lisans eğitimini tamamladığı Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Genel Türk Tarihi Kürsüsü öğretim üyeliğine tayin oldu. Bir yıl sonra Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğüne getirildi. Enstitünün faaliyeti doğrultusunda yüksek lisans ve doktora programından bir hayli öğrenci mezun etti.

Mustafa Kafalı, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda lisans, yüksek lisans ve doktora dersleri vererek tez danışmanlığı görevlerini yürüttü. Yirmi yüksek lisans, yirmi bir doktora tezi yönetti. Yetiştirdiği Genel Türk Tarihi öğrencileri arasında Muzaffer Ürekli, Üçler Bulduk, Sadettin Gömeç, Akif Erdoğan, Abdullah Gündoğdu gibi bir hayli akademisyeni saymak mümkündür. 1 Ağustos 2001 tarihinde emekliye ayrıldı Emeklilik sonrası çeşitli panel ve konferanslara katılmış ve başta TRT olmak üzere televizyonlarda tarih konuşmaları yapmıştır. Mustafa Kafalı, öğrencilerini evladı gibi gören, gelenlerin fikrine, kimliğine bakmaksızın öğrencilerinin her türlü meselesi ile ilgilenen, derviş ruhlu, temiz kalpli, insanlar hakkında hiç kötülük düşünmeyen, kendisine kötülük edenlere bile iyilik temennilerinde bulunan, fakat

haksızlık karşısında susmayan, hitabeti, ikna kabiliyeti ve hafızası güçlü, vakur, cömert ve sağlam bir kişiliğe sahiptir.

Eserleri: Mustafa Kafalı'nın ilmî çalışmalarını üç grupta toplamak mümkündür. Birincisi ihtisas alanı ile ilgili çalışmaları ki, Altın-Orda, Çağatay Hanlıkları ve Timurlular dönemidir. İkincisi Türk yurdu ve coğrafyası ile ilgili olanlar, üçüncü grup da Türk kültürüne dair çalışmalarıdır. Bu çerçevede neşrettiği çalışmaları beş kitap, otuz beş makale ve tebliğ, yirmi ansiklopedi maddesi ile çok sayıda aylık ve haftalık dergilerde köşe yazısından oluşmaktadır.

Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusunun Tarihi (İstanbul 1965; DT), Altın-Orda Hanlığında Sayın Han Sülalesi (İstanbul 1972; Doç. T.), Altın-Orda Hanlığı'nın Kuruluş ve Yükseliş Devirleri (İstanbul 1976), Çağatay Hanlığı (1227-1345), (İstanbul 1980; Prof. Tak. T), Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi (Ankara 1997; 3. bs.) Kafalı'nın yayımlanan kitaplarıdır.

Mustafa Kafalı Türk Tarih Kurumu ve Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü kurulu üyeliğinde bulunmuştur. İngilizce ve Rusça bilmekte idi. Anadolu'nun birçok şehrinde ilmi kongrelere katılmış ve paneller yönetmiştir.

Bir süredir tedavi gören Mustafa Kafalı hocamız, 28 Ağustos 2019 Çarşamba günü saat 19.30'da 85 yaşında vefat etti. 30 Ağustos 2019 Cuma günü Ankara Kocatepe Camii'nde Cuma namazını müteakip kılınan cenaze namazından sonra Ankara Gölbaşı Mezarlığı'nda toprağa verildi. Allah gani gani rahmet eylesin.

KAYNAKÇA

Bulduk, Üçler, "Prof. Dr. Mustafa Kafalı: Ailesi Hayatı ve Eserler", *Kafalı Armağanı*, Ankara 2002, s. 3-19.

Gömeç, Saadettin, "Hocamız Prof. Dr. Mustafa Kafalı" *Kafalı Armağanı*, Ankara, 2002, s. 20-21.

Özçelik Selahattin, “Dedelerin Torunlarıyla İftihar Ettiği Bir Neslin Hocası, Prof. Dr. Mustafa Kafalı”, *Kafalı Armağanı*, Ankara 2002, s. 22-25.

Kafalı Mustafa, *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Ankara 1997.

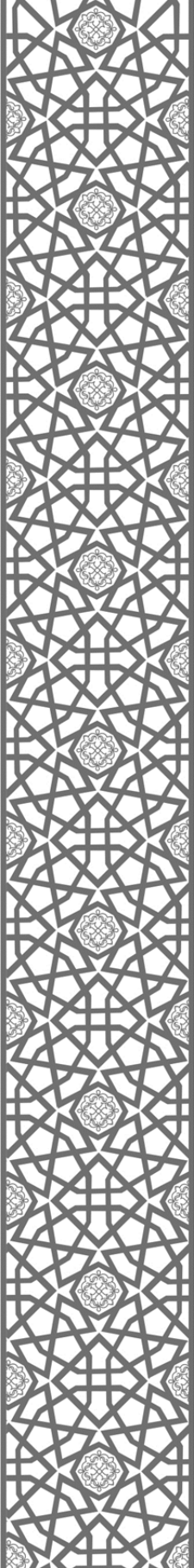
Ürekli, Bayram, “Kafalı Mustafa Köksal” mad., *Konya Ansiklopedisi*, Konya, 2013, C. 5, s. 35-36.

Prof. Dr. Mustafa Köksal KAFALI

Prof. Dr. Mustafa Köksal KAFALI ve Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ

HABERLER/ NEWS

KONYA FİLOBAD SARAYI BULUNDU

Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Beşeri Bilimler Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

ahmetcayci@gmail.com

Dr. Zekeriya ŞİMŞİR

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Beşeri Bilimler Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

zsimsir@erbakan.edu.tr

Filobad'ın yeri bugüne kadar tespit edilememiştir. Fakat yazılı kaynaklarda Konya'nın batısında, Hocacihan yakınlarında olduğunu bazen doğrudan, bazen de dolaylı olarak veya satır aralarında ifade edilmektedir. Bu bilgilerden hareketle Anadolu Selçuklu başkenti Konya'ya oldukça yakın bir noktadaki bu sarayın tespit edilmesi gerekliydi. İşte bu bilinmezi kendimize bir mecburiyet atfederek bu mesele ile hemhal olmaya koyulduk.

Tarihi Kaynaklarda Filobad

Filobad¹ Sarayı'nın ismi² ve yeri hususunda öncelikle Anadolu Selçuklu, Karamanlı ve Osmanlı kaynaklarında geçen bilgileri bir araya getirmeye çalıştık. Kaynaklardaki muhtasar bilgileri aşağıda vermeye gayret sarf ettik.

Anadolu Selçuklularının en önemli kaynaklarından İbn Bibi'ye³ göre; Karamanoğlu Mehmed Bey ile birlikte Konya'ya intikal eden Cimri (Alaeddin Siyavuş) kuvvetleri "*Çuldan elbisesini altın*

---

1 İ. H. Konyalı, Filobat kelimesinin Yunanca "Seven" manâsına gelen "filo" ile "Vatanı" manâsına "patris"den bozma olduğunu ifade eder. Bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitaberiyle Konya Tarihi*, Konya 1964, s.61.

2 Tarihi kaynaklarda Filubad (Kerimüddin Mahmd-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, (Çev. M. Öztürk), Ankara 2000, s. 40), Felekabad (Şehabettin Uzluq, "Felekabad Sarayı Konya'nın Neresinde İdi. Kim İnşa Ettirdi, Çatısını Hangi Mimar Çattı?", *VII. Türk Tarih Kongresi 25-29 Eylül 1970*, C.I, Ankara 1972, s. 374-380) olarak da geçmektedir.

3 İbn Bibi, *el-Evamirü'l-Ala'ie f'l-Umuri'l-Ala'ie*, C.II, (Hz. M. M. Öztürk), Ankara 1996, s. 204,205, 206, 211.

sırmalı ipekli elbiseyle değiştirdiler. Kırmızı külahlı, çarıklı, siyah kilimli Türkmenler Konya'ya hareket edip saltanat kasrı olan Filobad düzlüğüne indiler"⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. 7 Zilhicce 675 (12 Mayıs 1277)⁵ Perşembe günü Konya'ya giren Karamanoğlu Mehmed Bey Konya şehrini yağmaladıktan sonra Filobad'a çekilmiştir⁶. Gündüzleri şehri yağmalayan Mehmed Bey ve orduları geceyi Filobad'da geçirdikleri İbn-i Bibi tarafından aktarılmaktadır⁷. İbn Bibi aynı eserinde; Melikü'l-ümera Nâib Eminateddin Tokat'a gitmek üzere iken yakalanıp Karamanoğlu Mehmed Bey'in yanına götürdüklerini Mehmed Bey'in buyruğu üzerine mallarının ve eşyasının yerini göstereceğini diye onu işkenceye çektiklerini, sarığında buldukları kağıtta mal varlığının kaydını gördükleri ve bu kağıttaki kıymetli eşyaların deve ve katırlara yükleyerek Filobad'a götürdüklerini söylemektedir..

---

4 İbn Bibi, a.g.e., s. 204.

5 İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri Akkoyunu ve Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 2003; s.6; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989, s.314.

6 "...O arada fitne Türkmenler çekirgeler gibi şehrin her tarafına dağılarak ülkelerin ve şehir tacirlerinin depo olarak kullandıkları kervansarayları baltalar ve tokmaklarla kırdılar. Keselerini hesaba kitaba gelmeyen altın, gümüş ve mücevherlerle doldurdular. Dilenci ve kızıl külahlı Türkmenler, altın sırmalı kıymetli Mısır kumaşlarını, pahalı ve nadide muallim ipeklilerini başlarına sardılar. Çarıklı, hatta bazıları yalınayak olan bu kimseler saygı değer kimselerin değerli elbiseleri giydiler. İnsaf kapısını zulüm kapısıyla kapattılar. Akşam olunca yönlerini Filobad'a çevirdiler. Ertesi gün Cimri'yi şehre getirdiler. Devlethanede sultanların makamına oturtular. Tekrar yağmaya ve talana başlayarak itibarlı insanları küçük düşürdüler....". İbn Bibi, a.g.e., s. 205.

7 "...Emir Sadeddin Hoca Yunus, Sivrihisar'a vardı. Şehir halkı onu yakalayıp Cimri ile Mehmed Beğ'e teslim etti. Bunlar, önce ona iyi davrandılar. 140 bin dirhem fidiye (hunbaha) ödemesi durumunda serbest bırakılıp görevinin başına gitmesi konusunda anlaşma teklif ettiler. O bu teklifi kabul etti. Malı getirmeleri için kölelerini (gulam) ve habercilerini (kasıd) gönderdi. Fakat o iki gaddar, Cimri ile Mehmed Beğ, sözlerinden cayarak Hoca Yunus'u şehit ettiler. Ondan sonra Karahisar-ı Devle'yi kuşatmaya gittiler. Bir süre orada vakit geçirdiler. Orayı almaktan acze ve ümitsizliğe düşünce oradan kalkıp Konya'ya geldiler. Orada "Cimri, Moğol ordusuna saldıracak" haberini yaydılar. Askerlerini Filobad düzlüğüne indirdiler. O sırada Cimri ile Mehmed Beğ gündüzleri şehirde kalıyor, akşam olunca Filobad'da dönüyorlardı. O arada Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ile Sahib Fahreddin Ali'nin Cihan Şehzadesi (Konkurтай'ın) -Azameti artsın- yüce alayının (mevkib-i a'la) kulluğunda çok sayıda yiğit askerle gelmekte oldukları haberini alınca Cimri ile Mehmed Beğ, civa gibi sıkıntıyla düştüler. Fakat onu saklı tuttular. Konya, Akşehir ve diğer yerlerden elde ettikleri yağma mallarını bir araya toplayıp develere ve katırlara yükleyerek Filobad'a gönderdiler. Kendileri de arkadan şehri terk ettiler". Bkz. İbn Bibi, a.g.e., s. 211.

Maldan eşyadan neyi varsa aldıktan sonra Naib Melikü'l-ümera Eminateddin ile Melikü's-sevâhil Bahaeddin Muhammed'i öldürdüklerini de kaydetmektedir⁸. Bu bilgilerden hareketle Filobad'ın korunaklı bir sığınak olduğu söylenebilir.

Aksarâyî, II. İzzeddin Keykavus'un ikinci kez tahta oturmasıyla Konya'ya nazır Filobad'daki köşklere eğlence meclisleri tertip ettiğini hatta ata binip cevgan oynadığını ifade etmektedir⁹.

Ahmed Eflaki'nin ifadesiyle Baycu Noyan, Aksaray Sultan Hanı savaşı sonrası Konya'yı muhasara etmiş ve askerlerini Filobad bölgesinde toplamıştı¹⁰. Yine Eflaki'nin betimlemesiyle Sultan II. İzzeddin Keykavus'un yakın arkadaşlarıyla birlikte Filobad Köşkü'nde eğlence tertip ettiği aktarılmaktadır¹¹.

Mevlânâ'nın rubâileri arasında “*Dilerim günü neşeyle, dilediğine erişerek geçsin; Filâbat zevk neşe yoldaş olsun sana...*”¹² ifadesiyle Filobad'ın neşe ve eğlenceyle müsemma mekan olduğu anlaşılmaktadır.

Karamanoğlu İbrahim Bey'in hastalanmasıyla birlikte oğlu İshak'ı veliaht tayin etmiş ve bu durum çocukları arasında rahatsızlığa sebebiyet vermişti. Karamanoğlu İbrahim Bey'in çocukları arasındaki husumet ortamında Konya Kalesi'nden Gevale Kalesi'ne kaçarken Hocacihan yakınlarında (Filobad) 1493 yılında vefat ettiği bilgisi verilmektedir¹³.

Filobad'ın Bulunuşu Süreci

Konya tarihiyle yakından ilgilenen araştırmacılar Filobad'ın yerinin tespiti hususuyla meşgul olmuşlardır. Şehabeddin Uzluk,

---

8 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 206.

9 “...Bir gün Sultan kâfilesizle (mevkib) hava alıp gezinmek için Konya'dan Filobad sahrasına çıktığı sırada ülke kadılarının ve İslâm âlimlerinin büyüğü olan Kadı Bedüüddin Bendehî de onun yanında atına binmiş ona âlimane nasihatlerde bulunuyordu...”. Bkz. Kerimüddin Mahmûd-i Aksarayî, *a.g.e.*, s. 40.

10 Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev. T. Yazıcı), C.I, İstanbul 1973, s. 129, 284.

11 Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev. T. Yazıcı), C. II, İstanbul 1973, s. 143.

12 Mevlana, *Rubâiler*, (Çev. A. Gölpınarlı), Ankara 1982, s. 109.

13 İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitaberiyle Konya Tarihi*, Konya 1964, s.36; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, C. II, (Sadeleşiren. İ. Parmaksızoğlu), İstanbul 1974, s. 162-164.

“*Felekabad Sarayı*” şeklinde adlandırdığı yapıyı Matrakçı Nasuh’un minyatüründen hareketle Konya surları dahilinde aramıştır¹⁴. İ. Hakkı Konyalı, Konya ve Akşehir Tarihiyle ilgili çalışmalarında Filobad’ın Hocacihan veya Alavardı civarında olabileceğini ifade etmiştir. Ancak kesin bir noktanın tespitinden vareste kalmıştır¹⁵. Mehmet Önder ise Filobad’ın Akyokuş’ta olduğunu bildirmiştir. Hatta M. Önder’in burada kazı yaptığına dair bilgiler mevcuttur ki bunlar sözlü bilgilerin ötesine geçememiş durumdadır¹⁶. Yakın tarihlerde M. Ali Orak tarafından gerçekleştirilen araştırmada da Filobad’ın Hocacihan yakınlarında olabileceği bildirilmiş ancak tam yeri tespit edilememiştir¹⁷.

2012 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sanat Tarihi bölüm elemanları¹⁸ Konya’nın batısındaki Gevale Kalesi ve çevresindeki yüzey araştırmasıyla yeni bir serüvene başlamış oluyordu. Bilimsel ekip sadece Gevale Kalesi’yle sınırlı kalmaksızın mücavir alanda sürekli araştırmalarına devam ediyordu. Kısacası Gevale Kalesi’ndeki kazı çalışmaları devam ederken bir taraftan da arazideki araştırmalarımızı sürdürüyorduk. İşte 2018 yılı Ağustos ayında Sarayköy’ün güneydoğusundaki araştırmalarımız sırasında temel izleri olduğunu tahmin ettiğimiz bâkiyeler ile birlikte bazı tuğla ve çini parçalarına rastlamıştık. Bu buluntular oldukça kıymetli haiz buluntular olduğunun farkındaydık. Ancak ilk anda itidali elden bırakmadan hareket etmemiz gerekliliğinin farkındaydık. Bunun üzerine kaynakları taramaya koyulduk ve kaynaklarda ifade olunan mekânlar ile burada bulduğumuz kalıntılarla, yüksek kalitedeki çini parçalarının hangi yapıya ait olabileceği üzerinde araştırmaya

---

14 Şehabettin Uzluç, *a.g.m.*, s. 374-380.

15 İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 167; İ. Hakkı Konyalı, *Nasreddin Hoca Şehri Akşehir Tarihi-Turistik Kılavuz*, İstanbul 1945, s. 105.

16 Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi deposunda bulunan alçı buluntuların Felekabad’dan geldiği bildirilmektedir.

17 M. Ali Orak, *Türkiye Selçuklu Devlet Adamı Hâce-i Cihân: Geçmişten Günümüze Hocacihan Yöresi*, Konya 2019, s. 76-85.

18 Bu kazı ve araştırmaya çok sayıda arkadaşımız katkı sağlamıştır. Ancak Filobad’ın yeri; Ahmet Çaycı, Zekeriya Şimşir, Ahmet Yavuzylmaz, Cahit Karakök, Hasan Hüseyin Özdeniz ve Selçuk Oğuz’dan oluşan ekibin arazideki tetkikleri sırasında buldukları tuğla ve çini parçaları sayesinde belirginleşmiştir.

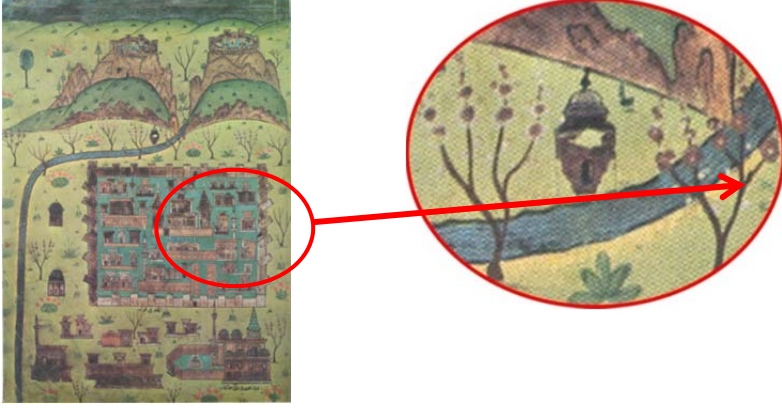
koyulduk. Bu araştırmalar neticesinde bu denli yüksek kalitedeki çini parçalarının bir saray yapısına ait olabileceği ihtimali üzerine yoğunlaştık.

Kaynak taramalarında Hocacihan bölgesindeki yegane sarayın Filobad Sarayı olduğu anlaşılmıştı. Yazılı kaynaklarda tavsif edilen sarayın yeri Matrakçı Nasuh'un *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn* isimli eserinde yer alan Konya minyatüründeki tasviriyle de desteklenmekteydi. Nitekim Matrakçı Nasuh'un Gevale Kalelerini ihtiva eden betimlemesinde Gevale Kalesi/Takkeli Dağ eteklerindeki küçük ölçekli bir köşk yapısının varlığına işaret etmekteydi. Bu durumda bütün dikkatimizi mevcut nokta üzerine çekerek yapının Filobad olabileceği ihtimali üzerine yoğunlaştık. Sonuçta minyatürdeki lokalizasyon ile kalıntıların bulunduğu alan büyük oranda örtüşüyordu. Bütün bunların yanında hem kaynaklarda hem de günümüzde Sarayköy olarak ifade edilen köyün de bu saraya çok yakın (sadece iki kilometre mesafede) olması, bütün bu ihtimalleri güçlendiren âmil olduğu apaçık ortadaydı.

Kaynaklardaki sınırlı bilgilerin tasnifi sonucu Konya'nın batısındaki Hocacihan yöresinde, Konya ovasından nispeten daha yüksek bir noktada ve tüm şehre ve ovaya nazır bir arazi üzerindeki saray yapısının emareleri olan yüzey bâkiyeleri tespit edilmiş oluyordu. Bütün bu maddî buluntular, yazılı kaynaklar ve Matrakçı Nasuh'un görselinden ¹⁹ hareketle gelinen noktayı ortaya koymaktaydı. Nitekim bu sadece bir başlangıç veya yıllardır kaynaklarda ismi zikredilen, fakat kesinleştirilemeyen bir mekânın ilk tespitinden ibaretti. Asıl yapılacak işlem bölgede gerçeleştirilecek arkeolojik çalışma ve araştırmalarla kesin sonuçlar ortaya konulabilecektir. Böylece Anadolu Selçuklularının başkentindeki bu sarayın başta Selçuklu tarihi olmak üzere Anadolu tarihine ışık tutacağı umudunu taşıyoruz.

---

19 H. Gazi Yurdaydın, *Beyân-ı Menâzil-i Seferi Irâkeyn*, Ankara 2014, şek. 17a.

Matrakçı Nasuh'un Konya Minyatürü

Filobad'ın Hava Fotoğrafi

Filobad Çini Buluntuları

Filobad Seramik Buluntuları

Filobad Tuğla Buluntuları

KAYNAKÇA

- Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev. T. Yazıcı), C.I-II, İstanbul 1973.
- Baykara, Tuncer, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985.
- Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, C. II, (Sadeştiren. İ. Parmaksızoğlu), İstanbul 1974.
- İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'yye Fi'l-Umuri'l-Ala'yye (Selçuknâme)*, (Çeviren: Mürsel Öztürk), cilt 1-2, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Mevlana, *Rubâiler*, (Çev. A. Gölpınarlı), Ankara 1982.
- KERİMÜDDİN MAHMUD-İ AKSARAYÎ, *Müsâmeretü'l Ahbâr*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000.
- Konyalı, İ. Hakkı, *Nasreddin Hoca Şehri Akşehir Tarihi-Turistik Klavuz*, İstanbul 1945.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Ankara 1997.
- Orak, M. Ali, *Türkiye Selçuklu Devlet Adamı Hâce-i Cihân: Geçmişten Günümüze Hocacihan Yöresi*, Konya 2019.
- Sevim Ali-Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 1995.
- Sevim A.-Yücel, Y., *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993.
- Uzluk, Şehabettin, "Felekabad Sarayı Konya'nın Neresinde İdi. Kim İnşa Ettirdi, Çatısını Hangi Mimar Çattı?", *VII. Türk Tarih Kongresi 25-29 Eylül 1970*, C.I, Ankara 1972, s. 374-380.
- Uzunçarşılı, İ. H., *Anadolu Beylikleri Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 2003.
- Yurdaydın, H. Gazi, *Beyân-ı Menâzil-i Seferi Irâkeyn*, Ankara 2014.

Yayın ve Yazım İlkeleri

Genel ilkeler

- Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi bilimsel, akademik ve hakemli bir dergi olup Necmettin Erbakan Üniversitesi, Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi yayınıdır.
- Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi'nde Ortaçağ' a ait tarih, kültür, sanat, medeniyet vb. konular ile ilgili bilimsel çalışmalar yayınlanır.
- Bu alanlar dışındaki çalışmalara yayın kurulu karar verir.
- Selçuklu Medeniyeti Dergisi yılda bir kez e-dergi ve aynı zamanda basılı şekilde yayınlanır.
- Yayınlanan yazıların bilim, hukuk ve dil sorumluluğu yazarına aittir.
- Derginin yayın dili Türkçedir. Yabancı dillerdeki çalışmaların yayınlanması, Yayın Kurulu'nun kararına bağlıdır.
- Yazarlar hızlı haberleşmeyi temin için telefon ve e-mail adreslerini bildirip yazıların takibini sema@erbakan.edu.tr veya dergipark.gov.tr adreslerinden yapabilirler.
- Yazıları yayınlanan araştırmacılara derginin ilgili sayısı takdim edilir.

Yayın İlkeleri

- Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanması istenen araştırmalar bilimsel, orijinal ve alana katkı yapma özelliklerine sahip olmalıdır.
- Daha önce herhangi bir şekilde yayımlandığı tespit edilen (ya da yayınlanan araştırmaya büyük oranda benzerlik gösteren) yazılar değerlendirmeye alınmaz.
- Yayınlanmak üzere dergimize gönderilen araştırmanın teknik ve bilimsel kriterlere uygunluğu editör tarafından incelenir.
- Teknik ve bilimsel kriterlere uygun araştırmalar Yayın Kurulunun değerlendirmesiyle konunun uzmanı 2 (iki) hakemin görüşlerine sunulur.
- Hakemler bilimsel ve teknik açıdan yaptıkları değerlendirmeyi "Hakem Değerlendirme Raporu"yla teslim eder.
- Bir araştırmanın yayınlanıp yayınlanmaması " Yayınlanabilir", "Düzeltilmelerden Sonra Yayınlanabilir", ve "Yayınlanamaz" seçenekleri ile karara bağlanır.
- Bir araştırmanın yayınlanabilmesi için en az iki hakemin olumlu olması gerekir.
- "Düzeltilmelerden sonra yayınlanabilir" seçeneği durumlarda araştırma müellifin tashihine sunulur, tashih edilmiş nüshanın yayınlanmasına Yayın Kurulu karar verir.
- Yayın Kurulu gerekli gördüğü takdirde üçüncü bir hakemin görüşüne başvurabilir.

- Düzeltmelerden sonra tekrar görmek isteyen hakemlere araştırma tekrar sunulur.

Yazım İlkeleri

- Yayınlanması istenen yazılar PC/Microsoft Word' de yazılmış olarak Dergipark'a gönderilmelidir.
- Yazılar (resim, şekil, harita vb. ekler dâhil) en fazla 30 sayfa olmalıdır.
- Yazıların 150 kelimelik Türkçe özeti ve bu özeti İngilizce çevirisi, yabancı dildeki makalelerin ise Türkçe ve İngilizce özetleri verilmelidir.
- Araştırmanın sonunda Kaynaklar verilmelidir.
- Makale başlıkları Türkçe ve İngilizce olarak yazılmalıdır.
- Makaleler, konya.edu.tr/selcuk ve dergipark.gov.tr siteleri aracılığı ile uluslararası bilim dünyasına sunulacaktır.

Dipnotlarda Uyulacak Kurallar

- Yazarın (yazarların) adı makalenin başlığı altına yazılmalı, varsa akademik unvanı, çalıştığı kurum ve e-posta adresi ilk sayfada dipnotta belirtilmelidir.
- Makalede kullanılan bütün kaynaklar "Kaynakça" ya alınmalı, makalenin konusu ile ilgili olsa dahi, yazıda değinilmeyen belge ve eserler kaynakçaya dahil edilmemelidir.
- Makaleler Microsoft Word programında, en az 2.5 cm kenar boşlukları bırakılarak, başlık 14 punto metin kısmının tamamı Times News Roman yazı tipinde, 12 punto, dipnotlar 10 punto olarak yazılmalıdır. Yayınlanması istenen yazılar ekli Word dosyası halinde (çeviriler orijinal metinleri ile birlikte, resim, şema ve tablolar) e-posta yoluyla gönderilmelidir.
- Yazılar (metin, resim, şekil, harita, vb. ekler dahil) en fazla 30 sayfa olmalıdır.
- Dipnot gösterimi kitap için: İlk geçtiği yerde yazar/ların adı ve soyadı, eserin tam ismi, (varsa) tercüme edenin, hazırlayanın veya editörün adı ve soyadı, (varsa) baskısı, yayınevi, basım yeri, basım yılı ve sayfa numarası.
- Makale için ise; İlk geçtiği yerde: yazar/ların adı ve soyadı, makalenin tam adı (tırnak içinde), derginin adı (bold/italik), (varsa) cilt numarası, (varsa) sayı numarası, basım yeri, basım yılı ve sayfa numarası.
- Ansiklopedi maddesi ise; ilk geçtiği yerde, yazar/ların adı ve soyadı, maddenin tam adı (tırnak içinde), (yazar sadece maddenin bir kısmını yazmışsa, madde içindeki alt-başlık), ansiklopedinin adı (bold/italik), (varsa) parantez içinde kısaltması, (varsa) cilt numarası, basım yeri, basım tarihi ve sayfa numarası.
- Kaynakça; makale metninin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak yazılmalıdır. Bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre, bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar var ise (1982a, 1982b) şeklinde gösterilmelidir.

Publishing and Writing Principles

General Principles

- Journal of Seljuk Civilizational Studies is a scientific, academic and peer-reviewed journal as a publication of Necmettin Erbakan University, Seljuk Culture and Civilisation Application and Research Center.
- Journal of Seljuk Civilizational Studies publishes historical, cultural, art, and civilisation etc. in Medieval Period.
- Articles in other areas can be also published with the decision of editorial board.
- It is published once a year both as an e-journal (open access) and a printed.
- All responsibilities of published manuscripts belong to the authors.
- Publication Language of journal is Turkish, but studies in other languages as English, Arabic, French, etc. may also be published.
- Authors can follow the publication procedure through sema@erbakan.edu.tr; dergipark.gov.tr.
- Contributors will be given published issue of their articles.

Publishing Principles

- Articles submitted for consideration of publication in Journal of Seljuk Civilizational Studies must be academic, original, and make contributions to the concerning area.
- Articles published anywhere in any form or greatly extracted from any published materials are not taken into consideration.
- Articles submitted for consideration of publication are subject to review of editor in terms of technical and academic criteria.
- Following the decision of editorial board, the appropriate articles are then sent to two referees known for their academic reputation in their respective areas.
- The referees send their scientific and technical evaluation reports to the editorial board by Article Evaluation Form.
- The publication of the article is decided upon the choices "Issuable", "Non-issuable" and "Issuable after Correction".
- In order an article to be published, two referees must deliver positive reports.
- If one of them delivers a negative report, the article is sent to a third referee and his/her report, whether positive or negative, will determine the result.
- In the situations of "Issuable after the correction", the study is introduced to the revision of the author and the editorial board decides whether the article will be published or not.

- If the referee wants to see the final revision of the article, it is sent to him/her once more.

Writing Principles

- Articles should be written via Microsoft Word and upload to dergipark.gov.tr.
- Articles must be no more than 30 pages.
- Around 150-words abstract of the articles and English translation of the abstract should be submitted for the Turkish articles. Turkish and English abstracts should be submitted for foreign language articles.
- There should be Key Words consisting of five both in Turkish and English.
- There should be a bibliography at the end of the article.
- The articles will be published in web-site konya.edu.tr/selcuk and dergipark.gov.tr

Footnote Writing Principles

- Name of the author should be written under the title, and if there is his/her academic name, and the institution where he/her works must be indicated as a footnote on first page.
- All sources used in the article must be put on bibliography, but a source should not be put in bibliography if it do not be used.
- Articles should be written via Microsoft Word and used 12-point Times New Roman font the main text with 1,5 nk space. Margins of 2,5 cm should be left on top, bottom and sides. Footnotes should be written with 10-point Times New Roman font with 1 nk space and justified. Documents such as pictures, drawings, tables etc. requested to be published can be send via e-mail.
- For book dipnote: The name and surname of the author, book title (*italic*), name and surname of the translator or editor and so on, number of edition, printing place and date, volume (with Roman numerals) and page. If the volumes' print-dates are different, dates all the volumes are stated together.
- For article dipnote: the name and surname of the writer, title (in quotes), title of journal or book (*italic*), name of the translator-if it is a translation, printing place and date, volume or year, issue number and page.
- For encyclopaedia dipnote: the name and surname of the aauthor, title (in quotes), the name of encyclopedia (**bold and italic**) and if there is it's abbreviation should be written, number of edition, printing place and date, volume (with Roman numerals) and page.
- Bibliographyh: The bibliography should be written at the end of the text, listed in the order of the surnames of authors. if there are more than one works of an author, they should be ordered according to the publication date. If he/her works pblished in the same date, they should be given as (1982a, 1982b)